

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE'DE HANEHALKI TÜKETİM
HARCAMALARINA ETKİLERİNİN ANALİZİ**

**İhsan OLUÇ
1540202005**

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Bekir GÖVDERE**

ISPARTA-2020

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	İhsan OLUÇ
Anabilim Dalı	İktisat
Tez Başlığı	Türkiye’de Hanehalkı Tüketim Harcamaları Analizi
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Küreselleşmenin Türkiye’de Hanehalkı Tüketim Harcamalarına Etkilerinin Analizi

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği ve YÖK Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Doktora Tez Savunma Sınavında Jürimiz 31/01/2020 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Doktora tezi için;

☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Prof.Dr.Bekir GÖVDERE	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr.Öğr.Üyesi Ertan BECEREN	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç.Dr. Musa TÜRKOĞLU	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr.Öğr.Üyesi Utku ONGUN	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr.Öğr.Üyesi Nihat ALTUNTEPE	☒ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 22-(6) Tez sınavının tamamlanmasından sonra jüri dinleyicilere kapalı olarak, tez hakkında salt çoğunlukla kabul, ret veya düzeltme kararı verir. Tezi kabul edilen öğrenciler başarılı olarak değerlendirir. Bu karar, enstitü anabilim/anasanat dalı başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi başarısız bulunarak reddedilen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunmada da başarısız bulunan öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

* Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

T.C.

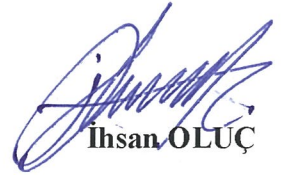
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “**KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE’DE HANEHALKI TÜKETİM HARCAMALARINA ETKİLERİNİN ANALİZİ**” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya ’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İhsan OLUÇ

04/02/2020

ÖZET

Türkiye’de hanehalkı tüketim harcamaları bütün dünyada olduğu gibi GSYH’nin oldukça büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. GSYH’nin %80 ile %50’si arasında değişen oranlarda değerler alan hanehalkı tüketim harcamaları bu büyüklüğü nedeniyle birçok çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Hanehalkı tüketimi sadece bir büyüklük olarak değil aynı zamanda ekonomik refah ve kalkınmışlığın da temel belirleyicisi sayılmaktadır. Farklı birçok ülkede hanehalkı tüketimi ile küreselleşme arasındaki ilişkinin incelenmiş olması karşın Türkiye için böyle bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Türkiye özelinde ilk kez bu çalışmayla hanehalkı tüketim harcamaları ve küreselleşme arasında ne tür bir ilişkinin olduğu araştırılmıştır.

Hanehalkı tüketimi ile küreselleşme ilişkisinin kapsamlı bir biçimde ortaya konulabilmesi için KOF küreselleşme endeksi seçilmiştir. 2018 yılında güncellenen bu endeks kırk iki farklı değişken ile oluşturulmakta küreselleşmeyi bir bütün olarak ele almaya imkan vermektedir. Yapmış olduğumuz çalışmada hanehalkı tüketim harcamaları ile KOF küreselleşme endeksi, De Jure Küreselleşme Endeksi ve De Facto Küreselleşme endeksi arasında ekonometrik analizler yapılmıştır. Serilerin durağanlıkları ADF, PP birim kök testleriyle araştırılmıştır. Nedensellik ilişkisi Granger nedensellik testi ile incelenmiştir. Eşbütünleşme ilişkisi Engle-Granger eşbütünleşme testi ile incelenmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki son olarak kurulan VAR modeliyle incelenmiş ve varyans ayrıştırma yapılmış ve etki-tepki fonksiyonları çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hanehalkı Tüketim Harcamaları, Küreselleşme, Eşbütünleşme, Nedensellik, VAR Analizi

(OLUÇ, İhsan, *An Analysis for the Effects of Globalization on Household Consumption Expenditures in Turkey*, Ph.D Thesis, Isparta, 2020)

ABSTRACT

In Turkey, household consumption expenditures constitute a sizable portion of GDP as in the whole world. Household consumption expenditures, which vary between 80% and 50% of GDP, have been the subject of many studies because of this size. Household consumption is considered not only as a size but also as the main determinant of economic prosperity and development. For many different countries, the relationship between household consumption and globalization has examined but such a study has not been observed for Turkey. This is the first study for Turkey which was investigated what kind of relationship have between household consumption expenditure and globalization.

The KOF globalization index was chosen to elucidate the relationship between household consumption and globalization in a comprehensive manner. This index, which was updated in 2018, provides the opportunity to consider globalization as a whole by creating forty-two different variables. In this study, econometric analyzes were conducted between household consumption expenditures and KOF globalization index, De Jure Globalization Index and De Facto Globalization Index. Stability of series was investigated by using ADF, PP, unit root tests. Causality relationships was determined by Granger method. The presence of cointegration between series was tested by Engle-Granger cointegration test. Finally, the relationship between the variables was examined with the established VAR model and variance decomposition was performed and impulse-response functions were plotted.

Key Words: Household Consumption, Globalization, Causality, Cointegration, VAR Analysis

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR	vii
TABLolar.....	viii
ŞEKİLLER	ix
GRAFİKLER.....	x
ÖN SÖZ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

(KÜRESELLEŞME VE TÜKETİMİN KÜRESELLEŞMESİ: PSİKOLOJİK, SOSYOLOJİK VE TEKNİK UNSURLAR)

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI.....	3
1.2. KÜRESELLEŞMENİN EVRELERİ	5
1.3. KÜRESELLEŞMENİN FARKLI BOYUTLARI	18
1.3.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu.....	18
1.3.1.1. Ticari Küreselleşme	18
1.3.1.2. Finansal Küreselleşme	24
1.3.2. Küreselleşmenin Sosyo-Kültürel Boyutu	28
1.3.3. Küreselleşmenin Politik Boyutu.....	30
1.4. KÜRESELLEŞMENİN ÖLÇÜMÜ	32
1.4.1. CSGR Endeksi.....	34
1.4.2. KFP Endeksi.....	34
1.4.3. MGI Endeksi	35
1.4.4. The New Globalisation Index (NGI Endeksi).....	35
1.4.5. Globalisation Index (G- Endeksi).....	35
1.4.6. Ernst&Young Endeksi.....	36
1.4.7. Kof Endeksi.....	36
1.5. KÜRESELLEŞMEYE KAPSAMLI BİR BAKIŞ	38
1.6. KÜRESELLEŞMENİN HANEHALKI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	43

İKİNCİ BÖLÜM

(HANEHALKI TÜKETİM HARCAMALARI VE BU HARCAMALARI ŞEKİLLENDİREN FAKTÖRLER)

2.1. HANEHALKI KAVRAMI VE SAYISI	49
2.2. HANEHALKI İŞGÜCÜ DURUMU	50
2.3. HANEHALKI GELİRİ VE GELİR DAĞILIMI	54
2.4. HANEHALKI HARCAMA YAPISI	59
2.5. YOKSULLUK AÇISINDAN HANEHALKI	69
2.6. HANEHALKI YAŞAM MEMNUNİYETİ.....	75

2.7. HANEHALKI TÜKETİM HARCAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	77
2.7.1. Demografik Faktörler	77
2.7.2. Ekonomik Faktörler	80
2.7.3. Davranışsal Faktörler	83
2.8. HANEHALKI TÜKETİMİ KÜRESELLEŞME İLİŞKİSİ	84
2.9. LİTERATÜR İNCELEMELERİ	90
2.9.1. Hanehalkı Tüketim Harcamaları Üzerine Yapılan Çalışmalar	90
2.9.2. Türkiye’de Hanehalkı Tüketim Harcamaları Üzerine Yapılan Talep Yönlü Çalışmalar	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (KÜRESELLEŞME VE HANEHALKI TÜKETİM HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN SINANMASI)

3.1. VERİ VE METODOLOJİ	109
3.2. VERİLER İÇİN BİRİM KÖK TESTİ VE DURAĞANLIK ANALİZİ	111
3.2.1. Veriler İçin ADF Birim Kök Testi	111
3.2.2. Veriler İçin Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi	113
3.4. VAR ANALİZİ	114
3.4.1. LHC-Gİ Değişkenlerine Ait VAR Analizi	116
3.4.1.1. LHC-Gİ Değişkenlerine Ait Varyans Ayrıştırması	117
3.4.1.2. LHC-Gİ Değişkenlerine Ait Etki-Tepki Analizi	118
3.4.2. LHC-GİDF Değişkenlerine Ait VAR Analizi	120
3.4.2.1. LHC-GİDF Değişkenlerine Ait Varyans Ayrıştırması	121
3.4.2.2. LHC-GİDF Değişkenlerine Ait Etki-Tepki Analizi	122
3.4.3. LHC-GİDJ Değişkenlerine Ait VAR Analizi	123
3.4.3.1. LHC-GİDJ Değişkenlerine Ait Varyans Ayrıştırması	124
3.4.3.2. LHC-GİDJ Değişkenlerine Ait Etki-Tepki Analizi	125
3.3. GRANGER NEDENSELLİK TESTİ	126
3.3.1. HC-GL GRANGER Nedensellik Testi	127
3.3.2. HC-GLDF GRANGER Nedensellik Testi	128
3.3.3. HC-GLDJ GRANGER Nedensellik Testi	128
3.4. EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ	129
3.4.1. HC-GL ENGLE-GRANGER Eşbütünleşme Analizi	131
3.4.2. HC-GLDF ARDL Eşbütünleşme Analizi	131
3.4.3. HC-GLDJ ENGLE-GRANGER Eşbütünleşme Analizi	134
3.5. EKONOMETRİK ANALİZ DEĞERLENDİRMELERİ	134
SONUÇ	139
KAYNAKÇA	142
EKLER	160
ÖZGEÇMİŞ	185

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller (Genişletilmiş Dickey Fuller)
AIC	: Akaike Information Criteria (Akaike Bilgi Kriteri)
ARCH	: Autoregressive Conditional Heteroskedasticity
ARDL	: Autoregressive Distrubed Lag (Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif Model)
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	: Bank for International Settlements (Uluslararası Ödemeler Bankası)
BP	: Balance Of Payment (Ödemeler Dengesi)
CRDW	: Cointegration Regression Durbin Watson
DW	: Durbin Watson
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
ECM	: Error Correction Model (Hata Düzeltme Modeli)
ECT	: Error Correction Term (Hata Düzeltme Terimi)
EKK	: En Küçük Kareler
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
FDI	: Foreign Direct Investment (Doğrudan Yabancı Yatırımlar)
FED	: Federal Reserve (ABD Merkez Bankası)
GSYH	: Gayri Safı Yurtiçi Hâsıla
HQ	: Hannan Quinn
IMF	: Internatioal Money Fund (Uluslararası Para Fonu)
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MA	: Moving Average (Hareketli Ortalama)
NX	: Net İhracat (İhracat-İthalat)
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
PP	: Phillips-Perron
SIC	: Swartz Information Criteria (Swartz Bilgi Kriteri)
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UDY	: Uluslararası Doğrudan Yatırımlar
UECM	: Unrestricted Error Correction Model (Kısıtsız Hata Düzeltme Modeli)
USD	: United States Dolar (Amerikan Doları)
VAR	: Vector Auto Regressive
VEC	: Vector Error Correction
ZA	: Zivot-Andrews

TABLÖLAR

Tablo 1.1: Kof Küreselleşme Endeksinin İçerik Yapısı	37
Tablo 1.2: Karşılaştırılmalı Küreselleşme Endeksleri	38
Tablo 2.1: Hanehalkı Tipi ve Oranı	49
Tablo 2.2: Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu	50
Tablo 2.3: İstihdamın Sektörel Dağılımı(15+ yaş), 2011-2017	51
Tablo 2.4: Hanehalkı Eğitim Düzeyine göre İşgücüne Katılma Oranı(15+)	53
Tablo 2.5: Hanehalkı Eğitim Düzeyine göre İşsizlik Oranı(15+)	53
Tablo 2.6: Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre ve Yüzde 20'lik gruplar.....	55
Tablo 2.7: Fonksiyonel Gelir Dağılımı	58
Tablo 2.8: Hanehalkı tüketim harcamasının türlerine göre dağılımı, Türkiye, 2002-2018	63
Tablo 2.9: Hanehalkı tüketim harcamasının türlerine göre dağılımı, Türkiye, 2002-2018	65
Tablo 2.10: Gelire göre sıralı % 20'lik gruplarda tüketim harcamalarının türlerine göre dağılımı, Türkiye, 2002, 2018.....	66
Tablo 2.11: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksul sayıları, yoksulluk oranı.....	72
Tablo 2.12: Satın alma gücü paritesi cinsinden yoksulluk sınırlarına göre fert yoksulluk oranları ve yoksul fert sayısı(Bin Kişi).....	74
Tablo 3.1: Çalışmada Kullanılan Değişkenler	109
Tablo 3.2: ADF Test Sonuçları	112
Tablo 3.3: PP Test Sonuçları.....	114
Tablo 3.4: Var Modeli Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	116
Tablo 3.5: Gecikme Uzunluğu Tespiti İçin Otokorelasyon ve Değişen Varyans Test Sonuçları.....	116
Tablo 3.6: Varyans Ayrıştırması Sonuçları.....	118
Tablo 3.7: Var Modeli Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	120
Tablo 3.8: Gecikme Uzunluğu Tespiti İçin Otokorelasyon ve Değişen Varyans Test Sonuçları.....	120
Tablo 3.9: Varyans Ayrıştırması Sonuçları.....	121
Tablo 3.10: Var Modeli Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	123
Tablo 3.11: Gecikme Uzunluğu Tespiti İçin Otokorelasyon ve Değişen Varyans Test Sonuçları	123
Tablo 3.12: Varyans Ayrıştırması Sonuçları.....	124
Tablo 3.13: Granger Nedensellik Testi Sonuçları	127
Tablo 3.14: Granger Nedensellik Testi Sonuçları	128
Tablo 3.15: Granger Nedensellik Testi Sonuçları	128
Tablo 3.16: Engle-Grenger Eşbütünleşme Analizi Sonuçları	131
Tablo 3.17: Sınır Testi Eşbütünleşme F testi Sonuçları.....	132
Tablo 3.18: Katsayı ve Tanısal Test Sonuçları.....	133
Tablo 3.19: Engle-Grenger Eşbütünleşme Analizi Sonuçları	134

ŞEKİLLER

Şekil 1.1: Sanayi Devriminin Evreleri	15
Şekil 1.2: Sınıflandırılmış Küreselleşme Endeksleri	33
Şekil 3.1: Ters Kökler	117
Şekil 3.2: Ters Kökler	121
Şekil 3.3: Ters Kökler	124

GRAFİKLER

Grafik 1.1: Ticari Küreselleşme Düzeyi	19
Grafik 1.2: Finansal Küreselleşme Düzeyi	27
Grafik 1.3: Sosyal Küreselleşme Düzeyi	28
Grafik 1.4: Politik Küreselleşme Düzeyi	30
Grafik 2.1: Sektörlerin Toplam Net İlave İstihdama Katkıları(Bin Kişi)	52
Grafik 2.2: Yıllara Göre Gini Katsayısı	56
Grafik 2.3: Hanehalkı Tüketim Harcamasının Türlerine Göre % Dağılımı.....	64
Grafik 2.4: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Yoksulluk Açığı.....	71
Grafik 2.5: Genel Mutluluk Düzeyi (2003-2018).....	76
Grafik 2.6: Türkiye Kişi Başı Yaşam Boyu Emek Geliri - Tüketim Tahminleri	78
Grafik 3.1: LHC-Gİ Değişkenlerine Ait Etki-Tepki Fonksiyonu	119
Grafik 3.2: LHC-GİDF Değişkenlerine Ait Etki-Tepki Fonksiyonu.....	122
Grafik 3.3: LHC-GİDJ Değişkenlerine Ait Etki-Tepki Fonksiyonu	125
Grafik 3.4: Cusum Grafiği	133
Grafik 3.5: Cusum Q Grafiği.....	133

ÖN SÖZ

Sarsıcı bir zaman diliminde başlayıp yürütmüş olduğum, çeşitli engellerle karşılaştığım Doktora tez sürecinde desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen, zor zamanlarda beni yalnız bırakmayan, sabır ve tahammül gösteren sevgili eşime, yaşama sevincim olarak yüzümü güldüren değerli çocuklarıma, dünya gözüyle bu ana şahit olmalarını çok istemiş olduğum rahmetli anne ve babama sevgi ve şükranlarımı sunuyorum. Doktora tezimin sunulmasında büyük katkıları bulunan değerli danışman hocam Prof. Dr. Bekir GÖVDERE'ye çok teşekkür ediyorum

Son olarak tezimin yazılmasında 2228-B Programı kapsamında maddi destek sağlayan TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

GİRİŞ

Küreselleşme kavramı, evrimini tamamlamış veyahut tekemmül etmiş bir kavram değildir. Farklı alanlarda çalışan bilim insanlarınca farklı tanımları yapılan bu kavram bu yönüyle neredeyse tüm alanları kapsayıcı bir hüviyete bürünmüştür. Diğer bir ifadeyle küreselleşme hangi alanlarda tanımlanmaya çalışıldıysa, bu alanlarla yoğun bir ilişki içinde olduğu ve hatta bu alanları kapsadığı düşünülebilir. Nitekim hukuktan ticarete, uluslararası ilişkilerden sosyoloji, psikoloji ve politikaya kadar birçok farklı disiplinde yer edinmiş bir kavramdır.

Bu kadar çok ve geniş disiplinlerde kendine yer bulan kavramın elbette etkilediği, dönüştürdüğü durumların incelenmesi gerekmektedir. Nitekim bu ifade özellikle 1990’larda oldukça popüler hale gelmiş, etki ve sonuçları değerlendirilerek literatürde kendine geniş bir alan yaratmıştır. Özellikle küreselleşmenin ekonomik boyutu ön plana çıkmış ve küreselleşmenin, yoksulluk, gelir dağılımı, ekonomik büyüme, turizm, istihdam üzerindeki etkileri birçok çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

Bahsi geçen konularda Ülkemizi baz alan birçok çalışma yapılmış olsa da Hanehalkı Tüketim Harcamaları ile Küreselleşme arasındaki mevcut ilişkiyi araştıran bir çalışma yapılmamıştır. Hâlbuki uluslararası literatürde farklı ülkeler için küreselleşmenin hanehalkı tüketimini nasıl, ne ölçüde ve niçin etkilediği gibi sorular sorulmuş ve cevaplar aranmıştır.

Yapılan bu çalışmada Hanehalkı tüketim harcamalarını etkileyen demografik, ekonomik ve davranışsal faktörler incelenmiş ve bu üç faktörü toplu bir biçimde etkileyen küreselleşme faktörlerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda küreselleşmenin ölçümünde kullanılan değişkenler ve bu değişkenlerden oluşturulan endeksler de bu çalışmada yer almıştır.

Hanehalkı Tüketim Harcamaları ile Küreselleşme arasındaki ilişki KOF küreselleşme endeksi baz alınarak incelenmiştir. Bu endeksin seçilmesinde, küreselleşmeyi bir bütün olarak ele alması, küreselleşmenin ekonomik, politik ve sosyal yönlerini de içinde barındırması, kapsamlı bir biçimde hazırlanmış olması önemli rol oynamıştır. KOF küreselleşme endeksi kendi içinde Genel Küreselleşme endeksi, De

Jure Küreselleşme endeksi ve De Facto Küreselleşme endeksi olmak üzere üç endeksten oluşmaktadır. Bu endeksler hakkında detaylı bilgiler ise hem çalışma içerisinde hem de dipnot olarak verilmiştir.

Çalışmada değişken olarak üç endeks ve hanehalkı tüketim harcamaları kullanılmıştır. Endeksin seçimi sonrasında, hanehalkı tüketim harcamaları ile küreselleşme arasındaki ilişki VAR analizi, Nedensellik analizi ve Eşbütünleşme analizi kullanılarak araştırılmıştır. . Kurulan Var modelinde hanehalkı tüketim harcamalarının ayrı ayrı %16,75'inin genel küreselleşme %28,88'inin De Facto küreselleşme ve %7,83'ünün De Jure Küreselleşme endeksi tarafından açıklanabileceği görülmüştür.

Hanehalkı tüketimiyle Genel küreselleşme endeksi ve De Facto Küreselleşme endeksi arasında yapılan nedensellik testlerinde her bir değişken için ayrı ayrı çift yönlü bir nedensellik olduğu görülmüştür. Ayrıca hanehalkı tüketiminden De Jure Küreselleşme endeksi yönüne bir nedensellik ilişkisi var iken tersi yönde bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır. Genel Küreselleşme Endeksi ile De Jure Küreselleşme endeksinin hanehalkı tüketim harcamalarıyla Eşbütünleşme ilişkisi bulunamamış iken De Facto Küreselleşme endeksi ile hanehalkı tüketimi arasındaki Eşbütünleşme ilişkisine rastlanılmıştır.

Sonuç olarak 1980 yılında Türkiye'de hanehalkı tüketiminin GSYH'nin %75,59'u gibi oldukça yüksek bir oranına ulaştığı ve zamanla %58,86'sına düştüğü, ekonominin yarısından fazla bir kısmının hanehalkı tüketim harcamalarından oluştuğu görülebilir. Hanehalkı tüketiminin toplumsal refahın önemli bir göstergesi olmasının yanı sıra milli gelirin önemli bir yüzdesini oluşturması üzerinde dikkatle durulması ve incelenmesi gereken bir konudur. Nitekim bu bağlamda Küreselleşmenin hanehalkı tüketimi arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışma gibi bir çok çalışma yapılarak hanehalkının küreselleşme sürecine ne ölçüde uyum sağlayabildiği takip edilmelidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE TÜKETİMİN KÜRESELLEŞMESİ: PSİKOLOJİK, SOSYOLOJİK VE TEKNİK UNSURLAR

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Küreselleşme kavramı, ortaya çıkışından itibaren birçok yazar ve bilim insanı tarafından çeşitli şekillerde ve kısmen tanımlanmaya çalışılmıştır (Al-rodhan, 2006). Kısmen tanımlanmasının sebebi ise suiistimal etmeye uygun kaygan(slippery) yapısıdır (Weinstein, 2005). Bu “kaygan” yapı küreselleşme kavramına belirli bir esneklik kazandırmıştır. Bu esneklik ise farklı tanımların yapılmasını kolaylaştırmış olmasının yanı sıra anlaşılmasını ise zorlaştırmıştır. Küreselleşme belli bir zaman dilimiyle sınırlandırılabilir bir kavram olmadığı gibi başlangıcı ve sonu açıkça ifade edilebilecek bir süreç de değildir. Dolayısıyla literatürde herkes tarafından kabul görmüş bir teorisi de bulunmamaktadır (Arokiasamy ve diğerleri, 2010).

Bu durumun doğal bir sonucu olarak bilim insanları bu terimin anlamı üzerine tartışmış ve kendi çalışma alanlarının ihtiyaçlarını giderecek bir biçimde tanımlamışlardır (Weinstein, 2005). Kimi çalışmalarda Küreselleşme kavramının ilk kez ekonomik içerikli bir kavram olarak 1833 yılında ortaya konulduğu iddia edilmiş (Kıvılcım, 2013) kimi çalışmalarda ise 1930 yılında eğitim-öğretim deneylerinde kullanıldığını iddia etmiştir (Cuterela, 2012). Küreselleşme kavramının ortaya çıktığı döneme dair çelişkili bilgiler olsa da varlığını insanlığın var oluşundan bu güne dek taşımıştır. Küreselleşmenin itici gücünün ise uluslararası ticaret olduğu, günümüzde ise ekonomiyi aşar bir biçimde sosyoloji, hukuk gibi birçok farklı disiplinde oldukça yoğun bir biçimde kullanılan popüler bir terim haline gelmiştir. Bu popüler ifadenin literatürde yoğun olarak kullanılmakta olan ve temel olarak nitelendirilebilecek eserlerde yer alan anlamları ve epistemolojik karşılıkları bir bütün halinde aktarılmaya çalışılacaktır.

Küreselleşme kavramı epistemolojik olarak İngilizce kökenli bir fiil olup; ekonomik ve sosyal bir sisteme ait uluslararası networklerin ortaya çıkması olarak anlaşılabilir (Cuterela, 2012). Küreselleşmenin sözlük anlamının karşısına bakılması söz konusu kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Küreselleşmenin zıt anlamı

olarak verilen sözcükler ise bireyselleşme, ulusallaşma, izolasyon ve kültürel kimlik(culturel identity) gibi ifadeler yer almaktadır (www.powerthesaurus.org). Bu açıdan yaklaşıldığında söz konusu kavramın bireyin, ülkelerin ve kültürel kimliklerin izole bir şekilde varlıklarını devam ettirmesini engelleyici bir işlevi bulunduğu görülmektedir.

Kimi sosyoloji uzmanları tarafından küreselleşme “dünyanın anlaşılması ve artan bir şekilde dünyanın bir bütün olması” (Robertson, 1992) şeklinde tanımlarken, kimilerince de “...yaşanan tüm bu süreçlerden sonra tüm dünya halklarının tek bir dünya toplumu içine dahil olması” (Albrow ve King, 1990) biçiminde de tanımlanmıştır. Küçük bir köyde yaşayan insanların kültürleri, tüketim alışkanlıkları, yaşam tarzları, örf ve adetleri bir olay karşısında verdikleri tepkileri belirli sınırlar içerisinde benzeşmekte ve yakınsamaktadır. Küreselleşme ise artan etkisiyle dünyayı “küresel bir köye”, insanları ise “dünya vatandaşına” dönüştürmektedir.

Küreselleşme insanların kendilerinden oldukça uzakta yaşanan olaylardan etkilenmesi sonucunda bu olayların yerel çapta meydana gelen olayların belirleyicileri konumuna gelecek biçimde sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir (Harris ve Harvey, 1991). Küreselleşme zaman ve mekânın sıkıştırılması olarak da değerlendirilmiştir (Harris ve Harvey, 1991). İmmanuel Wallerstein’a göre küreselleşme sermaye birikimiyle yönlendirilen kapitalist dünya ekonomisinde küresel anlamda bölünmüş olan işgücünün ekonomik olarak birbiriyle bağlanma başarısıdır (Wallerstein, 1979, 2011). Küreselleşme ülke sınırlarını aşar biçimde ekonomik, politik, kültürel entegrasyonu içermekte üretim faktörlerinin, bilgi ve teknolojinin iletimini sağlamaktadır. Küreselleşme ulus devletlerin otoritesini sınırlandırarak sınırlarını aşındırmakta doğrudan yabancı yatırımlar eliyle mal ve hizmetlerin uluslararasılaşmasını sağlamaktadır. Uluslararası ticaretinin devamının sağlanması için ise uluslar üstü kurum ve kurallar gerekmede böylece Küreselleşme bir süreç şeklinde cereyan ederken aynı zamanda kendi kurumsal yapısını oluşturmaktadır.

Görüldüğü üzere küreselleşme çok geniş bir anlama ve kapsama sahiptir. Bu sebepten dolayı kimileri için ilerlemeyi, kalkınma ve istikrarı, işbirliği ve entegrasyonu çağrıştırırken kimileri için ise yoksullaşmayı, sömürgeciliği, destabilizasyonu

hatırlatmaktadır. Aynı terimin barındırdığı bu zıt anlamlar esasında kişinin politik ideolojisi, sosyal statüsü, yaşadığı coğrafya, etnik kökeni, dini inancı gibi arka plan verileriyle doğrudan bağlantılıdır (Arokiasamy ve diğerleri, 2010). Küreselleşme sayesinde Suriyeli bir göçmen çiftin çocuğu Apple gibi bir dünya devi şirketi oluşturabilmekte veyahut Suriye gibi iç savaşın yaşanmakta olduğu bir ülkeye İngiltere, Almanya ve hatta Japonya gibi ülkelerin vatandaşları müdahil olabilmektedir. Bu durum dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan problemi tüm dünyanın sorunu haline getirmekte devletlerin içişlerinin dış işlerinden bağımsız olamadığı bir düzeni getirmektedir. Daha açık bir ifadeyle fırsatlar ve tehditleri aynı anda sunmaktadır.

Kişinin arkaplan verilerinden bağımsız olarak küreselleşme engellenemez bir güç ve süreçtir (Aninat, 2001). Bu sürecin daha yoğun bir şekilde sürmesini sağlayan adeta itici gücü olarak nitelendirilebilecek etmenler ise kısaca şu şekilde özetlenebilir;

- İnsanın tanıma ve tanınma arzusu veyahut keşfetme dürtüsü
- Ulaşım ve iletişim alanı başta olmak üzere teknolojik gelişmeler
- Göç, yatırım ve ticaret yoluyla etkileşen toplumların oluşturduğu fırsat ve imkânlar
- Sermaye akışları ve uluslararası ticaretin liberal politikaları ön plana çıkarması
- Çok uluslu şirketlerin varlıklarının yanı sıra ulusal şirketlerin uluslararası piyasalardan sermaye ihtiyacını gidermek istemesi
- Finansal serbestleşme ve derinleşme.

1.2. KÜRESELLEŞMENİ EVRELERİ

Küreselleşme kavramı üzerine varılan bir mutabakat olmadığı gibi küreselleşmenin evreleri hakkında da uzlaşılmış değildir. Roland Robertson'a göre küreselleşme beş evreden oluşmaktadır: Robertson birinci evreyi küreselleşmenin tohum dönemi gibi görmekte ve 15. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın ortalarına kadar sürdüğünü belirtmektedir. İkinci evreyi 18. yüzyılın başları ile 1870 yılları arasında var olduğunu ve küreselleşmenin “yeni başlama” aşamasına geçtiğini belirtmektedir. Üçüncü evrenin 1870-1920 yılları arasında olduğunu ve “kalkış” aşamasına geçtiğini 1920-1970 yılları arasında ise küreselleşmenin dördüncü aşamasının hegemonya

m¼cadelesi d¼nemi olarak devam ettiğini 1970-1990 yılları arasında ise k¼reselleşmenin “belirsizlik aşaması” olduğunu düşünmektedir (Robertson, 1992, 57-60).

Richard E. Baldwin k¼reselleşmeyi İnsanlığın Afrikayı terk ederek dünyayı kolonileştirmesine kadar geriye götürmektedir. Söz konusu dönem insanoğlunun avcı-toplayıcı olduğu, ticaretin neredeyse hiç olmadığı bir döneme denk gelmektedir. K¼reselleşmenin ikinci evresinin MÖ 12.000-1820 yılları arası dönemde olduğunu düşünmektedir. Bu dönemde ticaretin yaygın olmadığı ve fakat düzenli olduğunu, üretim ve tüketimin bir arada yapıldığı bir dönem kast edilmektedir. Üçüncü evre 1820-1990 yılları arasını kapsamakta ve “eski k¼reselleşme” dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu evrenin belirleyici unsurları üretim ve tüketimin coğrafî olarak ayrılması ve ticaretin yüksek oranda artmasıdır. 1990’dan günümüze devam eden sürece ise “Yeni K¼reselleşme” adı verilmekte fabrikaların coğrafî olarak dünyaya yayıldığı, offshore üretimin yapıldığı, bilgi akışının hızlanarak, ÷lkelerin birbirine yakınsadığı bir dönem kastedilmektedir (Baldwin, 2019). ÷lkeler arası tarife ve vergilerin azaldığı bir dönemde ulaştırma ve tedarik zincirlerinin üretilen ürünlerin hızlı bir şekilde transfer edilebilir olması offshore üretimin cazibesini arttırmaktadır. Bununla birlikte farklı ulus devletlerin kendi iç mevzuatlarından veyahut coğrafî veya ucuz işgücü gibi avantajlardan dolayı üretimi, birim başı üretim maliyetini minimuma indirecek bölgelere kaydırmakta böylece üretim ve tüketim mekânları farklılaşmaktadır.

Peter McMahon’a göre ise k¼reselleşmenin ilk aşaması 1400’lerin sonundan 1815’e, ikinci aşaması 1815’ten 1914’e üçüncü aşaması 1914’ten 1968’e dördüncü aşaması 1968’den 2001’e kadar olup, şu an beşinci aşamada bulunmaktayız. Her k¼reselleşme evresinin sürekli azalan süresi, kapasitesi neredeyse hiperbolik bir şekilde artan teknolojinin etkisini yansıtmaktadır (McMahon, 2004). Teknolojinin hiperbolik bir biçimde etkisini arttırması temelde ulaşım ve iletişime dayanmaktadır. Sanayi devrimiyle artmış olan üretim hızı ulaşırma sektöründe yaşanan gelişmelerle dünyanın bir diğer ucunda meydana gelebilecek talebe hızlıca cevap verebilmektedir. Bunun yanında iletişim alanında meydana gelen gelişmeler ise ürün arz ve talep edenlerin arasında etkin bir iletişim ağı kurabilmekte böylece zaman kaybını azaltmakta, işlem maliyetlerini düşürmektedir. Dolayısıyla ulaşırma teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler dünyayı küçültmekte, iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ise

zamanı hızlandırmakta, kısaca ulaştırma ve iletişim teknolojileri dünyayı yoğunlaştırmaktadır. Antimo Verde gibi kimi akademisyenlere göre küreselleşme üç evreden oluşmaktadır. Verde, 1870-1913 yılları arasını birinci evre 1944-1991 yılları arasını ikinci evre, Sovyetler Birliğinin yıkılışından günümüze değin devam eden zamanı ise üçüncü evre olarak görmekte ve bu evreye hiper-küreselleşme dönemi adını vermektedir (Verde, 2017).

1971 yılında kurulan Dünya Ekonomik Forumu her yıl İsviçre'nin Davos kasabasında alanında uzman kişilerin yanında, tanınmış iş insanlarını ve siyasetçilerini bir araya getirmekte ve küresel gündem üzerinde tartışmalar düzenlemektedir. 2019 yılı Ocak ayında düzenlenen senelik toplantının ana konusu "Küreselleşme 4.0" olmuştur. Bu toplantıda Peter Vanham tarafından Dünya Ekonomik Forumu için ele alınan "Küreselleşmenin Kısa Tarihçesi" adlı makalede küreselleşmenin dört dalga şeklinde gerçekleştiği, Küreselleşme 1.0'ın 19. yüzyılda, 1914'te başladığı, Küreselleşme 2.0'ın 1945-1989 yıllar arasında gerçekleştiği, Küreselleşme 3.0'ın 1989-2008 yıllarını arasında yaşandığı, Küreselleşme 4.0'ın 2008 sonrası yılları kapsadığı iddia edilmiştir (Vanham, 2019). Küreselleşme 1.0'ın 19. yüzyılda başlatılmasının nedenin ise sanayi devrimi sonrası başta buharlı lokomotif ve telgraf olmak üzere yeni teknolojilerin icadı ve artan tekstil ve tarımsal ürün arzı olarak görülebilir.

Yukarıda kısmen değinilen küreselleşme tanımları ve küreselleşme tarihlerinden de anlaşılacağı üzere küreselleşmenin ne zaman başladığı ve evrelerinin süre ve sayıları hakkında literatürde bir uzlaşma bulunmamaktadır. Zaten küreselleşme kavramının üzerinde bir uzlaşma sağlanmadan bu kavramı tarihi fazlar içerisinde ele almanın oldukça güç olduğu da açıktır. Bununla birlikte küreselleşmenin tarihi bir süreç olduğu ise kaçınılmaz bir gerçektir. Dolayısıyla küreselleşmeyi dönem dönem ele almadan tarihi bir evrim süreci olarak ele almak en doğrusu olacaktır.

Küreselleşme tarihi bir evrim süreci olarak ele alındığında ise insanoğlunun evrim süreci ile birlikte ele almak gerekir. İnsanoğlunun dünya üzerine ayak bastığı ilk zamanlarda insan nüfusu az, coğrafyanın sunmuş olduğu beslenme imkânları ise oldukça fazlaydı. Bu durum insanoğlunun avcı toplayıcı olarak varlığını devam ettirmesine imkân sunmuştur. Dolayısıyla insanların göç hareketleri çok sınırlı kalmış

ve insanlar besin kaynaklarına yakın yerlerde yaşamışlardır. Ticaret ise çok nadir olarak ve mal mübadelesi şeklinde yapılmıştır(Yükçü ve Atağan, 2011).

Avcı-toplayıcı insanlar zamanla doğaya uyumlu bir hayat sürmenin ötesine geçip doğayı yönlendirmeyi öğrenmişlerdir. Doğayı tanımak ve yönlendirmek kendini tarım olarak ortaya koymuş ve insanlar artık üretim yapabilir hale gelmişlerdir. İnsanoğlunun güvenlik kaygıları ve toplayıcılığın getirmiş olduğu zorluklar tarım faaliyetlerinin canlanmasına sebep olmuştur. Bu durum insanların belirli bölgelerde kümelenmesine yol açmıştır. Kümelenmiş insanlar tüketim fazlası mallar üretmiş ve bu malları önce yakın köylerle daha sonra daha uzakta bulunan topluluklarla değiş-tokuş etmiş ve trampa denilen ticaret düzeni ortaya çıkmıştır (Bozkurt, 2002). Bu dönemde ticaret hacmi hala az olsa da düzenli bir hal almış ve trampa merkezleri kurulmuştur.

Yerleşik hayata geçen ve tarımla uğraşan insanoğlunun nüfus artış hızı yükselmiştir. Artan nüfusun beslenme ihtiyacının giderilmesi için insanlar yeryüzüne yayılmış ve tarım yapmaya uygun araziler bulmaya çalışmışlardır (Childe, 2009:82). Farklı flora ve faunalarda yerleşik hayata geçmiş insan topluluklarında belirgin bir şekilde kültürel değişimler yaşanmış farklı adet ve gelenekler edinilmiştir (Childe, 2009:83). Avcı toplayıcı toplumda ön planda olan bireysel yetenekler ve bireysel bilinç, yerini iş bölümü ve toplumsal hafızaya bırakmış bunun sonucunda farklı insan toplulukları arasında çatışmalar ve savaşlar yaşanmıştır. Bunun yanında farklı coğrafyalarda yaşayan insanların farklı toplumsal kimlik kazanmalarına rağmen ticaret devam etmiştir. Tarımcı toplumlar köyleri, kasabaları ve şehirleri oluşturmuştur. Şehir yaşamı toplumsal işbölümünü zorunlu hale getirmiştir. Bunun neticesinde tarımsal faaliyetlere katılmayan farklı mesleki grupların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu toplumsal sınıflardan biri olan tüccarlar şehirlerarası ticaret yaparak ticaret yolları oluşturmuştur. Zamanla farklılaşan insan toplulukları savaş veyahut ticaretle birbiriyle temas kurmuş bu temaslar sayesinde bilgi ve teknoloji aktarımı gerçekleşmiştir.

Ticaret yolları şehirleri, ülkeleri ve hatta kıtaları birbirine bağlayan teknolojinin, dini inançların, mal ve hizmetlerin yayılmasını ve değişimini sağlayan networkler oluşturmuştur. Bilinen en büyük “uluslararası” ticaret yollarından biri olan İpek Yolu 6400 km. uzunluğuyla Asya’yı, Avrupa’ya bağlamış (Rodrigue, 2007), Çin’den ipek ve

baharatları Avrupa'ya taşırken, Avrupa'dan değerli madenler ve cam gibi ürünleri Çine taşımış bu yol üzerine bulunan birçok kültür, din ve geleneğin karışmasına neden olarak küreselleşmenin ilk dalgasının merkez üssü haline gelmiştir (McBride, 2015). Burada ticaret yollarının üzerinde bulunan bölgelerde hızla zenginleşmeler yaşanmıştır. Ticaret yolları ulaşım ve iletişimin merkezi olmanın yanı sıra zenginliğin de merkezi olma rolünü üstlenmiştir. Dolayısıyla ticaret yollarının kontrolü ve güvenliği devletlerin birinci önceliği haline gelmiştir. Çünkü ticaret yolları üzerinde bulunan kentler varlığını sürdürebileceği gibi ticaretten izole edilmiş veyahut ticaret yollarından dışlanmış devletlerin varlığını sürdürebilmesi mümkün görünmemektedir (Say Özer, 1996). Bu zenginlik potansiyeli olan yollar beraberinde tehditleri de getirmiş ve İpek Yolu boyunca birçok devlet kurulup yıkılmıştır. Ticaret yolları üzerinde olan bu istikrarsızlıklar insanları yeni ticaret yolları aramaya sevk etmiştir.

Ticaretin çoğunluğunun kara yoluyla yapılıyor olması hem uzun süre alıyor hem de nakliyenin zorlu olması dolayısıyla ağır yükler yerine hafif ve değerli ürünler tercih ediliyordu. Bu durum ticaretin gelişmesi önünde bir engel oluşturuyordu. Ayrıca bu ticaretten daha çok pay almak isteyen Avrupa ülkelerinin Uzak doğu ve Çin ile bağlantısını sağlayan yolları ele geçirememiş olması deniz ticaretini ön plana çıkarmış ve Akdeniz limanlarının önemini arttırmıştır. Milattan önce 2. Yüzyıldan milattan sonra 15. Yüzyıla kadar etkinliğini sürdüren kara yolu, deniz taşımacılığının gelişmesi ile önemini kaybetmeye başlamıştır (Rodrigue, 2007).

Avrupa'da rağbet gören ipek ve baharatın son derece pahalı olmasının bir sebebi de Çin'e ve Hindistan'a ulaşmanın oldukça zorlu ve uzun olmasıydı. Zaman zaman yaşanan istilalar da Doğu-Batı ticaretini azaltmaktaydı. 15. Yüzyılda denizcilik gelişmeye başlamış, daha sağlam gemiler yapılmış, pusula geliştirilerek daha verimli kullanılmaya başlanmıştır. Bunların yanında daha ucuz, daha kolay ve daha güvenli bir ticaret yolunun bulunması Avrupalı tacirlerin en büyük hedeflerindendi. Tüccarların talepleri ve ticari kaynaklara doğrudan erişme fikri İspanya ve Portekiz gibi Avrupa devletlerinin iştahını kabartmış, bunun neticesinde yeni deniz yollarının keşfi için denizcilere gerekli fonlar ve devlet desteği sağlanmıştır.

Uzun yolculuklara dayanıklı gemilerin inşası ve pusulanın icadı gibi teknolojik gelişmelerin yanı sıra devlet destekli denizciler sayesinde büyük keşifler çağı başlamıştır. Bu keşiflerden en önemlileri Kristof Kolomb'un Amerikaya ulaşması Vasko dö Gama'nın Ümit burnundan geçerek Hint okyanusundan Hindistan'a varmış olmasıdır (Bozkurt, 2002). İpek ve baharatın kaynağına ulaşmak için başlanan yeni keşif hareketleri neticesine ulaşmanın ötesinde yeni kıtaların keşfedilmesiyle sonuçlanmıştır. Portekiz ve İspanya tarafından başlatılan ve ardından Hollanda ve İngiltere tarafından devam ettirilen keşifler, keşfedilen bölge halklarının önce kolonileştirilmesine, daha sonra da kendi ekonomileriyle entegrasyonunu netice vermiştir (Vanham, 2019). Bu entegrasyon dünya ticaretini derin bir şekilde sarsarken başta Avrupalılar olmak üzere tüm dünya vatandaşlarının hayatını değiştirmiştir. İpek ve baharat yolları başta olmak üzere coğrafi keşiflere değin yapılan ticaretin büyük kısmı yükte az paha da ağır ürünler üzerinden yapılırken, "Yeni Dünyanın" keşfi ile beraber lüks malların yanı sıra domates, patates, kahve gibi tüketim mallarının ticareti yapılmaya başlanmış ve baharat fiyatları dramatik bir biçimde düşmüştür.

Coğrafi keşifler sonucunda başta Amerika kıtası olmak üzere birçok bölge sömürgeleştirilmiştir. Sömürgelerden ele geçirilen başta altın ve gümüş olmak üzere birçok değerli maden Avrupalı sömürgeci devletlere aktarılmış, bu kaynak transferi para arzını arttırarak ticaretin gelişmesi için uygun ortamı meydana getirmiştir. Coğrafi keşifler Avrupalı müteşebbisler için üretim faktörlerini temin etmeyi oldukça kolay hale getirmiştir. Örneğin Amerika kıtası doğal kaynakları bakımından oldukça zengin bir haldeydi, bu durum üretimde girdi olarak kullanılacak hammaddelerin ucuza temin edilmesi demektir. Ayrıca sömürgeleştirme faaliyetlerinden Afrika kıtası da nasibini almış, buradaki insanlar köleleştirilmişti. Sömürgelerde köleleştirilen insanlardan pazarlar oluşturulmuş bu insanlar ucuz iş gücü olarak kullanılmak üzere alınıp, satılır bir meta haline getirilmişti (Gerger, 2012: 47).

Deniz aşırı ticaretin gelişmesi beraberinde yüksek kar getirmiş bu durum zenginliğin kaynağının dış ticaret ve ihracat olduğuna dair Merkantilizm ideolojisinin öne çıkmasına neden olmuştur (Torun, 2003). Merkantilizm, Rönesans ve Reform hareketleriyle şehir devletlerin yıkıldığı dönem ile sanayi devriminin gerçekleştiği XVIII. yüzyıla kadar geçen yaklaşık üç yüzyıl hâkim ideoloji olmuştur (Kazgan,

1993:48). Merkantilizm ideolojisinin iktisadi bir sistem olarak karşılığını ticari kapitalizm oluşturmakta ve ticari kapitalizminin hedefi ise dış ticaret fazlası vererek kar elde etmek ve ülkenin değerli maden stokunu arttırmaktır. Merkantilistlere göre dış ticaret bir kazan-kazan oyunu değil, bir kazan-kaybet oyunudur. Yani dış ticaret yapan iki ülkenin aynı anda zenginleşmesi mümkün değildir çünkü dünyada değerli maden stoku sabittir. Bu durum dış ticarete korumacılık politikalarını ön plana çıkarmış hatta İngiltere gibi kimi sömürgeci ülkeler sömürgeleri altında bulunan bölgelerde başka ülke mallarının satışını yasaklamışlardır (Gençoğlu, 2013). Gerek sömürgelerin kontrol edilmesi gerek pazarlama ve deniz yollarının güvenliğinin sağlanması ülkelerin güçlü ordulara sahip olmasını zorunlu kılmıştır. Bunun yanında dış ticaretin gelişmesi farklı ülkelerde değişik tüccar guruplarının çıkar çatışmalarına zemin hazırlıyor bu durum tüccarların korunmasını gerektirecek merkezi ve güçlü devletlerin varlığını zorunlu hale getiriyordu. Merkantilistler “tüccarın karının ulusal çıkarla özdeş olduğunu, ülkenin gücünü oluşturduğunu” belirtiyorlardı (Kazgan, 1993:44). Tüccarlar ulus devletlerin korumasına sahip olmak için finansörlük yapmakta bunun karşılığında ise oluşturdukları ticari tekellerin devamını sürdürmektedirler.

Douglas Irwin'e göre kıtalararası ticaretin neredeyse tamamı sözleşmeli, devlet destekli tekeller eliyle yapılmaktaydı ve bu durum tekellerin doğasında var olan bazı olumsuzlukları da beraberinde getiriyordu. Tüketim mallarının fiyatlarını yükselterek ve tedarikçilere yapılan ödemeleri düşürerek karlarını maksimize eden tekeller ticaret hacminin yükselmesini engelleyerek küreselleşmeyi yavaşlatmışlardır (Irwin, 1991). Devlet destekli tekellerin küreselleşmeyi yavaşlattıkları tezi de aynı zamanda kendi içinde bir çelişki barındırmaktadır. Çünkü küreselleşmeyi yavaşlatan şirketler aynı zamanda küreselleşmeyi sağlayan şirketlerdi. Bu şirketlerden biri ve ilk çokuluslu şirket olan Hollanda Birleşik Doğu Hindistan Şirketi (VOC) 1602 yılında kurulmuş, bünyesinde dünyanın farklı coğrafyalarında binlerce çalışanı olan ve yüzden fazla ticaret gemisi bulunan bir şirketti (Rennen ve Martens, 2003). Bu tür büyük tekellerin dünya ticaretine yaptığı katkı azımsanmayacak kadar büyüktür. Keza aynı şirket 1750 yılına gelindiğinde bünyesinde yaklaşık 25.000 kişi istihdam etmekte ve ondan fazla ülkeyle ticaret yapmaktaydı (Rodrigue, 2007).

Coğrafi keşiflerle başlayan, sömürgecilikle devam eden ve devlet destekli tekellerle elde edilen yüksek karlar netice itibariyle büyük miktarda sermaye birikimine neden olmuş ve elde edilen bu sermaye birikimi Avrupa'ya akmıştır. Özellikle Sömürgeci Avrupa ülkelerinde meydana gelen bu sermaye birikimi beraberinde birçok değişim getirmiştir. Sermaye birikimi yatırımın önünü açmış, tarımdan sanayiye birçok alanda yatırım yapılmış, birçok alanda teknolojik gelişmeler yaşanmıştır (Torun, 2003). Toplumsal hayatın her yönünde meydana gelen değişim sermaye birikimiyle birlikte zenginliği ve ekonomik büyümeyi de getirmiş ve Avrupa ülkeleri hızla kalkınmıştır. Avrupa bu dönemde dünyanın geri kalanından pozitif olarak ayrışıyor, kalkınmışlık hali belirginleşiyordu (Kazgan, 2012).

Sürekli dış ticaret fazlası veren ve Merkantilist politikalar uygulayan sömürgeci Avrupa devletleri bir müddet sonra kendilerini farklı bir sorunla karşı karşıya bulmuşlardır. Zenginliğin kaynağı olarak görülen servet ve bunun karşılığı olan altın ve gümüş paralar muazzam miktarlara ulaşmış ve fakat üretim servet kadar hızlı artmadığından enflasyon ortaya çıkmış ve para değerini kaybetmeye başlamıştır. O dönemde uygulanan iktisadi politikalar neticesinde yüksek miktarlarda altın ve gümüş stoku oluşuyor bu durum halkın satın alma gücünü arttırıyor, oluşturulan kredi kanalları ile birlikte yüksek miktarda talep oluşuyordu. Altın ve gümüş gibi paraları ise değerli kılan bizzat kendileri değil karşılığında alınabilecek mal ve hizmetlerin değeridir (Aydemir ve Güneş, 2006: 157).

Para arzında meydana gelen bu kontrolsüz artış beraberinde yüksek enflasyonu getiriyor, paranın değerinin düşmesine yol açarken zenginliğin esas kaynağının para değil üretim miktarı olduğu anlaşıyordu. O halde üretim miktarı arttırılmalı ve bu mümkün olan en az maliyetle yapılmalıydı. En düşük maliyetle elde edilen ürünlerin uluslararası piyasalarda satılarak bu piyasaların ele geçirilmesi fikri hakim paradigma haline gelmekteydi (Gençoğlu, 2013). Bu hâkim paradigmayı besleyen temel güdü “kar”, temel yöntem ise yüksek verimlilikti.

Tarım devriminden sonra bir üretim ve verimlilik artışı yaşanmıştı fakat bu verimliliğin bir sınırı vardı. Üretimde uzmanlaşma ve işbölümüne gidilerek verimlilik artışı sağlansa da üretim temelde kas gücüne dayanmaktaydı. Burada kas gücünün insan

emeğinden ibaret olduğu düşünülmemelidir. Çeşitli hayvanlar, rüzgâr ve su gücü de üretimde kullanılmıştır. Doğanın çeşitli imkânlarından yararlanılsa da üretimin merkezinde hala insan emeği bulunmaktaydı ve insan emeğinin sınırlarını aşan kitlesel üretimin yapılması mevcut ekonomik çıkmazdan kurtulmanın tek çıkar yolu görünüyordu (Voigtländer ve Voth, 2006: 358-363).

Rostow’a göre 18. Yüzyıl Avrupa’sında neredeyse tüm toplumlarda sanayi devrimi öncesi dalgalanmalar gözükmekte ve yeni teknolojilerin ekonomiye katkıları bir “akım” haline gelince, verimlilikte “tavan” aşılmış ve sanayi devrimi başlamıştır. Sanayi devriminin başlamasının, yani yeni bir ekonomik düzenin oluşarak tavanın aşılmasının sebebini ise üç gücün bir noktada toplanması olarak izah etmiştir. Bunlar;

- a. Merkantilizm
 - a.1. Merkezi hükümetlerin küçük kapalı pazarları ortadan kaldırması
 - a.2. Barut, gemi ve askeri üniformalar gibi askeri sanayinin teşvik edilmesi
 - a.3. Döviz için ticaretin teşvik edilmesi
 - a.4. Modern bilimlerin devletleri güçlendirebileceğine dair inançlar
- b. Ticari Devrim
 - b.1. Ticaretten sanayiye kayan müteşebbisler
 - b.2. Ticaret tarafından canlandırılmış bir sanayileşme
 - b.3. Kent nüfusunun artmasıyla yeni teknolojilerin yayılması
- c. Bilimsel Devrim
 - c.1. Felsefe (Doğa kanunlarını anlama, tahmin etme ve kullanma fikri)
 - c.2. Bilim adamlarının alet yapmak için ustalarla birlikte çalışması
 - c.3. Bilim adamlarının iş adamlarıyla birlikte çalışmaya başlaması

olarak sıralanabilir (Rostow, 1971). Sanayi devrimini hazırlayan üç etkenin aynı anda var olması bir devrimi başlatmıştır. Bu devrimin hazırlayıcısı konumunda bulunan icatlar kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilirler (Wyatt III, 2008).

- 1654 Otto von Guericke Vakum makinasının icadı,
- 1690 Denis Papin ilkel buhar aletinin icadı,
- 1764 James Hargraves çikriğin(iplik eğirme makinası) icadı,

- 1769 James Watt buhar Makinesinin icadı,
- 1779 Samuel Crompton dokuma tezgâhının icadı,
- 1789 Henry, demiri saflaştırmayı başarmıştır

Bu icatların yanında birçok icatlar yapılmış ve top yekûn bir mekanikleşme süreci başlamıştır. Mekanikleşme sürecinde İngiltere “Dünyanın Atölyesi” olarak anılmış ve zamanla diğer ülkelerde sanayileşme süreçlerini başlatmışlardır.

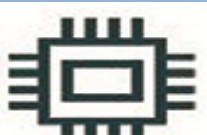
Amerika ve Fransa’nın yaşamış olduğu sanayi devrimi her ne kadar birkaç yılda gerçekleşmiş olsa ve devrim kelimesi epistemolojik olarak kısa zamanda yapılan ani değişimler anlamında kullanılsa da Sanayi devrimi bir anda veya hızla meydana gelen bir olay değildir (More, 2002). Daha yalın bir ifadeyle sanayi devrimi, bir devrimler bütünü olarak ele alınmalıdır. Her devrim kendinden sonraki devrimin öncüsü, kendinden önceki devrimin bir sonucu olmuştur. Sanayi devrimi sürecinde ise bu devrimlerin yaşanma sıklığı artmıştır. Merkezine 16-18 yüzyılın bilimsel devrimlerini alan bu süreç bir trend meydana getirmiştir. 18. Yüzyılda ise bu trend bir yapısal kırılma yaşamıştır. Bu kırılma ekonomik büyümenin yapısal değişimine neden olan bir dönüşüm olup uzun süreli ve sürdürülebilir bir büyüme için gerekli mekanizmaların kurulmasını sağlayarak bunu mümkün hale getirmiştir. Üretim biçiminde meydana gelen radikal dönüşümler toplumsal hayatta da radikal dönüşümlere neden olmuştur. Bunlar kısaca aşağıdaki biçimde sıralanabilir (O’Brien ve Quinault, 1993).

- Tarımsal üretim yapan nüfus azalmış ve fakat toplam üretim yükselmiştir.
- Köyden kente göç başlamış beşeri sermaye hareketliliği artmıştır.
- Şehirler sanayi merkezlerinin yanına, fabrikalar ise madenlerin yanına kurulmuş ve yeni yerleşim merkezleri kurulmuştur.
- Kentleşme artmıştır.
- Kent nüfusu yükselmiştir.
- Toplum sağlığında iyileştirmeler yaşanmış bulaşıcı hastalıklar ve bebek ölümleri azaltılmış, doğumda beklenen yaşam süresi yükselmiştir (Deane, 1979).
- Sanayileşmeye başlamış ülkelerde nüfus artışı yaşanmıştır.

- Sanayileşme ile birlikte verimlilik artışı yaşanmış bu durum Ülkelerin milli gelirini yükseltmesine neden olmuştur.
- Fabrika sayısının artmasıyla işçi ve işveren gibi yeni toplumsal sınıflar ortaya çıkmıştır.
- Emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime geçilmiştir.
- Bilgi birikimi hızla artmıştır.
- Ulaştırma gelişmeler yaşanmıştır.
- Üretim ve tüketim farklı mekânlarda yapılr hale gelmiştir.
- Ticaret küresel bir hal almıştır.

Görüldüğü üzere sanayi devriminin başlamasıyla birlikte üretimden toplumsal hayata birçok farklı alanda birçok değişim yaşanmıştır. Bununla birlikte sanayi devrimi de günümüze gelinceye dek kendi içinde farklı fazlar bulundurmaktadır. Sanayi devrimini 4 farklı fazda ele almak mümkündür (Veza, Mladineo ve Peko, 2015).

Şekil 1.1: Sanayi Devriminin Evreleri

SANAYİ DEVRİMİ 1.0 (18. yüzyıl sonları)		
	Su ve Buhar Enerjisinin Üretimde Kullanımı. Mekanizasyonun Sağlanması.	
SANAYİ DEVRİMİ 2.0 (20. yüzyıl başları)		
	Elektrik enerjisinin Kullanımı. Seri Üretim Bandının Kullanılması. Kitlel Üretimin Yapılması.	
SANAYİ DEVRİMİ 3.0 (1970'lerin Başı)		
	Otomasyon. Bilgisayar Sistemi. Bilgi teknolojilerinin Kullanımı.	
SANAYİ DEVRİMİ 4.0 (Günümüz ve Yakın Gelecek)		
	Siber Fiziksel Sistemler. Nesnelerin İnterneti. Hizmetlerin İnterneti. Bigdata Uygulamaları.	

Tarih boyunca gelişim ve değişim zaman zaman duraklasa da sürekli bir biçimde devam etmektedir. Tarım devriminden sanayi devrimine oldukça uzun bir süre alan bu süreç zaman zaman hızlanmaktadır. 18. Yüzyılın ikinci yarısından sonra teknolojik gelişmelerin bir akım haline gelerek buhar makinasının icat edilmesi ve bu makinanın dokuma tezgâhında kullanılması birinci sanayi devrimi olarak nitelendirilmiştir. Birinci sanayi devriminde kilit rolü mekanizasyon ve ulaştırmada ise demiryollarının kullanılmaya başlanması oluşturmaktadır (Atack, Haines ve Margo, 2008: 3).

Aradan yaklaşık yüzyıllık bir süre geçmesine karşın ikinci sanayi devrimi başlamış bu sürecin itici gücü ise elektrik enerjisinin fabrikalarda kullanılması olmuştur. Hareketli montaj hatlarının yaygınlık kazandığı bu süreçte verimlilik artışı için seri üretim ön plana çıkarılmıştır. Üretimin her aşamasının daha küçük ve basit parçalara bölünerek yapıldığı bu üretim biçiminde kişiye özel üretim söz konusu olmayıp, nitelikleri ayrıntılı bir biçimde tanımlanmış aynı standartlarda ürünlerin toplumun geneli için üretilen kitlesel üretim yapılmaktadır (Foner ve Liberty, 2006: 591-592). Bu dönemde yüksek rakamlarda otomobil üretimi de yapılmıştır (Keith, 1948: 53).

Kendi içinde belirli bir mantığı olan ikinci sanayi devrimi, temelde yüksek verimlilik artışını hedef almakta ve fordizm olarak tanımlanmaktadır. Kitlesel üretimin getirmiş olduğu üretim maliyeti avantajının büyük ölçekli sabit sermaye yatırımları ile yapıldığı bu üretim biçimi kendi içinde büyük bir zorluğu da barındırmaktadır. Zira farklı karakterlere, duygulara ve düşüncelere sahip insanlara tek tip ürünlerin satılmaya çalışılması fordist üretimin yapısına uygun “sertlikte” olsa da sürdürülebilir değildir (Harvey, 1989: 141-142).

Değişen tüketici tercihlerini dikkate alan daha esnek bir üretim tarzının ortaya çıkması ve bilgi teknolojilerinin yardımıyla programlanabilir makinelerin kullanımı üretimde farklılaşan taleplerin karşılanmasını beraberinde getirmiş ve 3. Sanayi devriminin başlamasına neden olmuştur. Post-Fordizm olarak nitelendirilen bu dönemde yüksek teknoloji kullanılarak üretim yapılmış ve emeğe olan ihtiyaç azalmıştır. Bir yönüyle emek sermaye ile ikame edilmiş bunun neticesinde bilgisayar tabanlı küçük işletmelerde ürün farklılaştırmasına gidilerek küçük ölçekli ve stoksuz üretim yapılmaya başlanmıştır (Saklı, 2010). Bu üretim biçiminde yüksek nitelikli uzman işgücü ihtiyacı

artmış ve beşeri sermayenin önemi hiç olmadığı kadar artmıştır. Bu dönemde elektronik ve bilişim teknolojileri birlikte kullanılmış tüketicinin merkezde yer aldığı, talebin öngörülerek üretimin yapılması veyahut talebe göre üretim yapılması hâkim üretim modeli haline gelmiştir.

Emeğin sermaye ile ikame edilebilmesi sonucunda emeğe olan ihtiyaç azalmış ve imalat sanayinin zamanla gelişmekte olan ülkelere kayması sonucunda gelişmiş ülkelerde “Sanayisizleşme” süreci yaşanmıştır. Bu durum özellikle gelişmiş ülkelerde hizmet sektörünün önemini arttırmasına ve milli gelir içinde payını yükseltmesi ile sonuçlanmıştır (Özsoylu, 2017). İnternetin yaygın olarak kullanılması ve kapsamının artması insanların, makinaların ve bilgisayarların yani tüm ekonomik aktörlerin eş zamanlı olarak bilgiye ulaşmasına ve birbirleriyle bağlantılı halde kalmasına yol açmıştır. Hala emekleme aşamasında olmakla birlikte etkisini çok hızlı bir şekilde göstermekte olan 4. Sanayi devrimi kendi kendini organize edebilen akıllı üretim sistemlerinin yanı sıra mühendislik, lojistik gibi üretimle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olan tüm unsurların çeşitli yazılımlarla birbiri ile bağlı, birbirine bağımlı ve uyumlu bir biçimde çalışmasını zorunlu kılmaktadır (Wolter ve diğerleri, 2015).

Küreselleşme tarihin başından bu yana üretim ve üretim sistemleriyle yakından ilintili olarak gelişimini sürdürmektedir. Dolayısıyla Sanayi devrimi ve küreselleşme birbirini etkileyen iki husus olarak ortaya çıkmakta kimi çevrelerce küreselleşmenin dalgalar halinde yayılması sanayi devriminin dalgalar halinde gelişimiyle paralel olarak algılanmaktadır. Bu düşünceye göre örneğin Sanayi 4.0 ile Küreselleşme 4.0 aynı dalga olarak görülmekte ve fakat sadece başlangıç tarihleri olarak kısmi farklılaşmalara göze çarpmaktadır (Schwab, 2018). Küreselleşmenin daha önce yaşanmış tüm dalgalarının mal ticareti ile ilgili olduğu şüphe götürmez bir gerçek olsa da günümüzde mal ticaretinden ziyade dijitalleştirilmiş hizmetler sektörüne yoğunlaşacağı düşünülmektedir.

Yapay zeka, big data, nanoteknoloji, nesnelerin interneti, 3D yazıcılar ve otonom taşıtlar gibi ileri teknolojilerde meydana gelen ilerlemeler küresel verimliliğe ciddi etkisi olacak potansiyele sahip görünmekte, bu teknolojilerin getireceği verimlilik

artışının ise bireysel, toplumsal ve küresel birçok değişimi beraberinde getirerek içinde pek çok tehdit ve fırsat barındıracağı ise göz önüne alınmalıdır.

1.3. KÜRESELLEŞMENİ FARKLI BOYUTLARI

Küreselleşme bireylerin hayatından devletlerin yönetim biçimine varıncaya dek her alanda etkisini gösterdiğinden küreselleşmeyi bir bütün olarak incelemekten ziyade farklı boyutları dikkate alınarak kategorize edilmesi ve her bir boyutun parça parça incelenmesi literatürde kabul gören hakim kanaattir. Bu yönüyle küreselleşme olgusu birçok farklı sınıflandırmaya tabi tutulduysa da bu çalışmada ekonomik, sosyal ve politik olmak üzere üç ana başlıkta ele alınacaktır.

1.3.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Küreselleşmenin en fazla ele alındığı bilim dalları arasında ekonomi olması, küreselleşmenin ekonomik boyutunun oldukça önemli olduğu anlamına gelmektedir (Can ve Doğan, 2016). 1980’lerde yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanan ve 1990’ların en popüler kavramlarından biri haline gelen ekonomik küreselleşme kavramsal olarak ülkeler arasındaki mesafenin daralması, iş yapma maliyetlerinin azalması olarak tanımlanmakta daha uygun bir ifadeyle üretim ve ticaret akışlarının yanı sıra finans ve uluslararası sermaye akımlarını kapsayan bir süreç olarak değerlendirilmelidir (Rajan, 2001:3). Yaşanan bu süreç sonunda piyasalar etkinliğini arttırarak ulusal ekonomiler arasında yeni bağlantılar kurmuş ve bu pazarlara erişimini genişletmişlerdir. Bunun yanında büyük uluslararası şirketler, uluslararası güçlü ekonomik kuruluşlar ve geniş bölgesel ticaret sistemleri küresel ekonomik sistemin en büyük yapıtaşları olarak ortaya çıkmışlardır.

Ekonomik küreselleşme bir trend dahilinde etkisini arttırarak tüm dünyada karşılıklı entegrasyonu arttırmakta ve ekonomik kalkınma için geri dönüşü olmayan bir eğilim haline gelmektedir (Shangquan, 2000).

1.3.1.1. Ticari Küreselleşme

Ticari Küreselleşme tüm dünyada yapılan üretimin uluslararası ticarete konu olan kısmı olarak nitelendirilebileceği gibi (Preyer, Bos ve Bös, 2002:18), uluslararası mal ticaretinin artış ve azalışını tanımlamak için de kullanılabilir. Ticari küreselleşme ihracat ve ithalatta dünya ekonomisiyle entegre olmak anlamında kullanılabileceği için

mal ve hizmet ticareti üzerinde tarifeler gümrük vergileri, kotalar gibi engellemelerin kaldırılması bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Bu sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için ticari küreselleşmenin nasıl ölçüldüğü ve bu ölçümlerde kullanılan değişkenler oldukça önemlidir. Örneğin literatürde ticari küreselleşmeyi ölçmekte yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biri yabancı ülkelerle yaptığı toplam ticaret hacminin Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya oranı şeklinde tanımlanıp aşağıdaki şekilde formülize edilir.

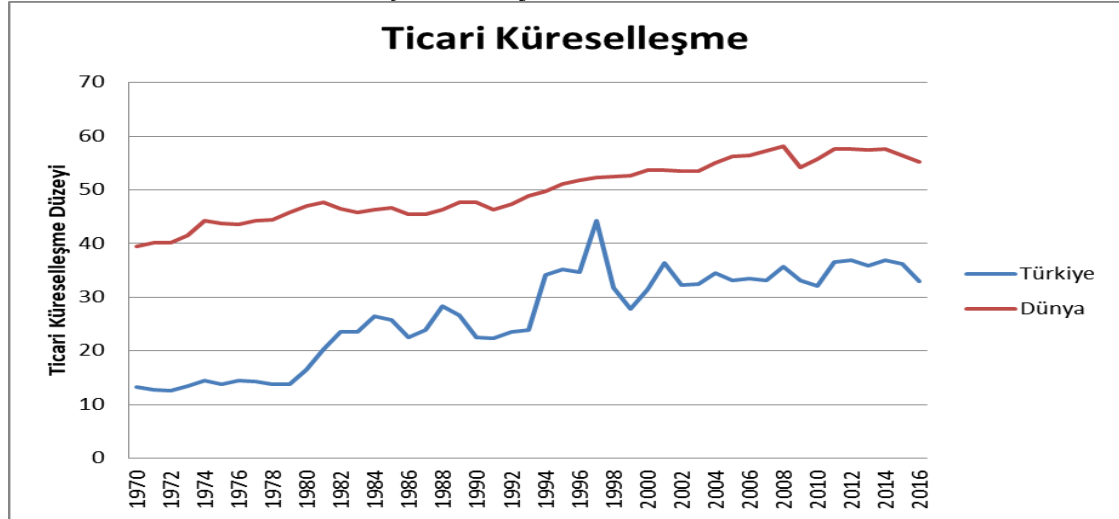
$$\text{Ticari Küreselleşme} = \frac{\text{ithalat} + \text{ihracat}}{\text{GSYİH}}$$

Bu formülle yapılan hesaplama tek ülke için geçerlidir. Söz konusu formül tüm dünya için uygulandığında bir miktar değişim gösterir. Çünkü her ülkenin yapmış olduğu ihracat bir başka ülkenin ithalatı anlamına geleceğinden;

$$\text{Ticari Küreselleşme} = \frac{\sum \text{ihracat}}{\sum \text{GDP}}, \text{ biçiminde formülize edilir.}$$

Dünyada ve Türkiye’de ticari küreselleşme düzeyi yukarıda verilen formüller ile sayısal olarak hesaplanmış ve grafik haline getirilmiştir.

Grafik 1.1: Ticari Küreselleşme Düzeyi

Not: Grafiği oluşturan veriler KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsünden elde edilmiş ve grafik haline getirilmiştir.

Grafikten de görüleceği üzere Ticari küreselleşme düzeyinde Dünya ortalamasının oldukça altında olduğumuz görülebilir. Bu durum Türkiye’nin yararına olmayan bir husustur çünkü ticari küreselleşmenin ekonomik büyümeye yaptığı olumlu

katkının yanı sıra gelir eşitsizliğini azalttığı görülmektedir (Jaumotte, Lall ve Papageorgiou, 2013). Bununla birlikte özellikle 1980’li ve 1990’lı yıllarda yapısal kırılmalar oluşturacak düzeyde ticari küreselleşme düzeyinde artış olduğu görülmektedir. Bunda liberalleşme yönünde atılan adımların etkisi olduğu açık olmakla birlikte özellikle son on beş yılda Türkiye’de ticari küreselleşme düzeyinde anlamlı bir yükseliş olduğundan bahsetmek oldukça güçtür.

Ticari küreselleşmeyi etkileyen, teşvik eden ve bu durumdan etkilenen başlıca iki yapı bulunmaktadır. Bunlar çok uluslu şirketler ve uluslararası kurumlardır. Çok uluslu şirketler bu çalışmada da kullanıldığı gibi Deniz aşırı, Ulus aşırı, Uluslar üstü, gibi farklı isimlerle anılmaktadırlar. Bu isimlendirmeler arasında nüanslar olsa da literatürde birbiri yerine sıkça kullanıldığı görülmektedir. Çok uluslu şirketler birden fazla ülkede faaliyet gösteren, gelirinin en az %75’ini merkezinin bulunduğu ülkeden elde eden şirketlerdir (Tatum, 2019). Çok uluslu şirketler, şirketlerin sahipliği, yönetim biçimi, kurumsal yapıları gibi birçok farklı perspektiften de değerlendirilerek tanımlanabilir. Burada önemli olan husus çokuluslu şirketlerin küreselleşme sürecinde yüklendikleri misyon ve bu süreci nasıl yönlendirdikleridir. Bu şirketler için bütün dünya hem hammadde temini için, hem de bu malların işlenerek nihai ürün olarak satılmasında tek bir pazar olarak görülmektedir. Bu durumda ticarete ülkeler arası rekabetten bahsetmek mümkün değildir. Çünkü çok uluslu şirketler için tek bir pazar haline gelen dünyada ülkelere arası rekabetten çok şirketler arası rekabet ön plana çıkmıştır (Baldwin, 1986: 55-56).

Çok uluslu şirketlerin yatırım yapmış oldukları ülkelere birçok yararı bulunmaktadır. Bu şirketlerin birçoğunun Amerika, Japonya, Almanya gibi gelişmiş ülkelerde merkezi yönetimleri bulunmaktadır. Güçlü sermaye yapılarında dayanarak ve gelişmekte olan ülkelerin avantajlarından faydalanmak üzere bu ülkelere sabit sermaye yatırımları yapılmakta ve kurulan veya ortak olunan fabrikaların insan kaynakları ihtiyaçlarını gidermek için eğitim kurumlarına destek vermektedirler. Bu şirketlerin varlığı uluslararası pazara ulaşımı kolaylaştırmakta dolayısıyla üretilen yenilikçi bir ürüne gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerin de erişimini sağlamakta böylece toplam refahın yükselmesine katkı sunmaktadır. Bunun yanında doğrudan yabancı yatırımlar vasıtasıyla yeni istihdam alanları yaratılmakta, teknoloji

transferleriyle üretim kapasitesi arttırılmakta, ürün çeşitliliğinin artmasıyla dışa bağımlılık azaltılmaktadır (Accord, 2008: 5).

Çok uluslu şirketler pazar paylarını korumak için müşteri memnuniyetine oldukça önem vermekte markalaşarak dünyanın her yerinde asgari hizmet ve ürün standartları sunmaktadır. Örneğin Amerika için üretilen Volkswagen marka bir araba Türkiye için üretilen arabadan her ne kadar farklı olsa da benzer tüketici deneyimi ve memnuniyeti sunmaktadır. Ayrıca biyoteknoloji, nanoteknoloji, çip, ilaç, veyahut havacılık gibi sanayi dallarında Ar-Ge maliyetleri oldukça yüksek olup, söz konusu maliyete katlanılabilmesi ancak ve ancak bu ürünlerin küresel pazarlarda satılması gerekmektedir. Örneğin Intel yeni mikro işlemci geliştirmek için yılda 1.2 milyar dolar harcamakta, kanser tedavisinde kullanılacak bir ilacın üretimi ise 300-400 milyon doları bulabilmektedir (Tağraf, 2002).

Çok uluslu şirketler yukarıda kısaca özetlenen birçok faydasının yanında birçok riski de barındırmaktadır. Çok uluslu şirketler oldukça zorlayıcı bir rekabetin içinde yer aldıklarından üretim maliyetlerini olabildiğince düşürmeleri gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise üretim yapmak işçi maliyetlerinin yanı sıra yasal mevzuatlar ve sıkı denetimlerden dolayı maliyeti yükseltmektedir. Bu durumda çevreye zarar veren üretim faaliyetleri yasal mevzuatın zayıf olduğu ülkelere taşınmakta ve çevresel tahribata sebep olmaktadır (Çımrın, 2014). Çevreye verilen zararın yanında düşük vasıflı işlerde emek sömürsünün yapılması ve yüksek nitelikli işlerde ise şirket merkezinin bulunduğu ülkeden vasıflı çalışanların getirilmesi yatırım yapılan ülkenin söz konusu yatırımdan yeterince fayda görememesine yol açmaktadır.

Çok uluslu şirketlerin en düşük maliyetle, tüm dünyaya mal satmaları yeni ürün geliştirme ve Ar-Ge yatırımları gibi etmenlerle bu şirketlerde tekelleşme eğilimleri ortaya çıkmakta bu durum tüketici rantını azaltmaktadır. Ayrıca bu şirketlerin ulusal devletlerin koyduğu vergilerden kaçınma kapasitesi vergi cennetlerinin varlığı yerel, küçük ve orta büyüklükteki şirketler açısından haksız rekabet şartları oluşturmaktadır.

Modern ekonomik düzenin kademeli olarak ortaya çıkışı veyahut kimilerince yeni dünya düzeni veyahut ekonomik küreselleşmenin tekrar ivmelenme süreci ikinci

dünya savaşı sonrası dünyanın yeni hegemonik gücü olarak ortaya çıkan ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında yapılan konferansına dayanmaktadır (Steger, 2017:37-38). Bu konferansta IMF ve Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası(IBRD) gibi kurumlar oluşturulmuş ve GATT gibi kurumların altyapısı oluşturulmuştur. Bu kurumlardan IBRD daha sonra Dünya Bankası GATT ise Dünya Ticaret Örgütü(DTÖ) olarak adlandırılmıştır. IMF, DTÖ ve Dünya bankasının her birinin tanımlanmış farklı görev alanları olsa da küresel ticareti önemli ölçüde etkilemiştir.

GATT yürürlükte kaldığı sürece Küresel ticareti düzenleyen tek antlaşma statüsünde olup, bu antlaşma gereği anlaşmaya taraf ülkelerden hiç biri diğer ülkelere karşı tek başına bir önlem alamamaktadır (Yılmaz ve Divani, 2018). Bu durum dünya ticaretinde GATT'ın düzenleyici rolünü ve etkisini ortaya koymaktadır. GATT 1995 yılında DTÖ'ye dönüşene kadar özellikle sanayi ürünlerinin ticaretinde tarife ve gümrük vergileri gibi ticareti kısıtlayan engellerin azaltılmasını hedeflemiştir. Bu hedeflerine ulaşmada büyük ölçüde başarı da kaydetmiş, örneğin 1947'de sanayi malları üzerinde bulunan vergi oranını %40'tan kademeli olarak %3'e kadar düşürmeyi başarmıştır (Öztürk, 2018). Ayrıca Batı Avrupa ve Kuzey Amerika gibi bölgeler gümrük vergilerini tamamen kaldırarak serbest ticaret bölgeleri oluşturulmuş, yerli üreticileri dış rekabetten koruyacak sınırlı kısıtlamalar olsa da son yarım yüzyılda ticaret önemli ölçüde serbestleştirilmiştir (Weinstein, 2005:28). Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve serbest ticaret bölgelerinin kurulması sadece ülkeler arası ticareti arttırmamış aynı zamanda üretimin de küreselleşmesi sonucunu beraberinde getirmiştir.

Üretimin küreselleşmesi dünya kaynaklarının daha etkin kullanılmasını sağlamakla birlikte üretim kalıplarında devrimci bir dönüşüme yol açmıştır. Bu durumun örneklendirilmesi oldukça önemlidir dolayısıyla biri ileri teknoloji biri sıradan üretim biçimi olmak üzere iki örnek verilecektir. En yalın haliyle süt üretimi uzmanlık gerektirmeyen düşük nitelikli bir iş, süt ise katma değeri yüksek olmayan bir üründür. Süt üretimi için iki temel ürün gerekmektedir bunlardan biri süt sığırları diğeri ise sığırların beslenmesi için kullanılan yem gıdalardır. Türkiye'de süt üretimi için kullanılan sığırların neredeyse tamamı Avrupa'dan ithal edilmektedir. Avrupa'dan ithal edilmemiş Türkiye'de doğan sığırların ise tamamına yakın kısmı ithal spermalardan

üretilmiştir. Bunun yanında sığır beslenmesinde yoğun olarak kullanılan tarımsal ürünlerden saman Bulgaristan ve Azerbaycan'dan ("Hürriyet", 2018) , ayçiçeği Moldova'dan, arpa Fransa'dan buğday ve mısır Rusya'dan ithal edilerek yerli süt üretimi yapılmaktadır ("Hangi Tarım Ürünleri", 2018).

Yüksek katma değer üreten ve oldukça popüler hale gelen akıllı telefonlardan Apple markası incelendiğinde ise 2018 yılında 45 farklı ülkeden 1049 farklı tedarikçi ile üretim faaliyetinin bulunduğu 2019 yılı ilerleme raporundan görülmektedir ("Apple", 2019). Görüldüğü üzere uluslararası ticari kurumlarının çabaları ve ticari küreselleşme neticesinde ister ileri teknoloji ister düşük katma değerli ürünlerin üretimi küreselleşmiş vaziyettedir. Ticaretin nasıl yapılacağına dair hukuki zeminin oluşması ve birtakım prosedürlerin oluşturulması emeğin, sermayenin ve doğal kaynakların etkin kullanımı neticesinde dünya ticaretinin artması uzun vadede GATT sayesinde olmuş, bu durum dünyada refahın artmasını sağlamıştır (Irwin, 2007).

Bretton Woods toplantısında kurulan bir başka uluslararası kuruluş İMF'dir. İMF gibi bir kurumun ortaya çıkmasına sebep olan durum 1930'lu yıllarda yaşanan Büyük Buhrandır. Büyük Buhran yıllarında dünya piyasalarında toplam talep azalmaktaydı bu durumda ülkeler para birimlerinin değerini sürekli düşürerek Pazar paylarını korumaya çalışmışlardır. Bir yandan sürekli ve karşılıklı devalüasyonlar bir yandan artan gümrük tarifeleri dünya ticaretini durma noktasına getirmiştir (Öztürk, 2010). İMF bu sıkıntıları giderme amacıyla kurulmuş, döviz kuru ve uluslararası ödeme sistemlerinde istikrarı sağlamayı amaçlamıştır ("The IMF at a Glance", 2019). Kuruluş aşamasında parasal sorunları çözmek ve kur istikrarını sağlamak maksadıyla hareket eden İMF, birçok ülkenin paralarını serbest dalgalanmaya bırakması sonucunda etkinliğini daha çok ödeme gücüne düşen ülkelere likidite sağlamak, kendisinden borç alan ülkelere istikrar programları hazırlayarak, bu durumdaki ülkelerin krizden çıkmasına katkı sağlayarak dünya ticaretinden kopmasını engellemektir. (Krueger, 1997) İMF'nin hazırlamış olduğu programlarda elde ettiği başarı tartışmalı olsa da yerli ve yabancı yatırımcılar için bir referans kaynağı olarak güven ortamı sağladığı açıktır.

Bretton Woods konferansında ikinci dünya savaşı sonrası özellikler Avrupa'da oluşan ağır tahribat ve yıkımın etkilerinin giderilmesi için bir banka kurulması kararı

verilmiştir. Bu banka Uluslararası Yeniden yapılanma ve Kalkınma adıyla kurulmuş savaş sonrası Avrupa ülkelerinin ihtiyaç duyduğu uzun vadeli finansmanı sağlayarak Avrupa'nın yeniden imarını amaçlamıştır (Öztürk, 2006). Dünya bankası zamanla mali kaynaklarını az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönlendirmiş ve ana hedefi olarak yoksulluğun azaltılmasını benimsemiştir (Clemens ve Kremer, 2016). Dünya bankası özellikle yoksulluğu azaltmak için çeşitli ülkelere beşeri sermayenin güçlendirilmesi, çevrenin korunması, altyapı yatırımlarının yapılması, tarımın geliştirilmesi, gibi alanlarda finansman sağlamaktadır. Uygulanan politikaların etkinliği ve ne ölçüde başarı sağladığı tartışmalı olsa da özellikle az gelişmiş ülkeler bu finansmanlara ihtiyaç duymakta ve Dünya bankasının uyguladığı politikalara oldukça önem vermektedir.

1.3.1.2 Finansal Küreselleşme

Finansal Küreselleşme, dünyanın birçok farklı ülkesinin finansal piyasalarının bütünleşerek tek bir finansal piyasa olma sürecini ifade etmektedir. Bunun yanında sermayenin herhangi bir zorluk veya kısıtlamaya tabi olmadan ulusal sınırların ötesine geçerek serbest dolaşması olarak da tanımlanabilir (Arestis ve Basu, 2004). Finansal küreselleşme ülkelerin lokal finansal sistemlerinin uluslararası finansal piyasalar ve kurumlarla entegrasyonu (Schmukler, 2004:39) olarak anlaşılabileceği gibi finansal piyasaların ve uluslararası kurumların daha sıkı bir şekilde birbirine bağlanarak tam entegrasyonu sağladığı ve tek fiyat yasasının geçerli olduğu bir süreç olarak da anlaşılabılır (Gudmundsson, 2008).

Finansal küreselleşme temelde sermayenin etkin kullanılması mantığına dayalı olup; sermaye ucuz olduğu yerden pahalı olduğu yere doğru akmakta veya farklı ülke pazarlarında ucuz olan mal ve hizmetlerin pahalı ülkelerde satılarak arbitraj karı elde edilmesi ve tek fiyat yasasının uygulanması sonucunu doğurarak piyasaların etkin çalışmasını sağlamaktadır.

Finansal küreselleşme ticari küreselleşmeden oldukça geç başlamış olsa da 1990'lı yıllardan sonra oldukça hızlı bir gelişme göstermiş, küreselleşme sürecinin taşıyıcısı olmuş ve kendi dinamiklerini dayatacak güce ulaşarak küreselleşme sürecinin tamamının belirleyicisi konumuna yükselmiştir (Balseven ve Erdoğan, 2004). Finansal küreselleşmeyi sağlayan araçlar ise finansal varlıklardır. Finansal varlıklar ise değerini

temsil ettiği ekonomik varlığın sözleşmesinden alan, nakde dönüştürülebilen ve fiziki olmayan likit varlıklardır (“What are financial assets?”).

Finansal küreselleşme diğerk tüm küreselleşme türlerinden daha kolay ve etkin çalışmaktadır. Tahvil, hisse senedi, mevduat hesabı, döviz gibi finansal varlıkların ticareti günümüzde oldukça kolaylaşmış bir biçimde yapılmaktadır. Akıllı telefonların varlığı, internete erişimin kolaylaşması gibi teknolojik gelişmeler sayesinde günümüzde likit finansal varlıkların alışveriş işlemleri şahıs ve kurumlardan bağımsız yani aracısız, kolay, ucuz ve hızlı bir hal almıştır.

Söz konusu duruma uygun ve finansal küreselleşmenin geldiğı düzeyi örneklemek için 12/06/2017 tarihinde Bloomberg’de “Japon ev kadınları Türk tahvillerine geri dönüyor” adlı haberi (Bloomberg, 2017) ve yine aynı ekonomi haber sitesinde “Japon ev kadınları Türk Lirasından vazgeçiyor” başlıklı haberler yapılmıştır. Bu haberler Finansal Küreselleşmeyi tam olarak özetlemese de geldiğı seviyeyi göstermek açısından oldukça önemlidir. Çünkü söz konusu ülke Japonya gelişmiş ülkelerden biri olup sermaye birikimi yüksek ve düşük faize sahiptir. Bu ülkenin sıradan vatandaşları dünyanın farklı bir coğrafyasında gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’de yatırım fırsatı görebilmekte ve Türk tahvili alabilmektedir. Veya ülke ekonomisinde risklerin yükseldiğini görerek bu piyasalardan hızlıca çıkabilmekte ve ülkenin para biriminin değerinin düşmesine neden olabilmektedir.

Finansal Küreselleşme, ekonomik küreselleşmenin öne çıkan ve baskın hale gelen boyutu olup; burada üretim faktörlerinden sermayenin hızla ve serbest biçimde hareket etmesi önemli bir rol üstlenmiştir. Bu durum dünyada ekonomik düzenin değişerek ulusal devletlerin rolünün azalmasına buna karşın bankalar ve uluslararası şirketlerin etkisinin artmasına neden olmuştur. Devletlerin para ve maliye politikalarının etkisi azalırken küresel fonların büyük çaplı sermaye hareketleri özellikle kur seviyesi ve faiz oranları üzerinde etkili olmaktadır. Burada önemli bir sorun ise finansal piyasaların reel piyasalardan ayrışmasıdır. Örneğin finansal varlıkların bir kısmını temsil eden türev varlıkların gerçek büyüklüğü tam olarak tespit edilemezken 2008 yılında global ekonominin 10 katı olan türev işlemlerin giderek arttığı ve şimdilerde 20 katı büyüklüğüne ulaştığı iddia edilmektedir (“Türev Piyasasının Büyüklüğü”). Reel

ekonomiden yani üretim sanayi veya hizmetler gibi sektörlerden uzaklaşan bu finansal varlıklar kendi gerçekliklerini ve dinamiklerini oluşturmuştur (Yeldan, 2003:436).

Görüldüğü üzere Finansal Küreselleşme içinde tehdit ve fırsatları barındırmaktadır. Sanayileşmesini tamamlamış gelişmiş ülkelerde meydana gelen sermaye birikimi bu ülkelerin ekonomik liberalleşme adımlarından sonra onları merkez ülke konumuna getirmiş ve Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomiler ise çeperde bulunan yani sermaye hareketlerini yönlendiren değil, sermaye hareketlerinden etkilenen ve bu sermayeye muhtaç durumda kalmışlardır (Aydemir ve Kaya, 2007). Bu durumun beraberinde getirdiği tehdit ve fırsatlar maddeler halinde aşağıda sunulmuştur.

FIRSATLAR

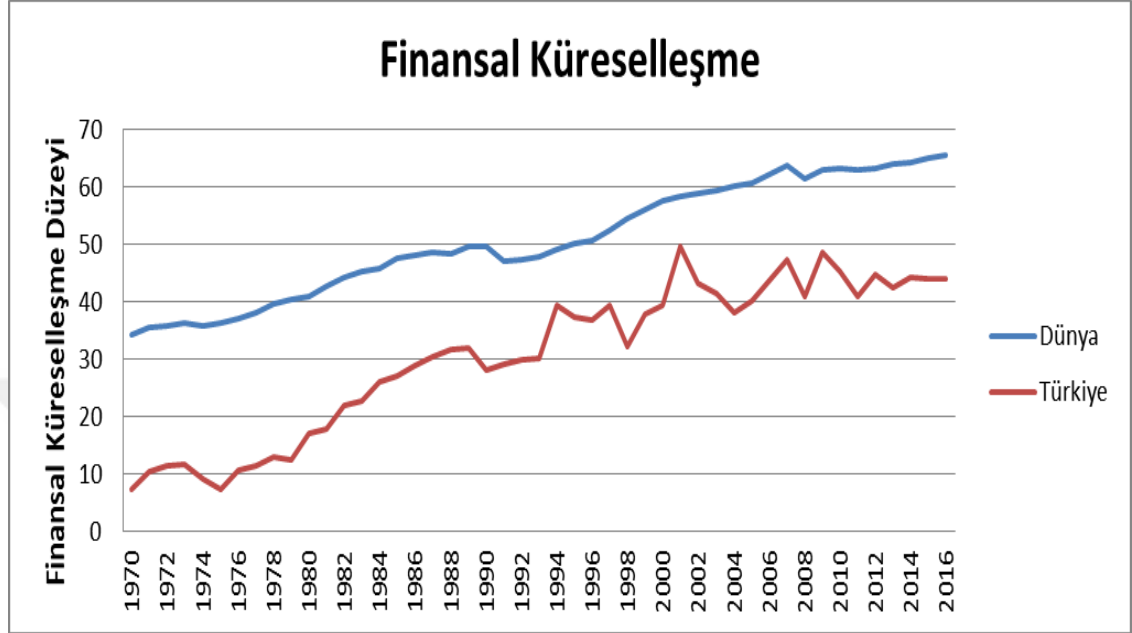
- Farklı ülkelerde yatırım fırsatlarının değerlendirme imkânı
- Dar piyasalardan çıkarak yüksek kar elde etme imkânı
- Döviz açığı bulunan ülkelerin bu açığını kapatacak kaynağı bulabilmesi
- Bütçe açığının kapatacak kaynağın bulunması
- Yeni finansal araçların ortaya çıkması sayesinde kredi, döviz ve hisse senedi işlemlerinin risklerinin azaltılması
- Büyük fon şirketlerinin, bireysel yatırımcıların tasarruflarını farklı ülke ve sektörlerde değerlendirerek profesyonel ve güvenli hizmetler sunması
- Tasarrufları arttırma ve sermaye birikimi için uygun ortamın oluşması
- Ekonomik büyüme hızının artması
- Sermayenin maliyetinin azalarak faiz oranlarının düşmesi

TEHDİTLER

- Yüksek kar elde etme amacıyla gelen fonların üretime doğrudan bir katkı sunmadan paradan para kazanmaya çalışması,
- Kısa süreli fonlara yüksek faiz ödenmesi
- Ekonomik büyüme için sıcak paraya bağımlı olma riski
- Spekülatif ataklara maruz kalma riski
- Sermaye hareketlerinin “Refah Transferi” riski barındırması
- Gelir dağılımını bozması

- Negatif dışsallığı yüksek sektörlerin transferi
- Dövizin tasarruf aracına dönüşerek, ulusal paranın işlevsizleşmesi

Grafik 1.2: Finansal Küreselleşme Düzeyi

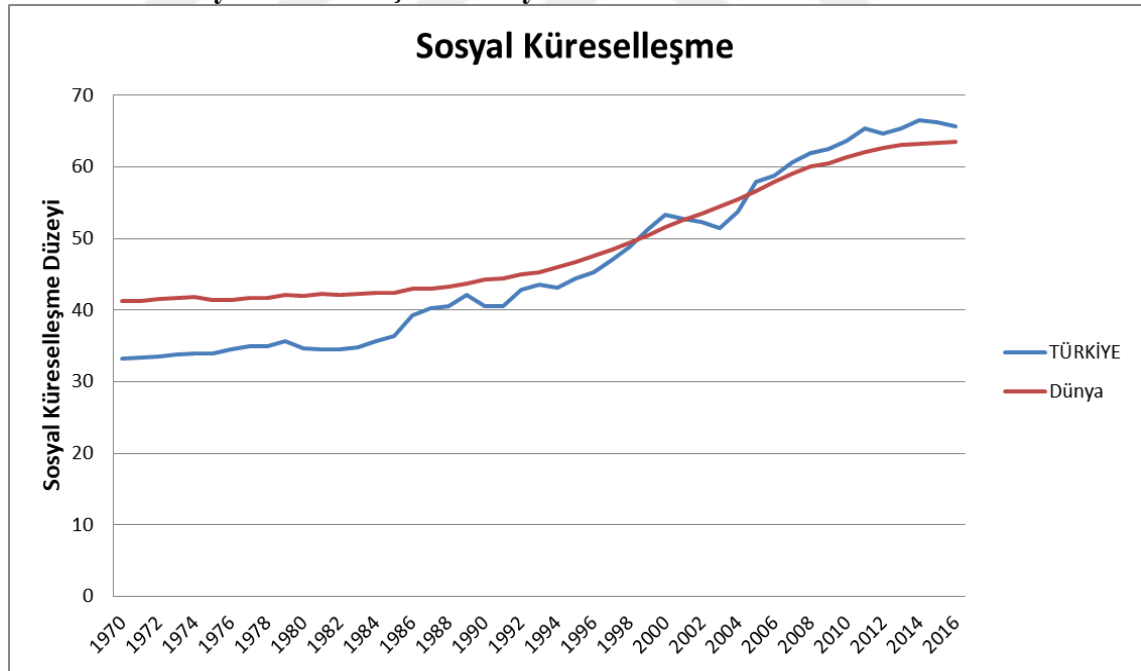
Not: Grafiği oluşturan veriler KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsünden elde edilmiş ve grafik haline getirilmiştir.

Özetle finansal küreselleşme 1980’li yıllardan sonra yükselişe geçmiş ve SSCB’nin yıkılmasıyla birlikte kapsamını tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Finansal küreselleşme günümüz dünyasında engellenemez ve geri döndürülemez bir hal almıştır. Öyleyse finansal küreselleşmenin olası zararlarına engel olmak için başta bankacılık sektörü olmak üzere finansal kurum ve kuruluşların güçlü ve kapsayıcı kurumsal yapılara evrilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Finansal yapılar, yapısı ve likitliği gereği spekülasyona açık olması, spekülâtörlerin ise var olan problemlerden dolayı değil, olması muhtemel problemlerden ötürü hızlı bir şekilde yeni pozisyon almaları dolayısıyla hukukun üstünlüğünü esas alan eko-politik mesajlar veyahtut sinyaller yetkili kurumlar vasıtasıyla uyum içinde verilmelidir. Bu durumda uygulanan ekonomik politikalar finansal piyasaları ürkütmeyecek, belirsizlik yaratamayacak açık ve şeffaf bir şekilde uygulamalar yapıldığı için olası sermaye akımlarının boyutu azalırken Türkiye gibi kısa dönemli sermaye ihtiyaçları giderilirken olası kriz riskleri minimuma indirilecektir.

1.3.2. Küreselleşmenin Sosyo-Kültürel Boyutu

Ekonominin ön ayak olduğu küreselleşme süreciyle birlikte dünya köklü bir değişim yaşamaktadır. Bu değişim herhangi bir coğrafya ile sınırlı olmadığı gibi herhangi bir toplum ve kültürle de sınırlı değildir (Giddens, 2000: 20-27). Tarihi seyri içinde küreselleşme sürecinin artmasının doğal bir sonucu olarak toplumların birbiri ile etkileşimleri artmış ve bu etkileşim yeni ilişki biçimlerinin kurulmasına sebep olmuştur. Sosyal küreselleşme sürecinin özünde ekonomi ve devlet değil insan ve toplum vardır. Toplumlar ve kültürler arası ilişkilerin artması kimi zaman kültürel açıdan melez insan tipinin, kimi zaman ise adet, gelenek ve kültür açısından istilaya uğramış bir toplum meydana getirmiştir. Sosyal Küreselleşme düzeyinin bir yönüyle melez veya hibrit olarak adlandırılabilen bir kültürün ortaya çıkma süreci olarak da değerlendirilebilir. Aşağıdaki grafikten de anlaşılabileceği üzere Türkiye ekonomik ve finansal küreselleşmenin aksine sosyal küreselleşme düzeyinde 2000’li yıllarda Dünya ortalamasını yakalamış ve son on yıldır Dünya ortalamasının üzerindedir.

Grafik 1.3: Sosyal Küreselleşme Düzeyi

Not: Grafiği oluşturan veriler KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsünden elde edilmiş ve grafik haline getirilmiştir.

Teknolojik gelişmeler, ulaşım ve iletişim maliyetlerindeki düşüşlerin Sosyal küreselleşmeyi hızlandırdığı şüphe götürmez bir gerçektir. Nitekim yukarıda yer alan

grafiğin oluşturulmasında uluslararası sesli görüşme trafiği, uluslararası turizm, yabancı ülkelerde doğan bebek oranı, yerleşik olmayan yabancı öğrenci oranı, McDonalds ve İKEA mağaza sayısı gibi veriler kullanılmıştır.

Kültür genetik aktarımı mümkün olmayan bir kavram olduğundan, bireylerin içgüdüsel olarak değil doğumundan itibaren maruz kalarak öğrendiği, tecrübe ederek biriktirdiği, toplum içinde yaşayarak öğrenilen toplumun birikimli uygarlığı, kısaca toplumun yaşam biçimidir (Tekinalp, 2005). Dünyanın “küresel bir köye” dönüştüğü gerçeğinden hareket edilecek olursa, köy kültürünün dominant etkisinin kırılması çok da mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla fikir, bilgi, içerik üretebilen toplumlar dominant pozisyona geçmiş, kendi yaşam tarzlarını evrenselleştirmiş, diğer kültürleri ise değişime veyahut gelişime mecbur etmişlerdir.

Uydu teknolojisinin gelişimi ile ulusal ve uluslararası televizyon kanallarının ortaya çıkması dünyanın en ücra köşesinde bulunan birinin bile “çağdaş ve medeni” kültürlerle tanışmasına sebep olmuş, internetin icadı sosyal medyanın yoğun kullanımı neticesinde ise toplumlar gittikçe birbirine benzemeye başlamışlardır. Toplumların tüketim kalıpları değişmiş, giyim-kuşam, eğlence, yeme-içme kültürleri zamanla aynışmaya başlamıştır.

Bu benzeşmenin bir istila veyahut dayatma olduğunu düşünmek ise yanıltıcı olabilir. Zira insanların McDonalds’tan yemek yemesi veyahut Levis marka Jean giyinmesi her ne kadar hakim kültürün etkisi olsa da Türk dizilerinin (Geçer, 2015) veya dönerinin dünyada rağbet görmesi veyahut bir Kore şarkısı ve dansının fenomen olarak henüz dört aylıkken bir milyar kez izlenmesi (Kuyucu ve Korkmaz, 2015), küreselleşmenin sosyo-kültürel boyutunun tek yönlü bir ilişki değil, çift yönlü olduğunu göstermektedir.

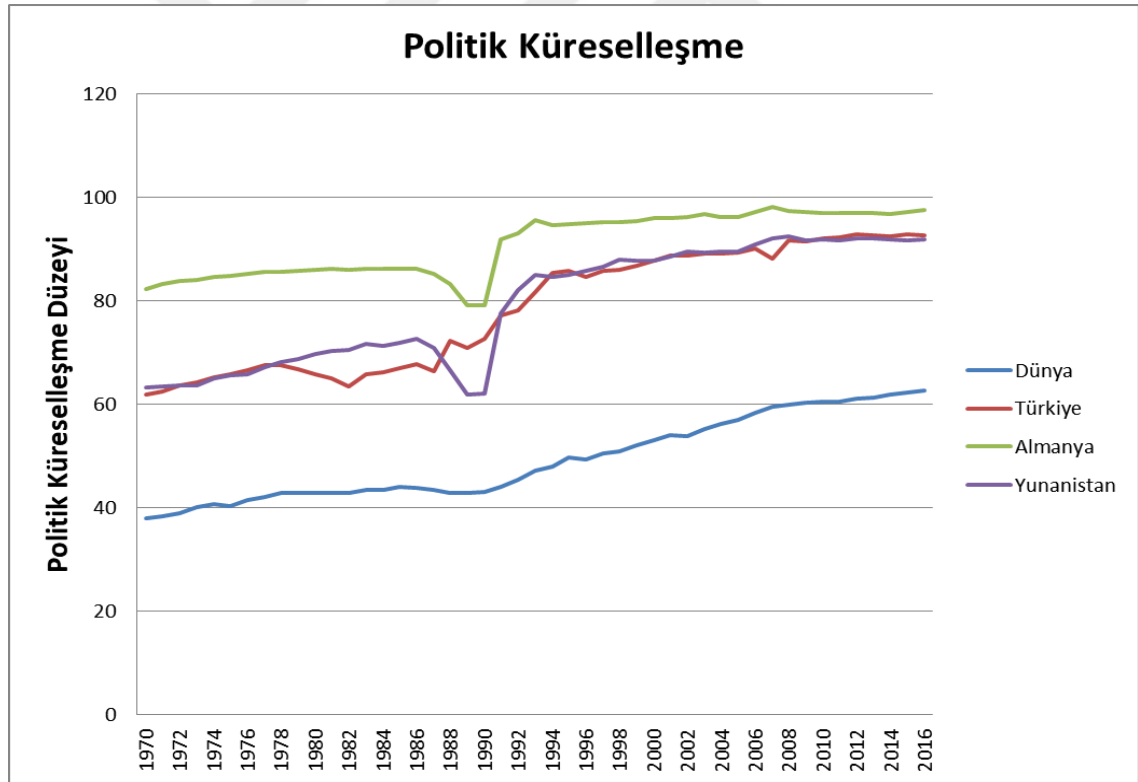
Dünyada baskın ve çekinik kültürlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya çıkan fikirler, ürünler, tüketim alışkanlıkları ve davranış biçimleri ise “Küresel Kültürü” ortaya çıkarmakta ve bu kavramı beslemektedir. Dolayısıyla sosyo-kültürel küreselleşmeyi hâkim kültürün diğer kültürleri aşındırarak içinde eritmesi olarak yani

bir çatışma süreci olarak değil, evrensellik ve yerelliğin eşzamanlı ve uyum içinde hareket etme süreci olarak değerlendirilmelidir (İçli, 2001).

1.3.3. Küreselleşmenin Politik Boyutu

Politik veyahut Siyasi Küreselleşme olarak adlandırılan süreç esasında ulus devletler arasında siyasi ilişkilerin genişlemesi ve yoğunlaşması olarak nitelendirilebilir (Steger, 2017:56). Günümüzde ülkeler arası siyasi ilişkilerin kurulması ve yoğunlaşması iki veya daha çok devletin imzaladığı antlaşmalar, uluslararası kurum ve kuruluşlara üyelik, diğer ülkelerde açılan elçilikler ve sivil toplum örgütleri gibi yapı ve oluşumlarla sağlanmaktadır. Bu yapı ve oluşumlar veri kabul edilerek aşağıda grafik oluşturulmuştur. Politik küreselleşme düzeyinde Türkiye'nin dünyadaki pozisyonunun daha iyi anlaşılabilmesi için komşu ve referans ülkeler seçilerek grafikte gösterilmiştir.

Grafik 1.4: Politik Küreselleşme Düzeyi

Not: Grafiği oluşturan veriler KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsünden elde edilmiş ve grafik haline getirilmiştir.

Grafikten de anlaşılacağı üzere politik küreselleşme düzeyinde Türkiye, Dünya ortalamasının hayli üstüne çıkmış, Yunanistan'la aynı düzeyi yakalamış, Avrupa

Birliğin kurucu ülkelerinden Almanya'ya ise oldukça yaklaşmıştır. Ekonomik ve Sosy-Kültürel küreselleşmenin aksine Politik Küreselleşme düzeyinin dünya ortalamasının oldukça üzerinde olması ülkenin jeopolitik ve jeostratejik konumundan kaynaklanabileceği düşünülse de, G-20 üyesi bir ülke olan Türkiye'nin birçoğu yeni kurulmuş Birleşmiş Milletler üyesi olan(201) veyahut olmayan(6) ülkelerden ("How Many Countries", 2019) daha üstün bir konumda olması beklenen bir durumdur.

Görüldüğü üzere politik küreselleşmenin en önemli ayağını kurumlar oluşturmakta ve siyasi ilişkiler kurum ve kuruluşlar üzerinden yürütülerek derinleştirilmektedir. Bu kurumlardan en önemlisi ulus devletler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulus Devlet, diğer devletlerle yapılan antlaşmalar neticesinde, sınırları çizilen ve kendi sınırları içinde egemenlik hakkına sahip olan, yasa yapma ve zor kullanma tekeli elinde bulunduran merkezîyetçi bir yapıdır (Cebeci, 2008: 24-25). Ulus devletler, küreselleşmenin getirmiş olduğu küresel terörizm veyahut karbon emisyonu gibi tehditler ve dünya ticaretinden yarar sağlama, ortak üretim faaliyetleri gibi fırsatlar veyahut göçmen sorunun çözümü gibi alanlarda işbirliği yapmak durumunda kalmışlardır. Bu tür meseleler hiçbir ulus devletin tek başına çözebileceği türden meseleler değildir. Dolayısıyla zorunlu işbirlikleri zorunlu olarak egemenlik paylaşımını da beraberinde getirmiştir.

Ekonomik ve siyasi ilişkilerin gittikçe daha girift bir hal alması, çok uluslu şirketler, sivil toplum örgütleri ve askeri paktlar ülkelerin merkezi yönetim yeteneklerini kısıtlayarak karar alma süreçlerinin ortakları haline gelmişlerdir. Ulus devletlerin otoritesinin aşınması bu kavramın yerine yeni bir yönetim kavramının ortaya çıkmasının zorunlu hale getirmiştir. Bu kavram etkin veyahut rekabetçi devlet olarak tanımlanabilir (Palan, 2000: 142). Küreselleşmenin geldiği düzeyde ulusal devletlerin varlığını sürdürebilmesi rekabet güçleriyle doğrudan bağlantılı hale gelmiştir. Bu doğrultuda ülkeler rekabet üstünlüğü sağlamak için çaba sarf etmektedir. Rekabetçi devlet anlayışlarında rekabet üstünlüğünün sağlanabilmesi doğal kaynaklar değil, kurumsal yapılar ön plana çıkmaktadır. Rekabetçi kurumsal yapılar ise etkin ve verimli çalışan kurumlardır. Ulus devletlerin nispeten hantal kaldığı, yoksulluğun giderilmesi, sosyal yardımlar, çevresel sorunlar gibi alanlardan çekilmesi hizmet sunduğu diğer alanlarda daha rekabetçi kurumsal yapılara sahip olma imkânı verecektir. Devletin egemenliğini

sivil toplum örgütleri ile paylaşması ise devletin gücünü sınırlandırır gibi gözüke de bir yandan daha etkin çalışmasına imkân verecek öte yandan sivil toplum örgütleri devletin yumuşak gücünü oluşturarak nüfuz alanını genişletecektir.

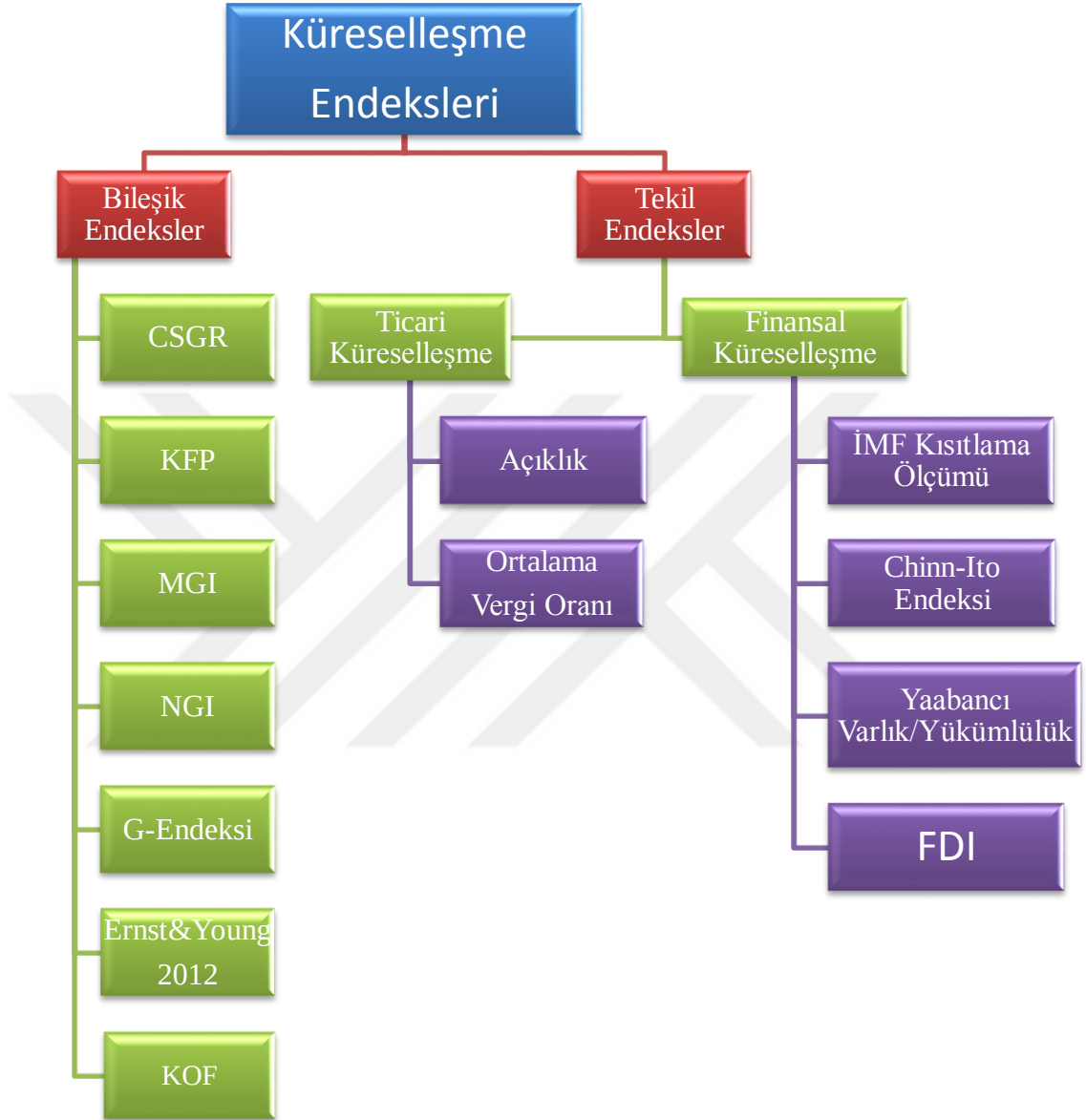
1.4. Küreselleşmenin Ölçümü

Tanımında uzlaşıya varılamamış bir kavramın kabul gören bir ölçümünün yapılması oldukça zor bir durumdur. Özellikle bu kavramın, ekonomiden siyasete, gelenek ve göreneklerden, sağlık ve zenginliğe kadar birçok alanda etkili olması hem ölçülmesini zorlaştırmakta hem de bu ölçümün yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü küreselleşme üzerine çok yoğun tartışmalar halen sürmekte, birbirinin aksi fikirler kendilerine taraftar bulabilmektedir.

Yirmi bir yaşında Glasgow Üniversitesinde Fizik profesörü olan William Thomsan'ın belirttiği gibi “Konuştuklarınızı sayılarla ifade ederek ölçebildiğiniz zaman bunlar hakkında bir şeyler bildiğinizi aksi durumda bilginizin yetersiz ve tatmin edici olmadığını sıklıkla söylerim” (“William Thomson”, 2019). Bu düşünceyle Küreselleşmenin ölçülmesi için birçok çalışma yapılmıştır. Kimileri küreselleşmenin ekonomik boyutunun daha önemli olduğunu düşünerek ekonomik küreselleşmeyi önceleyen endeksler oluşturmuştur.

Küreselleşmeye daha geniş açıdan yaklaşan araştırmacılar ise ekonomik verileri göz ardı etmeden daha kapsayıcı, çok yönlü endeksler geliştirmişlerdir. Bu tür endeksler küreselleşmenin ekonomik, siyasi ve kültürel boyutlarını farklı oranlarda ölçümleyerek bir bütün olarak incelemişlerdir. Küreselleşmeyi ölçen endeksler sınıflandırılarak aşağıda bir bütün olarak verilmeye çalışılmıştır.

Şekil 1.2: Sınıflandırılmış Küreselleşme Endeksleri

Kaynak: Samimi, Lim ve Buang (2011) tarafından hazırlanmış olup, üzerinde değişimler ve geliştirmeler yapılmıştır.

Şekilden de anlaşılacağı üzere küreselleşme endeksleri yapay ve tekil olmak üzere iki ana başlıkta sınıflandırılmıştır. Tekil Endeksler küreselleşmeyi sadece

ekonomik yönü ile değerlendirmektedir. Ekonomik küreselleşme ise kendi içinde ticari ve finansal küreselleşme olarak ikiye ayrılmaktadır. Grafiğin oluşturulmasında Samimi, Lim ve Buang (2011) çalışmasında kullanılan grafiğin oluşturulduğu tarihte Ernst&Young'ın 2012 yılında revize edilen endeksi bulunmadığından ve söz konusu endeks de bileşik bir endeks olduğundan grafiğe dahil edilmiştir. Çalışmanın önceki bölümlerinde ticari küreselleşme ve grafikte açıklık olarak ifade edilen ticari açıklık veyahut dışa açıklığa değinildiğinden tekrara düşmemek adına bu bölümde değinilmeyecektir.

Ortalama vergi oranı, ithal edilen mal ve hizmetlerden elde edilen toplan vergi gelirinin toplam ithalat değerine bölünmesiyle elde edilen bir endekstir (Agenor, 2004: 38). Finansal Küreselleşme düzeyinin ölçülmesi için kullanılan İMF Kısıtlılık Ölçümü ve Chinn-Ito endeksleri temelde IMF tarafından yıllık olarak yayınlanan Kambiyo düzenlemeleri ve Sermaye Kısıtlamaları verileri baz alınarak hesaplanmakta bu hesaplama neticesinde sermaye kontrollerinin genişliği ve yoğunluğu bulunarak finansal küreselleşme düzeyi bulunmaktadır (Chinn ve Ito, 2008). FDI doğrudan yabancı yatırımları ifade etmekte olup, Yabancı Varlık ve yükümlülüklerinin ise GSYİH'ya oranı alınarak hesaplanan bir endekstir (Samimi ve diğerleri, 2011: 7).

1.4.1. CSGR Endeksi

CSGR(Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation) küreselleşme endeksi küreselleşmeyi ekonomik, sosyal ve politik yönleriyle ele alarak 1982-2004 yılları için ayrı ayrı ve bir bütün olarak hesaplamaktadır. Ekonomik küreselleşme endeksi dört değişkenden, sosyal küreselleşme endeksi dokuz ve siyasi küreselleşme endeksi üç değişkenden oluşturulmuş olup toplamda on altı değişken kullanılmaktadır (Lockwood ve Redoano, 2005).

1.4.2. KFP Endeksi

Küreselleşmeyi ölçmeye çalışan ilk endeks olan Andrew Thomas Kearney Dış Politika (KFP) Küreselleşme Endeksi her yıl Foreign Policy dergisi tarafından yayınlanmakta olup 62 ülke için 14 farklı değişkeni kullanarak 4 farklı kategoride ölçüm yapmaktadır. Hesaplanan ülkeler dünya nüfusunun %85 ini kapsamaktadır. Bu kategoriler başlıca ekonomik entegrasyon, kişisel iletişim, teknolojik bağlantı ve siyasal

angajmandır (“Foreign Policy”, 2019). 2002-2007 yılları kapsayan bu öncü endeks daha sonra ortaya çıkan birçok küreselleşme endeksinin prototipini oluşturmuştur (Gygli, Haelg, Potrafke ve Sturm, 2019).

1.4.3. MGI Endeksi

Martens ve Zywiets (2006) tarafından geliştirilen bu endeks 11 farklı değişkenle 117 farklı ülke için küreselleşme düzeyini ölçmüş ve KFP ve G-Endeksleri ile karşılaştırmasını yapmışlardır. Değişken olarak elçilik sayıları, Uluslararası organizasyonlardaki üyelik sayıları, konvansiyonel silah ticaretinin toplam askeri harcamalar içindeki oranı, ticari açıklık, doğrudan yabancı yatırım, özel sermaye akımlarının GSYİH içindeki oranı, göçmen oranı, turist oranı, yabancı ülkelerle yapılan telefon görüşme süreleri, internet kullanıcı sayısı ve ekolojik açık değişkenleri kullanılmıştır. Bu değişkenlerden yararlanılarak özellikle küreselleşmenin “genişliği, yoğunluğu, hızı ve etkisinin” ölçümleneceği düşünülmüştür. MGI küreselleşmenin çevresel boyutunu da hesaplayan ilk endeks olmuştur. Endeks 2014 yılında revize edilmiş değişkenlerin ağırlıkları ve endeksin hesaplama metodu değiştirilmiştir. Endeks 2000. 2008 ve 2012 yıllarıyla sınırlı hesaplama yapmıştır (Figge ve Martens, 2014).

1.4.4. The New Globalisation Index (NGI Endeksi)

Vujakovic (2009) tarafından geliştirilen Yeni Küreselleşme Endeksi (NGI) 21 değişken yardımıyla 70 ülke için 1995-2005 dönemleri arasında küreselleşmeyi ölçmektedir. Diğer endekslerden farklı olarak değişken sayısı arttırılmış ve diğer endekslerde bulunmayan beş değişken eklenmiştir. Bunun yanında küreselleşmenin bölgesel entegrasyondan daha iyi ayırt edilebilmesi bazı değişkenlerde ülkeler arası coğrafi mesafeler ve ülke büyüklükleri göz önünde bulundurulmuş ve ağırlıklandırılmıştır (Bilous, 2011: 107).

1.4.5. Globalisation Index (G- Endeksi)

Literatürde G-Endeksi olarak ifade edilen Küreselleşme endeksi Dünya Piyasaları Araştırma Merkezi tarafından 2001 yılında yayınlanmıştır. G-Endeksi 185 ülke için 6 değişken ile hesaplanmıştır (Apostoaie, 2011). Her ne kadar çoklu bir endeks olsa da küreselleşmenin ekonomik yönünü öne çıkarmış ve hesaplamalarda %90

oranında bir ağırlık vermiştir. %5 oranında telefon trafiğine %5 oranında ise internet sunucularına ağırlık vermiştir (Randolph, 2001).

1.4.6. Ernst&Young Endeksi

Ernst&Young tarafından yayınlanan küreselleşme endeksi 60 ülke için 1995-2016 yıllarını kapsamaktadır. Endeks 2009 yılında firmanın ekonomi departmanı tarafından oluşturulmuş ve 2012 yılında güncellenerek yeni değişkenler eklenmiş ve hesaplama metodları değiştirilmiştir. Küreselleşmeyi 5 ana başlıkta incelemekte 23 farklı değişkenle incelemektedir. Bu başlıklar Mal ve Hizmet Hareketleri, Sermaye ve Finans Hareketleri, Fikir ve Teknoloji Değişimi, Emek Hareketleridir ("Ernst&Young", 2019).

1.4.7. Kof Endeksi

KOF küreselleşme endeksi ilk olarak 2002 yılında İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü ve İsviçre Ekonomi Enstitüsünde Axel Dreher ve takımı tarafından geliştirilmiştir. 2002 yılı KOF endeksi 123 ülkeyi ve 23 değişkeni içinde barındırmaktadır (Dreher, Gaston ve Martens, 2008). 1970 yılından bu yana verilerin kesiksiz bir biçimde hesaplanması küreselleşme endeksleri içinde bu endeksi öne çıkaran özelliklerden biridir.

Endeks 2008 yılında yapılan güncelleme ile kapsamına aldığı ülke sayısını 209'a çıkarmıştır. 2018 yılında endeks bir daha güncellenmiş ve değişken sayısı 43'e yükseltilmiştir. Endeks küreselleşmeyi ekonomik küreselleşme, politik küreselleşme ve sosyal küreselleşme olmak üzere 3 ana başlıkta incelemektedir. Küreselleşme düzeyini 3 ana başlık için ayrı ayrı hesaplayabildiği gibi bir bütün olarak da toplam küreselleşme düzeyini ölçebilmektedir. Ekonomik küreselleşme, ticari ve finansal olmak üzere iki alt başlığa ayrılmaktadır. Sosyal Küreselleşme ise, Kişiler arası küreselleşme, Bilginin küreselleşmesi ve Kültürün küreselleşmesi olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır. Tüm alt başlıklar için de endeks hesaplama imkânı vermektedir. 2018 yılında yapılan güncellemenin temeli ise değişkenlerin "De Facto" ve "De Jure" olarak ayrılmasına dayanmaktadır. De fakto ve De jure arasındaki ayırım verilmeden aşağıda verilen grafiğin incelenmesi yerinde olacaktır.

Tablo 1.1: Kof Küreselleşme Endeksinin İçerik Yapısı

De Facto Küreselleşme Endeksi	Oran	De Jure Küreselleşme Endeksi	Oran
<u>Ekonomik Küreselleşme</u>	33.3	<u>Ekonomik Küreselleşme</u>	33.3
<i>Ticari Küreselleşme</i>	50.0	<i>Ticari Küreselleşme</i>	50.0
Mal Ticareti	38.8	Ticari Regülasyonlar	26.8
Hizmet Ticareti	44.7	Ticari Vergiler	24.4
Ticari Partner Çeşitlendirmesi	16.5	Tarifeler	25.6
<i>Finansal Küreselleşme</i>	50.0	<i>Finansal Küreselleşme</i>	50.0
FDI	26.7	Yatırım Kısıtlamaları	33.3
Portfolyo Yatırımı	16.5	Sermaye Hesabı Açıklığı	38.5
Uluslararası Borç	27.6	U. Ararası Yatırım Anlaşmaları	28.2
Uluslararası Rezerv	2.1		
Uluslararası Gelirler	27.1		
<u>Sosyal Küreselleşme</u>	33.3	<u>Sosyal Küreselleşme</u>	33.3
<i>Kişiler arası küreselleşme</i>	33.3	<i>Kişiler arası küreselleşme</i>	33.3
Uluslararası ses trafiği	20.8	Telefon Abonelikleri	39.9
Transferler	21.9	Seyahat Hürriyeti	32.7
Uluslararası Turizm	21.0	Uluslararası Havaalanları	27.4
Uluslararası Öğrenciler	19.1		
Göçmenlik	17.2		
<i>Bilginin küreselleşmesi</i>	33.3	<i>Bilginin küreselleşmesi</i>	33.3
İnternet Bant Genişliği	37.2	Televizyon Erişimi	36.8
Uluslararası Patentler	28.3	İnternet Erişimi	42.6
İleri teknoloji İhracatı	34.5	Basın Özgürlüğü	20.6
<i>Kültürün küreselleşmesi</i>	33.3	<i>Kültürün küreselleşmesi</i>	33.3
Kültürel Mal Ticareti	28.1	Cinsiyet Eşitliği	24.7
Uluslararası Markalar	9.7	Beşeri Sermaye	41.4
Kişisel hizmetlerde ticaret	24.6	Sivil Özgürlük	33.9
McDonalds Restoran Sayısı	21.6		
İkea Mağaza Sayısı	16.0		
<u>Politik Küreselleşme</u>	33.3	<u>Politik Küreselleşme</u>	33.3
Elçilikler	36.5	Uluslararası Organizasyonlar	36.2
BM Barış Misyonları	25.7	Uluslararası Antlaşmalar	33.4
Uluslararası STK'lar	37.8	Yatırım Antlaşmaları Ortak Sayısı	30.4

KAYNAK: Gygli ve diğerleri, (2019)

Tablodan da görüleceği gibi 2018 yılında revize edilen KOF küreselleşme endeksinde küreselleşmenin 3 farklı açıdan incelendiği bunların da Ekonomik, Sosyal

ve Kültürel olduğu görülmekte ve bu üç başlığa aynı oranda ağırlık verilmiştir. Bir diğer önemli husus ise *de facto*, *de jure* ayırımına gidilmesidir. *De Facto* başlığında 24 değişken, *de jure* başlığında 19 değişken kullanılmıştır. *De Facto* kavramı “gerçekte olan”, “fiilen olan” anlamına gelmekte iken *De jure* kavramı ise “yasal”, “hukuken” anlamına gelmektedir (“dictionary.cambridge.org”, 2020). *De facto* ve *de jure* kavramları özellikle ekonomi alanında etkisini göstermektedir. Kavramların ayırımının daha net anlaşılması için örnek verilmesi uygun olacaktır. Örneğin TCMB’nin resmi olarak kur hedefi bulunmamaktadır. Hukuki olarak fiyat istikrarını sağlaması gerekirken zaman zaman işsizliğin azaltılması veya kur yükselişini durdurmak gibi açık olmayan örtük hedefler koymaktadır. Yani hukuken ve söylemde farklı bir amacı varmış gibi davranırken fiilen farklı politikalar uygulayabilmektedir. Ampirik çalışmaların, örneğin *de facto* ticari entegrasyonun *de jure* derinleşmeye yol açmayacağı (Nicolas, 2010), veyahut *de facto* ve *de jure* finansal küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerinde farklı etkilerinin olduğu görülmüştür (Quinn, Schindler ve Toyoda, 2011).

Tablo 1.2: Karşılaştırılmalı Küreselleşme Endeksleri

ENDEKS	Kapsadığı Ülke	Yıl	Değişken Sayısı
CSGR	119	1982-2004	16
KFP	62	2002-2007	14
MGI	117	2000,2008,2012	11
NGI	70	1995-2005	21
G-Index	185	2001	6
Ernst&Young	60	1995-2016	23
KOF 2018	209	1970-2016	43

Yukarıda verilen tablo incelendiğinde KOF küreselleşme endeksinin 2018 yılında revize edilmiş halinin hem kapsadığı ülke sayısı, hem en geniş zaman aralığına sahip olması hem de değişken sayısının diğer endekslere oranla daha yüksek olduğu görülmekte ayrıca *de facto* ve *de jure* ayırımına gidilmesi en geniş veri setine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

1.5. KÜRESELLEŞMEYE KAPSAMLI BİR BAKIŞ

Günümüz dünyasında toplumun her katmanında küreselleşmenin etkileri görülmekle birlikte bunun bir sonucu olarak hem akademide hem de siyaset alanlarında

küreselleşmenin anlamı, süreci, getirdiği tehdit ve fırsatlar konuşulmakta ve tartışılmaktadır. Bu tartışmalar küreselleşmenin doğasının anlaşılmasına katkıda bulunmuş, tartışmalar sonucunda kimi zaman fikir birliktelikleri ortaya çıkarken kimi zaman da anlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve zamanla bu anlaşmazlıklar farklı pozisyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zamanla bu farklı pozisyonlar kümelenerek Aşırı Küreselleşmeciler(Hyperglobalist), Kuşkucular (Sceptical), ve Evrimsel-Dönüşümsel (Transformationalist) olmak üzere üç farklı akımı oluşturmuşlardır (Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton, 2000: 14-15).

Aşırı Küreselleşmeciler küreselleşme sürecinin dünyanın sadece önde gelen ekonomik bölgelerinin değil tüm dünya ekonomisinin birleşerek adeta tek bir pazar haline geldiğini ileri sürmektedirler. Bazı aşırı küreselleşmeciler daha ileri gitmekte ve dünyada sınırların olmadığı bir ekonominin gelişeceğini bu ekonomik düzenle birlikte insanların bu sınırsızlıktan faydalanarak iletişim ve seyahatle birlikte tüketimin de küreselleşeceğini düşünmektedirler (Cebeci, 2011). Elbette bu düşünce temel olarak insanı dünya vatandaşı olarak görmekte diğer bir açıdan bakıldığında ise herhangi bir devletin insanları vatandaşlaştırmasını küreselleşme süreci ile uyumlu bulmamaktadır. Nitekim aşırı küreselleşmeciler Ulus devletlerin küreselleşme sürecindeki rolü üzerine yaptıkları çıkarımlarda Ulussuzlaşma (denationalizm) sürecinin başladığını, ulus devletlerin etkisinin azaldığını, yeni yapı ve kurumların ulus devletlerin yerini aldığını ileri sürmektedirler (Held ve diğerleri, 2000).

Ulaşım ve iletişimde maliyetlerin azalması çok uluslu şirketlerin varlığı ve etkinliğinin artması, uluslararası piyasalarda rekabetçi fiyatların ön plana çıktığı süreçte Ulus devletlerin ulusal ürünlerinden bahsetmek oldukça güçtür. Artık her şey her yerde üretilmektedir. Her şeyin her yerde üretilmesi aynı ürünün farklı ülkelerde üretilmesi değil, bir ürünün üretilmesi için her ulusun farklı katkıları sunduğu anlamındadır. Nitekim Robert B. Reich küreselleşmenin ilerlemesiyle birlikte ne ulusal şirketlerin ne de ulusal malların varlıklarının kalacağını, geriye sadece yüksek değerli ekonomilerin kalacağını iddia etmiştir (Özel, 1998:10).

Çok uluslu şirketlerin, ulusal devletlerin getirebileceği yasal sınırlamalar veyahut mevzuat yükümlülüklerinden sıyrılma imkânlarının oldukça yüksek olması bu

tür şirketlerin olası zorluklara karşı oldukça esnek olmaları, Ulus devletler karşısında pazarlık yapma ve hatta bu devletleri yönlendirme imkânlarına sahip olmalarına yol açmıştır. Şirketlerin çok uluslu olması diğer bir açıdan ulussuzlaşması anlamına da gelebilmektedir. Öte yandan ulussuzlaşma veyahut kendini bir ulusa ait görmeme sadece şirketler açısından değil toplumsal sonuçları da olan bir süreçtir. Uydu yayıncılığının, internetin ve sosyal medyanın etkisi kültürel melezleşmeye yol açmakta, bunun sonucunda ise insanlar kendilerini önceki nesiller kadar bir ulusa ait hissetmemekte, farklı ülkelerin vatandaşları ortak çıkarlar etrafında örgütlenerek küresel bir uygarlığın inşa edileceğine inanmaktadırlar (Hablemitoğlu, 2004: 20). Sonuç olarak Aşırı Küreselleşmeciler, küreselleşme sürecine ulus devletlerin ve uluslararası kurum ve kuruluşların ekonomik dönüşümde üstlendikleri rolü temel alarak yorumlamış ve buna bağlı yaklaşımlar ortaya koymuşlardır.

Kuşkucular isimlerinden de anlaşılacağı üzere küreselleşme sürecine kuşku ile bakmaktadırlar. Kuşku duydukları husus ise küreselleşme sürecinden ziyade küreselleşme kavramıdır. Kuşkuculara göre küreselleşme süreci ile kastedilen şey ekonomik bir bütünleşme süreci ise 20. Yüzyılda yaşanan bir sürecin tekrarından ibaret bir durumdur. Eğer kastedilen sosyal bir bütünleşme süreci ise 19. Yüzyılda insanlar pasaport bile kullanmamaktadırlar (Kaya, 2009). Dolayısıyla bugün yeni olan hiçbir şey yoktur. Yeni olan ise eskinin bir tekrarından ibarettir.

Bazı kuşkuculara göre küreselleşme kavramı kapitalizmin “ideolojik tutum”u veyahut “emperyalizmin kendisi” günümüzde görünür yüzüdür. Devam edegelen sürecin yeniden kavramsallaştırılması eskiyen yüzünün yerine yenisinin konarak saygınlık kazandırma maksadı taşımaktadır. Bununla birlikte bu sürecin vazgeçilmez ve engellenemez bir süreç olduğu yönündeki iddialarla devlet ve bireylerde çaresizlik duygusunun yaratılması hedeflenmektedir (Aydın, 2000:23). Bu yönüyle küreselleşme “kapitalizmin savaşı olmayan yeni işleyiş mantığı” olarak da ele alınabilir (Bozkurt, 2000).

Kuşkucuların küreselleşmeye bu tür yaklaşımları David Held ve arkadaşlarınca “küreselleşme karşıtları” olarak da anılmalarına da sebep olmuştur. Çünkü küreselleşmenin düşünüldüğü gibi ekonomik büyümeyi sağlamadığını, sermaye

hareketlerinin ve yatırımların çoğunlukla gelişmekte olan ülkelere doğru değil gelişmiş ülkelere doğru olduğunu ve dolayısıyla bölgesel yoğunlaşmaların yaşandığını, düşünmektedirler (Hirst, Thompson ve Bromley, 2015). Dünya bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve IMF gibi uluslararası kurumlar ise aslında ulus üstü kurumlar değil birkaç bölge ve devletin güdümünde olan kurumlardır. Bu kurumlarca verilen kararlar hegemon ülkelerin arzu ve ihtiyaçlarını yansıtmakta geri kalan tüm ülkeler ise verilen kararlardan etkilenmektedir (Stiglitz, 2002: 43). Günümüzün hegemon ülkelerinin görünür yüzü askeri birlikler değil ulus ötesi şirketlerdir. Ulus ötesi şirketler sermayenin ileri düzeyde örgütlenmesi biçiminde kendini göstermekte örgütlenme düzeyi, sahip olduğu kaynaklar, çeşitli sivil toplum örgütlerine veyahut basın kuruluşlarına aktarılan fonlar ile örgütsüz halk kitlelerini etkilemekte ve ulus devletleri ikame etmektedir (Aydın, 2000: 23-24).

Ulus ötesi şirketler en nihayetinde önce ulus devletleri ikame etmekte sahip oldukları nüfuzla, ulus üstü kurumların aldığı kararlara etki etmekte, emeğin örgütlenmesine kısmen engel olmakta veyahut örgütlü emeğin gücünü azaltarak, emek maliyetini azaltmaya çalışmaktadır. Bunun sonucu olarak da küreselleşme refah devletinin varlığını tehlikeye sokmaktadır.

Kuşkucuların küreselleşmeye karşı olmalarının bir başka sebebi ise küreselleşmenin entegrasyonu değil, medeniyetler arası çatışmaları körükleyeceği fikridir. Dani Rodrik'e göre para ve mal piyasalarının önünden engeller kaldırılır ve mobilite sağlanırken emek piyasasında bu mobilitiyi görmek oldukça güçtür. Sınırların içinde sıkışan emek ve sınırları aşabilen gruplar arasında asimetri artmakta, refah devletinin etkinliğinin azalması, gelir dağılımında meydana gelen bozulmalar, gruplar arası gerilimlere sebep olmaktadır (Rodrik, 1997: 17-24). Söz konusu gerilimlerden beslenen radikal guruplar kendilerine faaliyet ve istismar alanları bulmakta “medeniyetler çatışması”na zemin hazırlamakta ve terörizmin küreselleşmesine neden olmaktadır.

Dönüşümcülerden Held ve McGrew aşırı küreselleşmeciler ve kuşkuculardan farklı olarak veya ikisini de kapsayan “orta yol” olup olmadığını bulmak için, ortaya aşırı küreselleşmeciler ve kuşkucuların yani “ bu iki düşüncenin verimli bir sentezi

mümkün müdür?” sorusunu sormuşlardır (Michael, 2003: 10). Böylece iki konumdan farklı olarak yeni bir konum ortaya koymuşlardır. Örneğin Dönüşümcüler, ne aşırı küreselleşmeciler gibi ulus devletlerin sonunun geldiğini düşünmekte, ne de kuşkucular gibi ulus devletlerin varlığını eskiden olduğu gibi koruduğunu veya güçlendiğini düşünmektedirler. Ulus devletlerin varlığını ve gücünü koruduğunu ve fakat küreselleşmenin devletin gücünü ve kurumsal yapısını dönüştürdüğünü ve yeniden yapılandırıldığını ileri sürmektedirler. Küreselleşmenin ülkelerin sınırlarını önemsizleştirerek tek dünya devleti haline getirmediğini veya ülkelerin asimetrik biçimde tamamen bölünmediğini “bütünleştirirken bölündüğünü” ifade etmektedirler (Held ve McGrew, 2001).

Dönüşümcüler küreselleşme sürecinin inişli çıkışlı bir süreç olduğunu zamanla neyi getireceğinin veya neyi götüreceğinin bilinemeyeceğini kendi yapısından kaynaklanan tutarsızlık ve dengesizlikten ötürü tahmin edilemez bir süreç olduğunu ifade etmektedirler (Cebeci, 2011: 372). Küreselleşmenin etkisinin aşırı küreselleşmeciler tarafından abartıldığını düşünmektedirler. Yani küreselleşme kimi zaman kontrol edilebilir ve hatta tersine bile çevrilebilir bir süreçtir. Bununla birlikte ülkelerin birbirine hiç olmadığı kadar karşılıklı bağımlılık beslediği ve bu bağımlılık neticesinde iç ve dış politika arasındaki farkın belirsizleştiği görülebilir. Bir ülkenin iç probleminin o ülkeyle sınırlı kalmadığı zaman zaman küresel bir probleme yol açtığı gözden karıştırılmamalıdır.

Sonuç olarak Stiglitz’in de dediği gibi Küreselleşmenin kendisi iyi veya kötü değildir. Küreselleşme bir süreçtir ve tüm ideolojik bakış açılarından öte bu süreç “muazzam iyilikler yapabilecek güce sahiptir. Öyleyse bu güçten faydalanmak, yönlendirmek gerekmektedir. Nitekim kimi doğu asya ülkeleri küreselleşme sürecinden istifade etmiş beşeri ve fiziki sermayesini etkin kullanarak, ihracat güdümlü büyüme modeliyle hızlı bir kalkınmayı ve milyonlarca insanın durumunu iyileştirerek zenginleşmeyi getirmiş, üretim faktörü sahiplerinin reel ve nominal gelirlerini arttırmıştır (Doğan ve Can, 2019). Bununla birlikte gerekli düzenlemeler ve koruyucu tedbirler alınmadan ticaretin serbestleştirilmesi dünyanın birçok yeri için büyüme değil sefalet getirmiştir. (Stiglitz, 2002). Dolayısıyla küreselleşme sürecine uyum ve fayda sağlama süreci var olan kurumsal yapıların geliştirilmesini, güncellenmesini ve

güvenilir yapılara dönüştürülerek kapsayıcılığının güvence altına alınmasını gerektirmektedir. Aksi halde küreselleşmenin kalkınmayı beraberinde getiremeyeceği gibi sürekli büyüyen bir ekonomiyi getirmesi de mümkün değildir.

1.6. KÜRESELLEŞMENİN HANEHALKI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Küreselleşme tüm dünyada hızla yapısal değişim ve dönüşümlere neden olmakta bu durum ise kimi zaman yapısal kırılmalara yol açmaktadır. Yavaşlatılması nispeten mümkün, ama engellenmesi imkânsız olan bu küreselleşme sürecinin anahtar kavramlarından biri “uyum sağlama yeteneği” olarak ortaya çıkmaktadır. Uyum sağlama yeteneği veyahut adapte olabilme becerisi küreselleşme sürecinden maksimum düzeyde fayda görmek veyahut zararları minimize etme olarak düşünülebilir. Nitekim nasıl ki uyum sağlama becerisi canlıların yaşamını sürdürebilme imkânını ortaya çıkarıyorsa öyle de gerek toplumsal organizasyonların gerek bireylerin var olabilme sorunuyla yüz yüze gelmesine neden olmaktadır. Küreselleşme sürekli bir biçimde konjonktürün değişme süreci ve hatta değişimin yeni bir konjonktür olarak ortaya çıkmasıdır.

Hanehalkları bu yeni konjonktürde sürekli olarak “yeni”ye adapte olmak zorunda kaldığından “kaygı”, “belirsizlik” ve “güvensizlik” gibi kavramlar hayatın temeline yerleşmiş hatta modern hastalıklar haline gelmişlerdir. Aslında bu kavramlar bir insanın hayatı boyunca birçok farklı durum ve konjonktürle karşı karşıya gelmesinin diğer bir ifadeyle “zamanın ve mekânın sıkışması” sonucudur. Nitekim üç yüzyıl önce insanların öğrenmiş olduğu mesleği üç nesil boyunca devam ettirmesi mümkünken günümüzde bir insan ömrü boyunca üç farklı meslek öğrenmek zorunda kalabilmektedir. Bu durum küreselleşmenin kişisel ve toplumsal sonuçlarının birçok alanda hissedildiğini ortaya koymaktadır.

Küreselleşmeye özellikle son yüzyılda teknolojik, ekonomik ve iletişim faktörleri öncülük etmektedir. Bunun ilk etkileri de hanehalkının işgücü durumunda kendini göstermeye başlamıştır. Hanehalkları tarım sektöründe yoğun bir biçimde çalışırken zamanla bu yoğunluk sanayi ve hizmetler sektörüne kaymıştır. Günümüzde hizmetler sektöründe görülen istihdam yoğunlaşması ise istihdam şartlarının zorlaşmasına neden olmaktadır. Sektörel istihdam yoğunlaşmalarının zamanla

değişmesi, makinaların üretim sürecinde yoğun bir biçimde kullanılması, örneğin tarımda yaşanan teknolojik gelişmeler vasıfsız işgücünün ya yeni vasıflar edinmesini veya işsizlikle yüzleşmesi gibi bir problemi ortaya çıkarmıştır. Hanehalkları için *“hem dünya ekonomisindeki, hem de ulusal ekonomilerde mikro teknolojinin öncülük ettiği yapısal değişim, iş piyasalarında yüksek vasıflı elemanlara olan talebi arttırmaktadır. Öyle ki, teknolojik yeniliklerin çok kısa bir sürede neredeyse demode olacak şekilde hızlı bir gelişme sürecinde oluşu vasıflı elemanların sürekli kendilerini yenilemelerini gerekli kılmaktadır”* (Kurtulmuş, 2001:166). Her ne kadar vasıflı hanehalklarının emekleri karşılığında aldığı ücret miktarları artmış olsa da çoğunluk için gerekli vasıfları kazanmak hem oldukça zor hem de maliyetlidir. Bu durumda işsizlik sorunu kronikleşmekte, istatistiki hesaplama yöntemlerinde yapılan değişim veya işsizlik tanımlarının değiştirilmesiyle örtülemeyecek bir hal almaktadır. İşsizliğin tabi bir sonucu olarak hane halklarını yoksullaştırmakta ve tüketimi, otonom tüketim miktarına doğru itmektedir.

Küreselleşme süreci dünya ticaretinden elde edilen geliri bu sürece uyum sağlayan ülkeler, toplumsal sınıflar ve bireyler lehine yükseltmekte bu durum ise gelir dağılımında artan miktarda bozulmalara neden olmaktadır. Gelir dağılımında meydana gelen bozulma ise gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler sınıflandırması fark etmeksizin küresel bir problem haline gelmekte, hatta Amerika Birleşik Devletleri gelir dağılımı en bozuk gelişmiş ülkelerden biri haline gelebilmektedir (Sapancalı, 2001:129). Gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak yoksulluk tüm dünyada hanehalkları açısından büyük bir problem olarak dursa da küreselleşmenin bu süreçte ne denli etkili olduğu tartışılmaktadır. Küreselleşmenin yoksulluğu azalttığını iddia edenler Dünya Bankasının yoksulluk tanımından hareket etmekte iken yoksulluğun arttığını iddia edenler ise Birleşmiş milletler kalkınma programının insani yoksulluk tanımını temel almaktadırlar (Memiş, 2014: 156).

Küreselleşme ile yoksulluk ilişkisini inceleyenlerin de kabaca iki sınıfa ayrıldığını verilen örnekten görmek mümkündür. Yoksulluğun küreselleşme süreciyle azalacağını iddia edenlerin temel varsayımının dışa açılan ekonomilerin global ekonomik ve finansal pazara entegre olma sürecinde uyum problemleri yaşasa da zamanla bu uyum problemini aşarak daha yüksek ekonomik büyüme oranlarının

yakalanarak orta ve uzun vadede refahın topluma yayılacağıdır (Dollar ve Kraay, 2001:3). Bunun aksini düşünenler ise küreselleşmenin ekonomik büyüme getirmeyeceğini değil büyümenin halka ne oranda yansıtacağından şüphe duymaktadırlar. Nitekim Bozkurt, bu durumu meselenin küreselleşme ile birlikte dünyanın bir küresel köy haline gelip gelmediği değil, herkesin bu küresel köyün vatandaşı olup olmayacağı şeklinde özetlemiştir (Bozkurt, 2000:190).

Gerçekten de küreselleşme sürecinde hanehalklarının işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımında meydana gelen bozulmalar ile yüz yüze kalması “küresel köyün” vatandaşı olmayı oldukça zorlaştırmıştır. Bunun birçok sebebi bulunsa da asıl mesele gerekli beşeri sermaye stokuna sahip olma ve stoku yetiştirme problemidir. Zira dışa açılmak, dışarıyla etkileşime girmek farklı kültür ve inançlara sahip insanlarla ilişki kurmayı zorunlu hale getirmekte ve bu ilişkiyi kurabilenler küreselleşme sürecinden karlı çıkmaktadır. Bu durum ise küresel ilişkiler geliştirebilen profesyonellerin gelirden daha yüksek pay almasına neden olurken bir yandan da profesyonel elitlerin oluşturduğu toplumsal sınıflar oluşturmaya başlamıştır. Öte yandan düşük vasıflara sahip hanehalkları ise nispeten daha az gelir elde etmeye ve tüketmeye razı olmak zorunda kalmaktadır.

Bununla birlikte küreselleşme sürecinde doğru ve kapsayıcı kurumsal yapıları kurabilen başta eğitim reformu olmak üzere yapısal reformlara istikrarlı bir biçimde süreklilik kazandıran yani bu süreci doğru bir biçimde idare edebilen ülkelerin ise yoksulluk ile mücadelede daha başarılı olmaları mümkündür. Nitekim Şenses (2006) de bunu şöyle ifade etmiştir: “*Öte yandan, dünyanın birçok ülkesinde giderek artan sosyal ve ekonomik kutuplaşmaya karşılık, bölüşüm sorunlarına daha duyarlı oldukları sokaklardan, çıplak gözle de anlaşılan Japonya, İsveç, Norveç ve hatta Tayvan ve G.Kore gibi ülkeler ise yoksulluk konusunun tümüyle “çözünsüz” bir sorun olmadığına işaret etmektedir*” (Şenses, 2006:14).

Nitekim 1960’lı yıllarda benzer kalkınmışlık düzeyine sahip olduğumuz Güney Kore, Japonya, Singapur gibi ülkelerin günümüzde hanehalklarının yoksulluğunu azaltmada, kalkınmışlık düzeyinin yükselmesinde bizden oldukça öne geçmelerinin sebebi küreselleşme sürecine uyum sağlayabilen beşeri sermayeye sahip olmalarıdır

(Keskin, 2011). Bu uyum problemi veya uyum sağlama fırsatı hane halklarına hiç olmadığı kadar büyük kazançlar elde etme imkanı sunmaktadır. Örneklendirmek gerekirse son yıllarda yeni bir meslek dalı haline gelen ve youtuber olarak adlandırılan sosyal medya fenomenliği bir meslek haline gelmiş ve bir çok meslek dalını da etkilemiş bulunmaktadır.

Gazeteci youtuberlar, öğretmen youtuberlar, akademisyen youtuberlar ve daha birçok alanda çok farklı konuları işleyen ve içerikler üreten youtuberlar artık günümüz gerçeği haline gelmiştir. Bu durum toplumsal hayatı, iş yapma biçimlerini ve meslek tanımlarını da dönüştürmektedir. Sosyal medyada yapılan gazetecilik bugün birçok geleneksel medya kanallarından daha çok izlenilir durumdadır. Özellikle son yıllarda azalan gazete tirajları ve kapanan gazeteler ise bu durumu doğrular niteliktedir. Bununla birlikte youtube üzerinden yapılan bir yayının milyonlarca kez izlenmesine karşın çok düşük maliyetlere katlanılmak zorunda kalınırken geleneksel medyada izlenme oranından bağımsız olarak yayınlar için çok büyük maliyetler olmakta ve çok büyük işgücü gerekmektedir. Büyük bir sektör olan medya birkaç kişinin içerik ürettiği youtube kanallarına göre gerilemesi ve zayıflaması teknolojik gelişimin beraberinde getirdiği toplu işten çıkarmalara ve kronik işsizliğe neden olabilecektir.

Küreselleşmenin işsizliğe büyük oranda etkisi olabileceği gibi yeni iş alanları ve yeni iş edinimlerinde de etkili olabilmektedir. Örneğin <https://www.upwork.com/>¹ gibi dijital platformlar işverenle iş isteyenleri projenin gereklilikleri üzerinden eşleştirmekte ve oturduğunuz evden dünyanın herhangi bir ülkesine iş yapma imkânına sahip olunabilmektedir. Herhangi bir şirket, yönetici veya otoriteye bağlı olmaksızın, matematik, yazılım, yabancı dil gibi birçok alanda hem eğitim alma hem de yeteneklerinize göre küresel pazardan pay alma imkânı gittikçe kolaylaşmaktadır. Ayrıca dünyanın en prestijli kabul edilen üniversitelerinin ve akademisyenlerinin

¹ <https://www.upwork.com/about/> adresinde sitenin vizyon misyon ve sunduğu iş olanakları ile iş yapma biçimi hakkında detaylı bilgi edinilebilir.

çevrimiçi olarak derslerine girmek pazarlamadan fotoğrafçılığa, yazılım geliştirmeden müzik eğitime ulaşmak hiç olmadığı kadar kolay hale gelmiştir².

Dolayısıyla bir yarış ve mücadele halini almakta olan iş sahibi olma durumu ancak ve ancak izlenilebilir, dinlenilebilir, ihtiyaç duyulan bilgiye, birikime ve beceriye sahip olmaktan geçmektedir. Aksi durumda küreselleşmenin beraberinde getirdiği dijital dönüşümle birlikte hanehalklarının iş bulma imkânları azalacak, yoksullaşma oranlarında yükselme meydana gelecek, yaşam memnuniyeti ve tüketim harcamaları ise azalacaktır.

Küreselleşmenin getirdiği zorluklar ve rekabet ortamı her ne kadar az gelişmiş, gelişmekte olan ülkeler ile daha az vafsa sahip kişilerin aleyhine olsa da özellikle sağlık alanında yaşanan gelişmeler ve insanların bu imkânlardan faydalanması beşeri sermayenin önemli bir unsuru olan sağlığı beslemekte ve geliştirmektedir. Hanehalkının sağlık durumunun tam olarak göstergesi sayılmasa da literatürde sıkça başvurulmuş iki göstergeye dikkat etmekte fayda vardır. Bunlardan ilki doğumda beklenen yaşam süresidir. Doğumda beklenen yaşam süresinde dünya ortalaması dikkate alındığında 1960 yılında bu rakam 52,58 iken 2017 yılında bu rakam 72,38'e yükselmiştir. Türkiye'de bu oran 1960 yılında 45,36 iken 2017 yılında bu rakam 77,16'ya yükselmiştir³. Bir diğer önemli gösterge olarak kabul edilen bebek ölüm oranında⁴ ise dünya ortalaması dikkate alındığında 1960 yılında bu rakam 64,7 iken 2018 yılında bu rakam 28,9'a inmiştir. Türkiye'de bu oran 1960 yılında 172,3 iken 2017 yılında bu rakam 9,1'e inmiştir(The World Bank, 2019). Görüldüğü üzere hanehalklarının yaşama süresinin radikal yükselişinin yanında bebek ölüm oranında meydana gelen radikal düşüşler, tüm dünyada nüfusu arttırmanın yanı sıra demografik yapının da değişmesine neden olmuştur. Şüphesiz ki bu demografik değişimin en önemli etmenlerinden biri de

² <https://www.udemy.com/> "Tüm dünyadaki öğrencileri en iyi öğretmenlere bağlayan Udemy, bireylerin hedeflerine ulaşmalarına ve hayallerini gerçekleştirmelerine yardımcı oluyor." Sloganıyla kendilerini tarif etmekte olan bu platform olarak hizmet vermektedir.

³ Veriler, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN> adresinden alınmış olup, 1960-2017 yılları arası verilerin mevcuttur. Verilerde meydana gelen değişimin daha net görülebilmesi için mevcut bulunan en geniş veri aralığı tercih edilmiştir.

⁴ Bebek ölüm oranı, canlı olarak doğan ve fakat bir yaşına ulaşmadan ölen bebek sayısının bin canlı doğum başına hesaplanmasıyla elde edilmektedir.

hastalıklara karşı verilen küresel mücadele, aşı programları ve çeşitli tedavi uygulamalarının standardize edilmesi olmuştur.

Küreselleşmenin Hanehalkı üzerindeki Etkilerinin anlatıldığı bu başlıkta kısaca hanehalkının küreselleşme karşısında yaşadığı ve yaşaması muhtemel olaylardan bahsedilmiştir. Bu kapsamda hanehalkının işgücü durumu, hanehalkı geliri ve gelir dağılımını etkileyebilecek faktörler, yoksulluk ve yaşam memnuniyetinden kısaca bahsedilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın bir sonraki bölümünde bahsi geçen başlıklar Türkiye özelinde detaylandırılarak anlatılacak ve zaman içerisinde meydana gelen değişimler değerlendirilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

HANEHALKI TÜKETİM HARCAMALARI VE BU HARCAMALARI ŞEKİLLENDİREN FAKTÖRLER

2.1. HANEHALKI KAVRAMI VE SAYISI

Hanehalkı, aynı konutta ikamet eden ve en az bir öğün yemeği veya oturma odası gibi ortak yaşam alanını paylaşan bir kişi veya bir gurubu nitelendirmek için kullanılmaktadır (Rowland ve Gatward, 2003). Dolayısıyla hanehalkları kavramı akrabalık bağına herhangi bir vurgu yapmadığı gibi akrabalık ilişkisi bulunmayan ve fakat aynı konutu paylaşan aileleri, koruyucu aileleri, evli veya bekâr çiftleri de kapsamakta olan kapsamlı bir kavramdır. Dolayısıyla hanehalkının durum analizinin yapılabilmesi için öncelikle sınıflandırılması ve mevcut nüfus içinde bu sınıfların oranı verilecektir.

Tablo 2.1: Hanehalkı Tipi ve Oranı

Hanehalkı tipleri	Toplam Hanehalkı İçindeki oranı				
	2014	2015	2016	2017	2018
Tek kişilik hanehalkı	13,9	14,4	14,9	15,4	16,1
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	67,4	66,9	66,4	66,1	65,3
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	14,1	14,3	14,2	14,2	14,1
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	45,7	44,8	44,0	43,5	42,3
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	7,6	7,8	8,2	8,5	8,9
Baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9
Anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	6,1	6,2	6,5	6,7	7,0
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	16,7	16,5	16,3	16,0	15,8
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	2,1	2,2	2,4	2,5	2,8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistiklerle Aile, 2018

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) bilgilerinden elde edilen verilere göre hazırlanan tabloda görüleceği üzere tek kişilik hanehalkı oranında düzenli bir artış gözlemlenmekte 2014 yılında %13,9 olan oranın artarak %16,1'e ulaştığı görülmektedir. Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkının ise 2014 yılında %67,4 olan oranının düzenli bir biçimde azalarak 2018 yılında %65,3 oranına düştüğü

görülmektedir. Bunun yanında tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek ailenin 2014 yılında %7,6 olan oranının düzenli bir biçimde artarak 2018 yılında %8,9 oranına ulaştığı görülmektedir. Dolayısıyla elde edilen verilerden hane sayısının arttığı ve fakat hanehalkı sayısının azaldığı öngörülebilir. Nitekim TÜİK Hanehalkı Bütçe Anketini yıllık ve düzenli olarak ilk kez 2002 yılında yapmış olup elde edilen verilerden hanehalkı büyüklüğünü 4,16 olarak ölçmüştür. Hanehalkı büyüklüğü 2018 yılına geldiğimizde ise 3,4 gibi bir rakama düşmüştür. Öte yandan 2000 yılının başında 64.269.000 olan nüfus 2018 yılında 81.339.000'e nüfusun ortalama yaşı kadınlarda 32,7 erkeklerde 31,4'e ulaşmış kadın başı doğurganlık hızı 2,53 ten 2,10'a düşmüştür. Benzer bir düşüş nüfus artış hızında da görülmüş ve nüfus artış hızı 14,2'den 12,7'ye düşmüştür.

2.2. HANEHALKI İŞGÜCÜ DURUMU

Hanehalkının işgücü durumu oldukça önemli bir alan oluşturmaktadır. Kimi hükümetler tüm mesailerini işsizliği azaltmak ve yeni istihdam alanları açmak üzere yoğunlaştırmaktadır. İşsizlik ekonomik sorunların yanı sıra politik sonuçlar da doğurduğundan oldukça dikkatle takip edilen sosyo-ekonomik ve sosyo-politik bir unsurdur. Bunun yanında hanehalkı hem üreten hem tüketen konumundadır. Tüketime yapılabilmesi için ise alım gücünün bulunması gerekmektedir. Hanehalkının yaşam standardını etkileyen en önemli faktör elde edilen gelirdir. Gelirin ise büyük bir kısmı işgücü olarak ekonomik faaliyetler neticesinde elde edilir.

Tablo 2.2: Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu

Yıllar	15+ Yaş nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne dahil olmayan nüfus	İşgücüne katılma oranı	İşsizlik oranı	Tarım dışı işsizlik oranı	İstihdam oranı
2014	56 986	28 786	25 933	2 853	28 200	50,5	9,9	12,0	45,5
2015	57 854	29 678	26 621	3 057	28 176	51,3	10,3	12,4	46,0
2016	58 720	30 535	27 205	3 330	28 185	52,0	10,9	13,0	46,3
2017	59 894	31 643	28 189	3 454	28 251	52,8	10,9	13,0	47,1
2018	60 654	32 274	28 738	3 537	28 380	53,2	11,0	12,9	47,4

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Kurumsal olmayan nüfusun işgücü durumu verildiği Tabloda, 15+ yaş kurumsal olmayan nüfus için binlik ve oransal olarak da %'lik olarak verilmiş ve veriler yuvarlanmıştır. Kurumsal olmayan sivil nüfus "Üniversite yurtları, yetiştirme yurtları

(yetimhane), huzurevi, özel nitelikteki hastane, hapishane, kışla vb. yerlerde ikamet edenler dışında kalan nüfus” olarak tanımlanmaktadır (TÜİK, 2019). TÜİK verilerinden yararlanılarak yapılan hesaplamalarda İşgücüne katılma oranında 15 yaş üstü erkeklerde 2014 yılında %71,3 olan oran 2018 yılında %72,7’ye yükselmiştir. Aynı oranın 15 yaş üstü kadınlarda ise 2014 yılında %30,3 iken 2018 yılına gelindiğinde %34,2’ye yükseldiği görülmüştür. Bununla birlikte kadın erkek ayrımı yapılmaksızın işgücüne katılım oranının 2014 yılında %50,5 iken 2018 yılında %53,2’ye yükselmiştir.

İşgücüne katılım oranı oldukça önemli bir oran olup; kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içinde yer alan işgücü oranıdır. Söz konusu oranın yükselmesi niceliksel olarak kadın ve erkeğin emek arzına katılması aynı zamanda beşeri sermayenin daha etkin kullanılması anlamına da gelmektedir(Yamak, Abdioğlu ve Mert, 2012). Özellikle son yıllarda kadın emek arzının(%3,9) erkeklere oranla(%1,4) daha yüksek oranda arttığı gözlemlenmekte olsa da genel görünümün kadınların işgücüne katılma oranlarının erkeklerden oldukça düşük olduğudur. 2018 yılı verileri ile bu oranın %38,5’e düştüğü görülse de ekonomik büyümenin işgücü piyasası kaynaklı temel dinamiğinde kadın emeğinin yeterince verimli kullanılmadığı görülmektedir (Yenilmez ve Kılıç, 2018). Kadın emeğinin erkek emeğine oranla daha az kullanıldığı dünya genelinde yaygın olarak karşılaşılan bir durum olmakla birlikte bu oranın gelişmiş ülkelerde daha az gelişmekte olan ülkelere ise daha fazla olduğu bilinmektedir.

Tablo 2.3: İstihdamın Sektörel Dağılımı(15+ yaş), 2011-2017

SEKTÖR	2013		2014		2015		2016		2017	
	Bin kişi	%	Bin kişi	%	Bin kişi	%	Bin kişi	%	Bin kişi	%
TOPLAM	24.601	100,0	25.933	100,0	26.621	100,0	27.205	100,0	28.189	100,0
TARIM	5.204	21,2	5.470	21,1	5.483	20,6	5.305	19,5	5.464	19,4
SANAYİ	5.101	20,7	5.316	20,5	5.332	20,0	5.296	19,5	5.383	19,1
İNŞAAT	1.768	7,2	1.912	7,4	1.914	7,2	1.987	7,3	2.095	7,4
HİZMETLER	12.529	50,9	13.235	51,0	13.891	52,2	14.617	53,7	15.246	54,1

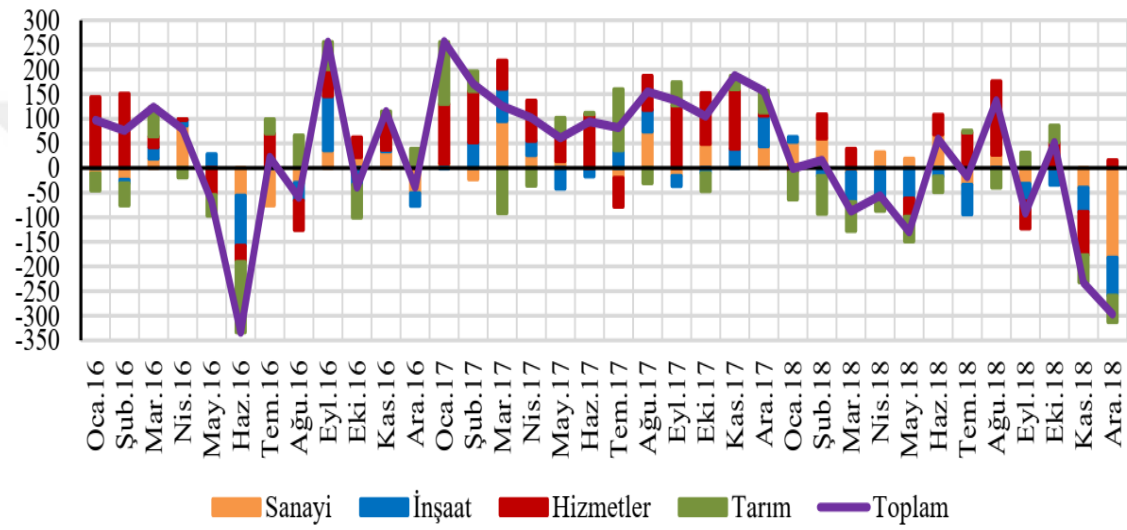
Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

İstihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde 2013 yılında %21,2 olan payını 2017 yılında %19,4 e düşürdüğü görülmektedir. Tarımsal istihdam oranının 2002-2004 döneminde %34,3 gibi bir rakam olduğu düşünüldüğünde 2017 yılına değin yaklaşık

%50 kadar bir istihdam düşüşünün ve keskin bir çözülmenin yaşandığı görülmektedir (Yükseler ve Türkan, 2007).

Sanayide 2013 yılında %20,7 olan oran 2017 yılında %19,1'e düşmüş inşaat sektörü diğer istihdam alanlarına göre nispeten durağan bir durum izlemiş ve istihdamda en yüksek oranı hizmetler sektörü almıştır. Hizmetler sektörü istihdam içindeki payını sürekli arttırarak 2017 yılında %54,1'e yükseltmiştir.

Grafik 2.5: Sektörlerin Toplam Net İlave İstihdama Katkıları(Bin Kişi)

Kaynak: TÜİK ve Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Not: Grafiğin oluşturulmasında mevsimsel düzeltilmiş veriler kullanılmıştır.

Grafikte görülebileceği üzere 36 aylık veriler verilmiş olup sanayi inşaat, hizmetler, tarım sektörlerinin net ilave istihdama katkıları verilmiştir. Sanayi sektörünün 36 ay içinde 11 ay süresince net ilave istihdama negatif etkisi olduğu görülmektedir. Aralık 2018 hariç olmak üzere negatif etkinin oldukça sınırlı olduğu görülmekle birlikte aralık döneminde sanayi istihdamının 182 bin kişi azalarak 5.474 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. İnşaat sektörünün ise 36 ay içinde 14 ay süresince net ilave istihdama negatif etkisi olduğu görülmekle birlikte Ocak 2018 döneminden sonra pozitif bir etkisinin olmadığı ve negatif katkının istikrar kazandığı görülmektedir. Tarım sektöründe ise net ilave istihdamın daha istikrarsız olduğu görülmekte 36 ay içinde 19 ay süresince net ilave istihdama negatif etkisi 17 ay ise pozitif etkide bulunduğu bu etkilerin birbirini takip etmediği ve düzensizliğin olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünün ise 36 ay içinde 7 ay süresince net ilave istihdama negatif etkisi olduğu

görülmektedir. Grafikten hareketle toplam net ilave istihdama en büyük pozitif katkısı hizmetler sektörü sunmakta olup, diğer sektörlerle oranla istikrarlı bir görünüm arz etmekte ve istihdam Aralık 2018 döneminde bir önceki aya göre 16 bin kişi artarak 15.859 bin kişi olduğu verilerden elde edilmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2019).

Tablo 2.4: Hanehalkı Eğitim Düzeyine göre İşgücüne Katılma Oranı(15+)

Eğitim Düzeyi	2014	2015	2016	2017	2018
Okuma Yazma Bilmeyen	19,1	18,6	17,8	18,8	18,6
Okuma Yazma Bilen fakat Bir Okul Bitirmeyen	33,6	32,9	32,8	32,7	32
İlkokul	50	50,4	50,6	51	51,1
İlköğretim	45,4	52,1	60,8	65,7	66,7
Ortaokul veya Dengi Mesleki Ortaokul	53	45,1	41,3	41,4	43,4
Lise	53,5	54,1	54,4	54,8	55,3
Mesleki veya Teknik Lise	65	65,4	65,9	66,1	66,1
Yükseköğretim	79,2	79,8	79,7	80,2	79,5

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Hanehalkı işgücü anketi sonuçları Eğitim düzeyine göre işgücüne katılma oranları hakkında oldukça önemli veriler sunmaktadır. Bunlardan ilki okuma yazma bilmeyenlerin işgücüne katılma oranlarının diğer eğitim düzeylerine göre en düşük olduğudur. Bir diğer önemli husus ise Yükseköğretim mezunlarının işgücüne katılma oranlarının diğer guruplara oranla yüksekliğidir. Yukarıda yer alan verilerden hareketle Beşeri sermayenin önemli bir unsuru olan eğitim düzeyinin arttıkça işgücüne katılma oranının yükseleceği öngörülebilir.

Tablo 2.5: Hanehalkı Eğitim Düzeyine göre İşsizlik Oranı(15+)

Eğitim Düzeyi	2014	2015	2016	2017	2018
Okuma Yazma Bilmeyen	6,3	5,3	5,7	5,8	5,8
Okuma Yazma Bilen fakat Bir Okul Bitirmeyen	11,1	11,5	11,7	11,6	11,5
İlkokul	7,8	8,2	8,5	8,1	8,5
İlköğretim	13,9	14,7	14,6	14	14
Ortaokul veya Dengi Mesleki Ortaokul	9	10,1	10,4	10,6	10,9
Lise	11,9	12,4	13,4	13,3	13,1
Mesleki veya Teknik Lise	10,6	10,2	11,6	11,9	11,4
Yükseköğretim	10,6	11	12	12,7	12,4

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Hanehalkı eğitim durumu açısından işgücü piyasası verileri incelendiğinde okuma yazma bilmeyenler haricinde tüm eğitim düzeylerinde işsizlik oranının arttığı

görülmektedir. Bununla birlikte işsizlik oranının en yüksek olduğu eğitim düzeyi sırasıyla ilköğretim, lise ve yükseköğretimden oluşmaktadır. Yukarıda yer alan verilerde dikkat çeken bir husus da işsiz işgücünün eğitim düzeyinde artış yaşandığı ve yükseköğretim mezunlarının işsizlik verilerinde payını yükselttiğidir.

2.3. HANEHALKI GELİRİ VE GELİR DAĞILIMI

Ülkelerin varlık sebeplerinden biri de vatandaşlarının hayat standartlarının yükseltilmesidir. Bu amaçla birçok ülke ekonomik büyümeyi temel hedefi yapmakta bu doğrultuda adımlar atmaktadır. Hanehalkları tüketim, tasarruf ve yatırımlarda belirleyici bir rol üstlenmeleri dolayısıyla, milli gelirden aldıkları pay açısından oldukça önemli bir konumda bulunmaktadırlar (Şengür ve Taban, 2015). Dolayısıyla gelir artışı için ekonomik büyümeyi önceleyen ülkeler kimi zaman gelir dağılımına önem vermeksizin gelir eşitsizliğinin büyüme için göze alınabilecek bir bedel olduğunu düşünseler de 1990’lardan itibaren ekonomistlerce gelir dağılımında meydana gelen eşitsizliğin büyüme hızını azaltabileceği ileri sürüldüğünden bu durum üzerinde çalışmalar yapılması gerekmiştir (Baş, 2009). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin kalkınmışlık düzeyini yakalayabilmesi için ekonomik büyümeden tüm toplumsal sınıflar ve bireylerin yani bir bütün olarak hanehalklarının adil bir pay alması gerekmektedir. Bu paylaşımın ne kadar adil olduğunu gösteren en önemli verilerden bir tanesi gelir dağılımı verileridir (Çalışkan, 2010).

Hanehalkı gelirin zaman içerisinde değişiminin incelenmesi arz ettiği emeğin karşılığının ne ölçüde alabildiği bir başka ifadeyle refah seviyesinde meydana gelen iyileşme veya bozulmaların ne düzeyde olduğu incelenmelidir. TÜİK gelir dağılımı ile ilgili çalışmalara 1987 yılında başlamış olup 2002 yılından itibaren yıllık ölçümlere başlamıştır. Söz konusu ölçümler Hanehalkı Bütçe Anketi ile yapılmakta olup, anket kapsam ve içeriğinde Avrupa Birliği Uyum yasaları çerçevesinde revizyonlar yapılsa da 2006 ve sonrası veriler bir bütün olarak kullanıcıların hizmetine sunulmuştur.

Aşağıda yer alan tablo incelenmeden kullanılabilir gelir ve %20 lik gurupların açıklanması tabloyu daha anlaşılabilir kılacaktır. Hanehalkı Kullanılabilir geliri, TÜİK tarafından şu biçimde açıklanmıştır: “*Hanehalkındaki her bir ferdin elde ettiği kişisel*

yıllık kullanılabilir gelirlerin toplamı (maaş-ücret, yevmiye, müteşebbis geliri ile emekli maaşı, dul-yetim aylıkları ve yaşlılara yapılan ödemeler, karşılıksız burs vb. faaliyet ve faaliyet dışı ayni veya nakdi gelirlerin toplamı) ile hane bazında elde edilen yıllık gelirlerin (gayrimenkul kira geliri, haneye yapılan karşılıksız yardımlar, 15 yaşın altındaki fertlerin elde ettiği gelirler vb.) toplamından, gelir referans döneminde ödenen vergiler ve diğer hane veya kişilere yapılan düzenli transferler düşüldükten sonra hanehalkı kullanılabilir gelirine ulaşılmaktadır” (TÜİK, 2019). Yüzde 20’lik gruplar ise tüm hanehalkları, kullanılabilir gelirlerine göre sıralanmakta ve daha sonra 5 gruba bölünerek oluşturulmaktadır.

Tablo 2.6: Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre ve Yüzde 20’lik gruplar

		(İlk %20)	(İkinci %20)	(Üçüncü %20)	(Dördüncü %20)	(Son %20)
Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı (Ortalama, TL)	2006	4345	7908,08	11453,17	16706,37	35092,81
	2007	6002,68	10293,87	14535	20513,46	42780,64
	2008	6174,4	10497,95	14884,48	21256,55	43834,06
	2009	6576,62	11406,06	16251,56	23256,77	48979,21
	2010	7174,29	12234,22	17231,13	24164,74	49514
	2011	7882	13346,4	18811	26700,4	54978
	2012	8584,1	14584,5	20706,4	29209	59797,2
	2013	9683,1	16106,5	22751,5	32186,1	66669,5
	2014	10375,7	17571,9	24972	35547,8	71530,3
	2015	11337,88	19553,51	27995,75	39691,32	81618,29
	2016	12957,29	22014,53	31447,73	44757,77	95811,39
	2017	14537,2	24412,21	34796,81	49299,47	107616,06
	2018	15762,07	27043,59	38748,77	55203,66	120114,36

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri

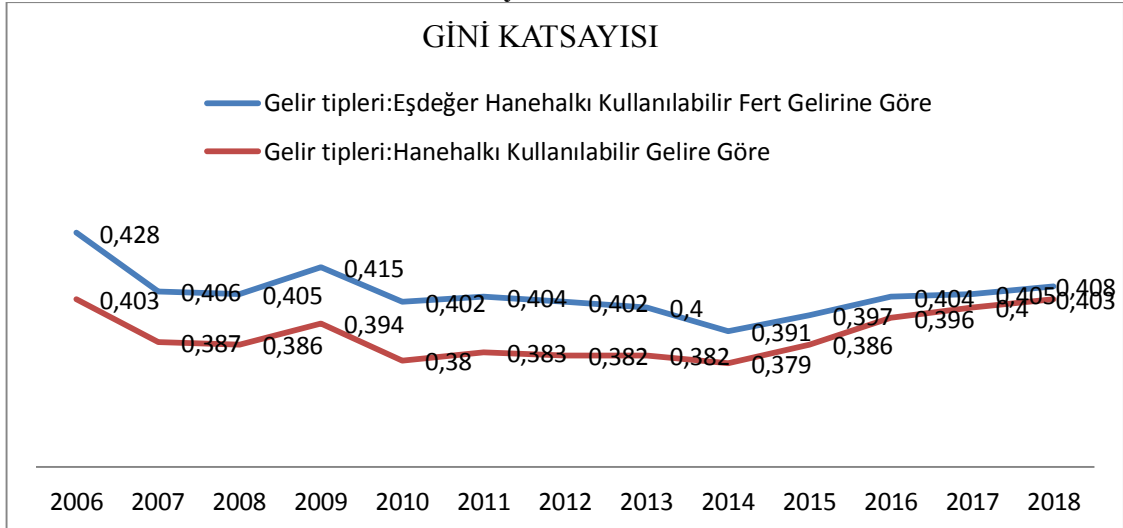
Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistiklerinden elde edilen verilere göre 2006 ile 2018 yılı arasında meydana gelen değişim ve kullanılabilir gelirin hanehalkları arasındaki bölüşümü aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir.

- 2006 yılında Hanehalkı kullanılabilir geliri en düşük %20’lik grupta ortalama 4345 TL iken en yüksek grupta 35092,81 TL olup yaklaşık 8 kat daha büyük bir miktardır.
- 2018 yılında Hanehalkı kullanılabilir geliri en düşük %20’lik grupta ortalama 15762,07 TL iken en yüksek grupta 120114,36 TL olup yaklaşık 7,62 kat daha büyük bir miktardır.
- 2006 yılında Hanehalkı kullanılabilir geliri göre en düşük %20’lik grupta ortalama 4345 TL iken bu miktar 2018 yılında 15762,07 TL’ye yükselerek nominal olarak yaklaşık 3,63 kat yükselmiştir.

- 2006 yılında Hanehalkı kullanılabilir geliri göre en yüksek %20'lik grup ortalama 35092,81 TL iken bu miktar 2018 yılında 120114,36 TL'ye yükselerek nominal olarak yaklaşık 3,42 kat yükselmiştir.
- 2006 yılı Hanehalkı kullanılabilir geliri ile 2018 yılına göre nominal karşılaştırma yapıldığında 2., 3., ve 4. %20'lik gruplar sıra ile yaklaşık 3.42 , 3.38 ve 3.30 kat yükselmiştir.
- Bu durumda 2006 yılına oranla 2018 yılında en yüksek hanehalkı kullanılabilir gelir artışını, en düşük gelir gurubunda olan %20'lik grup sağlarken en düşük artışı ise orta-üst gelir gurubunda bulunan 4. %20'lik grup sağlamıştır.

Yukarıda yer alan verilerden yola çıkarak hanehalkı grupları arasında nispi bir düzelme olduğu görülse de gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmekte kullanılan Gini katsayısının incelenmesinde fayda bulunmaktadır. . Gini Katsayısı “0 ile 1” arasında değer almaktadır. Gelir paylaşımının adil olduğu durumlarda, gini katsayısı “0”a yaklaşmakta, gelir paylaşımının bozulduğu, eşitsizliğin arttığı durumlarda ise gini katsayısı “1” e yaklaşmaktadır. O halde gini katsayısının büyümesi veya büyük olması toplum refahı açısından kötü olmakta, küçülmesi veyahut küçük olması ise toplumsal refahı pozitif olarak etkilemektedir.

Grafik 2.6: Yıllara Göre Gini Katsayısı

Kaynak: Veriler TÜİK Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistiklerinden alınmış ve grafikleştirilmiştir.

Yukarıda verilen tabloda Gini katsayısı hem hanehalkı kullanılabilir gelirin göre hem de Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirin göre hesaplanmıştır. Gelir

eşitsizliğin ölçülmesinde bireysel gelir farklılıklarının önem arz etmesinden ötürü hanehalkı düzeyinde toplanan gelirler bireysel gelirlere dönüştürülmüştür. TÜİK tarafından yapılan dönüştürme işleminde hanehalkı çocuk, yetişkin gibi ayrımlara gidilmekte ve belirli katsayılarla çarpılarak hane büyüklüğünün kaç yetişkine denk geldiği bulunmaktadır. Bulunan yetişkin sayısına bölünen hanehalkı kullanılabilir geliri ile eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri hesaplanmaktadır. Hanehalkı kullanılabilir fert geliri için hesaplanan Gini Katsayısı daha doğru analizler yapmaya imkan vermektedir(TÜİK, 2019).

Hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan Gini Katsayısı 2006 yılında 0,403 değerini almıştır. Söz konusu değer 0,380 değeri etrafında dalgalanarak düşme eğilimi göstermiş ve 2014 yılında en düşük değerini 0,379 olarak göstermiştir. Daha sonra gelir dağılımında yaşanan nispi düzelme yerini tekrar bozulmaya bırakarak 2018 yılı itibariyle tekrar başlangıç düzeyine gelmiş ve 0,403 değerini almıştır. Başlangıç düzeyi denmesinin sebebi 2006 yılından itibaren yapılan hesaplama yönteminde meydana gelen değişimdir. Zira 2006 yılından önce mesela 2002 yılında bu değer 0,440 iken 2003 yılında bu değer 0,420 idi. Her ne kadar bu değerler ile 2006 sonrası değerleri karşılaştırma mümkün değilse de fikir vermesi açısından önem arz etmektedir.

Gini katsayısının 0,40 dolayına yerleşmesi gelir dağılımının bozuk olduğunun göstergesi olup, Romanya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan'da bu oran 0,30'larda, İsveç, Norveç, Finlandiya gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde de bu oran 0,25 dolayında bulunmaktadır (Eğilmez, 2016). Gelir eşitsizliğini etkileyen demografik yapı, nüfusun eğitim düzeyi, uygulanan ekonomik ve siyasi politikalar, küreselleşme gibi birçok faktörün varlığından söz edilebilir (Şengür ve Taban, 2015). Gelir dağılımında eşitsizliğin artması hiçbir ekonomide arzu edilen bir durum değildir. Zira gelir dağılımında eşitsizliğin artması beraberinde artan vergi oranlarını ve büyüme hızında düşüş getirmektedir (Alesina ve Rodrik, 1994). Bu durum gelir dağılımını tekrar bozmakta, beraberinde toplumsal huzursuzluklar ve siyasi istikrarsızlıklar da getirerek ekonomik istikrarın bozulmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla bireysel gelir dağılımının daha detaylı incelenmesi gerekmektedir. Bireysel gelir dağılımı büyük oranda fonksiyonel gelir dağılımından etkilenmektedir. Üretim faktörlerinin sosyal sınıf farkı gözetilmeden milli gelirden aldıkları paya fonksiyonel gelir dağılımı denmektedir

(Kuşteveli ve Halaç, 2004). Üretim sonucunda emeğin fiyatı olan ücret, girişimcinin kazancı olan kar veyahut sermaye sahibinin elde etmiş olduğu faiz gibi gelirler fonksiyonel gelir dağılımı ile izlenebilmektedir.

Tablo 2.7: Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı (Yatay, %)	Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gelir türü						
	YIL	Ücret, Yevmiye	Kar	Sosyal Transfer	Faiz	Rant	Diğer
	2006	44,49	24,21	17,78	6,09	3,1	4,34
	2007	43,76	23,22	18,18	6,99	4,05	3,79
	2008	45,99	22,36	19,12	4,2	4,4	3,93
	2009	46,45	20,41	19,56	5,35	4,98	3,25
	2010	47,37	20,17	20,47	4,51	4,18	3,3
	2011	48,36	21,43	19,38	3,81	3,86	3,16
	2012	49,93	20,4	19,98	3,3	3,5	2,89
	2013	51,52	19,61	19,71	3,11	3,32	2,72
	2014	52,36	18,51	20,13	2,91	3,32	2,77
	2015	52,5	18,8	20	2,6	3,3	2,8
	2016	52,2	19,8	19,6	2,5	3,1	2,7
	2017	51,5	19,6	19,7	3,2	3,4	2,6
	2018	51,2	18,8	20,1	3,6	3,4	2,9

Kaynak: TÜİK Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri

Not: Ham veriler on iki farklı başlık altında verilmekte olup, başlık sayısı altıya düşürölerek toplulaştırılmıştır. Örneğin: Ücret ve yevmiye farklı başlıklar iken tek başlık altında birleştirilmiştir.

- Tablo incelendiğinde fonksiyonel gelir içerisinde en büyük payı ücret ve yevmiyelerin aldığını göstermektedir.
- Ücret ve yevmiyelerin oranı 2006 yılında %44.49 iken 2018 yılında bu oran %51.2'ye yaklaşık %7 puanlık artış göstererek yükselmiştir.

- 2006 yılından 2015 yılında kadar ücret ve yevmiyelerin milli gelirden aldıkları pay yükselirken, 2015 yılından itibaren bu pay azalma trendine girmiştir.
- Tarım dışı ve tarımsal müteşebbislerin elde etmiş oldukları kar, 2006 yılından 2018 yılında dek %24.21'den %18.8'e düşmüş ve müteşebbisler nazarında daha az kar getiren bir ekonomi durumuna gelmiştir.
- Büyük ölçüde Emekli aylığından müteşekkil sosyal transferlerde meydana gelen artışın gelir dağılımını olumlu etkilemesinin yanı sıra sosyal güvenlik bütçesine ek yük getirdiği görülmektedir.
- Faiz gelirlerinde 2006 yılına oranla bir azalma olduğu dikkat çekmekte iken rant gelirlerinde ise %0,3 oranında bir değişim olduğu gözlemlenmektedir.

2.4. HANEHALKI HARCAMA YAPISI

Tarihin başlangıcından bu yana insanoğlu yeterli ve dengeli beslenme için bir mücadele içinde bulunmuştur. Birçok temel insan ihtiyacı içinde yeme içme gibi ihtiyaçlar yaşamın sürdürülebilmesi için zorunlu ihtiyaçlar arasında en ön sırada yer almaktadır. Uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmek her insanın arzusu olduğu gibi bunu gerçekleştirmenin temel yolu ise yeterli ve dengeli beslenmedir. Bu temel ihtiyacın giderilmesi kişi için bir motivasyon kaynağı olmakta kişi bu doğrultuda emek sarf etmekte ve gelir elde etmektedir. Elde ettiği geliri ise ihtiyaçları arasında bölüştürmektedir. Hanehalklarının elde ettiği gelirleri neye harcadıkları ve tüketim harcamalarının nasıl yapıldığı konusu, 18. Yüzyılın sonlarına doğru çalışılmaya başlanmış ve bu alanda ilk çalışmaları İngiltere’de Davies (1795) ve Frederick Eden 1797’de yapmışlardır. Davies ve Eden’in çalışmalarının temelini hanehalklarının gelirlerini nasıl dağıttıkları yani hangi harcama gruplarına ne ölçüde bütçe ayırdıklarının analiz edilmesidir. Bu gurupları başlıca gıda, yakıt, giyim, sağlık, kira ve diğer harcamalar olarak belirlemişlerdir (Gazeley ve Verdon, 2014).

Matematikçi Thomas Robert Malthus 1803 yılında yayınlamış olduğu “Nüfus Artışı Hakkında Araştırma” adlı eseri yayınlandığı dönemde büyük yankılar uyandırmış ve devamında birçok yeni tartışmanın doğmasına neden olmuştur. İngiltere’nin ilk ekonomi politik profesörü olan Thomas Robert Malthus bu eserinde kısaca nüfusun her zaman geometrik dizi, buna karşın gıda maddeleri üretiminin ise aritmetik dizi olarak

artacağını savunmuştur. Bilindiği üzere basitçe ifade etmek gerekirse geometrik dizi 2-4-8-16-32-64-... biçiminde artarken aritmetik dizi 1-2-3-4-5-6-.... biçiminde artmaktadır. Dolayısıyla dünya nüfus artış hızı gıda üretim hızından fazla olacaktır. Bu durumda gıda ürünlerinin hanehalkı bütçesinden aldığı pay sürekli artacaktır.

Malthus'un etkisiyle nüfus-gelir-tüketim alanlarında birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri de Alman istatistikçi Ernst Engel tarafından yapılan ve daha sonra Engel yasaları olarak adlandırılacak çalışmadır (Engel, 1857). Bu çalışmada farklı üç sosyoekonomik grup biçiminde sınıflandırılan 153 Belçikalı aileden veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler incelendiğinde şu sonuca ulaşılmıştır.

a-) Bir aile ne kadar yoksulsa o ailenin toplam harcamaları içerisinde gıdaya ayrılan payın da o kadar fazladır.

b-) Toplam harcama arttıkça, toplam harcama veya gelir yüzdesi içerisinde giyime ayrılan payın artmakta gıda, barınma, yakıt ve aydınlanmanın payı ise düşmektedir.

Bu durum bireyin gelirinin artmasıyla birlikte gıda maddelerine ayrılan payın mutlak değer olarak arttığını bununla birlikte, lüks mal ve hizmetlere ayrılan payın ise oransal olarak arttığını ortaya koymuş Maslow'a ait ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan gıda gibi alt düzeydeki ihtiyacın karşılanmasından sonra üst düzeydeki ihtiyacın karşılanması tezini ise doğrular niteliktedir (Stigler, 1954: 98-99).

Cumhuriyetin ilanından bu yana Türkiye nüfusu yaklaşık 6 kat artış göstermiştir. Türkiye'de Nüfus artışı hızı azalsa da toplam nüfus artmaktadır. 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre Türkiye nüfusu 13 milyondur. 1940 yılına gelindiğinde ise bu rakam 17 milyona yükselmiştir. İkinci dünya savaşı sırasında artan ölümler ve doğum oranında yaşanan düşüş nedeniyle nüfus artış hızı yavaşlamış ve 1950 yılına gelindiğinde Türkiye nüfusu 20 milyon olmuştur. 1965 yılına gelindiğinde ise Türkiye'nin nüfusu 35 milyona ulaşmıştır. Günümüzde Türkiye nüfusu yaklaşık 80 milyondur. Türkiye İstatistik Kurumu nüfus yapısında meydana gelen değişimler doğrultusunda Nüfus Projeksiyonları üretmektedir. 2018 yılında üretilen son nüfus projeksiyonunda, Türkiye nüfusunun 2040 yılında 100 milyonu geçmesi beklendiği,

doğumda beklenen yaşı yükselmeye devam ederek ortanca yaşı 2040 yılında 38,5'e yükseleceği, yaşlı nüfus olarak tanımlanan 65 yaş ve üzerindeki nüfusun oranının 2040'da %16,3'e yükseleceği ve çalışma çağındaki nüfusun oranının ise azalan bir trend sergileyeceği belirtilmiştir (TÜİK, 2018).

Nüfus verileri ve geleceğe dair yapılan projeksiyonlar göz önünde bulundurulduğunda Malthusçu bir yaklaşımla tarım ve gıda ürünlerinde önemli talep artışı olacağı öngörülebilir. Nitekim bu öngörüler gerçekleşmiştir. 1980'li yıllara kadar kendi kendine yetebilen ülkelerden biri olduğu iddiasıyla kendini tarım ve hayvancılık ülkesi olarak tanımlayan Türkiye şu anda kendi kendine yetmenin çok uzağındadır. Nitekim Türkiye 2019 yılı itibariyle hem hayvan hem saman hem de et ithal eden bir ülke konumuna gelmiştir. Bir yanda artan nüfus ve gelişen turizm sayesinde ülkeye gelen turist sayısında meydana gelen yükseliş, öte yandan tarım sektöründe azalan kar marjıyla birlikte köyü, toprağı ve tarımı terk eden nüfus ve azalan tarımsal verimlilik Türkiye'yi ithalata mecbur ve mahkûm hale getirmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun açıkladığı 2007 yılının tarımsal üretim verileri, Türkiye'nin "çok daha önemli" gündem maddeleri arasında gerekli özen ve önemi görememiş gündemde hak ettiği ölçüde işgal etmemiş ve pek dikkati çekmemiştir. Türkiye'nin 2005 yılında 36.5 milyon ton olan tahıl üretimi 2006'da 34.6 milyon tona, geçen yıl ise 29 milyon tonda kalmıştır. Buğday üretimi ise aynı yıllar itibariyle sırasıyla 21.5 milyon, 20 milyon ve 17 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Aktaş 2008). Bu durum tarıma verilmesi gereken önemi ortaya koyarken ayrıca tüketim harcamalarına yönelik talep çalışmalarının arttırılmasını ve bu alanda akademik yazının arttırılmasını bu vesileyle mevcut durumun analizinin yanı sıra öngöründe bulunulmasını kolaylaştıracaktır.

Engel sonrasında bütçe araştırmaları konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların temelinde gelir, tasarruf ve tüketim arasında ilişkinin nasıl olduğu ve bireyin kısıtlı gelirlerini harcama grupları arasında nasıl dağıttıklarıdır. Çünkü tüketiciler Maslow'un ihtiyaçlar piramidinde belirttiği daha üst basamaklara çıkabilmesi için yani yaşam standardını yükseltmek ve sağlıklı ve mutlu bir şekilde yaşayabilmek için sahip olduğu sınırlı geliri optimum bir şekilde ihtiyaçlarına tahsis etme problemiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Birey yaptığı harcamalar ile maksimum faydayı elde etmeye çalışmakta ve fakat bütçe kısıtıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu durumun

açıklanması için talep teorisi baz alınarak ampirik çalışmalar yapılmıştır. Bu ampirik çalışmalar engel eğrileri yardımıyla tek denklemlilik talep analizi çalışmalarından oluşmaktadır. Bu denklemler gelir-tüketim ilişkisini ele almış ve açıklamıştır.

Günümüzde gelinen durumda ise Tüketici davranışlarını belirleyen faktörler arasında gelirin yanında ilgili malların fiyatları, hanehalkı büyüklüğü, küreselleşmenin etkileri, tüketici zevkleri ve tercihleri, farklı sosyo-kültürel yapılar ve coğrafyalar sayılabilir. Bu durum talep analizlerinde farklı değişkenlerin modele katılması sonucunu doğurmuştur. Böylece talep denklem sistemleri farklı ekonometrik çalışmaların yapılmasına olanak sağlamış ve ampirik çalışmalar gelişimlerini sürdürmüşlerdir. Tüketim harcamaları analizlerinde, gelir ve fiyat esnekliklerinin belirlenmesi ile tüketim üzerinde gelir ve fiyat gibi önemli faktörlerin etkisinin belirlenmesi gelecek piyasa tahminlerinin yapılması ve uygun mali politikaların belirlenmesi sağlamaktadır.

Nüfusun refahının belirlenmesi belli bir düzeye erişmesinin sağlanması ve diğer ülke veya birliklerle karşılaştırılması son derece önem arz etmektedir. Bu doğrultuda politikaların oluşturulması için ise ülkeler arası standartların oluşturulması zorunluluğu oluşmuştur. Bu doğrultuda TÜİK dünya ve Avrupa Birliğiyle uyum içinde toplulaştırılmış mal guruplarına yapılan harcamalar anketler yoluyla elde edilmektedir. Toplulaştırılmış mal gurupları 12 başlıkta ele alınmış ve veriler yatay kesit olarak veriler elde edilmiştir. Bu veriler zaman içerisinde refah düzeyinde meydana gelen değişimlerin izlenmesine analiz edilmesine ve politika üretilmesine olanak tanımaktadır.

Aşağıda tablo halinde toplam hanehalkı tüketim harcamasının türlerine göre dağılımı ikiye bölünerek verilecektir. Tablo düzenlenirken oransal olarak yüksek altı gurup ilk tabloda daha düşük olan altı gurup ikinci tabloda verilecektir. Tüketim harcama oranları kısa vadede değişmediği için zaman aralığı olabildiğince uzun tutulmuş ve TÜİK'ten elde edilen ilk veriler 2002 yılına ait olduğundan oranlar bu yıldan başlatılmıştır.

Tablo 2.8: Hanehalkı tüketim harcamasının türlerine göre dağılımı, Türkiye, 2002-2018

Anket yılı	Konut ve kira	Gıda ve alkolsüz içecekler	Ulaştırma	Mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri	Giyim ve ayakkabı	Lokanta ve oteller
2002	27,3	26,7	8,7	7,3	6,3	4,4
2003	28,3	27,5	9,8	5,7	6,2	4,1
2004	27,0	26,4	9,5	6,6	6,5	4,5
2005	25,9	24,9	12,6	6,8	6,2	4,4
2006	27,2	24,8	13,1	6,2	5,9	4,2
2007 ⁽¹⁾	28,9	23,6	11,1	5,9	5,9	4,5
2008	29,1	22,6	14,1	5,8	5,4	4,4
2009	28,2	23,0	13,6	6,2	5,1	5,2
2010	27,1	21,9	15,1	6,3	5,1	5,4
2011	25,8	20,7	17,2	6,4	5,2	5,7
2012	25,8	19,6	17,2	6,7	5,4	5,8
2013	25,0	19,9	17,4	6,6	5,3	5,9
2014 ⁽²⁾	24,8	19,7	17,8	6,8	5,1	6,0
2015 ⁽²⁾	26,0	20,2	17,0	6,1	5,2	6,4
2016 ⁽²⁾	25,2	19,5	18,2	6,3	5,2	6,4
2017 ⁽²⁾	24,7	19,7	18,7	6,3	5,0	6,2
2018 ⁽²⁾	23,7	20,3	18,3	6,5	4,8	6,5

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Tüketim Harcamaları Anketi

(1) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları

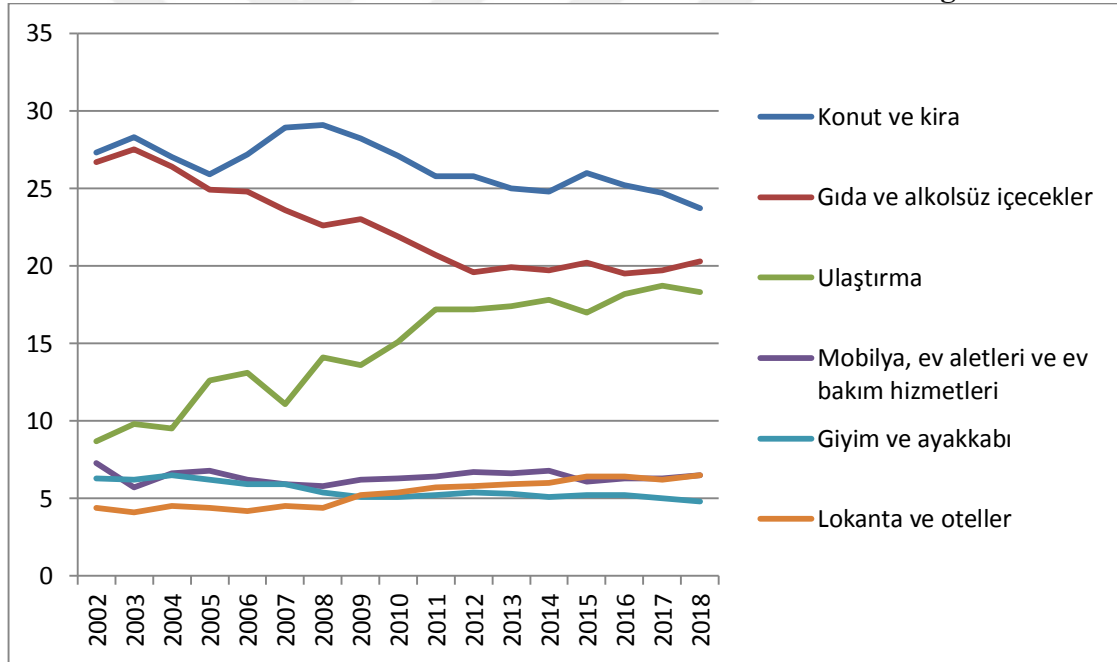
(2) 2014 yılından itibaren örneklem tasarımında yeni idari bölünüş temel alınmıştır

- TÜİK Hanehalkı bütçe araştırmaları sonuçlarına göre; Türkiye genelinde hanehalklarının tüketim amaçlı yaptığı harcamalar içinde en yüksek payı 2002 yılında %27,3 ile 2018 yılında %23,7 ile konut ve kira harcamaları almıştır. Söz konusu değer en yüksek oranı 2008 yılında %29,1 ile görmüş ve azalma trendine girerek en düşük değerini 2018 yılında almıştır.
- İkinci sırada 2002 yılında %26,7 ile 2018 yılında %20,3 ile gıda ve alkolsüz içecekler yer almıştır. Söz konusu değer en yüksek oranı 2003 yılında %27,5 ile görmüş en düşük değerini ise 2016 yılında %19,5 ile almıştır.
- Ulaştırmanın Hanehalkı bütçesi içerisinde payı %10 yaklaşan radikal bir dönüşüm sergilese de bütçe içirişindeki oranı üçüncü sırada gelmeye devam etmiştir. Söz konusu oran 2002 yılında %8,7 iken 2018 yılında %18,3 oranına yükselmiştir. Ulaştırma giderlerinin 2002 yılından 2017 yılına dek artışını sürdürdüğü ve bu yıllarda en düşük-yüksek değerlerini aldığı görülmektedir.

- Mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri bütçe payı itibariyle dördüncü sırada gelmekte olup, diğer harcama türlerine oranla durağan bir seyir izlediği ve genel olarak %6,5 civarında dalgalandığı görülmektedir.
- Giyim ve ayakkabının toplam bütçe içerisinde payı itibariyle beşinci sırada gelmekte olup, 2002 yılında %6,3 olan bu oran 2018 yılı itibariyle %4,8'e düşmüştür.
- Lokanta ve otellere yapılan harcama ise giyim ve ayakkabıya yapılan harcamanın aksine 2002 yılında %4,4 iken 2018 yılı itibariyle %6,5'e yükselmiştir.

Söz konusu verilerin grafik halinde gösterilmesi trendin görülmesi açısından oldukça açıklayıcı olduğundan aşağıda gösterilmiştir.

Grafik 2.7: Hanehalkı Tüketim Harcamasının Türlerine Göre % Dağılımı

Yukarıda tablo ve grafiklerde yer almayan 6 tüketim harcaması grubu aşağıda verilecek olup, tüm grupların yüzdeler toplamaları %20 civarında olduğundan bir bütün olarak incelenecektir.

Tablo 2.9: Hanehalkı tüketim harcamasının türlerine göre dağılımı, Türkiye, 2002-2018

Anket yılı	Alkollü içecekler, sigara ve tütün	Haberleşme	Eğlence ve kültür	Sağlık	Eğitim hizmetleri	Çeşitli mal ve hizmetler
2002	4,1	4,5	2,5	2,3	1,3	4,6
2003	4,1	4,3	2,2	2,2	2,0	3,5
2004	4,3	4,5	2,5	2,2	2,1	3,9
2005	4,1	4,3	2,5	2,2	1,9	4,1
2006	4,1	4,2	2,2	2,2	2,1	4,0
2007 ⁽¹⁾	4,3	4,5	2,1	2,4	2,5	4,2
2008	3,8	4,4	2,5	1,9	2,0	4,1
2009	4,1	4,2	2,6	1,9	1,9	4,0
2010	4,5	4,1	2,8	2,1	2,0	3,7
2011	4,1	4,0	2,7	1,9	2,0	4,3
2012	4,2	3,9	3,2	1,8	2,3	4,2
2013	4,2	4,0	3,1	2,1	2,4	4,3
2014 ⁽²⁾	4,2	3,7	3,0	2,1	2,4	4,3
2015 ⁽²⁾	4,2	3,7	2,9	2,0	2,2	4,3
2016 ⁽²⁾	4,4	3,7	2,8	2,0	2,3	4,2
2017 ⁽²⁾	4,5	3,4	2,7	2,2	2,3	4,4
2018 ⁽²⁾	4,0	3,8	2,9	2,2	2,3	4,9

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Tüketim Harcamaları Anketi

(1) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları

(2) 2014 yılından itibaren örneklem tasarımında yeni idari bölünüş temel alınmıştır

2002 yılı ile 2008 yılı verileri karşılaştırıldığında Alkollü içecekler, sigara ve tütün, Eğlence ve kültür, Sağlık ve Çeşitli mal ve hizmetlerin toplam bütçe içerisinde aldıkları pay içerisinde önemli bir değişim olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte eğitim hizmetlerine yapılan harcamaların oranı %1 oranında artarken Haberleşmeye yapılan harcama oranında ise %0,7 oranında bir azalış meydana gelmiştir.

Tablo 7 ve Tablo 8 ile birlikte incelenen ve yorumlanan veriler hanehalkı tüketim harcamalarının yapısı ve değişim trendi hakkında bilgiler vermekte olsa da tüketim kalıplarını etkileyen en önemli faktörlerin başında hanehalkı geliri gelmektedir. Farklı gelir gruplarına ait tüketim kalıplarının incelenmesi gelir gruplarında meydana gelen önemli farklılıkların daha net ortaya konmasını sağlayacağı gibi gruplar arası karşılaştırmayı da kolaylaştıracaktır.

Tablo 2.10: Gelire göre sıralı % 20'lik gruplarda tüketim harcamalarının türlerine göre dağılımı, Türkiye, 2002, 2018

Gelire Göre Sıralı Hanehalkı Grupları										
Harcama türleri	1. %20		2. %20		3. %20		4. %20		5. %20	
	2002	2018	2002	2018	2002	2018	2002	2018	2002	2018
Gıda ve alkolsüz içecekler	38,7	28,7	34,6	25,8	30,2	22,6	27,4	19,6	19,0	15,4
Alkollü içecekler, sigara ve tütün	4,4	5,0	4,8	4,4	4,3	4,7	4,5	4,2	3,3	3,1
Giyim ve ayakkabı	5,0	4,1	5,3	4,5	5,8	4,7	6,4	5,2	7,0	5,0
Konut ve kira	27,8	31,4	30,0	27,6	29,5	24,9	27,5	22,6	25,2	20,3
Mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri	5,9	5,9	4,9	6,1	5,6	6,0	6,7	6,7	9,6	6,8
Sağlık	2,5	2,3	2,4	1,9	2,5	1,9	2,1	2,1	2,3	2,5
Ulaştırma	4,1	9,3	5,4	14,4	7,9	16,4	8,8	20,3	11,2	21,6
Haberleşme	3,5	3,2	3,6	3,5	4,1	4,0	4,7	4,3	5,2	3,7
Eğlence ve kültür	0,7	2,1	1,5	2,1	1,3	2,5	1,9	2,5	4,1	3,8
Eğitim hizmetleri	0,4	0,5	0,6	0,9	0,7	1,2	1,2	1,9	2,2	3,9
Lokanta ve oteller	3,1	4,3	4,0	5,6	4,1	5,9	4,5	6,4	5,0	7,8
Çeşitli mal ve hizmetler	3,8	3,1	2,8	3,4	4,0	5,2	4,2	4,3	5,9	6,0

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Tüketim Harcamaları Anketi

Yukarıda yer alan tabloda Gelire göre sıralı % 20'lik gruplarda tüketim harcamalarının türlerine göre dağılımı verilmiştir. Bu dağılımda karşılaştırma kolaylığının sağlanması açısından %20'lik grupların 2002-2018 harcama türlerinin oranları yan yana sunulmuştur. Böylece %20'lik grupların her birinin kendi gurubu içinde 17 yıl süre sonunda tüketim kalıplarında meydana gelen değişimi hem de diğer gruplarla karşılaştırılmasına imkân tanınmıştır. Tablo hakkında yapılan açıklamalardan sonra, tabloda dikkat çeken hususlar şöyle sıralanabilir.

- En düşük gelire sahip 1. %20'lik grubun Gıda ve alkolsüz içecekler tüketiminin oranı 2002 yılında %38,7 iken bu oran 2018 tarihinde %28,7 oranına düşerek %10 gibi büyük bir düşüş göstermiştir.
- Gıda ve alkolsüz içecekler tüketiminin oranı 2002 yılından 2018 tarihine kadar tüm gelir gruplarında oransal olarak düşüş göstermiştir. En yüksek

gelir grubuna sahip 5. Grupta ise bu düşüş en az seviyede olmuş ve bu düşüş yaklaşık %3,5 gibi bir oran olmuştur.

- 2002 yılında en düşük gelire sahip grubun, Gıda ve alkolsüz içeceklere ayırdığı bütçe(%38,7) oransal olarak en yüksek gelire sahip grubun ayırdığı bütçenin(%19,0) iki katından fazla iken bu oranda nispi bir düşüş ve iyileşme yaşanmıştır.
- Alkollü içecekler, sigara ve tütün grubunda 2002 yılına nazaran en yoksul yüzdelik grupta en büyük artış yaşanmış olup, üçüncü %20'lik grup haricinde tüm gruplarda oransal olarak düşüş meydana gelmiştir.
- Giyim ve ayakkabıda tüm gruplarda zaman içerisinde düşüşün olduğu görülmüştür. Bununla birlikte gelirin artmasıyla birlikte giyim ve ayakkabıya yapılan harcamalarda artış yaşandığı da görülmüştür.
- Konut ve Kiranın hanehalkı bütçesi içerisinde aldığı pay en düşük gelire sahip birinci %20'lik grup haricinde tüm gruplarda düşüş göstermiştir. Birinci %20'lik grupta artış oranı %3,6 iken diğer gruplarda azalış oranı %3 ile %5 arasında olmuştur. En yüksek gelir grubu ile en düşük gelir grubunun konut ve kiraya ayırdıkları bütçe oranında %11 gibi büyük bir fark olduğu dikkat çeken hususlardandır.
- Mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri grubunun gelir grupları açısından anlamlı bir değişiklik göstermediği, birinci ve dördüncü grupların sabit kaldığı, ikinci ve üçüncü grupların artma eğilimi gösterdiği en yüksek gelir grubunun ise mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetlerinin bütçe içerisinde payını azalttığı görülmüştür.
- Sağlık harcamaları açısından tüm gelir gruplarının yaklaşık olarak aynı oranda harcama yaptıkları ve bu harcamanın bütçe içerisinde payının %1,9 ile %2,5 arasında değiştiği görülmektedir.
- Ulaştırma giderleri dikkat çeken bir harcama grubu olarak ortaya çıkmaktadır. Ulaştırmanın tüm gruplar arasında 2002 yılı ile karşılaştırılınca büyük bir artış gösterdiği görülmektedir. Ulaştırmanın tüm gruplarda en az %100'e yakın bir artış göstererek hanehalkı bütçesindeki 2 katına kadar yükselttiği görülmektedir.

- Ulaştırma giderlerinin grupların geliri yükseldikçe arttığı görülmektedir. En düşük gelir grubunun harcama bütçesi içerisinde ulaştırmaya ayırdığı oran %9,3 iken sırasıyla bu oranın 14,4 -16,4-20,3 ve 21,6'ya yükseldiği görülmektedir. En yüksek gelir grubunun ulaştırma giderlerinin en düşük gelir grubunun ulaştırma giderlerinden %12,3 gibi daha yüksek olduğu görülmektedir.
- Harcama türlerinden haberleşmenin tüm gruplarda 2002 yılından 2018 yılına bir düşüş sergilediği görülmektedir. Bununla birlikte en yüksek gelir grubuyla en düşük gelir grubunun oransal olarak birbirine oldukça yakınsadığı görülmekle birlikte Hanehalkı bütçesinden oransal olarak birbirine en yakın olduğu harcama gurubu Haberleşme olmuştur.
- Eğlence ve Kültür harcama gurubunda en yüksek gelir gurubu hariç tüm gelir gruplarının harcama payları yükselmiştir. En yüksek pay artışını en düşük gelir grubu göstermiştir. 2002 yılında %0,7 olan harcama oranını 2018 yılında tam üç katına çıkarak %2,1'e yükseltmiştir.
- Eğitim hizmetleri harcama grubu Beşeri sermayeye yapılan yatırımı gösteren en önemli harcama kalemi olup hem gelir grupları hem de yıllık değişimlerde oldukça önemli bilgiler sunmaktadır.
- Öncelikle her gelir gurubu 2002 yılına oranla 2018 yılında eğitim hizmetlerine oransal olarak daha fazla harcama yapmıştır. Bununla birlikte daha yüksek gelire sahip her grup daha düşük gelir gruplarından oransal olarak daha fazla harcama yapmıştır.
- En düşük gelir grubunda eğitim hizmetlerine ayrılan bütçe oranı en son sırada yer almaktadır. Bu oran %0,5 gibi oldukça düşük bir oranı göstermektedir.
- En yüksek gelir grubunda eğitim hizmetlerine ayrılan bütçe oranı 2002 yılında %2,2 iken 2018 yılında %3,8'e yükselmiştir. 2002 yılında oransal olarak en düşük gelir grubunun 5,5 katı kadar harcama yapılırken 2018 yılında bu oran 7,6 katına kadar çıkmıştır.
- En yüksek gelir grubunda eğitime ayrılan bütçe oranı sağlık, haberleşme, eğlence ve kültür, Alkollü içecekler, sigara ve tütün harcama gruplarına ayrılan bütçe oranından daha yüksek olduğu görülmektedir.

- Lokanta ve oteller harcama grubunda ise her gelir gurubun 2002 yılına oranla 2018 yılında oransal olarak daha fazla harcama yapmış olduğu, bununla birlikte daha yüksek gelire sahip her grup daha düşük gelir gruplarından oransal olarak daha fazla harcama yaptığı görülmüştür.

2.5. YOKSULLUK AÇISINDAN HANEHALKI

Tarihin başlangıcından bu yana insanoğlu yoksullukla mücadele etmiş kalkınmışlık düzeyi fark etmeksizin tüm devletler bu soruna bir çözüm üretmeye çalışmışlar, bilim insanları açısından ise yoksulluk konusu popüler bir çalışma alanı haline dönüşmüştür (Gündoğan, 2008). Küreselleşmenin etkilerinin tüm dünyada hane halklarını etkilemesi ve bu olgunun bir fenomen haline gelmesi neticesinde küreselleşmenin yoksulluk ve gelir dağılımı ile yakın ilişkili olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur. Bu durum yoksulluk sorununu Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi küresel organizasyonların gündemi haline getirmiştir (Önder ve Şenses, 2006).

Dünyada son elli yılda ülkelerin milli gelirleri önemli bir miktarda artmış olmasına rağmen yoksulluğun aynı oranda azalmadığı görülmektedir (Taş ve Özcan, 2012). Dolayısıyla yoksulluk ülkelerin kalkınmışlık düzeyini gösteren önemli bir gösterge haline dönüşmüştür. Bu durumda yoksulluk bir gösterge olarak ele alınmadan önce yoksulluğun tanımının yapılmasına ihtiyaç vardır. Yoksullukla mücadelede ulus devletler mücadele etse de bu mücadelenin kurumsal olarak uluslararası düzeyde yürütücülüğünü yapan en önemli kurum Dünya bankasıdır (Uzun, 2003). Bu durumda Dünya Bankasının yoksulluk tanımının verilmesi uygun olacaktır.

Dünya Bankası yoksulluğu, Refahtan mahrum kalma hali olarak ele almakta ve birçok boyutu olduğunu ifade etmektedir. Hayatta kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlerin şerefli bir şekilde alınamaması ve düşük gelir sahibi olma hali de yoksulluk olarak nitelenmektedir. Dünya Bankası yoksulluğun düşük düzeyde sağlık ve eğitim imkânlarına erişimin, temiz suya ve fiziki güvenliğe ve kişinin hayatını daha iyi yapacak fırsatlara yetersiz erişimin de yoksulluğun kapsamında olduğunu belirtmektedir (World Bank, 2017). TÜİK ise yoksulluğu dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde tanımlamıştır. Dar anlamda yoksulluk, “açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama

durumu” olarak tanımlanırken iken, geniş anlamda yoksulluk, “gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır (TÜİK, 2019).

TÜİK, yoksulluğu Gelir, Yaşam, Tüketim ve Yoksulluk başlığının alt başlığı olarak ele almaktadır. Yoksulluğun ölçümü, her yıl yapılan Hanehalkı Bütçe Anketi verilerine göre hesaplanmaktadır. Yoksulluk istatistikleri gelire göre hesaplandığı gibi harcamaya dayalı olarak da hesaplanmaktadır. TÜİK verileri incelendiğinde Harcamaya dayalı yoksulluk istatistiklerinin neredeyse tamamının 2009 yılından sonraki yıllar için hesaplanmadığı görülmektedir. Yoksulluk istatistiklerinin Gelire dayalı olarak hesaplanmasının tercih edildiği ve 2006 yılı sonrası verilerin ise erişilebilir olduğu görülmektedir.

Hanehalkı yoksulluk durumunun ortaya konabilmesi için öncelikle Yoksulluk açığı incelenenektir. Yoksulluk açığı, yoksulluğun seviyesi hakkında bilgi vermekte olup 0 ile 100 arasında değer almaktadır. Yoksulluk açığının yükselmesi yani 100’e yaklaşması yoksulluk seviyesinin artmakta olduğunu azalması ise yoksulluk risk derecelerinin azaldığı anlamına gelmektedir (TÜİK 2019).

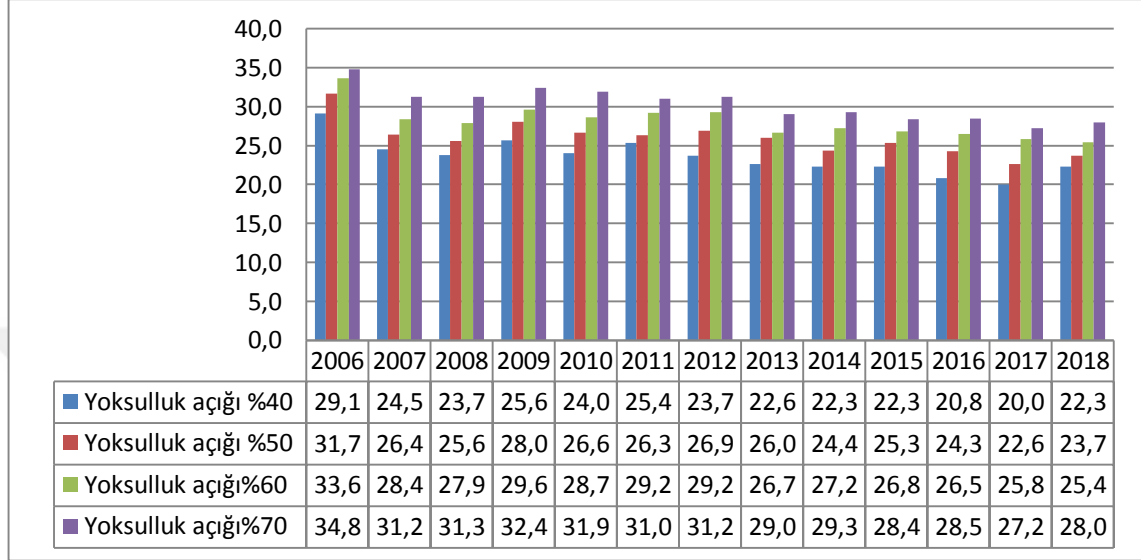
Yoksulluk açığı şu şekilde hesaplanmaktadır;

$$Yoksulluk\ Açığı = \frac{(Yoksulluk\ Sınırı - Yoksulların\ EFB\ medyan\ Geliri)}{Yoksulluk\ Sınırı} \times 100$$

Görüldüğü üzere yoksulluk açığının bulunmasında kullanılan formülde yoksulluk sınırı ve yoksulluk sınırı ve yoksulların eşdeğer fert başına medyan geliri kullanılmıştır. Yoksulluk sınırı, eşdeğer fert başına hesaplanan medyan gelirin belirli oranları kullanılarak oluşturulmaktadır. Örneğin eşdeğer fert başına hesaplanan medyan gelirin %40’ı, %40’ın yoksulluk sınırı veya yoksulluk riski olarak ele alınmaktadır. TÜİK %40, %50, %60 ve %70 için bu oranları ve sınırları hesaplamaktadır. Bununla birlikte eşdeğer fert başına hesaplanan gelir, hanehalkı gelirinin hanehalkı sayısına bölünerek elde edilmemektedir. Burada OECD eşdeğerlik ölçeği kullanılarak hanehalkı sayısının kaç yetişkine denk olduğu hesaplanmaktadır. Eşdeğer yetişkin sayısının hesaplanmasında hanehalkı referans kişi için 1, 14 ve daha yukarı yaştaki fertler için 0,5

ve 14 yaşın altındaki fertler için ise 0,3 katsayısı kullanılmakta elde edilen değer hanehalkı eşdeğer fert sayısını vermektedir. Yapılan açıklamalardan sonra aşağıda 2006-2018 yılları için %40-%70 arası verilen yoksulluk açığı daha anlaşılır olacaktır.

Grafik 2.8: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirine Göre Yoksulluk Açığı

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Tablo hakkında yapılan açıklamalardan sonra, tabloda dikkat çeken hususlar şöyle sıralanabilir.

- Yoksulluk Açığı %70'lik grupta 2006-2018 yılları arasında her zaman diğer gruplara oranla daha yüksek düzeyde seyretmiştir.
- Yoksulluk Açığı %70'lik grupta 2006 yılında % 34,8 iken bu oran 2018 yılında %28'e kadar düşmüştür.
- Diğer tüm gruplarda da 2006 yılına oranla benzer düşüşler görülmüştür.
- Yoksulluk açığı tüm gruplarda 2009 yılında bir yükselme göstermiş yani yoksulluk yükselmiştir.
- Benzer bir yükseliş 2018 yılında da kendini göstermektedir.

Yoksulluk açığı yoksulluğun trendine dair bir fikir veriyor olsa da yoksulluk oranı, yoksul sayısı veya yoksulluk oranı gibi değerleri vermekte yetersiz kalmaktadır.

Tablo 2.11: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksul sayıları, yoksulluk oranı

	Yıllar - Years												
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
%40 - 40%													
Yoksulluk sınırı (TL)	1 881	2 433	2 531	2 818	2 972	3 255	3 611	4 008	4 443	4 997	5 693	6 355	7 113
Yoksul sayısı (Bin kişi)	8 665	6 799	7 021	7 485	7 355	7 288	7 344	6 788	6 572	6 652	6 482	5 865	6 322
Yoksulluk oranı (%)	12,8	9,9	10,1	10,6	10,3	10,1	10,0	9,1	8,7	8,7	8,4	7,4	7,9
%50 - 50%													
Yoksulluk sınırı (TL)	2 351	3 041	3 164	3 522	3 714	4 069	4 515	5 007	5 554	6 246	7 116	7 944	8 892
Yoksul sayısı (Bin kişi)	12 548	11 163	11 580	12 097	12 025	11 670	11 998	11 137	11 332	11 219	11 026	10 622	11 091
Yoksulluk oranı (%)	18,6	16,3	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9
%60 - 60%													
Yoksulluk sınırı (TL)	2 821	3 649	3 797	4 227	4 457	4 883	5 418	6 012	6 665	7 495	8 539	9 532	10 670
Yoksul sayısı (Bin kişi)	17 165	16 053	16 714	17 123	16 963	16 569	16 741	16 706	16 501	16 706	16 328	15 864	16 888
Yoksulluk oranı (%)	25,4	23,4	24,1	24,3	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2
%70 - 70%													
Yoksulluk sınırı (TL)	3 291	4 257	4 430	4 931	5 200	5 697	6 320	7 016	7 775	8 744	9 963	11 121	12 448
Yoksul sayısı (Bin kişi)	21 611	20 595	21 358	21 938	21 816	21 730	22 252	21 979	22 223	22 546	22 096	22 171	22 701
Yoksulluk oranı (%)	32,0	30,1	30,9	31,1	30,6	30,0	30,2	29,5	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan metotlardan biri de göreceli yoksulluk yaklaşımıdır. Bu metotta önemli olan elde edilen gelirin nominal değeridir. Bu nominal değere göre baz gruplar oluşturulur ve seçilen baz gruba göre diğer gruplara göreceli olarak yoksul veya zengin sayılır (Dansuk, 1997). Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan fert gelirine göre göreceli yoksulluk sınırı medyan gelirin %60'ı olarak kabul edilmektedir (Kılıç ve Beşer, 2018:147). Bununla birlikte Eğilmez, yazılarında %50'yi baz almakta ve literatürde %40'ın baz alındığı da görülmektedir (Yavuzkanat, 2013:15). Dolayısıyla yukarıdaki tabloda göreceli yoksulluk tüm baz gruplarını içerir şekilde verilmiş olup %60 sınırına göre incelenecektir.

- Göreceli yoksulluk sınırına göre 2006 yılında yoksulluk sınırı 2821 TL olup, yoksulluk oranının %25,4 olduğu görülmektedir.
- 2018 yılına gelindiğinde ise yoksulluk sınırının nominal olarak 10670 TL'ye yükseldiği buna karşın yoksulluk oranının ise %21,2'ye indiği görülmektedir.
- 2006 yılı ile 2018 yılı mukayese edildiğinde göreceli yoksulluğun azaldığı ortaya çıkmaktadır.
- Her ne kadar yoksulluk oranında 2009 ve 2015 yıllarında binde bir, iki civarında yükselme yaşansa da yoksulluğun uzun vadede düşüş eğilimi içinde olduğu görülmektedir.
- Yoksulluk oranı 2017 yılı ile itibariyle %20,1 ile en düşük orana ulaşmış ve ardından %21,2'ye yükselmiştir.
- 2018 yılında meydana gelen %1,1 lik artış 2009 ve 2015 yılında yaşanan değişimden sırasıyla 5,5 ve 11 kat yüksek olması yoksulluk oranında düşüş trendinin sona erip yükselme trendine girip girmediği hususunda şüphe uyandırmakta ve bu verinin ileriki yıllarda dikkatle takip edilmesini gerektirmektedir.
- Tüm baz gruplarda yoksulluğun 2006 yılına göre 2018 yılında ciddi oranda azaldığı görülmekte ve fakat tüm baz gruplarda 2018 yılında bir önceki yıla göre %0,4 ile %1,1 oranında artış olduğu da dikkat çekmektedir.

Tablo 2.12: Satın alma gücü paritesi cinsinden yoksulluk sınırlarına göre fert yoksulluk oranları ve yoksul fert sayısı(Bin Kişi)

Yoksulluk sınırları	Fert yoksulluk oranı (%)								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58
Gıda yoksulluğu (açlık)	328	374	339						
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	12.261	11.933	12.751						

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Not 1: 2009 ve 2015 Yoksulluk Çalışmaları Birleştirilmiştir.

Not 2: 1 \$'ın satın alma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2007 yılı için 0,926 TL, 2008 yılı için 0,983 TL, 2009 yılı için 0,917 TL, 2010 yılı için 0,990 TL, 2011 ve 2012 yılları için 1,004 TL, 2013 yılı için 1,10 TL; 2014 yılı için 1,20 TL ve 2015 yılı için ise 1,24 TL kullanılmıştır.

Not: 2009 ve 2015 yılı sonrasında günümüze yer verilmeyen veriler TÜİK tarafından yayınlanmadığı için elde edilememiştir.

- TÜİK verilerinden elde edilen ilk bulgu kişi başı 1\$'ın altında yaşayan kişinin bulunmayışıdır.
- Satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 2,15 dolar ve 4,3 dolar değerleri yoksulluk sınırları olarak tanımlanmasının sebebi uluslararası karşılaştırmalarda bu oranın yoksulluk sınırları olarak kabul edilmesidir.
- Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altında geçinmek zorunda kalan kişi oranı ise 2007 yılında 0,52 iken sürekli biçimde azalmış ve 2015 yılında bu oran 0,06 olmuştur.
- Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altında geçinmek zorunda kalan kişi oranı ise 2007 yılında 8,41 iken dramatik bir şekilde azalmış ve 2015 yılında bu oran 1,58 olmuştur.
- Gıda yoksulluğu çeken kişi sayısı hakkında yeterli veri elde edilememiş olsa da 340 bin kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir.
- Benzer biçimde Gıda ve gıda dışı yoksulluk çeken kişi sayısı hakkında yeterli veri elde edilememiştir.

Sonuç olarak yoksulluğun gelir veya harcama yoluyla hesaplanmasından bağımsız olarak Türkiye'nin yoksullukla başarılı bir şekilde mücadelede ederek yoksulluk oranlarını ciddi oranlarda düşürdüğü görülmektedir.

2.6 Hanehalkı Yaşam Memnuniyeti

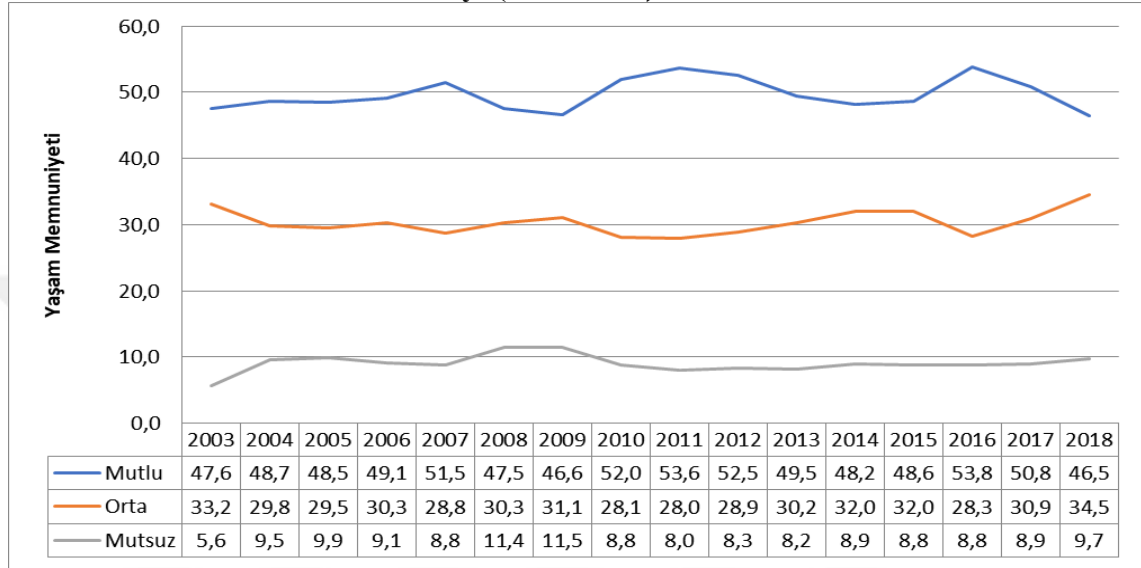
Hanehalkının işgücü durumu, gelir türü ve dağılımı, harcama yapısı, yoksulluk durumu gibi birçok durumun incelenmesi ile hanehalkının objektif verilerle durumunun analizinin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Aslında objektif kriterlerle varılmak istenen sonuç ülke bazında daha yüksek milli gelir oluşturma veyahut kalkınma potansiyelinin ortaya konmasıdır. Kişi bazında değerlendirildiğinde ise hanehalkı gelirinin yükseltilmesi yoluyla kişileri daha yüksek refah düzeylerine ulaştırma amacıdır.

Aslında burada sosyal bilimcilerin sıkça başvurduğu yaklaşım yaşam memnuniyeti gibi öznel bir yaklaşımın kişi başına düşen GSYİH gibi nesnel bir takım sayılara indirgeyerek elde edilen gelir ile yaşam memnuniyetini eş tutma durumudur (Ortiz, Ospina ve Roser, 2017). Burada kişinin daha çok kazanıp daha çok harcamasının kişinin yaşam memnuniyetini artırabileceği gibi bir anlam da çıkmaktadır. Fakat bu durum yaşam memnuniyetini kısmen karşılamaktadır çünkü kişi az gelir elde edip mutlu olabileceği gibi çok gelir elde edip yaşam memnuniyetsizliği yaşayabilir. Yaşam memnuniyeti kişinin kendi yaşam kalitesini kendisinin değerlendirmesi sonucunda subjektif bir değerlendirmede bulunması daha açık bir ifadeyle kendi belirlediği mutluluk parametrelerini değerlendirerek yaşamını pozitif olarak görme yani öznel iyilik durumudur (Kahyaoğlu, 2008).

TÜİK 2003 yılından itibaren yıllık olarak yaşam memnuniyeti araştırması yapmaktadır. Yaşam memnuniyeti araştırması anket yoluyla yapılmakta olup, kişilerin sağlık kuruluşlarından, kolluk kuvvetlerinden, belediyelerden, genel olarak kamu hizmetlerinden memnuniyetini ölçtüğü gibi evlilikten duyulan memnuniyet, eğitim durumuna göre memnuniyet, cinsiyete göre memnuniyeti de ölçmektedir. Bunun yanı sıra bir yıl sonrasına ilişkin yaşamsal beklentiler ve mutluluk kaynakları da değerlendirilmekte ve genel bir yaşam memnuniyeti tablosu ortaya konmaktadır.

Genel mutluluk düzeyinin ölçümü yapılırken çok mutsuzdan çok mutluya toplam da beş farklı sınıf oluşturulmaktadır aşağıda verilen tabloda 3 farklı sınıf grafikleştirilecek olup, TÜİK verilerinden yararlanılarak tablo da yer verilmeyen fakat hanehalkı yaşam memnuniyeti açısından önemli veriler de değerlendirilecektir.

Grafik 2.9: Genel Mutluluk Düzeyi (2003-2018)

Kaynak: TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması

- 2003 yılından 2018 yılına yaşam memnuniyeti incelendiğinde çok mutlu kişi oranı %12 den %6,9'a düşerken çok mutsuz kişi oranı %1,7 den %2,4'e yükselmiştir.
- 2003 yılından 2018 yılına yaşam memnuniyeti incelendiğinde, mutlu kişi oranının % 47,6'dan %46,5'e düşerken mutsuz kişi oranının ise %5,6'dan %9,7'ye yükseldiği görülmektedir.
- Ne mutlu ne mutsuz olarak sınıflandırılan orta sınıfının ise 2003 yılında %33,2 olan oranı 2018 yılına geldiğinde %34,5'e yükselmiştir.
- Genel mutluluk düzeyi bir bütün halinde değerlendirildiğinde Türkiye'de genel mutluluk düzeyinin azaldığı görülmektedir.

2018 yılında yapılan yaşam memnuniyeti araştırmalarına göre 65 yaş üzeri grubun mutluluk düzeyinin diğer yaş gruplarından yüksek olduğu, eğitim durumuna göre mutluluk düzeyi incelendiğinde; en yüksek mutluluk oranının bir okul bitirmeyenlerde görüldüğü, evli bireylerin, evli olmayanlara göre daha mutlu olduğu,

evli çiftlerden ise evli kadınların evli erkeklere göre daha mutlu olduğu dikkat çeken diğer sonuçları oluşturmaktadır (TÜİK 2018).

2.7. HANEHALKI TÜKETİM HARCAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Hanehalkı tüketim harcamaları tüm dünyada milli gelirin önemli bir yüzdesini oluşturmaktadır. Politika yapıcılar için oldukça önem arz eden bu oran ulusal kurumlar ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar tarafından hesaplanmakta ve tahmin edilmektedir. 1980 yılında Türkiye’de hanehalkı tüketiminin GSYH’nin %75,59’u gibi oldukça yüksek bir oranına ulaştığı OECD tarafından tahmin edilmiştir (OECD, 2016). Ekonominin dörtte üçünden daha fazla olan hanehalkı tüketimi oranı zamanla düşme eğilimi göstermiş ve 2018 yılında TÜİK verilerine göre %58,86 oranına düşmüştür.

Mevcut oranıyla GSYH’nin yarısından fazla kısmını oluşturan hanehalkı tüketiminin dikkatli bir biçimde analiz edilerek hanehalkı tüketim harcamalarını etkileyen faktörlerin incelenmesi gerekmektedir. Hanehalkı tüketimini etkileyen birçok faktör olabildiği gibi bu faktörler toplumdan topluma da değişiklik arz etmektedir. Her ne kadar bu faktörler çok ve çeşitli olsa da tüketimi etkileme gücü yüksek faktörlerin tasnif edilmesi mümkündür (Şengür ve Taban, 2016). Bu faktörler gelir, faiz oranı, servet, yaş, cinsiyet, gelenekler gibi alt başlıklarda incelenebileceği gibi daha genel bir ifadeyle demografik, ekonomik ve davranışsal faktörler olarak gruplandırılabilir (Altunöz, 2014).

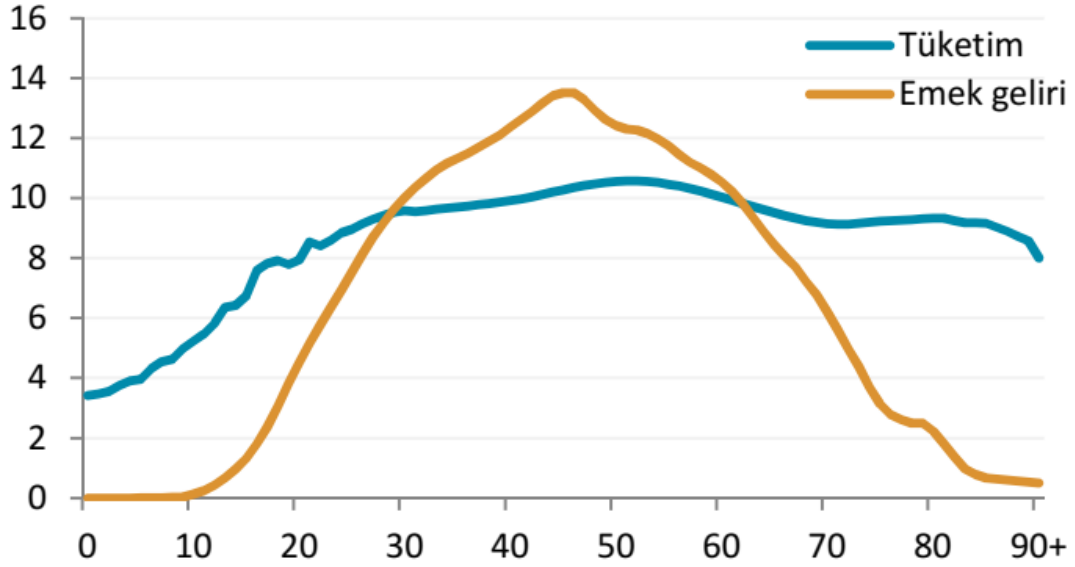
2.7.1. Demografik Faktörler

İktisat teorisine göre yaş grupları değiştikçe iktisadi davranış kalıplarının ve tüketim kompozisyonun da değişmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yaş gruplarının toplam nüfus içindeki oranının değişmesi ise tüketim harcamalarını arttırabildiği gibi azalmasına da yol açabilmektedir (Kalafatçı ve Özmen).

Emek gelirine sahip olmadığı için bağımlı nüfus olarak tanımlanan çocuklar tüketimlerini hanehalkının gelir veya tasarrufundan karşıladığı gibi yaşlılarda gelirlerinin tüketimlerini aştığı dönemlerde elde ettikleri tasarruflarla veyahut ülkelerin

sunmuş olduğu emeklilik gibi sosyal haklardan yararlanarak kendilerine aktarılan transfer ödemeleriyle tüketimlerini devam ettirmektedirler.

Grafik 2.10: Türkiye Kişi Başı Yaşam Boyu Emek Geliri - Tüketim Tahminleri

Kaynak: Koray KALAFATÇILAR, 2019

Türkiye'nin 2012 yılında dahil olduğu Ulusal Transfer Hesapları projesi verilerine göre elde edilen Grafikten yola çıkarak gelir tüketim ilişki incelendiğinde kişilerin tüketim harcamalarının miktarı 29 yaşına kadar gelirlerinden daha düşük olmaktadır. Bununla birlikte kişilerin tüketim harcamalarının en yüksek olduğu yaş düzeyi 50-55 yaşlarıdır. Bu yaşlardan itibaren tüketim harcamaları miktarı düşse de 20'li yaşlarda yapmış olduğu tüketim miktarından aşağı düşmemektedir. Bununla birlikte en yüksek gelir elde edilen yaş gurubu 45-50 yaş gurubu olup gelirlerin tüketim harcamalarının aşağısına düştüğü yaş 62 olarak belirlenmiştir (NTA, 2019). Görüldüğü üzere nüfusun yaş yapısı toplam tüketim harcamalarını en çok etkileyen faktörlerin başında geldiği gibi yaş dağılımında meydana gelen değişimler hanehalklarının tasarruf ve tüketim kararlarını etkilemektedir (Aktaş, 2008;38). Dolayısıyla nüfus artış hızının yüksek olması veyahut doğumda beklenen yaşam süresinin uzun olması gibi etkenler nüfusun artmasına neden olacaktır. Hanehalkı sayısında meydana gelen artışın toplam tüketimi de arttıracığı açıktır.

Eğitim düzeyi de tıpkı yaş gibi önemli demografik değişkenlerdendir ve aynı zamanda beşeri sermayenin en önemli unsurudur. Beşeri sermaye ise ekonomik kalkınmada ve büyümede katma değeri yaratan ve üreten bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Makro bazda beşeri sermaye üretim faktörlerinin verimliliğini arttırırken insanın üretken olarak ortaya koyabileceği nicelikten ziyade niteliksel özellikleri içermektedir (Eser ve Gökmen, 2009).

Eğitim bireylere yeni bilgi ve beceriler kazandırarak onu değiştiren ve geliştiren bir süreçtir. Bu süreç sonunda daha donanımlı hale gelen bireyler ekonomik büyümeyi arttırmakta bu durum ise kabaca Milli geliri ve kişi başına düşen geliri arttırmaktadır. Nitekim literatürde eğitim düzeyinde meydana gelen artışla gelir artışının aynı yönlü hareket ettiği ve toplam faktör verimliliğini arttırdığına dair birçok ampirik çalışma mevcuttur (Chuang, 2000), (Freire Serén, 2006), (Asteriou ve Agiomirgianakis, 2001), (H. Bozkurt ve Doğan, 2003). Eğitim düzeyinde meydana gelen yükselişin tüketim eğiliminde artışa da neden olabilmektedir (Gölpek, 2012).

Eğitim düzeyinin artması sadece gelir artışı sağladığı içim tüketimi arttırmamaktadır. Eğitim özellikle 0-14 yaş arası bağımlı nüfusun eğitim harcamalarının karşılanabilmesi için hanehalkının tasarruflarını azaltarak bunu tüketime dönüştürmektedir. Türkiye özelinde eğitim masraflarının birçoğu (yükseköğrenim dahil) hanehalkının tasarruflarından karşılanmaktadır. Ayrıca eğitimin aynı zamanda bir yatırım yönü olduğundan kamu transferleri yoluyla da eğitim harcamaları yapılmakta ve bu durum toplam tüketimi arttırmaktadır (Okyay ve Yeşilyurt, 2016).

Demografik bir değişken olan eğitimin aynı zamanda demografiyi de değiştirmektedir. Eğitimli ve nitelikli bireylerin eğitim düzeyi daha düşük olan kişilere oranla daha yüksek ücret ve gelir elde etmeleri aileleri daha az ve daha nitelikli çocuk yetiştirmeye teşvik etmiş bu durum doğum oranlarında düşüşe neden olurken, kazanılan niteliklerin cinsiyet farkından kaynaklanan ücret farklılıklarını azalttığından çocuk sahibi olmanın alternatif maliyetini yükseltmiştir (Galor, 2012).

Tüketim harcamalarını etkileyen diğer demografik faktörlerde meslek olarak değerlendirilebilir. Meslek toplumsal hayatta bir statü göstergesi olup elde edilen gelirin

en önemli unsurudur. Bununla birlikte meslekler toplumsal sınıfların oluşmasına neden olmakta aynı sınıftan insanlar ise benzer miktarda tüketim yapmakta ve benzer tüketim kompozisyonuna sahip olmaktadır (Tekvar, 2016).

2.7.2. Ekonomik Faktörler

Tüketim harcamalarını arttıran veya azaltan faktörlerin temelinde ekonomik faktörler bulunmaktadır. Ekonomik faktörler hanehalkı tüketim harcamalarını etkilemekte, hanehalkı yapacağı harcamalarda ekonomik faktörleri göz önüne alarak karar vermekte, tüketimini arttırmakta veya erteleyebilmektedir. Dolayısıyla ekonomik faktörler toplam talebin yönünü aşağı veya yukarı yönlü tayin etmektedir. Tüketim harcamalarını etkileyen başat faktörler gelir, gelir dağılımı, faiz oranları, enflasyon, servet ve beklentiler olarak sıralanabilir.

Tüketim harcamalarını etkileyen en önemli faktör gelirdir. Elde edilen gelir hanehalkı tarafından tüketim ve tasarruf arasında bölüştürülür. Fonksiyonel bir ilişki biçiminde ifade edilmesi gerekirse $C = c(Y)$ biçiminde gösterilerek tüketimin, gelirin bir fonksiyonu olduğu görülebilir (Eğilmez, 2013). Gelir tüketim ilişkisini inceleyen ve Keynes tarafından ortaya atılan Mutlak Gelir Teorisi, James Duesenberry'nin Nispi Gelir Teorisi, Milton Friedman'ın Sürekli Gelir Teorisi ve Franco Modigliani ve Albert Ando'nun birlikte geliştirdikleri Hayat Devresi Teorisi gibi dört temel teorinin ortak yönü tüketimin belirleyicisi olarak geliri kabul etmeleridir (Altunöz, 2013). Dolayısıyla gelir miktarı arttıkça tüketimin artacağı ceteris paribus varsayımı altına ifade edilebilir.

Gelir dağılımının tüketim harcamalarına etkisinin ne yönde olacağına dair literatürde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Toplam gelirin artmadığı ve fakat gelir dağılımında eşitliğin sağlanması durumunda tüketimin artacağı fikri her zaman doğru olmayabilmektedir (Aktaş, 2008). Gelir dağılımının yeniden yapılması durumunda üst gelir gruplarının gelirleri azalacağından daha az tüketim yapacakları, alt gelir gruplarının ise gelirleri artacağından daha fazla tüketim yapacakları öngörülebilir. Toplam tüketimin artacağı yönündeki görüş ise mutlak gelir hipotezine göre doğru kabul edilebilirken, nispi gelir hipotezine göre ise gelirin yeniden dağılımını sağlayacak önlemler tüketim harcamalarını düşürebilmekte, sürekli gelir hipotezine göre ise tüketim

harcamalarını etkilememektedir (Aktaş, 2008 23-24). Gelir hipotezlerinden bağımsız olarak düşünüldüğünde ise gelir dağılımında meydana gelen bozulmaların sosyal bilimlerde istenilen bir durum olarak görülmemesinin sebebi bu kavramın sadece yoksullukla ilişkilendirilmesi değil aynı zamanda ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemesidir (Persson ve Tabellini, 1994). Demokratik ülkelerde gelir dağılımındaki eşitsizliğin ekonomide büyüme oranlarını düşürdüğüne dair yeteri kadar veri bulunmaktadır (Weede, 1997). Dolayısıyla gelir dağılımında meydana gelen pozitif değişimlerin zaman içerisinde ekonomik büyümeyi olumlu etkileyerek geliri arttıracak, artan gelirin ise toplam tüketimi arttıracak varsayılabilir.

Servet bireylerin sahip olduğu mübadele değeri olan ev, araba, gibi dayanıklı malların yanında mevduat hesapları, bono, tahvil, hisse senedi gibi likit varlıkların toplam değerini ifade etmektedir (Pehlivan, 2006). Servet üretim faktörlerinden elde edilen gelirin harcanmayan kısmının biriktirilmesiyle elde edilen tasarrufların toplamı olarak değerlendirilir (Özgüler, 2014). Mikro bazda hanehalkının tasarrufu aile servetini arttırdığı gibi ulusal tasarruflarda milli serveti arttırmaktadır (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2010).

Servet iktisat teorisinde stok bir değişken olarak kabul edilmekle birlikte gelir gibi akım bir değişkene de kaynaklık etmektedir çünkü servet aynı zamanda gelir sağlayıcı bir niteliğe de haizdir (Seyidoğlu, 1992). Franco Modigliani'nin 1971 yılında yayınlamış olduğu ve daha sonraları literatürde “servet etkisi” olarak yer alan önermesinde servetteki 1 dolarlık artışın tüketici harcamalarında yaklaşık beş sentlik bir artışa yol açtığını belirtmekteydi (Modigliani, 1971). %5'e tekabül eden bu tüketim artışına neden olan bu servetin daha sonraları kaynağının da önemli olduğu ileri sürülmüştür. Kaynağı ister konut ister finansal varlıklar olsun daha fazla servete sahip olan hanehalkının daha yüksek tüketimde bulunması beklenmektedir. Servet artışı hanehalkının tüketim olanaklarını artırmanın yanında gayrimenkul gibi varlıklara sahip olmanın da bir maliyeti bulunmakta bu tür varlıkların bakım ve onarım giderleri de tüketim harcamalarına neden olmaktadır.

Faiz hanehalkı tüketim harcamalarını birçok yönden etkileyen bir faktördür. Faizin gelir arttırıcı özelliği bulunduğu gibi tüketim kararlarının ertelenmesi ve

öncelenmesini sağlayacak özellikleri de bulunmaktadır. Öncelikle hem gelir hem de tasarruflar gelirin bir fonksiyonu olduğundan gelirin, tüketim ve tasarruf arasında bölüşülmesinde ciddi etkileri bulunmaktadır. Klasik faiz teorisinde bugün elde bulunan mallar gelecekte aynı miktardaki maldan daha değerli olup, faiz teorisinin temelini oluşturmaktadır (Conard, 1959). Dolayısıyla faiz oranında meydana gelen artış bugün tüketmeyerek mahrum kalınan zevkin, yapılan fedakârlığın, karşılığı ve fiyatıdır (Ergin, 1983).

Faiz oranlarındaki yükseliş veya düşüşün tüketimi azaltıp yükseltmesi her zaman klasik iktisatçıların formülize ettiği gibi gerçekleşmemektedir. Çünkü faizde gelir ve ikame etkileri bulunmaktadır. Gelir ve ikame etkileri birbirlerine zıt iki yaratmakta ve bu etkilerden elde edilen net etki harcamaların bugün mü yoksa gelecekte mi yapılacağına sonucunu verir. Örneğin reel faiz oranında meydana gelen bir artış tüketicinin bugün tüketimden vazgeçerek gelecekte daha çok tüketim yapma imkânı sunduğundan bugünkü tüketimle gelecekteki tüketimi ikame eder. Böylece ikame etkisi oluşur. Bununla birlikte faiz oranlarında meydana gelen artış aynı zamanda tasarruflardan elde edilen geliri arttırdığından bir gelir etkisi meydana getirir ve artan cari gelir tüketim harcamalarını arttırır. Gelir etkisinin ikame etkisinden büyük olduğu durumlarda tüketim harcamaları artarken aksi durumda tüketim azalmakta ve tasarruf artmaktadır.

Tüketim-faiz ilişkisine yönelik yapılmış çalışmalarda da farklı ülke ve gelir grupları için farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Dolayısıyla söz konusu ilişkinin Türkiye örneğinde ele alınmalıdır. Özdemir'in yapmış olduğu çalışmada tüketim harcamalarında meydana gelen artış ile faiz oranlarında ters yönlü bir ilişkinin bulunduğu ve bulguların klasik tüketim teorisine uyumlu olduğu belirtilmiştir (Özdemir, 2013). Türkiye'de yapılan tasarruf elbette gelirin bir fonksiyonu olmakla birlikte faiz oranlarında meydana gelen değişim yapılan tasarrufları elde edilen gelirden daha ziyade etkilemektedir. Bu itibarla tasarrufların faizin bir fonksiyonu olduğunu söylemek bir hata olmayacaktır (Eğilmez, 2013). Dolayısıyla faiz oranları Türkiye özelinde tüketim veyahut tasarruf kararlarının verilmesinde son derece önemli bir rol oynamaktadır.

Yukarıda açıklanan faktörler dışında tüketimi etkileyen birçok ekonomik faktör bulunmaktadır. Bunlar kısaca enflasyon, para ve maliye politikası, dayanıklı mal stoku, geçmiş dönemlerde yapılan tüketim harcamaları düzeyi, işsizlik oranlarında meydana gelen değişimler, döviz kuru ve küreselleşmenin etkileri olarak özetlenebilir.

2.7.3. Davranışsal Faktörler

Tüketimi sadece demografik veya ekonomik kavramlarla açıklamak mümkün değildir. Şüphesiz bu kavramlar tüketimin artması veya azalmasında oldukça önemli faktörlerdir ve fakat bunların dışında tüketimi etkileyen bireysel, kültürel, psikolojik ve sosyolojik faktörler, tüketici eğilimi ve beklentiler önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla tüketimi etkileyen davranışsal faktörler tüketimin nasıl bir seyir izleyeceği hakkında bilgi vermekte ve fakat sayısal olarak net ölçüm yapılamamaktadır. Gerek üretim planlaması yapmakta gerek para ve mali politikaların uygulamasında toplumun geleceğe dair beklentilerinin hesap edilebilmesi gerekir. Hanehalkının tüketimini etkileyen davranışsal faktörler ve tüketici eğilimleri toplulaştırıldığında gözlemlenebilen makroekonomik değişkenlerin yetersiz kaldığı durumlarda ileriye yönelik toplam tüketimin seyrini tahmin etme olanağı vermektedir. Bu amaç doğrultusunda TÜİK ve TCMB birlikte tüketici eğilimleri anketi ve tüketici güven endeksi ile her ay ekonomik birimlerin ileriye yönelik tutum ve eğilimlerini öngörmeye çalışmaktadır. Tutum ve eğilimler tüketim davranışlarının seyrini belirlemektedir.

Tüketim davranışlarını etkileyen faktörlerin içsel ve dışsal olarak iki ana grupta toplanması mümkün olup, içsel faktörler bireylerin iç dünyasında meydana gelen ve bireylerin farklılaşmasını sağlayan faktörlere odaklanırken, dışsal faktörler ise toplum ve kültürün kişi üzerindeki etkilerini ele almaktadır (Saygılı, 2011:117). Tüketim bir dışsal faktör olan toplumsal ve kültürel açıdan bakıldığında bir ihtiyacı gidermekten ziyade bir anlamın taşıyıcısı ve yansıtıcısı olarak sembolleştirilmiştir (Aktulay Çakır, 2014:13). Kişi bu sembollerle kendini tanımlamakta tüketim biçimiyle bir imaj oluşturmakta ve toplum içinde tüketerek var olma çabasına girmektedir. Sosyolojik, psikolojik tahliller ve analizler gerektiren bu irrasyonel davranış biçimleri yapılan çalışmanın tüketimin daha fazla ölçülebilen ve ekonomik kısmıyla ilgili olması nedeniyle detaylı incelemenin dışında tutulmuştur.

2.8. HANEHALKI TÜKETİMİ KÜRESELLEŞME İLİŞKİSİ

Hanehalkı tüketim harcamalarını etkileyen demografik, ekonomik ve davranışsal faktörler her ne kadar incelenmiş olsa da bu üç faktörü toplu bir biçimde etkileyen küreselleşme faktörlerine ayrıca dikkat edilmelidir. Küreselleşmenin hanehalkı tüketim harcamalarını neden etkilemekte olduğu, hangi kanallarla etkilemekte olduğu, küreselleşmenin ölçümünde kullanılan değişkenler yoluyla daha anlaşılabilir kılınabilir.

Bu çalışmada Hanehalkı Tüketim Harcamaları ile Küreselleşme arasındaki ilişki KOF küreselleşme endeksi baz alınarak yapıldığından tüketim harcamalarını etkileyen faktörlerin bu endeks dikkate alınarak yapılması çalışmanın bütünlüğü açısından önem taşımaktadır. Zira küreselleşmeyi ölçmekte kullanılan kimi endeksler sadece ekonomik değişkenler olarak veyahut küreselleşmeyi en çok etkilediği düşünülen birkaç değişkenle kullanılabilmektedir. Bu durum yapılan analizlerin eksik bilgi içermesine neden olabilmektedir.

KOF küreselleşme endeksinde Ekonomik Küreselleşme alt endeksi bulunmakta ve bu endeks Ticari ve Finansal Küreselleşme olarak ikiye ayrılmaktadır. Ticari küreselleşme başlığının ölçümünde mal ve hizmet ticareti, ticari ortak çeşitlendirmesi, ticari vergi, düzenleme, antlaşmalar ve tarifeler kullanılmaktadır. Mal ve hizmet ticaretinde yaşanan artışlar öncelikle ekonomide faaliyet gösteren birimlerin kapasite kullanım oranlarını yükseltecek, kapasite kullanım oranında meydana gelen artışın ticareti sürdürmekte yeterli gelmediği durumlarda ise yeni yatırımlar ile bu kapasite arttırılmaya çalışılacaktır. Kapasite artırımı için yapılan yatırımlar, beraberinde hanehalkları için yeni iş olanaklarını, yeni iş olanakları ise daha iyi gelir fırsatları sunabilmektedir.

Burada önemli olan husus ülkelerin sahip olduğu potansiyeli yeterince iyi değerlendirmesinin yolunun açılmasıdır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin sahip olduğu beşeri sermayenin, emek gücünün diğer bir ifadeyle hanehalkının üretim faaliyetleri içerisinde yer alması ulusal ve sektörel alanlarda ülkede refah seviyesinin yükselmesine, hanehalkı gelirlerinin yükselmesine ve sürekli büyümeye neden olabilecektir. Türkiye gibi ülkelerde hızlı bir şekilde gerçekleşen küreselleşme

beraberinde yeni istihdam alan ve olanaklarının yanı sıra daha yüksek ücret anlamına gelmektedir (Ayhan, 2016; 70-71).

Genel itibariyle gelişmekte olan ülkelerin dış ticarete konu olan mal ve hizmetleri emek yoğun ürünler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum dışa açılmada uygulanacak doğru politikalarla Türkiye gibi ülkelerin dış ticarete daha çok üretim ile var olabileceği anlamına gelmektedir. Artan üretim sonucunda oluşan emek talebinin, istihdamı arttıracığı ise bu tür durumlarda açıkça görülmektedir. Küreselleşme göstergelerinden bir diğeri olan ticari ortak çeşitlendirmesi ise üretimi yapılan mal ve hizmetlerin talebinin kesintisiz bir biçimde sürmesi için önem arz etmektedir. Her ülkenin kendine has ekonomik dokusu nedeniyle veyahut yaşanan savaş, ekonomik kriz veyahut demografik değişimler nedeniyle zamanla meydana gelen mal ve hizmetlere olan talep azalışının sınırlandırılmasında ticari ortak çeşitlendirmesi oldukça önemlidir. Ticari ortak çeşitlendirmesi ekonomik kırılganlığı azaltmakta istihdam piyasasında istikrar meydana getirilebilecektir.

Mal ve hizmet ticaretinin arttırılması, dış ticaretin ülke ekonomilerine ciddi oranlarda etki yapması nedeniyle neredeyse tüm ülkeler uluslararası ticaretin kolaylaştırılması ve serbestleştirilmesini hedef edinerek dünya ticaretinde daha çok Pazar payı edinmek için yoğun çaba sarf etmektedir (Aydın, 2004). Bu doğrultuda ticari vergi, ticari regülasyon ve tarifelerde düzenlemeler yapılarak ticari antlaşmalar imzalanmaktadır. Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları ile yatırımlar ve ticaret için uygun ortamların sağlanması ve bu ortamların korunması sağlanmaktadır. Nitekim ikili ve bölgesel mal ve hizmet ticaretini arttıracak Serbest Ticaret Antlaşmaları ülkelerin yoğun bir şekilde artan ilgisine mazhar olmaktadır. Serbest Ticaret antlaşmaları *“taraf ülkelerin kendi aralarında gümrük vergisi ve kısıtlamaları kaldırdıkları, her üye ülkenin kendi ulusal gümrük tarifesi ve menşe kurallarını uygulayabildikleri bir ekonomik entegrasyon türü”* olarak tanımlanmaktadır (Koçtürk ve Kocaefe, 2014). Dolayısıyla yapılan antlaşmalar sonucunda sağlanan entegrasyon antlaşma dışında kalan ülkeleri ise oluşan ekonomik ağların dışında bırakmaktadır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, resmi internet sitesinde Serbest Ticaret Antlaşmaları hakkında kısa bir açıklama yaptıktan sonra bu antlaşmaların önemine vurgu yapmış ve *“Ülkeler*

arasındaki STA ağıının genişlemesi ile birçok ülke mal tedarikini STA ortaklarından temin ederken, STA ağlarının dışarısında kalan ülkeler tercihli ticaretin sağladığı imkânlardan mahrum kalmıştır.” diyerek durumu özetlemiştir (“T.C. Ticaret Bakanlığı”, 2018). Nitekim STA imzalanan ülkeler ile imzalanmayan ülkelere Türkiye’nin yaptığı ihracat karşılaştırıldığında genel ihracata oranla, daha yüksek oranlarda ihracat artışının gerçekleştiği görülmüştür (Doğan ve Uzun, 2014: 325). Dolayısıyla ekonomik küreselleşme göstergeleri ekonomik büyümeye katkı sağladığı ölçüde, ihracatı arttırmakta, talep yaratarak yeni iş ve daha iyi gelir imkânı sunmakta ve ekonomilerin nihai göstergesi olarak kabul edilen hanehalkı gelir ve tüketimini arttırmaktadır.

Görüldüğü üzere ticaret ağlarından dışlanmak hiçbir ülke için arzu edilebilir olmadığı gibi bu tür ağlara dahil olmak veyahut yeni ağlar oluşturmak için ülkeler bir yarış halindedir. Benzer bir ilişki biçimi Finansal küreselleşme kapsamında da yaşanmaktadır. Finansal Küreselleşme başlığı altında Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Portfolyo Yatırımı, Uluslararası Borç, Uluslararası Rezerv Uluslararası Gelirler, Yatırım Kısıtlamaları, Sermaye Hesabı Açıklığı, Uluslararası Yatırım Anlaşmaları gibi birçok değişkenin incelenmesi mümkündür. Finansal küreselleşme ile ilgili detaylı bilgiler bir önceki bölümde Finansal Küreselleşme başlığı altında verildiğinden bu bölümde kısaca finansal Küreselleşmenin Türkiye özelinde hanehalkları üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır.

Finansal Küreselleşmenin, hanehalkı üzerinde iki yönlü bir etki yapıldığı düşünülebilir. Bunlardan ilki finansal küreselleşme ile Türkiye’de tasarruf açığının kapatılması yoluyla olmaktadır. Türkiye’de tasarrufların, OECD ülkelerinin ve aynı gelir düzeyine sahip ülkelerin ortalamasından daha düşük olduğu ortadadır (Özlale ve Karakurt, 2012:1). Türkiye artan hanehalkı, genç nüfusu ve dinamik demografisi nedeniyle yeni yatırımlar yaparak istihdam sağlamak zorunda bir ülkedir. Türkiye’nin 1923 yılından bugüne büyüme oranları dikkate alınarak yapılan hesaplamalarda doğal büyüme oranının %5 olarak hesaplanmaktadır (Eğilmez, 2014.b). Bu büyüme oranlarının altında gerçekleşen büyüme oranlarının ise reel olarak küçülme olduğunu ve toplumsal refahı ve geliri azalttığı düşünülebilir. Dolayısıyla Türkiye finansal küreselleşme ile kendi tasarruf açığını kapatarak yani dışarıdan kaynak bularak yatırım

yapma, istihdam sağlama, yüksek ve sürdürülebilir büyüme sağlama imkânına kavuşabilmektedir.

Finansal küreselleşmenin hanehalkı üzerindeki ikinci etkisi ise bankalar yoluyla sağlanan kredi imkânları ve faiz oranları ile sağlanmaktadır. Daha önce de belirtildiği ve oranları verildiği üzere Türkiye’de ekonomik büyümeyi etkileyen en önemli faktör hanehalkı tüketim harcamalarıdır. Hanehalkı tüketim harcamaları yurtiçi talebin büyük kısmını oluşturmakta ve bu talebi oluştururken de kredi kullanmaktadır. Konut, araba ve bunun gibi dayanaklı tüketim mallarının alınmasında Bankaların sağlamış olduğu kısa ve uzun vadeli krediler önemli rol oynamaktadır. Faiz oranlarında meydana gelen düşüş hane halkına düşük maliyetle borçlanma imkânı sunmaktayken, yüksek faiz oranları tüketimi frenleyen bir rol üstlenmektedir. Öte yandan hanehalklarının tüketimini etkileyen birincil faktör her ne kadar “gelir” ise de krediye erişim olanaklarının arttığı dönemlerde tüketimin gelire olan duyarlılığı azalmaktadır (Yıldırım, 2015: 247). Görüldüğü üzere Finansal Küreselleşme ile ülkeye girmekte olan yabancı sermaye krediye erişimi kolaylaştırmak suretiyle, toplam tüketimi arttırmakta, bireysel ve makroekonomik refahı arttırmaktadır (Eroğlu ve Kılıç, 2018).

KOF küreselleşme endeksinde yer alan ve ekonomik küreselleşme ile aynı oranda ağırlığa sahip olan bir diğer başlık Sosyal Küreselleşme endeksidir. Sosyal Küreselleşme endeksi de kendi içinde Kişiler Arası Küreselleşme, Bilginin Küreselleşmesi ve Kültürel Küreselleşme olarak üç farklı alt başlığa sahip bulunmaktadır. Sosyal Küreselleşme Endeksi Küreselleşme alt başlığı olarak içerisinde en fazla değişkeni bulunduran endekstir. Bu endeks içerisinde bulunan değişkenler: Uluslararası ses trafiği, Transferler, Uluslararası Turizm, Uluslararası Öğrenciler, Göçmenlik, İnternet Bant Genişliği, Uluslararası Patentler, İleri teknoloji İhracatı, Kültürel Mal Ticareti, Uluslararası Markalar, Kişisel hizmetlerde ticaret, McDonalds Restoran Sayısı, Ikea Mağaza Sayısı, Telefon Abonelikleri, Seyahat Hürriyeti, Uluslararası Havaalanları, Televizyon Erişimi, İnternet Erişimi, Basın Özgürlüğü, Cinsiyet Eşitliği, Beşeri Sermaye ve Sivil Özgürlük olarak sıralanabilir.

Görüldüğü üzere basın özgürlüğünden, ileri teknoloji ihracatına, beşeri sermayeden, göçmenliğe her biri ayrı bir çalışma konusu olabilecek birçok farklı başlık

içeren bu endeksin değişkenler bazında incelenmesi bu çalışmanın amacını aşacağından, tüm değişkenlerin toplu bir biçimde ve hanehalkı tüketimini etkileyen boyutuyla kısaca özetlenmesi daha uygun olacaktır.

Kişiler arası küreselleşmenin de tıpkı ekonomik küreselleşme gibi Hanehalkı tüketimini üç farklı biçimde etkileyeceği düşünülebilir. Bunlardan ilki Uluslararası ses trafiği, Transferler, Uluslararası Turizm, Telefon Abonelikleri, Seyahat Hürriyeti, Uluslararası Havaalanları, Uluslararası Öğrenciler gibi değişkenler, insanların birbiriyle temasını arttırmakta, ülkelerin ve kültürlerin bilinirliğini arttırmaktadır. Ayrıca uluslararası kurum ve kuruluşlarca tanınan ve bilinen bölge ve ülkelerde yatırım fırsatları daha iyi takip edilebilmekte ve daha az bilinen coğrafyalara oranla daha pozitif etkilerin oluşmasına katkı sunmaktadır. Dolayısıyla birbiriyle daha sık karşı karşıya gelen farklı ülke vatandaşlarının etkileşimi beraberinde iş yapma kolaylığı getirmekte ve ticaret ağları kurmayı kolaylaştırmaktadır. İkinci olarak farklı ülke vatandaşlarının geçici olarak Türkiye’de bulunması veya transit geçişte kullanması doğrudan tüketimi etkilemekte ülke içerisinde mal ve hizmetlere talebi arttırmakta ve ekonomik büyümeye katkı sunmanın yanı sıra ülkeye döviz girmesine de neden olmaktadır. Üçüncü olarak farklı kültür, din ve alışkanlıklara sahip insanların etkileşiminin artması toplam hanehalkı tüketimini arttırmaya da farklı mal ve hizmetlere talep oluşturabilmekte böylece talep esnekliklerinin değişmesine neden olabilmekte kısaca tüketim harcamalarının kompozisyonunu değiştirebilmektedir.

Nitekim Kültürel Mal Ticareti, Uluslararası Markalar, Kişisel hizmetlerde ticaret, McDonalds Restoran Sayısı, Ikea Mağaza Sayısı gibi değişkenlerin kullanılması da insan toplulukların etkileşimi sonucu birbirine benzeşmesi ve benzer ürünler talep etmelerinin sonucu olarak görülebilir.

Diğer taraftan bilginin küreselleşmesinin hane halklarını hangi yönde etkileyeceği konusunda literatürde bir mutabakat bulunmadığı gibi bu konuda öngöründe de bulunmak oldukça güçtür. Uluslararası patentlerin alınması, internet bant genişliği ve ileri teknoloji ihracatı gibi bilginin küreselleşmesine katkıda bulunan değişkenler elbette ülkelerin büyümesine katkı sunmaktadır. Ve fakat bu büyümenin hane halklarına ne ölçüde ve nasıl yansıtacağı oldukça şüphelidir. Yüksek teknolojinin her geçen zaman

diliminde daha dar bir kitle tarafından üretilmesi ve kontrol edilmesi, üretimde yapay zekâların ve insansız fabrikaların kullanılması, gelirin hiç olmadığı kadar dar bir kadronun elinde tekelleşmeye yol açabileceği gibi beşeri sermayeye ve hanehalklarının emeğine olan ihtiyacı da azaltarak toplam tüketimi düşürecek riskler barındırmaktadır.

KOF küreselleşme endeksinde yer alan ve ekonomik ve sosyal küreselleşme ile aynı oranda ağırlığa sahip olan son başlık Politik Küreselleşme endeksidir. Bu endeks içerisinde Elçilikler, BM Barış Misyonları, Uluslararası STK'lar Uluslararası Organizasyonlar, Uluslararası Antlaşmalar, Yatırım Antlaşmaları Ortak Sayısı olmak üzere altı değişken yer almaktadır. Diğer endekslere nazarla en az değişkenin yer aldığı bu endeksin diğer endekslerle aynı ağırlığa sahip olması Küreselleşmenin politik ve kurumsal iskeletini oluşturuyor olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte “politikanın ekonominin yoğunlaşmış hali” (Ertem ve Esayan, 2013: 24) olduğu düşünüldüğünde politik iç içe geçmişlik halinin ekonomik bütünleşmeyi de beraberinde getireceği öngörülebilir.

Küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamında, ülkelerin geriye düşmemek, rakiplerine nazaran daha fazla avantaj sağlamak için istenilen sonuçları elde etmek için kullandığı unsurlardan biri de yumuşak güç olarak kavramlaştırılmıştır. Yumuşak gücün askeri güç kadar önemli olduğunu belirten Nye (Nye, 1990:167) kurumlar, değerler, politikalar yoluyla, ortaklıkların öne çıkarılmasını, yumuşak güç kullanılarak istenilenin elde edilebilmesi olarak ifade etmiştir. Bu bağlamda politik küreselleşme değişkenlerinin büyük ölçüde yumuşak gücün kullanılabilmesi için gerekli argümanlar olarak görülebilir.

Sonuç olarak küreselleşmeyi hanehalkı tüketim harcamalarını üç farklı biçimde etkilediğini ifade etmek mümkündür. Bunlar hanehalkının gelirini doğrudan arttıracak etkileri bulunan istihdam ve ekonomik büyümede artışa neden olabilecek değişkenlerdir. Diğer bir kısım değişkenler ise doğrudan geliri arttırmayan ve fakat istihdam ve büyümenin önünü açan, buna zemin hazırlayan değişkenlerdir. Son kısım değişkenler ise Hanehalkının gelir veya tüketimini arttırmayan ama tüketim alışkanlıklarının ve harcama yapılarının değişmesine katkı sunarak gelirin tüketilecek mal ve hizmetler arasında paylaşım oranlarını değiştiren değişkenlerdir. Dolayısıyla

yapılan çalışmanın literatür bölümünde önce makro düzeyde incelenerek tüketim harcamaları üzerindeki etkileri belirtilmiş, ardından çeşitli mal ve hizmet gruplarına ait esnekliklerin sunulmasıyla zaman içinde harcama ve gelir esnekliklerinin nasıl bir değişim geçirdiği ifade edilmeye çalışılmıştır.

2.9. LİTERATÜR İNCELEMELERİ

Literatür çalışmalarının incelendiği bu bölümde Türkiye’de ve dünyada yapılan çok sayıda çalışma incelenmiştir. Hanehalkı tüketim harcamaları ile ilgili yapılan çalışmaların kabaca iki sınıf içinde incelenebileceğine karar verilmiştir. Bunlardan ilki hanehalkı tüketim harcamalarını bütünleştirerek, ülke içinde toplam harcamayı tek bir değer olarak ele almış ve bu faktörü açıklayıcı değişkenler kullanarak açıklamaya çalışmıştır. Öte yandan diğer çalışmalar ise hanehalkı tüketim harcamalarını tek tek ele alarak harcama gruplarının toplam harcama içindeki oranı veya çeşitli mal gruplarının esnekliklerini hesaplama yoluna gidilmiştir. Yapılan bu çalışmada hanehalkı tüketiminin bütüncül bir bakış açısıyla incelenebilmesi için her iki sınıftan çalışmalara literatürde yer verilmiştir.

2.9.1. Hanehalkı Tüketim Harcamaları Üzerine Yapılan Çalışmalar

Fuchs ve Lorek (2001), Küreselleşmenin hanehalkı tüketimi üzerindeki etkilerine farklı bir yönden yaklaşmış ve hanehalkı tüketiminin sürdürülebilirliği yönünü ortaya koymuştur. Bu doğrultuda hanehalkı tüketim harcamalarından gıda harcamaları enerji harcamaları ve mobilite harcamalarından üç farklı grup oluşturmuştur. Üç grup içinde toplam elli sekiz farklı değişkeni kullanmıştır. Araştırma sonucunda küreselleşmenin her üç grup üzerinde doğrudan etkili olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte küreselleşmenin dolaylı etkilerinin en az doğrudan etkileri kadar güçlü olduğu sonucu da çalışmanın bir başka bulgusudur.

Sağlam (2006), Yapmış olduğu çalışmada 1982-2003 dönemine ait yıllık reel gelir verilerini kullanmış ve harcanabilir gelirden meydana gelen azalmaların tüketim ve tasarruf miktarında azalmalara yol açtığı buna karşın harcanabilir gelirin arttığı dönemlerde tüketim ve tasarrufun aynı oranda artmadığını gelirin bir kısmının tasarrufa

dönüştüğünü bulmuştur. Yapılan regresyon sonucunda marjinal tüketim eğilimi 0,55 bulunurken marjinal tüketim eğilimi 0,45 olarak bulunmuştur.

Demiral (2007), Tüketim ile maaş ve ücretler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalıştığı çalışmada 1980-2005 yılları arasını incelemiştir. Tüketimi için kullandığı değişkenler dayanıksız ve yarı dayanıklı mallar olup, bağımsız değişkenler olarak kullanılabilir gelir, Kredi faiz oranları, Enflasyon beklentisi seçilmiştir. Modelin tahmininde en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucunda tüketim miktarındaki değişmelerin yaklaşık %34'ü kullanılabilir gelirdeki değişmelerle açıklandığı belirtilmiştir. Marjinal tüketim eğiliminin çok düşük bulunmasının nedeni olarak da modele alınan bağımlı değişkenden kaynaklandığını, hiç gelir elde edilmese bile otonom tüketimin bağımlı değişkenle ilişkili olması gösterilmiştir.

Konya ve Ohashi (2007), Küreselleşmenin hanehalkı tüketimi üzerine etkilerini incelenmiştir. Hanehalkı tüketiminin analizinde iki farklı seri kullanılmıştır. Bu serilerden birinde kişi başı nihai hanehalkı tüketimi kullanılırken diğer seride nihai tüketim diğer ülkelerle karşılaştırma yapılabilmesi için göreceli olarak kullanılmıştır. Yapılan çalışmada yirmi iki OECD ülkesi için 1985 ve 1999 yılları arası inceleme konusu yapılmış ve metot olarak en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda farklı ülkelerin tüketim kalıplarının arasındaki farkın azaldığı ve küreselleşmenin etkisiyle bu kalıpların birbirine yakınsadığı tespit edilmiştir.

Pehlivan ve Utkulu (2007), Türkiye örnekleminde 1987-2006 dönemine ilişkin çeyrek yıllık veriler kullanarak yaptıkları çalışmada, bağımlı değişken olarak özel nihai tüketim harcamalarını, açıklayıcı değişken olarak ise GSYİH, ve üç ay vadeli hazine bonusu faiz oranlarını almıştır. Tüm veriler mevsim etkisinden arındırılarak logaritmaları alınmış, Parçalı Eşbütünleşme Analizi yapılmıştır. Gelirin tüketim üzerinde pozitif etkisi olurken faiz oranlarının negatif etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca Türkiye'de, uzun dönemde özel nihai tüketim harcamaları ile gelir ve servet arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve tüketicilerin, Hayat Devresi-Sürekli Gelir Hipotezinin öngördüğü şekilde davrandığı görülmüştür.

Rauch ve Trindade (2009), Ticaret ve kültürel çeşitlilik arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada bazı kültürel ürünlerin aynı kültür, dil ve dışsallıkların neticesinde tüketildiğini belirterek, küreselleşmenin etkisiyle yeni ürünlerin tüm dünyadaki kültürlerin ürettiği fikir stokunu kullanarak üretildiğini belirtmişlerdir. Küreselleşme süreciyle meydana gelen iletişim ve ulaşım maliyetlerindeki düşüşler neticesinde tüketim ağlarında dışsallıklar meydana gelecek ve bu durum da iç piyasaya etki edecektir. Böylece ülkeler arasında seyahat artışları yaşanacak ve bu artışlar hanehalkı tüketimini arttıracak sonucuna ulaşılmıştır.

Muhammad (2010), Pakistan örneklemini kullanarak yapmış olduğu çalışmada, Pakistan'ın küreselleşme süreci boyunca birkaç yıl hariç devamlı surette ticaret açığı verdiğini belirterek 1975-2008 yılları arası verileri VECM vektör hata düzeltme modeli ve Johansen Eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda hanehalkı tüketim harcamalarında yaşanan artışların Pakistan'da ticaret açığının önemli bir sebebi olduğunu belirtmektedir.

Sivri ve Eryüzlü (2010), Özel Nihai Tüketim Harcamalarının tek başına GSYH'deki değişimin %86'sını açıkladığını bu nedenle en önemli ekonomik değişkenlerden biri olduğunu belirtmişlerdir. Hanehalkı tüketim harcamalarının üç alt kalemini oluşturan gıda-içki harcamaları, yarı dayanıklı ve dayanıksız tüketim malları harcamaları ve hizmet harcamaları Hall'ın Rasyonel Beklentiler-Yaşam Boyu Sürekli Gelir hipotezi dikkate alınarak test edilmiştir. 1987Q1-1994Q4 arası üçer aylık verilerin kullanıldığı çalışmada bağımlı değişken olarak tüketim harcamaları, açıklayıcı değişken olarak ise Gayri safi Milli Hasıla, Tüketici Eşya Fiyatları Endeksi ve bu değişkenlerin gecikmeleri kullanılmıştır. Tüm değişkenler reelleştirilmiş(1987 fiyatlarıyla) ve kişi başına dönüştürülmüştür. Analiz sonucunda elde edilen sonuçlara göre Rasyonel Beklentiler ve Yaşam Boyu Sürekli Gelir hipotezini Türkiye ekonomisi için ret edilmiştir.

Domazet, Sendić ve Alić (2012), Avrupa Birliği üyesi yirmi yedi ülkenin 2000-2007 yılları arasındaki dönemi baz alarak hanehalkı tüketim harcamalarının yakınsamasını araştırmıştır. Verili yılların seçilmiş olmasının sebebi küreselleşmenin dünyaya ülke sınırların var olmadığı bir düzen tanımlaması ve Avrupa Birliğine aday

Ülkelerin birçok reform yaparak Avrupa Birliği ye sayısının artması gösterilmiştir. ye ülkelerin hanehalkı tüketim harcamaları analizi en küçük kareler yardımıyla mutlak β -yakınsaması(absolute β -convergence) kullanılarak yapılmıştır. Analiz sonucunda ekonomik entegrasyona dahil olan ülkelerin hanehalkı tüketim harcamalarını oluşturan mal ve hizmet gruplarının yakınsadığını göstermektedir.

Altunöz (2014), Türkiye için gelir-tüketim ilişkisini incelemiş olduğu çalışmasında mutlak gelir hipotezini test etmiştir. 1987-2012 yılları arası üçer aylık veriler kullanılarak yapılan çalışmada bağımlı değişken olarak nihai özel tüketim harcamaları açıklayıcı değişken olarak ise sadece gayri safi yurt içi hasıla kullanılmıştır. Her iki değişkenin de logaritması alınmış, Engle-Granger ve daha sonra Johansen Eşbütünleşme testleri yapılmıştır. Sonuç olarak seriler eşbütünleşik olmadığı gibi herhangi bir seriler arasında nedensellik ilişkisi de tespit edilememiştir. Dolayısıyla gelirin tüketim değişkenini tek başına açıklamada yetersiz kaldığı ifade edilmiştir.

Verter ve Osakwe (2014), ek Cumhuriyeti için yapılan çalışmada hanehalkı tüketim harcamaları ile bu harcamaları etkilediği düşünülen seçilmiş makroekonomik faktörlerin araştırılması hedeflenmiştir. Araştırma için seçilen zaman dilimi 1993-2012 yılları olarak seçilmiştir. Bu yılların seçilmiş olmasının sebebi olarak ise Küreselleşme nedeniyle kültürler arası etkileşimin artması gösterilmiştir. Kurulan modelde bağımlı değişken olarak hanehalkı tüketim harcamalarının logaritması kullanılmıştır. Modelde kullanılan açıklayıcı değişkenler ise net harcanabilir gelir, ekonomik büyüme oranı (kişi başi yurtiçi hasıla cinsinden), hanehalkı tasarruf oranı, enflasyon oranı, ve KOF sosyal küreselleşme endeksi kullanılmıştır. Yapılan regresyon sonucunda net harcanabilir gelirin, Sosyal Küreselleşmenin, enflasyon ve tasarruf oranlarının hanehalkı tüketim harcamalarını önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Granger nedensellik analizi yapılmış ve hanehalkı tüketim harcamaları ile Sosyal Küreselleşme endeksi arasında nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Razzaq ve Razzaq (2015), İşpanya için hanehalkı tüketim harcamaları ile kamu harcamalarının gelir ile ilişkisini hem uzun hem de kısa dönemde incelemiş oldukları çalışmada 1960-2010 yılları arası verileri kullanmışlardır. Analizin yapılmasında Johansen Eşbütünleşme testi ve hata dzletme modeli kullanılmıştır. Bağımlı değişken

olarak hanehalkı tüketimi, kamu harcamaları ve toplam tüketim şeklinde üç model kurulmuş, bağımsız değişken olarak Gayri safi yurtiçi hasıla kullanılmıştır. Tüm değişkenlerin logaritması alınmış ve tahmin edilmiştir. GSYİH’da meydana gelen %100’lük artışın Hanehalkı tüketimini %92 oranında arttırdığı bunun yanında hanehalkı tüketiminin kısa dönemde gelirden daha fazla artarken uzun dönemde tam tersi bir durum söz konusudur.

Varlamova ve Larionova (2015), Hanehalkı tüketim harcamalarının bireysel ve toplumsal refahın göstergelerinden biri olduğunu ifade ederek, hanehalkı tüketim harcamalarını analiz etmek için 3 farklı model kurmuşlardır. Seçilmiş on bir OECD ülkesi için kurulan tüm modellerde bağımlı değişken olarak hanehalkı tüketimi alınmış ve bağımsız değişkenler kurulan modele göre dahil edilip çıkarılmıştır. Bağımsız değişken olarak, hane halkı net geliri, kişi başı milli gelir, vergi oranları, ithalat, ortalama ücretler, kısa dönemli faiz oranları, toplam nüfus, sağlık harcamaları gibi birçok değişken ele alınmıştır. Harcanabilir gelir, kamu harcamaları, enflasyon ve faiz oranlarının hanehalkı tüketim harcamalarını etkileyerek değiştirebildiği bunun yanında nüfusun eğitim düzeyinin de hanehalkı tüketim harcamalarını etkileyen önemli bir faktör olduğu yapılan regresyon analizi sonucunda bulunmuştur.

Yildirim (2015), Türkiye için toplam tüketim fonksiyonunu, GSYİH, yurtiçi krediler ve faiz oranlarını dikkate alarak incelemiştir. 1987Q1-2013Q4 dönemini çeyrek yıllık verilere kullanarak incelenmiş, tüketim ve gelir değişkenlerinin logaritması alınmış ayrıca nominal değişkenlerin tümü deflate edilmiştir. Model tahmini uzun dönem için Dinamik En Küçük Kareler (DOLS) ve Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler (FMOLS) yöntemleri kısa dönem için Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılarak tahmin edilmiştir. Sonuç olarak krediye erişim olanaklarının artması tüketimin gelire olan duyarlılığını azalttığı buna karşın finansal değişkenlerin toplam tüketim üzerinde etkisinin arttığını göstermektedir. Bununla birlikte yapılan Varyans ayrıştırmasına göre tüketimdeki dalgalanmaların ana kaynağının gelir şoklarından ziyade finansal şoklar olduğu ifade edilmiştir.

Bonsu ve Muzindutsi (2017), Hanehalkı tüketim harcamalarını etkileyen faktörleri inceledikleri çalışmada örneklem ülke olarak Gana’yı seçmişlerdir. Zaman

serileri kullanılarak 1961-2013 yılları arası yıllık veriler ile yapılan çalışmada modelin tahmininde VAR modeli Johansen Eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik analizi kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak hanehalkı tüketim harcamaları alınırken bağımsız değişken olarak milli gelir, reel efektif döviz kuru ve enflasyon kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda kısa dönem için hanehalkı tüketim harcamalarını sadece fiyatlarda meydana gelen değişimin etkilediği görülürken, uzun dönemde reel efektif döviz kuru ile ekonomik büyümenin hanehalkı tüketimi üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu görülmüştür.

Kharroubi ve Kohlscheen (2017), GSYİH büyümesinin giderek tüketim harcamaları tarafından yönlendirildiğini belirtmişlerdir. Tüketim harcamaları hem bağımlı değişken, hem de bağımsız değişken olarak ele alınmış ve on sekiz ülke için çeşitli modeller kullanılmıştır. Kredi büyümesi ve konut fiyatlarının yükselmesi gibi faktörlerin kısa vadede tüketimi artırdığı ve fakat tüketim kaynaklı büyümenin ve artan borç servis oranlarının orta ve uzun vadede büyümeyi önemli ölçüde azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Özel tüketim harcamalarının birçok ekonomide toplam talebin artmasında kilit rol oynadığını ve cari yılda(2017) küresel büyümenin kilit bir faktörü olarak kalmasının beklendiği belirtilmiştir. Gelişmekte olan ülke ekonomileri için de bu rolün geçerli olduğu belirtilmiş ve Çin örneği verilerek tüketim artış hızının, son üç yılda GSYİH büyümesinden daha yüksek düzeyde seyrettiği belirtilmiştir.

Erdoğan, Erdaş ve Erdoğan (2017), Milli gelirin tüketim fonksiyonunun en önemli faktörü olduğunu ifade ederek, Türkiye için tüketim fonksiyonunu 1980-2015 dönemi için kurmuşlardır. Tüketim fonksiyonunda bağımlı değişken hanehalkı tüketim harcamaları olarak alınmış logaritması alınarak modele dahil edilmiştir. Modelde hanehalkı tüketim harcamalarının bağımsız değişkenleri olarak ise tasarruf, milli gelir, ithalat rakamları ve enflasyon kullanılmıştır. Enflasyon değişkeni olarak Tüfe rakamları baz alınmıştır. Tüm bağımsız değişkenlerin de logaritması alınarak modele dahil edilmiş ve değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisi ARDL Hata Düzeltme Modeli yöntemiyle tahmin edilmiştir. Kurulan modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni %99 oranında açıkladığı belirtilmiş hanehalkı tüketimi ile milli gelir arasında pozitif bir ilişki tespit edilirken enflasyon ve tasarruflar ile tüketim arasında ise negatif yönlü ilişki bulunmuştur. İthalatın ise istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermemiştir.

Lombardi, Mohanty ve Shim (2017), Hanehalkı borç ve tüketiminin GSYİH ile ilişkileri incelenmiştir. Veriler 1990-2015 yılları arasında elli dört ülkeye ait veriler klasik regresyonlarda var olan endojenlik sorununu göz önünde bulunduran yeni bir teknikle tahmin edilmiştir. Analiz sonucunda hanehalkı borçlanmasının kısa vadede hanehalkı tüketimini ve GSYİH büyümesini, bir yıl içinde artırdığı, buna karşılık, hanehalkı borcunun GSYH'ye oranındaki yüzde 1'lik bir artış, uzun vadede büyümenin yüzde 0,1 puan düşmesine neden olduğunu tespit etmişlerdir

Muzindutsi ve Mjeso, (2018), Güney Afrika için yaptıkları çalışmada tüketim harcamalarının ülke ekonomisinin büyümesinde önemli bir rol üstlendiğini ve tüketim harcamalarının hem geleceğe yönelik öngörülerde hem de makroekonomik analizler için merkezi bir konumda olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan çalışmada çeyrek yıllık veriler 1995Q1 – 2015Q4 arasını kapsar şekilde kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak Hanehalkı tüketimi kullanılırken, bağımsız değişkenler olarak, GSYİH, Tüketici Fiyat Endeksi, uzun ve kısa dönemli reel faiz oranları ve reel efektif döviz kuru kullanılmıştır. ARDL modeli kullanılarak yapılan analizde uzun dönemde yerli paranın değer kazanmasıyla reel tüketimin arttığı, fiyat artışları ve faiz oranlarında meydana gelen artışların tüketim harcamalarını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Alp ve Seven (2019), Hanehalkı tüketim harcamalarını etkileyen faktörleri Türkiye'nin son yirmi yılda yaşamış olduğu finansal şoklar ve ekonomik krizler penceresinden incelemişlerdir. Yaşanılan ekonomik olumsuzlukların hanehalkı tüketimini etkilediğinden hareketle 1998Q1-2016Q2 arasında çeyrek yıllık veriler kullanılmıştır. Kurulan modelde hanehalkı tüketim harcamaları bağımlı değişken olarak, GSYİH, krediler, emlak varlığı, faiz oranı ve finansal varlıklar açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. Tüm değişkenlerin logaritması alınmış ve faiz oranları(nominal) hariç tüm değişkenlerin reel değerleri kullanılmıştır. Modelin tahmininde ARDL ve FMOLS kullanılmış ve varyans ayrıştırması yapılmıştır. Sonuç olarak gelirin, kredilerin ve emlak zenginliğinin tüketimi pozitif etkilediği, faiz oranlarının ve hisse senedi piyasasının toplam varlığının ise negatif etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Filippini ve Srinivasan (2019), Küreselleşmenin hanehalkı tüketim harcamaları üzerindeki etkilerini incelerken örneklemin Hindistan olması sebebiyle farklı bir

yöntemle hareket etmişlerdir. Farklı birçok dini grubun varlığı ve bu gruplarda et tüketiminin olumsuz dini karşılığının bulunması küreselleşmenin bu tüketim biçimi üzerindeki etkisinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Anketler yoluyla elde edilen veriler sonucunda kültürel küreselleşme unsurlarından gazete, dergi, televizyon veya radyo gibi iletişim araçlarını kullananların daha çok et tüketim harcamaları yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır.

2.9.2. Türkiye’de Hanehalkı Tüketim Harcamaları Üzerine Yapılan Talep Yönlü Çalışmalar

Nişancı (1998), Yaklaşık İdeal Talep Analizi(AIDS) yöntemini kullanarak Türkiye’nin kentsel yerlerdeki hanehalklarının tüketim harcamaları incelenmiştir. Çalışmada Devlet İstatistik Enstitüsünce elde edilen 1994 tarihli Hanehalkı Gelir ve Tüketim Anketi verileri kullanılmıştır. Analizde kullanılan malların harcama, fiyat ve çapraz fiyat esnekliklerine ek olarak Hanehalkı büyüklük esnekliği tahmin edilmiştir. Hanehalkı büyüklüğünün altı mal için önemli olduğu bulunmuştur. Gelir esnekliklerine göre analiz edilen malların hepsinin normal mal olduğu görülmüştür.

Yavuz ve Baydemir (2001), Erzurum’un merkez ilçesinde Temmuz 1995 ile Nisan 1997 dönemlerini kapsayan çalışmada gıda ürünleri için talep analizi yapılmış olup, analiz verileri anket yoluyla elde edilmiştir. Çalışmada hanehalkının gelirleri dikkate alınarak tabakalı örnekleme yapılmıştır. Anketler her üç ayda bir olmak üzere sekiz farklı dönemde yapılmış her seferinde farklı 30 aileye uygulanmıştır. Son anket dönemi olan Nisan 1997’deki fiyat endeksi dikkate alınarak anketlerdeki veriler reelleştirilmiştir. Analiz yöntemi olarak Doğrusal Formda Yaklaşık İdeal Talep Sistemi (LA/AIDS) kullanılmıştır. Yüksek gelire sahip ailelerin düşük gelirli ailelerden daha çok gıda tükettikleri ve fakat bütçelerinden daha az pay ayırdıkları görülmüştür. Harcama elastikiyetlerin işaretleri pozitif bulunmuş olup harcama elastikiyetinin en düşük olduğu gıda grubu hububat en yüksek olduğu grup ise süt ve ürünleri olarak tahmin edilmiştir. Gıda gruplarına ilişkin çapraz fiyat esneklikleri dikkate alındığında sebze grubundaki ürünlerin hububat ürünleri yerine ikame edildiği görülmüştür.

Nişancı (2002), Doğrusal Formda Yaklaşık İdeal Talep Analizi(LA/AIDS) yöntemini kullanarak Türkiye'nin kentsel yerlerdeki hanehalklarının tüketim harcamaları incelenmiştir. Çalışmada Devlet istatistik Enstitüsünce elde edilen 1987 ve 1994 tarihli Hanehalkı Gelir ve Tüketim Anketi verileri kullanılmıştır. Modelin tahmin ve testlerinde parametre tahminleri en küçük kareler yöntemi ile yapılmıştır. Yapılan çalışmada gelir dilimi yükseldikçe zorunlu mal sayısının arttığı ve yiyecek gurubunun harcama esnekliğinin azalma eğilimi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Hanehalkı büyüklük esnekliğinin yiyecek ve giyim guruplarında ölçek ekonomilerinin varlığını gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Analizde homojenlik ve simetri koşulları reddedilmiş olup, incelenen tüm mal guruplarının normal mal olduğu ve fiyat esnekliklerinin 1'den büyük olduğu tahmin edilmiştir. Çalışmanın bir başka amacı ise 1987 yılından 1994 yılına kadar geçen süre içerisinde harcama kalıpları arasında nasıl bir farklılaşma olduğunun ortaya konmasıdır. Bu doğrultuda harcama kalıpları arasındaki farklılık Chow testi yardımıyla araştırılmıştır. Chow testi sonucunda gelir guruplarına göre harcama kalıplarının değiştiği sonucuna varılmıştır.

Şahinli (2004), Çalışmada Devlet istatistik Enstitüsünce elde edilen 1994 tarihli Hanehalkı Gelir ve Tüketim Anketi verileri kullanılmıştır. Genişletilmiş Doğrusal Harcama sistemi(ELES) yöntemini kullanarak Türkiye genelinde Marjinal bütçe payı, Gelir esnekliği, Harcama Esnekliği, Fiyat Esnekliği gıda alt gurupları için tahmin edilmiştir. Modelin tahmin ve testlerinde Eviews programı kullanılmıştır. Yapılan tahminde gelir ve harcama esnekliğine göre gıda alt guruplarında bulunan mallar normal mal olarak bulunmuştur. Çalışmanın devamında Yaklaşık İdeal Talep Analizi yöntemi aynı veri gurubu için Marshall'cı ve Hicks'ci talep esnekliklerin tahmin edilmesinde kullanılmıştır.

Orhan, Akbay, Boz ve Candemir (2004), Çalışmada Devlet istatistik Enstitüsünce elde edilen 1994 tarihli Hanehalkı Gelir ve Tüketim Anketi verileri kullanılmıştır. Çalışmada tüketim harcamaları içerisinde gıda gurubu seçilmiş ve gıda gurupları 15 grupta incelenmiştir. Bazı hanehalklarının 15 gıda gurubunun bazılarını hiç tüketmemesi nedeniyle bu gözlemler bağımlı değişken sıfır değerini almıştır. Sıfır gözlemlerin göz ardı edilmesi yanlı ve taraflı parametre tahminlerine yol açacağından sıfır gözlemleri dikkate alan Heckman (1976) ve Heien ve Vessells (1990) iki aşamalı

talep modeli kullanılmıştır. Hanehalkı gıda tüketiminde en fazla sıfır gözlemin balık ve kanatlı etinde olduğu gözlenirken en az sıfır gözlemin ise ekmek ve taze sebze gurubunda olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte tüm gıda harcama esnekliklerinin pozitif ve anlamlı olduğu, en yüksek gelir esnekliğe sahip gurubun et ürünleri olduğu gözlenirken en düşük gelir esnekliğine sahip gurubun ise ekmek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mızrak (2005), Working- Leser modelini kullanarak, Konya ili kent merkezinin harcama kalıplarını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Working - Leser modeli olarak adlandırılan talep sistemi fiyat değişkeni içermeyen AIDS (Almost Ideal Demand System) tam talep denklem sisteminin bir formudur. Yapılan çalışmada iki farklı veri seti ve iki farklı dönem kullanılmıştır. 1994 yılını kapsayan 660 anket verisi Devlet İstatistik Enstitüsünden temin edilmiş, 2003 yılını kapsayan veriler ise anket yoluyla elde edilmiş ve 500 hane halkına uygulanmıştır. Ana kütleyi temsil edecek kütle tabakalandırılmış örnekleme yöntemine göre seçilmiştir. Modelin tahmininde her bir mal gurubuna yapılan harcama ile toplam gelir ve hanehalkı büyüklüğü modele dahil edilmiştir. Tahmin SURE yöntemiyle Rats 4.02 programı kullanılarak yapılmıştır. 10 mal gurubu için yapılan parametre tahmininde gıda ve konut mal gurubunun zorunlu diğer mal guruplarının lüks mal oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın bir başka amacı ise 1994 yılından 2003 yılına kadar geçen süre içerisinde harcama kalıpları arasında nasıl bir farklılaşma olduğunun ortaya konmasıdır. Bu doğrultuda harcama kalıpları arasındaki farklılık Chow testi yardımıyla araştırılmıştır. Chow testi sonucunda gelir guruplarına göre harcama kalıplarının değiştiği sonucuna varılmıştır.

Şengül (2006), Devlet İstatistik Enstitüsünce elde edilen 1994 yılı Hanehalkı Tüketim Harcamaları Anketi verileri ile iki aşamalı bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın birinci aşamasında Working-Leser modeli ile hanelerin toplulaştırılmış gıda taleplerini belirlemeye çalışmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise Doğrusal Formada Yaklaşık İdeal Talep Sistemi kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak sırasıyla toplam harcama ve gıda harcaması kullanılmıştır. Kaliteli ürünlere olan talebi yansıtmaları için referans değişken olarak hane reisinin eğitim durumu kullanılmıştır. Tüketimde ölçek ekonomisinin var olup olmadığının belirlenmesinde hanehalkı genişliği ele alınmıştır. Bunun yanında Hanedeki bireylerin yaş dağılımı, yerleşim yeri genişliği, Gıda gurubu

ürünlerinin harcama oranları, Gelir grubunun gıda harcaması/Toplam Gıda harcaması, Toplam Gıda harcaması/ Toplam Harcama değişkenleri modelde bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Çalışma sonucunda yüksek gelir gurubunda bulunan hanehalkının gıda talebinin, fiyatlara, toplam harcamaya ve sosyo-demografik değişkenlere duyarlı olduğu sonucuna varılırken en düşük gelir grubundaki hanelerin gıda talebinin özellikle gelir(toplam harcama) olmak üzere fiyatlardaki değişime duyarlı olduğu görülmüştür. Hanehalkı reisinin eğitim durumunun düşük gelir gurubundaki hanelerde gıda talepleri üzerinde etkili olmadığı, yüksek gelir gurubunda bulunan hanelerde ise hane reisinin eğitim seviyesi yükseldikçe ekmek, tahıl, bitkisel ve hayvansal yağ tüketme eğilimlerinin azaldığı gözlemlenirken et, balık, süt, peynir, yumurta, sebze meyve, bal reçel, şekerleme gurubunda yer alan ürünlerin tüketme eğilimlerinin pozitif olduğu gözlemlenmiştir.

Akbay, Bilgic ve Miran (2008), Heckman 2 aşamalı tahmin yöntemini kullanarak 42 gıda ürününe ait gelir ve fiyat esnekliklerini tahmin etmiştir. Modelin tahmininde LIMDEP 9.0 programı kullanılmıştır. Çalışmada TÜİK tarafından yapılan 2003 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi kullanılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda gıda ürünlerinin gelir esnekliğinin 1'den küçük ve pozitif olduğu fiyat esnekliğinde ise kırmızı et, margarin, sofralık zeytin ve sofralık üzüm hariç 1'den küçük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aktaş (2008), Batı Akdeniz Bölgesi kent merkezlerini kapsayan çalışmasında 2006 yılına ait anket verileriyle et talep analizini Doğrusal Formda Yaklaşık İdeal Talep Sistem (LA/AIDS) modeli kullanarak tahmin etmiştir. Çalışmada harcama esnekliği, Marshalcı ve Hicksci esneklikler tahmin edilmiştir. Çalışma sonucunda dana-sığır, balık ve tavuk etinin zorunlu, koyun-keçi etinin ise lüks mal olduğu görülmüştür. Ayrıca dana-sığır eti, balık ve tavuk eti ile ikame iken koyun-keçi etinin ise dana-sığır etinin tamamlayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özçelik ve Şahinli (2009), TÜİK tarafından elde edilen Hanehalkı gelir ve Tüketim Harcamaları anketlerinin 2003 yılı verilerini kullanarak on iki mal gurubu için fiyat esnekliklerini tahmin etmişlerdir. Çalışmada Yaklaşık İdeal Talep Sistemi kullanılmış ve parametre tahminleri EvIEWS 5 programı yardımıyla Genelleştirilmiş En

Küçük Kareler yöntemiyle yapılmıştır. Çalışma sonucunda 7 grup mal için fiyat esnekliğinin olduğu 5 grup mal için ise olmadığı görülmüştür.

Şahinli (2010), Yaklaşık İdeal Talep Analizi(AIDS) yöntemini kullanarak Türkiye'nin tamamında ayrıca kent ve kırsal ayrımı yapılarak harcama ve fiyat esneklikleri tahmin edilmiştir. Kurulan modelin parametrelerinin tahmininde SAS programı yardımıyla En Küçük Kareler Yöntemi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada TÜİK tarafından elde edilen 2002-2006 yılları Hanehalkı gelir ve Tüketim Harcamaları anket verileri kullanılmıştır. Esneklik değerlerinin hesabında Gıda ve Alkolsüz İçecekler grubu kullanılmıştır. Çalışma sonucunda harcama esnekliği Türkiye genelinde 0,975, kent bazında 0,961 kırsal bazında ise 0.992 olarak fiyat esnekliği ise Türkiye genelinde -0.423, kent bazında -0.646 kırsal bazında ise -0.415 olarak tahmin edilmiştir.

Akbay ve Bilgiç (2011), TÜİK tarafından elde edilen hanehalkı bütçe anketleri yardımıyla 2003-2008 kesit verileri kullanılarak hanehalkının gıda harcamalarında meydana gelen değişimler analiz edilmiştir. Çalışma örnekleminde kırsal-kentsel ayrımına gidilmiş ve %20 lik gelir gruplarına göre dağılım yapılmıştır. Çalışmada tüketim harcamalarının yıllar içerisinde gösterdiği değişim oransal olarak verilmiş ayrıca gıda ana gruplarının gelir esnekliklerinin tahmininde Working-Leser yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda gelir esnekliği en yüksek olan ürün kategorisinin “et ve et ürünleri” en düşük olanın ise “ekmek” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmada 2003 yılında %27,5 olan gıda harcamalarının 2008 yılında %22,6'ya düştüğü gözlemlenmiştir.

Fisunoğlu ve Şengül (2011), Yaptıkları çalışmada Adana ilinin kentsel alanda yaşayan hanehalklarının tüketimi incelenmiştir. Araştırma verileri anketlerle elde edilmiş olup 2007-2009 yılları arasında 4 dönem boyunca toplanmış her dönemde 1250 hanelik veri toplanmıştır. Toplanan 5000 veri birleştirilerek veri seti(pooled data) oluşturulmuştur. Veri setinde bazı hanelerin ana mal grupları için harcama yapmadıkları için “sıfır gözlemler” yer almaktadır. Sıfır gözlemlerinin modele dahil edilmemesi katsayı tahminlerinin katsayı tahminlerinin tutarsız olmasına yol açabileceğinden bu sorunun giderilmesi için iki aşamalı Heckman yöntemi kullanılmıştır. Ana mal gruplarından, gıda ve alkolsüz içecekler, giyim ve ayakkabı,

gıda, konut, eğitim ve sağlık harcamalarının toplam harcamaya göre esneklikleri Working-Leser modeli ile tahmin edilmiştir. Bağımlı değişken olarak herhangi bir ana mal gurubunun toplam harcama içindeki payı alınmıştır. Açıklayıcı değişken olarak ise Toplam harcamanın logaritması, Hanede, 0-14 yaş grubunda yer alan çocuk sayısı, Hanede 56 ve daha büyük bireylerin sayısı, Hanehalkı reisinin öğrenim düzeyi, Hanehalkı büyüklüğü ve Hanehalkı büyüklüğünün karesi alınmıştır. Yapılan çalışma sonucunda konut ve kira grubuna yapılan harcama %32.71 oranıyla en yüksek olduğu en düşük harcama oranının ise %2.53 oranıyla kişisel bakım ürünlerine yapıldığı görülmüştür. İncelenen tüm mal guruplarının zorunlu mal olduğu en yüksek harcama esnekliğinin 0.841 değeriyle giyim ve ayakkabı grubunda en düşük harcama esnekliği de 0.580 değeriyle konut harcama grubunda olduğu tahmin edilmiştir. Hanehalkı reisinin öğrenim düzeyinin artmasının gıda ve alkolsüz içeceklerle olan toplam harcama payının azaltacağı toplam sağlık harcamalarının ise hane reisinin öğrenim düzeyinin ilkökul ve üstü olduğunda artacağı görülmüştür. Açıklayıcı değişkenlerden olan hanehalkı büyüklüğünün ise tüketim harcamalarını azalan oranda arttıracığı saptanmıştır.

Sigeze (2012), TÜİK tarafından elde edilen, 2005 yılı ve 2009 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi mikro veri setini kullanmıştır. 12 Mal ve hizmet gurubu için harcama esneklikleri tahmin edilmiştir. Her bir mal gurubunun harcama payı modelde bağımlı değişken olarak kullanılmış, bağımsız değişken olarak ise toplam harcamanın logaritması, toplam harcamanın logaritmasının karesi, OECD eşdeğerli ölçeğine düzeltilmiş hane genişliğinin logaritması, OECD eşdeğerlik ölçeğine göre düzeltilmiş hane genişliğinin karesinin logaritması kullanılmıştır. Parametrelerin tahmininde yapay(pseudo) paneller kullanılmış ve Karasel İdeale Yakın Talep Sistemi kurulmuştur. Yapay panellerin kurulmasında hanehalkı reisinin eğitim durumu ve eğitim düzeyi referans alınmıştır. Kurulan sistem STATA programı yardımıyla ve SUR tahmin edicisiyle(SURE) tahmin edilmiştir. Modelin sabit etkili mi rassal etkili mi olduğunu saptamak için within ve between tahmin edicileri kullanılmıştır. Hangi tahmin edicinin daha iyi sonuç verdiğini test etmek için ise Hausman testi yapılmıştır. Çalışma sonucunda sağlık, ulaştırma, eğitim hizmetleri, kültür ve eğlence, lokanta, otel ve pastane mal gruplarının harcama esneklikleri 1'den büyük, gıda ve alkolsüz içecekler, giyim ve ayakkabı, konut, su, elektrik, yakıt, mobilya ve ev aletleri, haberleşme, alkollü

içecek, sigara ve tütün gruplarının harcama esneklikleri 1’den küçük tahmin edilmiştir. Hane genişliğinin azaldığı ve ev dışı gıda harcamalarının arttığı ise çalışmanın bir başka bulgusudur.

Demir ve Armağan (2013), Aydın ili kentsel alanda hane halklarının gıda tüketim taleplerinin ekonometrik analizini yapmışlardır. Yapılan çalışmada 2010 yılında 384 hane ile yapılan anketlerle veri seti oluşturulmuştur. Veri setine göre hane halkları gelir guruplarına göre %20’lik 5 guruba ayrılmışlardır. Hanehalkı harcamalarının analizinde iki aşamalı Heckman tahmin modeli kullanılmıştır. İlk aşamada probit regresyonu kullanılarak her bir gıda ürünün satın alınma olasılığı belirlenmiş ve Ters Mill’s oranı elde edilmiştir. Tahminin ikinci aşamasında Ters Mill’s oranı gözlemlerin yanlış tahmini ortadan kaldırmak için enstrüman değişken olarak kullanılmıştır. Oluşturulan sistem eşitliği Görünüşte İlişkisiz Regresyon (SUR) yöntemi kullanılarak çözülmüştür. Çalışma sonucunda Hanehalklarının aylık gelirlerinin %39.19’unu gıda harcamalarına ayırmakta olduklarını bu oranı %16.27 ile konut, %11.74 ile ulaşım harcamalarının izlediği görülmektedir. Eğitim ve eğlence harcamalarının ise sırasıyla %2.92 ve %2.06 ile toplam harcamadan en az payı aldıkları görülmüştür. Çalışmada gelir esnekliği en yüksek olan harcama grupları 1.67 ile konut, 1.58 ile eğlence, 1.57 ile alkol ve sigara harcamaları olduğu en düşük gelir esnekliğine sahip gıda grubunda ise bu değer 0.70 olarak hesaplanmıştır. Gıda ürünleri esnekliklerinde ise tahıl grubunun 0.17 ile en düşük, yağ grubu ürünlerinin ise 0.96 gelir esnekliğiyle en yüksek gelir esnekliğine sahip ürün grubu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kızıloğlu ve Kızıloğlu (2013), Yaptıkları çalışmada Erzurum’un merkez ilçesinde et ve ithal et tüketme durumunu inceleyen bir araştırma yapmışlardır. Yapılan çalışmada 287 hane ile anket yapılmış, haneler gelir guruplarına göre düşük, orta ve yüksek olmak üzere 3 gurup olarak sınıflandırılmıştır. Hanelerin gelir düzeyi ile anket yapılan kişinin eğitimi durumu, hanelerin et satın alma sıklığı ve satın alma sürecinde dikkat edilen faktörler arasında ilişki olup olmadığı Khi Kare analiziyle incelenmiştir. Araştırma sonucunda hanelerin %76.66 oranında yerli et tercih ettikleri belirlenmiştir.

Şahinli (2013), Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2002 ve 2011 yılları arasında hesaplanan Hanehalkı Bütçe Anketleri kullanarak On iki mal grubuna ilişkin

fiyat ve harcama esnekliklerini, yaklaşık ideal talep sistemini kullanarak tahmin etmiştir. Model parametrelerinin tahmininde En Küçük Kareler yöntemi Eviews 7 programı kullanılarak hesaplanmıştır. Çalışma sonucunda fiyat elastikiyetinin ekonomik teoriyle uyumlu olduğu en düşük ve en yüksek fiyat elastikiyetinin sırasıyla eğitim hizmetleri ile mobilya ve ev eşyası gurubuna ait olduğu görülmüştür. Bununla birlikte en düşük ve en yüksek harcama elastikiyetinin sırasıyla eğlen-kültür ve eğitim hizmetlerine ait olduğu görülmüştür.

Yereli ve Şahin (2014), Genişletilmiş Doğrusal Harcama Sistemi (ELES) ile Hanehalkı tüketim harcamalarının 12 türü için bütçelerindeki payı, gelir ve fiyat esneklikleri analiz etmişlerdir. Yapılan çalışmada TÜİK tarafından elde edilen Hanehalkı Bütçe anketleri ile 2002-2009 yılları incelenmiş. Çalışma kapsamı olarak 26 bölgeyi içeren dokuz dönemin yatay kesit verileri ve zaman serilerinden oluşan panel veri seti kullanılmış ve parametrelerin tahmininde Eviews -6 paket programı kullanılmıştır. Çalışma sonucunda bulunan gelir esnekliklerinin Engel Kanununa uygun olduğu, tüm fiyat esnekliklerinin ise negatif olduğu görülmüştür.

Terin, Bilgiç, Güler ve Yavuz (2015), yılında yaptıkları çalışmada tüketim harcamalarına etki eden faktörleri analiz etmişlerdir. Çalışmada hanehalkı gelir artışının, sosyo demografik özelliklerin hanehalkı süt ve süt ürünleri tüketim harcamaları üzerindeki etkileri Çoklu Heckman Seçicilik modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Kurulan modelde süt harcamaları, yoğurt harcamaları, peynir ile diğer süt ürünleri üç farklı bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bağımsız değişkenler sürekli açıklayıcı değişkenler ile ikili açıklayıcı değişkenler olarak iki ana guruba ayrılmıştır. Sürekli açıklayıcı değişkenler Aile eşdeğer büyüklüğü, eğitim yılı, teknoloji sayısı, otomobil sayısı, gayrimenkul sayısı olmak üzere 5 değişkenden oluşmaktadır. İkili açıklayıcı değişkenler olarak gelir gurupları, çocuk sayıları, yaş gurupları, ailenin sigorta durumu ve ev sahipliği gibi değişkenler kullanılmıştır. Çalışmada TÜİK tarafından 2010 yılında yapılan Hane Halkı Tüketim Harcamaları anketleri verileri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda hanehalklarının sosyo-demografik özelliklerinin ekonomik durumlarının kent-kır ayırımı olmaksızın süt ve süt ürünlerinin tüketim olasılıkları ve bu ürünlere yapılan harcamayı önemli ölçüde etkilediği ileri sürülmüştür. Hane reisinin yaşının 20-29 arasında veya 60 üzerinde olması durumunda ise süt ve süt

ürünleri tüketim olasılığının ve tüketim harcama miktarının kent ve kırsal ayrımı olmaksızın düşürdüğü görülmüştür. Gelir guruplarında üst guruplarda yer alan hanelerin en alt gurupta yer alan hanelere nazaran kent-kır ayrımı olmaksızın peynir ve diğer süt ürünleri tüketim harcamasının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Ercan ve Şahin (2016), Kahramanmaraş kent merkezinde balıketi tüketim tercihleri ile ilgili, farklı sosyo-ekonomik guruplardaki 384 kişiden 2014 yılında anket yoluyla veriler elde etmişlerdir. Veriler tanımlayıcı istatistikler, çoklu doğrusal regresyon ve lojistik regresyon modellerinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, bireyin balıketi talebi için fiyat esnekliği -0,909, gelir esnekliği ise 0,567 olarak hesaplanmıştır. Erkeklerin balık tüketme olasılığının kadınlara göre 5,32 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Çalmaşur ve Kılıç (2018), Türkiye’de tüketim harcamalarını gelir-tüketim ilişkileri bağlamında Engel Eğrisi ile açıklamaktadır. Engel eğrilerinden yararlanarak gelir esneklikleri hesaplanmış ve hane halkı harcama davranışları açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmada Türkiye İstatistik Kurumunun 2014 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi verileri kullanılarak 12 ana mal grubuna ait gelir esneklik değerleri tahmin edilmiş ve mal gurupları nitelikleri itibariyle değerlendirilmiştir. Ele alınan harcama guruplarında, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içecekler, sigara ve tütün, giyim ve ayakkabı, konut, su-elektrik, gaz ve diğer yakıtlar, mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri, ulaştırma, haberleşme, eğlence ve kültür, lokanta, yemek hizmetleri ve oteller, çeşitli mal ve hizmet harcamalarının zorunlu mal niteliğinde olduğu bulunmuştur. Diğer harcamalar, eğitim hizmetleri ve sağlık harcamaları ise lüks mal niteliğinde olduğu tespit edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE HANEHALKI TÜKETİM HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN SINANMASI

Çalışmanın bu bölümünde küreselleşmenin hanehalkı tüketim harcamalarını ne yönde etkilediği ve ne miktarda etkilediğinin ampirik analizi yer almaktadır. Bu amaçla Dünya Bankası ve İsviçre Ekonomi Enstitüsünden temin edilen veriler kullanılmıştır. Dünya Bankasından temin edilen veri setinde 1987-2018 yılları arası hanehalkı tüketim harcamaları yer almaktadır. İsviçre Ekonomi Enstitüsünden temin edilen küreselleşme verileri 1970-2017 yılları arasında mevcuttur. Bu durumun doğal bir sonucu olarak analiz kapsamına 1987-2017 yılları alınmıştır. Çalışmada kullanılan veriler yıllık veriler olup; hanehalkı tüketimini veya küreselleşmeyi çeyrek yıllık veya aylık olarak ölçen veriler hâlihazırda mevcut değildir.

KOF küreselleşme endeksi küreselleşmeyi her yönüyle incelemeyi amaç edinen çok kapsamlı bir endekstir. Küreselleşme, kavramsal olarak ve etkileri yönüyle oldukça geniş ve ölçülmesi zor bir kavram olsa da 2002 yılında Axel Dreher tarafından oluşturulan 2008 ve 2018 yılında güncellenerek kapsamı genişletilen KOF⁵ küreselleşme endeksi, küreselleşmeyi ölçen en iyi gösterge olarak kabul edilebilir (Verter ve Osakwe, 2014:735). Kof küreselleşme endeksi küreselleşmeyi bir bütün olarak ölçtüğü gibi alt başlıklar halinde ekonomik, sosyal ve politik olarak da incelemektedir. 2018 yılında yapılan güncelleştirmede her ölçüm De Facto ve De Jure olarak da incelenmektedir. Yapılacak analizde küreselleşmenin De Facto, De Jure ve bir bütün olarak kapsamlı bir biçimde etkisinin ölçümü amaçlanmaktadır.

Her ne kadar De Facto ve De Jure olarak küreselleşme endeksleri iki kısma ayrılıyor gibi görünse de bu endekslerin birbirinde tamamen farklı endeksler olduğu bilinmelidir. De Facto Küreselleşme endeksi yirmi dört De Jure Küreselleşme endeksi on dokuz değişkenden oluşmaktadır. Endekslerin hesaplanmasında ortak değişkenlere yer verilmediğinden hanehalkı tüketim harcamalarını farklı oranlarda etkilemeleri beklenmektedir. Nitekim 2018 yılında geliştirilen bu endeksin sunulduğu makalede

⁵ Gözden geçirilmiş ve Genişletilmiş Kof Küreselleşme endeksi için bakınız.
<https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11558-019-09344-2>

(Gygli, Haelg, Potrafke ve Sturm, 2018), 137 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için 1975-2010 yılları arasında küreselleşmenin ekonomik büyümeyi etkileme yönü incelenmiştir. Burada küreselleşme endekslerinin ekonomik büyüme üzerinde farklı etkilerinin olduğu ortaya konmuştur. De jure ekonomik ve politik küreselleşmenin yanı sıra De Facto sosyal küreselleşmenin ekonomik büyümenin artması üzerinde daha etkili olduğu ortaya konmuştur. Nitekim endeksin sunulmuş olduğu çalışmada OECD ülkeleri için De Jure Ekonomik küreselleşmenin ekonomik büyümeyi arttırırken De Facto Ekonomik küreselleşmenin arttırmadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte De Jure Küreselleşme endeksi içinde bulundurduğu değişkenlerden dolayı De Facto küreselleşmeye zemin hazırlayan bir ön koşul, De Facto küreselleşmeyi hızlandıran etmenler bütünü olarak da değerlendirilebilir.

Hanehalkı tüketiminin analiz edildiği bir çok çalışmada, milli gelir, enflasyon, kredi faiz oranları, ithalat ve ihracat gibi değişkenlerin hanehalkı tüketim harcamaları üzerine etkisi incelenmiş ve fakat Türkiye örnekleminde küreselleşmenin dahil edildiği bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bununla birlikte küreselleşmenin etkilerinin incelendiği birçok çalışmada ise hane halkını etkileyen gelir eşitsizliği, yoksulluk oranı, büyüme oranlarında meydana gelen değişim gibi faktörler incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı ise literatüre de katkı yaparak Türkiye örnekleminde KOF küreselleşme endeksi ile hanehalkı tüketim harcamaları arasındaki bağlantıları kapsamlı bir biçimde incelemektir.

Ayrıca yapılan çalışmanın ekleri ile birlikte değerlendirildiğinde kullanılan on iki endeksin her birinin hanehalkı tüketim harcamaları üzerinde farklı etkilerinin olacağı muhakkaktır. Örneğin endeks alt başlıklarında yer alan göçmen sayısında yaşanan artışın ekonomik etkileri çok farklı biçimde ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de komşu ülkelerde yaşanan savaş dolayısıyla göçmen sayısında meydana gelen artış devlet hazinesine yük getirmiş ve göçmenlerin zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması tasarruf ve yatırıma yönlendirilecek kaynağın daha verimsiz alanlara kaydırılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Türkiye’den Almanya’ya doğru yaşanan göç ise “beyin göçü” olarak nitelendirilmiş ve eğitilmiş ve entegrasyonu kolay olan nüfusun Almanya’ya göçü ise beşeri sermaye açısından Türkiye için bir kayıp iken Almanya için bir artı değer oluşturmuştur. Söz konusu durumun ekonomik faaliyetlerin yapısını

dönüştürebilecek, katma değeri yüksek ürün ve üretim faaliyetlerini etkileyebilecek nitelikte olduğu görülmektedir. Bu durumun öncelikle milli geliri ve ardından kişisel gelirleri etkileyeceği ve tüketim faaliyetlerinin gelirin bir fonksiyonu olduğu düşünüldüğünde hanehalkı tüketimi ile dolaylı bir ilişki kuracağı görülebilir. Dolayısıyla ekonomik, politik veya sosyal küreselleşme endekslerinin hanehalkı tüketim harcamalarını pozitif veya negatif yönlü etkileyeceği yönünde bir hipotez kurmak oldukça güçtür. Bu çalışmada küreselleşme endekslerinin hanehalkı tüketimini hangi yönde etkilediğinden ziyade ne oranda etkilediği, değişkenlerinin birbirinin nedeni olup olmadığı ve uzun dönemde birlikte hareket edip etmedikleri gibi soruların cevaplarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Esasen küreselleşme endeksinde yer alan değişkenlerin birçoğunun doğrudan veya dolaylı biçimde hanehalkı gelirlerini etkilediği ve hanehalkı tüketim harcamaların gelir üzerinden etkilediği düşünülebilir. Öte yandan Küreselleşme endekslerinde yer alan internet, televizyon erişimi, uluslararası markalar, ikea mağazaları gibi değişkenlerin ise toplam tüketim harcamalarında sınırlı bir etkiye sahipken Hanehalkı tüketim harcamalarının kompozisyonlarının değişmesinde etkili olmaktadır. Bu durum Hanehalkı bütçelerinden farklı kalemlere yapılan harcama oranlarının benzeşmesine yol açmaktadır.

Yapılan çalışmada değişken olarak sadece küreselleşme endeksinin kullanılmasının sebebi KOF küreselleşme endeksinin çok boyutlu ve çok içerikli bir endeks olmasından kaynaklanmaktadır. Literatürde sadece KOF küreselleşme endekslerinin kullanılmasının diğer bir sebebi de hanehalkı tüketimini etkilediği öne sürülen ve modellerde kullanılan gelirler, borçlar, vergiler ihracat, ithalat doğrudan yabancı yatırımları ve eğitim harcamaları gibi kırk üç değişkenin küreselleşme endeksinde yer almasıdır. Bununla birlikte modele eklenecek değişkenlerin, küreselleşme endeksinde yer alan değişkenler olması ise açıklayıcı değişkenler arasında güçlü bir ilişki bulunmasına ve çoklu doğrusal bağlantı sorununun ortaya çıkmasına sebep olabilecektir.

Öte yandan hanehalkı tüketimi ile küreselleşme ilişkisini Türkiye örneğinde inceleyen ilk çalışma olması sebebiyle değişkenler arasındaki ilişkinin geniş bir biçimde ele alınarak incelenmesi çalışmaya derinlik katacağı düşünülmüştür.

3.1. VERİ VE METODOLOJİ

Çalışmada on üç değişken kullanılmaktadır. Bu değişkenlerin ilki hanehalkı tüketim harcamaları diğerleri ise küreselleşmeyi temsil eden KOF endeksleridir. De Facto, De Jure ve toplam(genel) küreselleşme endeksleri seçilerek bu bölümde incelenmiştir. Çalışmada veriler arası ilişkilere nedensellik analizi, Engle-Granger Eşbütünleşme analizi, Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Modeli(ARDL) ve VAR analizi uygulanmıştır. VAR analizine ilişkin uygulama üç temel küreselleşme değişkenine uygulanmış, küreselleşme alt başlıklarını gösteren serilere yapılan VAR analizi ise tezin ekinde sunulmuştur. Tezin bu bölümünde tekrara düşülmemek için ve olası karışıklıkları engellemek için analizde kullanılan değişkenlerden sadece dördüne yer verilmiştir. Geri kalan dokuz değişkenin birim kök testleri, varyans ayrıştırma ve etki-tepki grafikleri tezin ekler bölümünde gösterilmiştir. Değişkenler ve temsil ettiği değerler aşağıda tablo biçiminde sunulmuştur. Değişkenlerden hanehalkı tüketim harcamalarının logaritması alınmış, küreselleşmeyi temsil eden endekslerin logaritması ise alınmamıştır. Hanehalkı tüketiminde meydana gelen değişimin küreselleşme endekslerine nazaran çok büyük olması değerlerin birbirlerine yaklaşmasını sağlamıştır.

Tablo 3.1: Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişken Adı	Değişkenin Kısaltması	Veri Kaynağı
Hanehalkı Tüketim Harcamaları (Yerel Para Cinsinden Reelleştirilmiş)	Hc	https://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.PRVT.KN
Toplam Küreselleşme Endeksi	Gl	https://kof.ethz.ch/en
De Fakto Küreselleşme Endeksi	Gldf	https://kof.ethz.ch/en
De Jure Küreselleşme Endeksi	Gldj	https://kof.ethz.ch/en

Çalışmadan kullanılan veriler ve kısaltmaları yukarıda verildiği gibi olup, verilerin yapıları ve analizlerin gerektirdiği biçimde dönüştürülebilirler. Bu durumda

verileri logaritmalarının alındığı durumda verilerin kısaltmalarının başına (I) sembolü eklenecektir. Seriler düzey değerlerinde durağan iseler kısaltmalarıyla, birinci fark alındıklarında durağanlaşıyorsa verilerin kısaltmalarının başına (D) sembolü eklenecektir. Çalışmada test istatistikleri ve birim kök testleri Eviews 9 programından yararlanılarak yapılacaktır. Analizde Hanehalkı Tüketim Harcamaları ile yukarıda kısaltmaları verilen küreselleşme endeksleri arasındaki ilişkinin varlığı aşağıda verildiği biçimde araştırılacaktır.

- Tüm değişkenlerin birim kök testleri yapılacaktır.
 - ADF birim kök testi yapılacaktır.
 - PP birim kök testi yapılacaktır.
- Hanehalkı tüketim harcamaları ile Küreselleşme Endeksleri arasında VAR analizi yapılacaktır.
 - Hanehalkı tüketim harcamaları ile Genel Küreselleşme Endeksi arasında VAR analizi yapılacaktır.
 - Hanehalkı tüketim harcamaları ile De Facto Küreselleşme Endeksi arasında VAR analizi yapılacaktır.
 - Hanehalkı tüketim harcamaları ile De Jure Küreselleşme Endeksi arasında VAR analizi yapılacaktır.
- Hanehalkı tüketim harcamaları ile Küreselleşme Endeksleri arasında Nedensellik analizi yapılacaktır.
 - Hanehalkı tüketim harcamaları ile Genel Küreselleşme Endeksi arasında Nedensellik analizi yapılacaktır.
 - Hanehalkı tüketim harcamaları ile De Facto Küreselleşme Endeksi arasında Nedensellik analizi yapılacaktır.
 - Hanehalkı tüketim harcamaları ile De Jure Küreselleşme Endeksi arasında Nedensellik analizi yapılacaktır.
- Hanehalkı tüketim harcamaları ile Küreselleşme Endeksleri arasında Eşbütünleşme Testi yapılacaktır.
 - Hanehalkı tüketim harcamaları ile Genel Küreselleşme Endeksi arasında Eşbütünleşme Testi yapılacaktır.
 - Hanehalkı tüketim harcamaları ile De Facto Küreselleşme Endeksi arasında Eşbütünleşme Testi yapılacaktır.

- Hanehalkı tüketim harcamaları ile De Jure Küreselleşme Endeksi arasında Eşbütünleşme Testi yapılacaktır.

Analizin iskeleti yukarıda verilen biçimde oluşturulmuştur. Görüldüğü üzere analiz, VAR analizi, Nedensellik ve Eşbütünleşme üst başlıkları altında toplanmış olup; her ana başlık altında üç analiz yapılarak toplamda dokuz analizle bu bölüm sonlandırılacaktır.

3.2. VERİLER İÇİN BİRİM KÖK TESTİ VE DURAĞANLIK ANALİZİ

Çalışmada kullanılan veriler zaman serisi olarak kullanıldığından bu serilerin analizinde kullanılacak yöntemin belirlenebilmesi ve tahmin edilecek modellerde sahte regresyon problemiyle karşılaşılmasından dolayı serilere birim kök testi yapılarak durağanlık düzeylerinin belirlenmesi gerekmektedir (Newbold ve Granger, 1974). Analizlerde kullanılan değişkenlerde meydana gelen bir şok etkisinin seri boyunca devam etmesi bu seride birim kök olduğunu göstermektedir. Şok etkisinin sınırlı kalarak sönmesi durumunda ise serinin durağan olduğu ve birim kök barındırmadığı söylenebilir. Dolayısıyla zaman serisinde şokların etkisinin kalıcı olup olmadığı kendinden sonraki sürede yarattığı etkiyle anlaşılmakta bu durumda serinin aldığı değer bir önceki dönem aldığı değerle regresyon oluşturularak bulunmaktadır. Seride bulunan değerler arasındaki farklar zamana bağlı olarak değişmemekte ise bu durum serinin durağan olmasına ve serinin ortalamasını sabit tutarak tutarlı regresyonlara izin vermektedir (Kutlar, 2009:262).

3.2.1. Veriler İçin ADF Birim Kök Testi

Seriler ve birim kökler hakkında kısaca bilgi verildikten sonra serilerin durağanlıkları Augmented Dickey Fuller(ADF) testi kullanılarak incelenmiştir. ADF testi durağanlık analizini serinin sabit terimli, sabit terimli ve trend içermesi veya yalın hali ile test etmektedir. Dickey Fuller testleri aşağıda üç farklı durumu gösterir biçimde denklemlendirilerek sunulmuştur.

- $\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t$ (Sabitli ve Trendsiz Model)
- $\Delta Y_t = \beta_0 + \delta Y_{t-1} + u_t$ (Sabitli ve Trendsiz Model)
- $\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \delta Y_{t-1} + u_t$ (Sabitli ve Trendli Model)

Bağımlı değişken olarak alınan ΔY_t 'yi açıklamakta kullanılan serinin gecikmeli değerlerinden oluşan Y_{t-1} 'in katsayısı serinin durağan olup olmadığını göstermektedir. Bu durumda serinin durağanlığına karar verilebilmesi için sıfır hipotezi ve alternatif hipotezi kurulmaktadır.

$H_0: \delta = 0$ olduğunda $\rho = 1$ olup, seri durağan değildir.

$H_1: \delta < 0$ olduğunda $\rho < 1$ olup, seri durağandır.

Dickey-Fuller denklemlerinde genellikle hata terimlerinin birbiriyle ilişkili olmaları sonucu otokorelasyon sorunu çıkmakta ve denklemdaki bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri de modele açıklayıcı değişken olarak eklendiğinde bu problem çözülmektedir (Hill, Griffiths ve Lim, 2009: 483-488). ADF testine ait denklem aşağıdaki biçimde oluşmaktadır.

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_i \cdot \Delta Y_{t-i} + u_t$$

ADF denklemine göre yapılan regresyonda hesaplanan t-istatistiği, kritik test değerlerinden mutlak değerce büyük olduğunda veya hesaplanan istatistik değeri 0,05'ten küçükse H_0 reddedilmekte ve serinin durağan olduğuna karar verilmektedir.

Tablo 3.2: ADF Test Sonuçları

Değişkenler	Düzy Değerleri			Sonuç
	ADF İstatistiği	Mac Kinnon %1 Anlamlılıkta Kritik Değeri	İstatistik Değeri	
lhc	-2.437992	-4.296729	0.3541	I(1)
gl	-2.441381	-4.296729	0.3526	I(1)
Gldf	-3.885135	-4.296729	0.0254	I(0)
Gldj	-1.284689	-4.296729	0.8725	I(1)
Değişkenler	1. FARKLARI			Sonuç
	ADF İstatistiği	Mac Kinnon %1 Anlamlılıkta Kritik Değeri	İstatistik Değeri	
ΔHc	-5.609753	-3.679322	0.0001	I(1)
ΔGl	-5.300710	-3.679322	0.0002	I(1)
$\Delta Gldf$	-6.445497	-3.679322	0.0000	I(0)
$\Delta Gldj$	-4.453820	-3.679322	0.0015	I(1)

Δ sembolü, değişkenlerin birinci farkının alındığını belirtmekte olup, düzey değerlerinde sabit terim ve trendli, birinci ve farklarda ise, sabit terimli modeller kullanılmıştır. Optimum gecikme uzunlukları Schwarz Bilgi Kriterine (SIC) göre belirlenmiştir. Mac Kinnon Kritik Değeri %1 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade etmekte, istatistik değeri %5 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade etmektedir. Yapılan ADF birim kök testi sonucunda Gldf, değişkeni %5 anlamlılık seviyesinde düzey değerlerinde durağan diğer tüm değişkenlerin 1. Farkta durağan hale geldiği görülmektedir. Yapılacak analizi güçlendirmek için bir başka birim kök testiyle sınanmasında fayda bulunmaktadır.

3.2.2. Veriler İçin Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi

Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi nonparametrik yöntemlerle Dickey Fuller testlerinin değiştirilmiş hali olup, bu nonparametrik yöntemlerle test gücünün artırılması amaçlanmıştır (Çağlayan ve Saçaklı, 2006). Bu birim kök testi serilerde değişen varyans sorunun bulunduğu durumda da geçerli bir test olup otokorelasyonu kaldırmakta da başarılıdır. PP testi özellikle küçük örnekler ve trend içeren serilerde ADF testine göre daha güvenilirdir (Hallam ve Zanolli, 1993). Birim kök testinde kullanmış olduğu denklem şu şekildedir:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \delta Y_{t-1} + \beta_1 \left(t - \frac{T}{2} \right) + u_t$$

Phillips ve Perron tarafından geliştirilen bu test istatistiğinin limit dağılımı, DF istatistiklerinin limit dağılımı ile aynıdır (İğde, 2010). Bu nedenle PP istatistikleri için de MacKinnon kritik değerleri kullanılmakta ve birim kök testleri de ADF ile aynıdır. PP hipotezleri aşağıda verildiği gibidir;

H_0 : $\delta = 0$ ise seri durağan değildir

H_1 : $\delta < 0$ ise seri durağandır.

PP denklemine göre yapılan regresyonda hesaplanan t-istatistiği, kritik test değerlerinden mutlak değerce büyük olduğunda veya hesaplanan “prob” değeri 0,05’ten küçükse H_0 reddedilmekte ve serinin durağan olduğuna karar verilmektedir.

Tablo 3.3: PP Test Sonuçları

Değişkenler	Düzey Değerleri			Sonuç
	PP İstatistiği	Mac Kinnon %1 Anlamlılıkta Kritik Değeri	Prob Değeri	
lhc	-2.437992	-4.296729	0.3541	I(1)
gl	-2.419295	-4.296729	0.3629	I(1)
Gldf	-3.953945	-4.296729	0.0218	I(0)
Gldj	-0.767894	-4.296729	0.9577	I(1)
Değişkenler	1. FARKLARI			Sonuç
	PP İstatistiği	Mac Kinnon %1 Anlamlılıkta Kritik Değeri	Prob Değeri	
ΔHc	-6.772268	-3.679322	0.0000	I(1)
ΔGl	-5.301923	-3.679322	0.0002	I(1)
$\Delta Gldf$	-7.948268	-3.679322	0.0000	I(0)
$\Delta Gldj$	-4.466358	-3.679322	0.0014	I(1)

Not: Δ sembolü, değişkenlerin birinci farkının alındığını belirtmekte olup, düzey değerlerinde sabit terim ve trendli, birinci ve farklarda ise, sabit terimli modeller kullanılmıştır. Bant Genişliği seçiminde Newey-West kullanılmıştır. Mac Kinnon Kritik Değeri %1 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade etmekte, prob değeri %5 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade etmektedir.

Yapılan PP birim kök testi sonucunda Gldf, değişkeninin %5 anlamlılık seviyesinde düzey değerlerinde durağan diğer tüm değişkenlerin 1. farkta durağan hale geldiği görülmektedir.

3.4. VAR ANALİZİ

Var Analizi ekonometrik çalışmalarda oldukça sık kullanılan ve modellerin oluşturulmasında araştırmacıların kısıtlarını hafifleten bir modellemedir. Genellikle makroekonomik değişkenlerin analizinde bir regresyon analizi kurulmakta, bağımlı ve bağımsız değişkenler seçilerek bu modelin açıklanması beklenmektedir. Bağımlı değişkeni açıklamaya çalışan açıklayıcı değişkenler, aynı zamanda bağımlı değişken tarafından etkileniyorsa bu gibi durumlarda eşanlı denklem sistemleri kullanılmaktadır.

Eşanlı denklem sistemlerinde yaşanan içsel-dışsal değişken kısıtlamalarının getirdiği problemleri Sims (1980) geliştirmiş olduğu kısıtsız VAR modelleri ile tüm

değişkenlerin içsel olarak modele dahil ederek çözmüştür. Dolayısıyla dışsal değişkenlerin varlığı durumunda modelde sağlanması gereken varsayımlar görmezden gelinebilmektedir. Bu durum modellerin kurulumunda modelin bir iktisadi teoriye uygun kurulması zorunluluğu da ortadan kalkmaktadır (Charemza ve Deadman, 1997). Böylece iktisadi olarak varlığı sezilen ve fakat açıklanması zor olan değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde Var modeli araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır. Bununla birlikte VAR modelinin, makroekonomik uygulamalarda geleceğe yönelik tahminlerde doğruluğu ve kesinliği ile alternatif yöntemlere karşı rekabet gücünü kanıtlamıştır (Kumar, Leone ve Gaskins, 1995).

VAR modelinin geleceğe yönelik tahminlerde doğruluğunu arttıran husus bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin açıklayıcı değişken olarak modele dahil edilmesinde yatmaktadır. Öyleyse modelin kurulumunda değişkenlerin gecikme uzunlukları önem kazanmaktadır. Var modeli tüm değişkenlerin gecikmeli değerleri ile tahmin edildiğinden ve tahmin yöntemi olarak en küçük kareler yöntemi kullanıldığından dolayı herhangi bir kısıt konulmadığı takdirde aşağıda kurulan iki değişkenli bir var modelini temsil eden denklem eşitliğinin sağ tarafı aynı değerleri içerecektir.

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i X_{t-i} + u_t \quad (1)$$

$$X_t = \gamma_0 + \sum_{i=1}^m \gamma_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^m \varphi_i Y_{t-i} + \vartheta_t \quad (2)$$

VAR modelinde kullanılacak zaman serilerinin durağan olması tercih edilmelidir (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 531) Dolayısıyla VAR modeli kurulmadan birim kök test yapılmalı ve serilerin birim kök içermediğinden emin olunmalıdır. Eğer serilerde birim kök varsa seriler durağanlaştırılarak modele dahil edilmelidir. Var modeli tahmini yapıldıktan sonra katsayı yorumlamasından ziyade etki-tepki fonksiyonları ve Varyans ayrıştırması yapılarak kurulan model yorumlanır.

Yukarıda verilen açıklamalar doğrultusunda hanehalkı tüketimi ve küreselleşme göstergeleri arasında VAR modelleri kurarak değişkenler arası ilişkiyi inceleyelim.

3.4.1. LHC-Gİ Değişkenlerine Ait VAR Analizi

Serilerin her ikisinde de birim kök bulunduğundan, seriler durağanlaştırılarak VAR tahmini yapılmıştır. Modelin gecikme uzunluğunun seçiminde VAR(2), VAR(3) ve VAR(4) modelleri denenmiş ve VAR modelinin bir gecikmeli olarak kurulmasının uygun olduğu görülmüştür.

Tablo 3.4: Var Modeli Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme Uzunluğu	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	3.318777	NA*	0.003098	-0.101444	-0.004668*	-0.073576*
1	7.920773	8.141994	0.002963*	-0.147752*	0.142578	-0.064147
2	8.598875	1.095396	0.003855	0.107779	0.591662	0.247120
3	10.10627	2.203111	0.004753	0.299518	0.976955	0.494595
4	15.36998	6.883319	0.004455	0.202309	1.073299	0.453123

Not: LR: Lagrange Ölçütünü, AIC: Akaike Bilgi Ölçütünü, FPE: Son Tahmin Hatası (Final Prediction Error) Ölçütünü, SC: Schwarz Ölçütünü, HQ: Hannan-Quinn Ölçütünü ifade etmektedir.

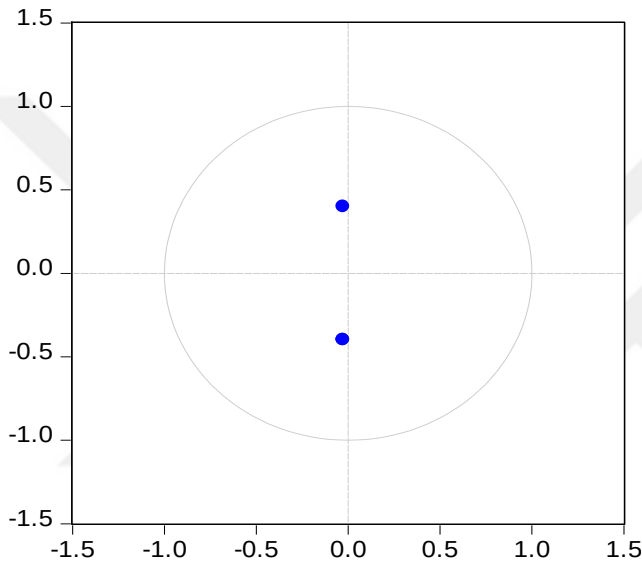
Optimum gecikme uzunluğu belirlenmesinde en çok “*” olan gecikme uzunluğu sayısı, uygun gecikme uzunluğu olarak kabul edilir. Yukarıda kurulan modelde sıfır ve bir gecikme uygun görünmektedir fakat modelin yapısı gereği VAR(0) kurulamayacağından VAR(1) modelinin kurulmasına karar verilmiştir. Ancak bu gecikme uzunluğuyla tahmin edilen VAR modelinde otokorelasyon sorunu çıkması halinde daha sonraki gecikme uzunluklarından birisinin seçilmesi gerekmektedir (Damodar, 1999: 697). Dolayısıyla VAR(1) modeli seçilerek otokorelasyon, değişen varyans ve birim kök tablosu gibi VAR modelinin kararlılığının test edilmesi gerekmektedir.

Tablo 3.5: Gecikme Uzunluğu Tespiti İçin Otokorelasyon ve Değişen Varyans Test Sonuçları

Gecikme Uzunluğu	LM-Stat	Olasılık Değeri
1	0.732578	0.9473
2	2.405079	0.6617
3	3.251554	0.5166
4	3.955635	0.4120
5	2.967532	0.5633
Değişen Varyans Testi		
Ki-Kare Değeri	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
1	15	0.6497

Kurulan VAR(1) modelinin otokorelasyon tablosu incelendiğinde beş gecikmeye kadar bir otokorelasyon problemine rastlanılmadığı görülmektedir. Oysa ki kurulan model bir gecikmeli VAR(1) modeli olduğundan sadece olasılık değeri 0.9473 olan gecikmenin gösterilmesi yeterlidir. Bu modelde beş gecikmeye kadar yer verilerek modelin kararlılığı gösterilmek istenmiş olup devam edegelen modellerde kurulan var modelinin gecikmesi doğrudan belirtilerek yorumlanacaktır. Ayrıca kurulan modelde değişen varyans problemine de rastlanılmamıştır.

Şekil 3.1: Ters Kökler

VAR(1) modelinin kararlılığını gösteren son grafik olarak ters kökler gösterilmiştir. Görüldüğü üzere ters kökler birim çemberin içinde yer almış ve dışarıya kaçarak modelde kararsızlığa yol açmamışlardır. Dolayısıyla kurulmuş olan model VAR'ın tüm kararlılık şartlarını sağlamaktadır. Böylelikle etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması yapılabilecektir.

3.4.1.1. LHC-Gİ Değişkenlerine Ait Varyans Ayrıştırması

Varyans ayrıştırma analizinde bir değişkenin varyansında meydana gelen değişimlerin nedenleri araştırılmaktadır. Böylece bir değişken üzerinde meydana gelen değişimin ne kadarının kendisinden ne kadarının diğer değişkenlerden kaynaklandığı görülebilir. Varyans ayrıştırma tablosu, serilerdeki değişimlerin altı dönem sonra

dengeye geldiği gözlemlendiğinden altı dönemlik varyans ayrıştırmaları yapılmış ve Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 3.6: Varyans Ayrıştırması Sonuçları

D(LHC)'nin Varyans Ayrıştırması			
Dönem	S.E.	D(LHC)	D(GI)
1	0.043499	100.0000	0.000000
2	0.047979	83.29500	16.70500
3	0.048457	83.57628	16.42372
4	0.048569	83.24804	16.75196
5	0.048580	83.25146	16.74854
6	0.048583	83.24384	16.75616

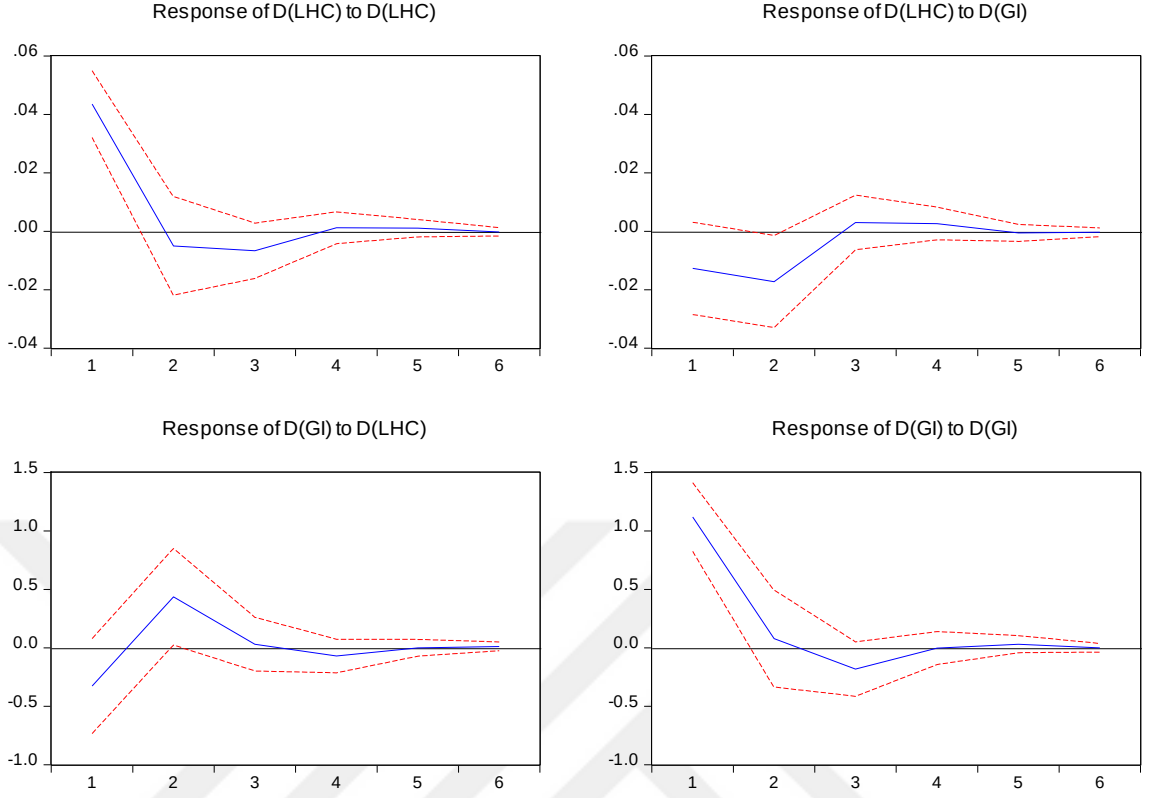
D(GI)'nin Varyans Ayrıştırması			
Dönem	S.E.	D(LHC)	D(GI)
1	1.118729	8.577238	91.42276
2	1.219426	19.95660	80.04340
3	1.233399	19.56381	80.43619
4	1.235705	19.82377	80.17623
5	1.236084	19.81167	80.18833
6	1.236139	19.81850	80.18150

Tablo 5'e bakıldığında; Hanehalkı Tüketim Harcamalarında meydana gelen değişimlerin ilk dönemde %100'ü kendisinden kaynaklanmakta iken yaklaşık altı dönem sonrasında dengeye gelerek %83.2'si kendisinden, %16,75'i Genel küreselleşme endeksinde meydana gelen değişimden kaynaklandığı görülmektedir. Bununla Türkiye'nin küreselleşme endeksinde meydana gelen değişimin ilk dönem içinde %8,57 gibi bir oranı hanehalkı tüketim harcamalarından kaynaklanmakta ve bu oran altı dönem sonunda %19.81 oranına yükselmektedir.

3.4.1.2. LHC-Gİ Değişkenlerine Ait Etki-Tepki Analizi

Var analizinde katsayı yorumlamaktan kaçınıldığı için bu konudaki açığı varyans ayrıştırması gibi etki-tepki fonksiyonları gidermektedir. Etki-tepki fonksiyonlarında temel amaç bir şoktan etkilenen değişkenin önce kendi verdiği tepkinin daha sonra diğer değişkenlerin verdiği tepkinin derecesinin ne olacağı ve bu tepki sürecinin ne zaman olağanlaşarak söneceğinin görülmesidir. Dolayısıyla etki-tepki analizi yapılırken değişkenlere dışsal olarak 1 standart sapmalık bir şok verilir ve tüm değişkenlerin bu şoka verdikleri tepkinin seyri incelenir. Verilen şok bağımlı değişken bağımsız değişken ayırt etmeksizin verildiğinden değişkenin sadece diğer değişkenlere karşı değil aynı zamanda kendine karşı verilen şokun da ne zaman söneceği hakkında bilgi vermektedir.

Grafik 3.1: LHC-Gİ Değişkenlerine Ait Etki-Tepki Fonksiyonu

Etki-tepki fonksiyonlarından da görüleceği üzere Hanehalkı tüketimine ve genel küreselleşme endeksine verilen bir birimlik şok sonrasında hanehalkı tüketimi ve küreselleşme eğilimi azalış trendine girmekte ve bu trend iki dönem boyunca devam ederken dördüncü dönemde yatay bir seyir izleyerek altıncı dönem sonrasında ise sönmektedir.

Burada asıl önemli husus değişkenin kendi kendisine verdiği tepkiden ziyade diğer değişkenlerin buna verdiği tepkidir. Dolayısıyla hanehalkı tüketiminde meydana gelen düşüş trendine küreselleşme eğilimi 2 dönem boyunca hafif bir düşüş eğilimi göstermekte ve ardından keskin bir yükseliş göstererek bu şoku üçüncü dönem sonunda söndürmektedir. Küreselleşme endeksinde meydana gelen düşüşe karşın hanehalkı tüketimi 2 dönem boyunca artmakta ve ikinci dönem sonrasında sert bir düşüş göstermekte ve sönmektedir.

3.4.2. LHC-GİDF Değişkenlerine Ait VAR Analizi

Serilerden sadece LHC’de birim kök bulunduğundan durağanlaştırılarak gecikme uzunluğu tahmini yapılmış ve VAR(4) modelinin uygun olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 3.7: Var Modeli Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme Uzunluğu	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-30.39676	NA	0.051000	2.699730	2.797901	2.725775
1	-1.186676	51.11765	0.006256	0.598890	0.893403*	0.677024
2	0.865968	3.250020	0.007430	0.761169	1.252025	0.891394
3	1.431940	0.801793	0.010117	1.047338	1.734536	1.229652
4	14.26023	16.03536*	0.005056*	0.311648*	1.195188	0.546051*
5	16.99997	2.968054	0.006026	0.416669	1.496552	0.703162
6	19.62870	2.409667	0.007556	0.530942	1.807167	0.869525

Not: LR: Lagrange Ölçütünü, AIC: Akaike Bilgi Ölçütünü, FPE: Son Tahmin Hatası (Final Prediction Error) Ölçütünü, SC: Schwarz Ölçütünü, HQ:Hannan-Quinn Ölçütünü ifade etmektedir.

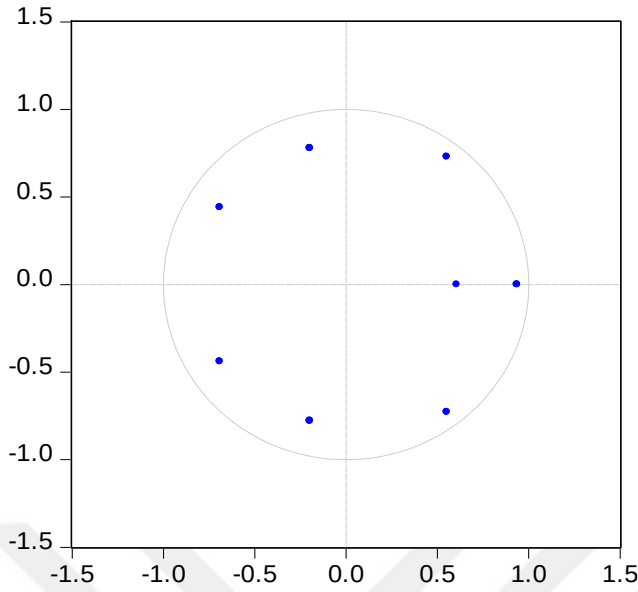
Optimum gecikme uzunluğu belirlenmesinde en çok * olan gecikme uzunluğu sayısı, uygun gecikme uzunluğu olarak kabul edilir. Yukarıda kurulan modelde dört gecikmeli model uygun görünmektedir. VAR(4) modeli seçilerek otokorelasyon, değişen varyans ve birim kök tablosu gibi VAR modelinin kararlılığının test edilmesi gerekmektedir.

Tablo 3.8: Gecikme Uzunluğu Tespiti İçin Otokorelasyon ve Değişen Varyans Test Sonuçları

Gecikme Uzunluğu	LM-Stat	Olasılık Değeri
1	1.604277	0.8080
2	2.954216	0.5655
3	2.466002	0.6507
4	1.003393	0.9093
Değişen Varyans Test Sonuçları		
Ki-Kare Değeri	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
49.72946	48	0.4043

Tablodan görüleceği üzere modelde otokorelasyon sorunu bulunmamaktadır. Olasılık değeri 0,05’ten yüksek olduğundan kurulan VAR(4) modelinde değişen varyans sorunu bulunmamaktadır.

Şekil 3.2: Ters Kökler

3.4.2.1. LHC-GİDF Değişkenlerine Ait Varyans Ayrıştırması

VAR(4) modelinin kararlılığını gösteren son grafik olarak ters kökler gösterilmiştir. Görüldüğü üzere ters kökler birim çemberin içinde yer almış ve dışarıya kaçarak modelde kararsızlığa yol açmamışlardır. Dolayısıyla kurulmuş olan model VAR'ın tüm kararlılık şartlarını sağlamaktadır. Böylelikle etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması yapılabilecektir.

Tablo 3.9: Varyans Ayrıştırması Sonuçları

D(LHC)'nin Varyans Ayrıştırması				GİDF'nin Varyans Ayrıştırması		
Dönem	S.E.	D(LHC)	GİDF	S.E.	D(LHC)	GİDF
1	0.038515	100.0000	0.000000	1.291945	1.774359	98.22564
2	0.039987	94.29022	5.709782	1.890883	11.29050	88.70950
3	0.040530	94.43721	5.562791	2.190820	18.52565	81.47435
4	0.048040	69.68881	30.31119	2.286354	20.76559	79.23441
5	0.049217	71.11348	28.88652	2.644883	32.82003	67.17997

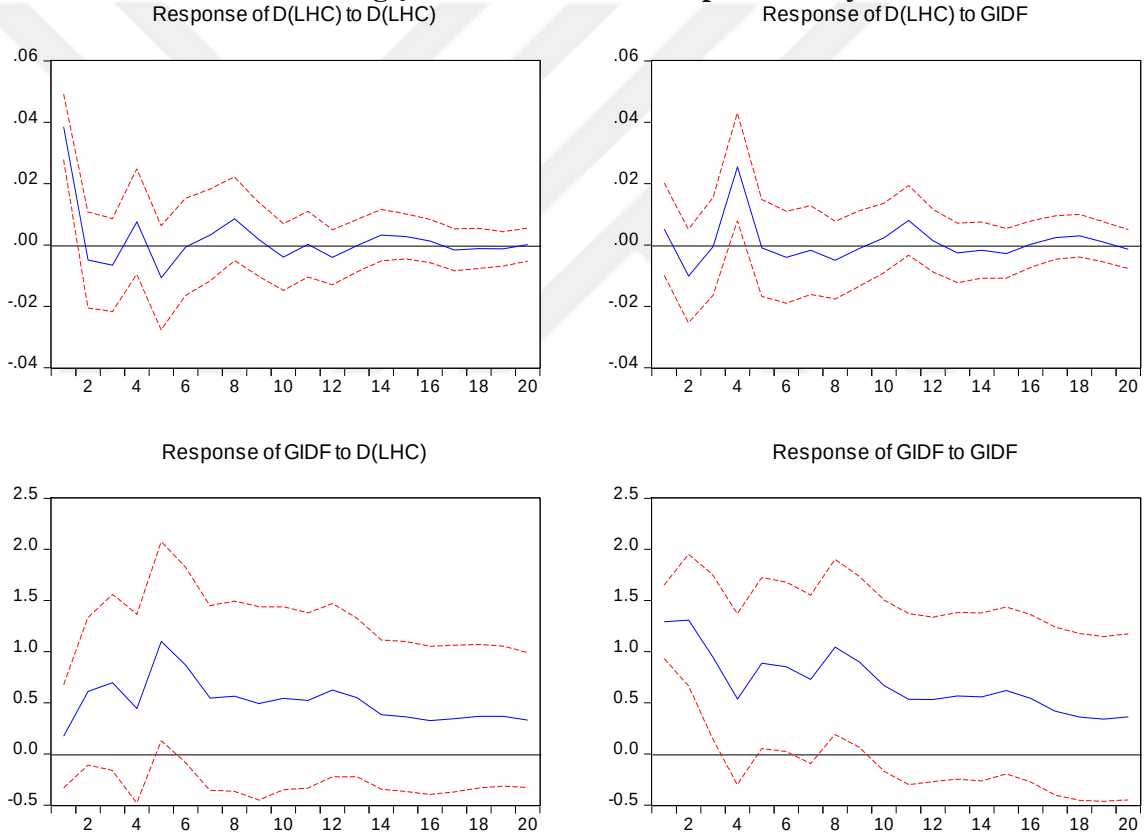
Tablo 8'e bakıldığında; Hanehalkı Tüketim Harcamalarında meydana gelen değişimlerin ikinci ve üçüncü döneminde %94'ü kendisinden kaynaklanmakta iken dördüncü dönemde sert bir biçimde düşerek hanehalkı tüketiminin %30'unun De Facto küreselleşme endeksiyle açıklanması oldukça anlamlı bir durumdur. Söz konusu oran

beşinci dönemde %28 gibi bir oranla dengeye ulaşmaktadır. Benzer bir durum De Facto küreselleşme endeksinin varyans ayrıştırmasında yaşansa da radikal yükselişler yerine daha yumuşak bir geçişle benzer oranları yakaladığı görülmekte bu durum hanehalkı tüketim ile De Facto küreselleşme arasında yakın bir ilişki olduğunu ifade etmektedir.

3.4.2.2. LHC-GİDF Değişkenlerine Ait Etki-Tepki Analizi

Hanehalkı tüketimi ve De Facto Küreselleşme endekslerine dışsal olarak 1 standart sapmalı bir şok verilince tüm değişkenlerin bu şoka verdikleri tepki inceleyelim.

Grafik 3.2: LHC-GİDF Değişkenlerine Ait Etki-Tepki Fonksiyonu

Grafikten anlaşılabacağı üzere Hanehalkı tüketiminde meydana gelen düşüş ve yükselişler De Facto küreselleşme endeksinde benzer yönlü sınırlı hareketlere neden olmaktadır. Bununla birlikte De Facto küreselleşme endeksinde meydana gelen değişimler Hanehalkı tüketimini ilk üç dönem arttırıcı yönde etkilerken daha sonra sınırlı düzeyde birlikte hareket ettikleri söylenebilir. Sekizinci dönem sonrasında ise şokun etkisinin zayıfladığı görülmektedir.

3.4.3. LHC-GİDJ Değişkenlerine Ait VAR Analizi

Serilerin her ikisinde de birim kök bulunduğundan, seriler durağanlaştırılarak VAR tahmini yapılmıştır. Modelin gecikme uzunluğunun seçiminde VAR(2), VAR(3) ve VAR(4) modelleri denenmiş ve VAR modelinin bir gecikmeli olarak kurulmasının uygun olduğu görülmüştür.

Tablo 3.10: Var Modeli Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	3.070470	NA*	0.003157	-0.082344	0.014433*	-0.054476*
1	7.220218	7.341862	0.003127*	-0.093863*	0.196467	-0.010258
2	7.618418	0.643246	0.004157	0.183199	0.667082	0.322540
3	9.951238	3.409507	0.004810	0.311443	0.988880	0.506520
4	11.57312	2.120928	0.005966	0.494375	1.365365	0.745189

Not: LR: Lagrange Ölçütünü, AIC: Akaike Bilgi Ölçütünü, FPE: Son Tahmin Hatası (Final Prediction Error) Ölçütünü, SC: Schwarz Ölçütünü, HQ: Hannan-Quinn Ölçütünü ifade etmektedir.

Optimum gecikme uzunluğu belirlenmesinde en çok * olan gecikme uzunluğu sayısı, uygun gecikme uzunluğu olarak kabul edilir. Yukarıda kurulan modelde sıfır ve bir gecikme uygun görünmektedir fakat modelin yapısı gereği VAR(0) kurulamayacağından VAR(1) modelinin kurulmasına karar verilmiştir.

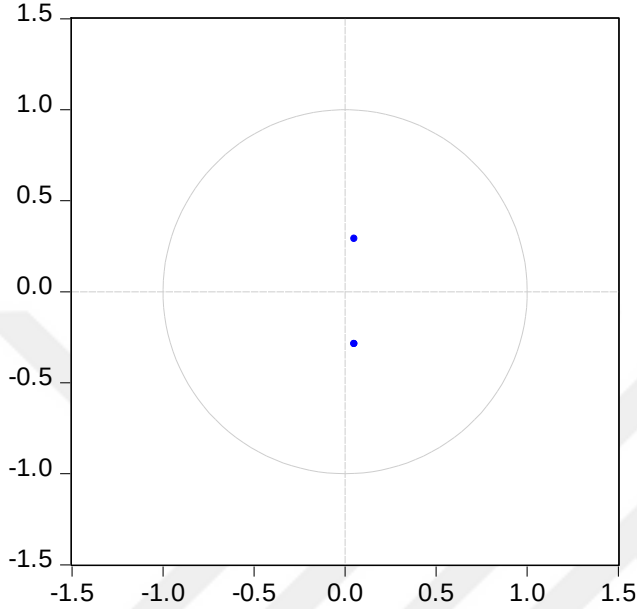
Tablo 3.11: Gecikme Uzunluğu Tespiti İçin Otokorelasyon ve Değişen Varyans Test Sonuçları

Gecikme Uzunluğu	LM-Stat	Olasılık Değeri
1	4.403134	0.3542
2	0.951349	0.9171
3	1.924156	0.7497
4	1.740403	0.7834
Değişen Varyans Testi		
Ki-Kare Değeri	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
17.57947	12	0.1291

Kurulan VAR(1) modelinin otokorelasyon tablosu incelendiğinde dört gecikmeye kadar bir otokorelasyon problemine rastlanılmadığı görülmektedir. Ayrıca kurulan modelde değişen varyans problemine de rastlanılmamıştır. Tüm olasılık değerleri %0,05'ten yüksek olup modelin kurulumunda bir problem olmadığını

göstermektedir. Modelin kararlı olup olmadığına ters köklerin birim çember içinde kalıp kalmadığı incelendikten sonra karar verilecek olup, modelin kararlı olması durumunda VAR analizine devam edilecektir.

Şekil 3.3: Ters Kökler

VAR(1) modelinin kararlılığını gösteren son grafik olarak ters kökler gösterilmiştir. Görüldüğü üzere ters kökler birim çemberin içinde yer almış ve dışarıya kaçarak modelde kararsızlığa yol açmamışlardır.

3.4.3.1. LHC-GİDJ Değişkenlerine Ait Varyans Ayırıştırması

VAR(1) modeli VAR analizinin tüm kararlılık şartlarını sağlamaktadır. Dolayısıyla değişkenler arası Varyans ayırıştırma sonuçları incelenerek değişkenler arasında meydana gelen değişimin % kaçının kendi ve diğer değişken kaynaklı olduğu görülebilecektir.

Tablo 3.12: Varyans Ayırıştırması Sonuçları

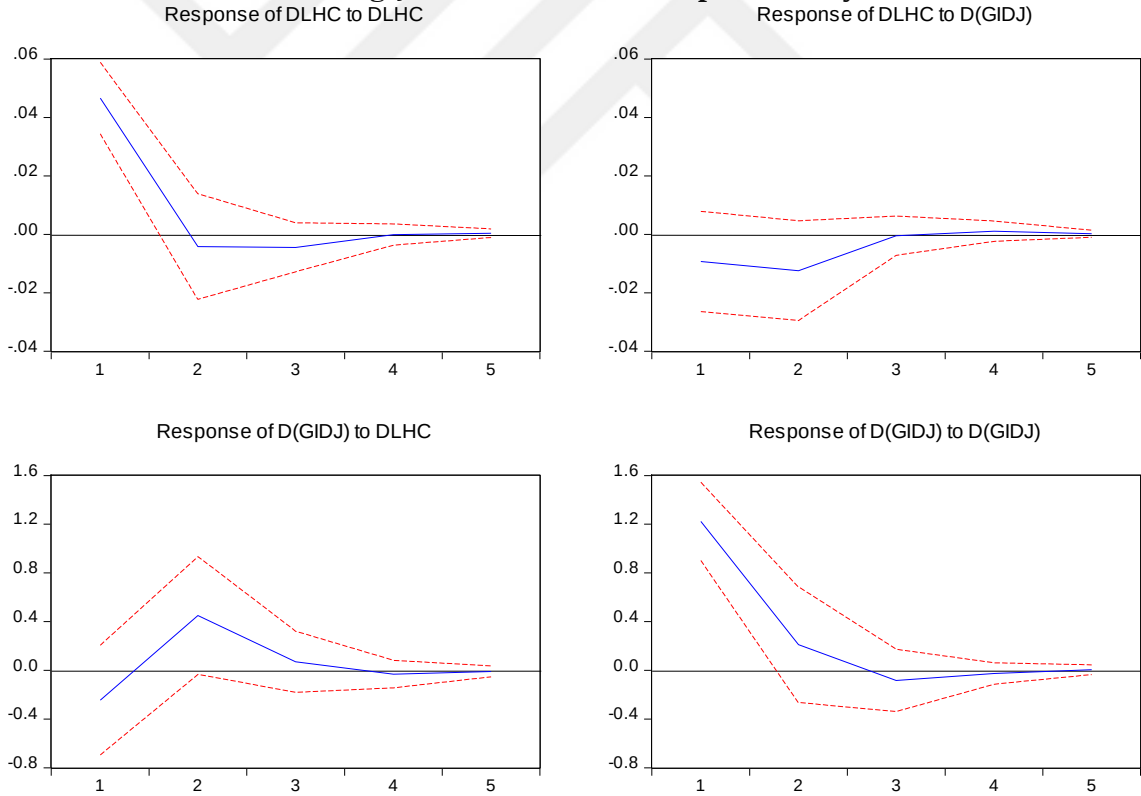
D(LHC)'nin Varyans Ayırıştırması				GİDJ'nin Varyans Ayırıştırması		
Dönem	S.E.	D(LHC)	GİDJ	S.E.	D(LHC)	GİDJ
1	0.046611	100.0000	0.000000	1.223451	4.003840	95.99616
2	0.048732	92.22125	7.778753	1.339458	14.66844	85.33156
3	0.048960	92.20589	7.794105	1.343138	14.85406	85.14594
4	0.048971	92.16562	7.834384	1.343947	14.89184	85.10816
5	0.048973	92.16396	7.836037	1.343982	14.89594	85.10406

Tablo 5'e bakıldığında; Hanehalkı Tüketim Harcamalarında meydana gelen değişimlerin ilk dönemde %100'ü kendisinden kaynaklanmakta iken yaklaşık dört dönem sonrasında dengeye gelerek %92.16'sı kendisinden, %7,83'i De Jure küreselleşme endeksinde meydana gelen değişimden kaynaklandığı görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin küreselleşme endeksinde meydana gelen değişimin ilk dönem içinde %4 gibi bir oranı hanehalkı tüketim harcamalarından kaynaklanmakta ve bu oran beş dönem sonunda %14.89 oranına yükselmektedir.

3.4.3.2. LHC-GİDJ Değişkenlerine Ait Etki-Tepki Analizi

Hanehalkı tüketimi ve De Jure Küreselleşme endekslerine dışsal olarak 1 standart sapmalı bir şok verilince tüm değişkenlerin bu şoka verdikleri tepki inceleyelim.

Grafik 3.3: LHC-GİDJ Değişkenlerine Ait Etki-Tepki Fonksiyonu

Etki-tepki fonksiyonlarından da görüleceği üzere Hanehalkı tüketimine ve genel küreselleşme endeksine verilen bir birimlik şok sonrasında hanehalkı tüketimi ve küreselleşme eğilimi azalış trendine girmekte ve bu trend hanehalkı tüketiminde iki dönem boyunca küreselleşme eğiliminde üç dönem devam etmekte dördüncü dönemde

yatay bir seyir izleyerek beşinci dönem sonrasında ise sönmektedir. Hanehalkı tüketiminde meydana gelen düşüş trendine küreselleşme eğilimi çok sınırlı bir azalış eğilimi göstermekte düşüş eğiliminin sona ermesinden sonra ise yükseliş eğilimine girmekte ve bir dönem sonra sönmektedir. Küreselleşme endeksinde meydana gelen düşüşe karşın hanehalkı tüketimi 2 dönem boyunca artmakta ve ikinci dönem sonrasında sert bir düşüş göstermekte ve sönmektedir.

3.3. GRANGER Nedensellik Testi

İstatistiki olarak değişkenlik arasındaki bağımlılık ilişkisini ortaya koymaya çalışan regresyon analizi bağımlılık ilişkisini ortaya koysa da nedensellik ilişkisini açıklamakta yetersizdir (Tarı, 2010:436). İki zaman serisi arasında güçlü bir ilişkinin varlığı bu iki serinin her zaman birbirinin nedeni olduğu gibi bir sonuç ortaya çıkarmaz. Tanım olarak, rastsal bir X değişkeninin geçmişi, bütün olası ilgili diğer etkenler ve rastsal olmayan bilgiler de dikkate alındıktan sonra, diğer bir rastsal Y değişkeninin geleceğinin daha iyi tahmin edilmesini sağlıyorsa, X değişkeni Y'nin Granger-nedenidir denir (Atukeren, 2011). Granger(1969), nedensellik testi, şu modeller yardımıyla gerçekleştirilmektedir:

$$X_t = \sum_{i=1}^m \alpha_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i Y_{t-i} + u_t$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \theta_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \gamma_i X_{t-i} + u_t$$

Kurulu bulunan denklemlerden de görüleceği üzere Granger Nedensellik testi tek yönlü bir test değildir. Granger nedensellik testinde nedensellik hem X' den Y'ye, hem de Y' den X'e doğru olabilir. Bununla birlikte tek yönlü bir nedensellik bulunabileceği gibi değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisinin bulunamaması da mümkündür. Bu durum iktisat teorisinde nedensellik yönünün tam olarak ortaya konmadığı durumlarda, kurulacak modellerde bağımlı değişkenlerin belirlenmesinde de kullanılmaktadır.

Granger Nedensellik analizi VAR modelini temel alarak nedensellik ilişkisini belirlemektedir. Granger nedensellik denklemlerinde yer alan “ m ” değeri değişkenler için tahmin edilen VAR modelinin gecikme sayısıdır (Enders, 1995:395). Granger Nedensellik analizinde sıradan en küçük kareler kullanılarak regresyonlar bulunmakta ve bu regresyonların kurulmasında ise serilerin durağanlık şartını sağlaması beklenmektedir (Stock ve Watson, 2011:552).

Hanehalkı tüketim harcamaları ile Küreselleşmenin nedensellik yönünden inceleneceği bu bölümde Genel Küreselleşme endeksi, De Facto Küreselleşme endeksi ve De Jure Küreselleşme endeksi ile ayrı ayrı nedensellik testi yapılacaktır. Granger nedensellik testinde, öncelikle nedensellik ilişkisi aranan değişkenlerin uygun gecikme uzunlukları araştırılmaktadır. Uygun gecikme uzunlukları ise kurulan VAR modeliyle bulunmaktadır. Nedensellik testlerine girmeden yapılan VAR analizinde her grup için uygun gecikme uzunlukları tahmin edilmiştir. Dolayısıyla tekrara düşmemek için yapılacak nedensellik testlerinde VAR gecikmelerine yer verilmeyecektir. Bununla birlikte nedensellik testlerinde değişkenler arasında nedensel anlamda bir etkileşim ve etkileşimin yönü hakkında bilgi vermektedir. Değişkenler arasında etkinin büyüklüğü veya etkinin artırma yönünde mi yoksa azaltma yönünde mi olduğu belirlenmemektedir.

3.3.1. HC-GL GRANGER Nedensellik Testi

Nedensellik testi yapılacak olan değişkenlerden Hc ve GL değişkenin ADF ve PP birim kök testlerine göre birim kök içerdiği ve birinci farkları alındığında durağan hale geldiği görülmüştür. Yapılan VAR analizinden yararlanılarak $m = 1$ gecikme uzunluğunun seçilmesine ve buna dayalı nedensellik testine geçilmesine karar verilmiştir.

Tablo 3.13: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Gözlem Sayısı	F-İstatistik	Olasılık Değeri
DGI → DLHC	29	6.89399	0.0143
DLHC → DGI	29	5.76765	0.0238

H_0 hipotezi, %5 anlamlılık düzeyinde her iki nedensellik yönüyle reddedilmiştir. Dolayısıyla Granger nedensellik testi sonuçlarına göre Hanehalkı tüketimi ile Genel

Küreselleşme Endeksi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu ve her iki değişkenin de birbirini etkilediği görülmektedir.

3.3.2. HC-GLDF GRANGER Nedensellik Testi

Nedensellik testi yapılacak olan değişkenlerden Hc ve GLDF değişkenlerinden ADF ve PP birim kök testlerine göre Hc değişkeninin birim kök içerdiği ve birinci farkları alındığında durağan hale geldiği GLDF değişkeninin ise düzeyde durağan olduğu görülmüştür. Yapılan VAR analizinden yararlanılarak $m = 4$ gecikme uzunluğunun seçilmesine ve buna dayalı nedensellik testine geçilmesine karar verilmiştir.

Tablo 3.14: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Gözlem Sayısı	F-İstatistik	Olasılık Değeri
DGIDF → DLHC	26	2.98188	0.0491
DLHC → DGIDF	26	3.98865	0.0184

H_0 Hipotezi, %5 anlamlılık düzeyinde her iki nedensellik yönüyle reddedilmiştir. Dolayısıyla Granger nedensellik testi sonuçlarına göre Hanehalkı tüketimi ile De Facto Küreselleşme Endeksi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu ve her iki değişkenin de birbirini etkilediği görülmektedir.

3.3.3. HC-GLDJ GRANGER Nedensellik Testi

Nedensellik testi yapılacak olan değişkenlerden Hc ve GLDJ değişkeninin ADF ve PP birim kök testlerine göre birim kök içerdiği ve birinci farkları alındığında durağan hale geldiği GLDF değişkenini ise düzeyde durağan olduğu görülmüştür. Yapılan VAR analizinden yararlanılarak $m = 1$ gecikme uzunluğunun seçilmesine ve buna dayalı nedensellik testine geçilmesine karar verilmiştir.

Tablo 3.15: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Gözlem Sayısı	F-İstatistik	Olasılık Değeri
DGIDJ → DLHC	29	2.64841	0.1157
DLHC → DGIDJ	29	4.80244	0.0376

De Jure Küreselleşme endeksi yönünden Hanehalkı tüketimi yönüne doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığı yönündeki H_0 hipotezi, %5 anlamlılık düzeyinde kabul

edilmiştir. Aksi yöndeki nedensellik ilişkisinin olmadığına dair H_0 hipotezi ise reddedilmiştir. Hanehalkı tüketiminden, De Jure Küreselleşme endeksi yönüne bir nedensellik ilişkisi kabul edilmiştir.

3.4. EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ

Eşbütünleşme analizleri ile seriler arasında uzun dönemli ilişkiler gösterilmek istenmektedir. Stokastik trendlere sahip zaman serileri uzun dönemde birbirine çok yakın hareket edebilirler böylece ortak bir trende sahipmiş gibi görünebilirler. Bu tür serilere eşbütünleşik seriler denir (Stock ve diğerleri, 2011:664). Zaman serilerinin trendlerini incelemek serilerin her zaman eşbütünleşik olup olmadığı hakkında bize net bilgi veremez çünkü serilerin trendleri stokastik trendden yani durağan olmamalarından ötürü var olabilmektedir (Sevüktekin ve Çınar, 2014:558). Bu durumda serilerin birinci veya ikinci farklarını serileri stokastik trendlerden arındırır da serilerin sahip olduğu bilgilerin kaybolmasına da yol açmaktadır. Yaşanan veri kayıplarıyla kurulacak bir regresyon ise uzun dönem verilerini kaybettiği için bir uzun dönem denge ilişkisi veremeyecektir (Tarı, 2010:415).

Eşbütünleşme yaklaşımı durağan olmayan serilerin uzun dönemli ilişkilerini inceleyerek bu sorunu ortadan kaldırmaktadır. Daha basit bir ifadeyle seriler durağan olmasalar bile düzey değerleriyle yapılacak uzun dönem ilişkisinin tahmin edilmesine imkân vermektedir. Eşbütünleşme analizinin yapılmasında iki farklı yöntem kullanılmıştır. Bunlar ARDL modeli ve Engle-Granger Eşbütünleşme analizleridir. Bu analizler sırasıyla aşağıda verildiği biçimde yapılmıştır.

- Hanehalkı tüketim harcamaları ile Genel Küreselleşme Endeksi arasında Engle-Granger Eşbütünleşme Analizi yapılacaktır.
- Hanehalkı tüketim harcamaları ile De Facto Küreselleşme Endeksi arasında ARDL sınır testi yapılacaktır.
- Hanehalkı tüketim harcamaları ile De Jure Küreselleşme Endeksi arasında Engle-Granger Eşbütünleşme Analizi yapılacaktır.

Görüldüğü üzere De Facto küreselleşme endeksi ile Hanehalkı Tüketim Harcamaları arasındaki eşbütünleşme ilişkisi diğer endekslerden farklı olarak ARDL sınır testi yardımıyla yapılmış olup, neden bu yöntemin tercih edildiği ve yöntem

basamakları ARDL analizinin yapıldığı bölümde detaylı olarak anlatıldığından, Engle-Granger Eşbütünleşme Analizi ve analiz basamakları burada anlatılacaktır.

Eşbütünleşme analizlerinin ilki Engle ve Granger (1987) tarafından geliştirilmiştir. Ardından daha farklı eşbütünleşme analizleri geliştirilmiştir. Literatürde sıkça kullanılan Johansen Eşbütünleşme Analizinin yerine Engle-Granger Eşbütünleşme testinin kullanılmasının temel nedeni iki değişken arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin inceleniyor olmasıdır. Johansen Eşbütünleşme Analizi ikiden daha fazla açıklayıcı değişkenin olması durumunda kullanılmaktadır (Sevüktekin ve Çınar, 2014:580-581). Bu durumun tabi gereği olarak Johansen Eşbütünleşme Analizinde denklem sistemi kullanılırken Engle-Granger Eşbütünleşme Analizinde tek denklemlili hata düzeltme modeli yeterli olmaktadır. Engle-Granger Eşbütünleşme Analizinde kullanılan denklem aşağıdaki biçimde ifade edilebilir.

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_t + u_t$$

Bu denklemde Y_t bağımlı değişken iken X_t bağımsız değişken olarak ifade edilmektedir. Engle-Granger Eşbütünleşme Analizinde ise bağımlı veya bağımsız değişkenden ziyade u_t hata terimi önemli konumdadır. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisine hata terimi u_t 'nin durağanlık durumu incelenerek karar verilmektedir. Kısaca hata teriminin düzey değerinde durağan olması durumunda değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğuna karar verilmektedir. Hata teriminin düzey değerinde durağan olmadığı durumlarda ise eşbütünleşme ilişkisinin varlığından söz edilemez.

Bununla birlikte Engle-Granger Eşbütünleşme Analizinde önemli kısıtlar bulunmaktadır. Bunların ilki modelde en çok iki değişkenin kullanılması ikincisi ise modelde kullanılacak serilerin aynı dereceden durağan olmaları gerekmesidir (Engle ve Granger, 1987).

Özetlemek gerekirse öncelikle serilerin durağanlıkları test edilerek aynı dereceden durağan olup olmadıkları kontrol edilir. Ardından seriler düzey değerleriyle tahmin edilerek hata terimleri elde edilir. Hata terimine ise ADF birim kök testi

yapılarak test istatistikleri elde edilir ve bu değerler Engle-Granger tarafından geliştirilen ve tablolaştırılan değerlerle karşılaştırılarak u_t 'nin durağanlık durumuna göre eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığına karar verilir.

3.4.1. HC-GL ENGLE-GRANGER Eşbütünleşme Analizi

Hc ve GL değişkenleriyle kurulan modelde her iki değişkenin de I(1) olduğu görüldüğünden analize geçilebilir.

Tablo 3.16: Engle-Grenger Eşbütünleşme Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Tau-istatistiği	Olasılık Değeri	Z-istatistiği	Olasılık Değeri
LHC	-2.014717	0.5289	-8.207478	0.4267
GI	-2.669656	0.2377	-10.19169	0.2862

H_0 hipotezi eşbütünleşmenin olmadığı şeklindedir. Olasılık değeri %5 anlamlılık düzeyinin üzerinde olduğu için seriler arasında Eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı anlaşılmıştır.

3.4.2. HC-GLDF ARDL Eşbütünleşme Analizi

Bu kısımda HC ve GLDF arasındaki Eşbütünleşme ilişkisi tahmin edilecektir. Analizde kullanılan metot değiştirilerek ARDL modeline geçilmiştir. Engle-Grangle Eşbütünleşme analizi yerine ARDL modelinin seçilmesinin sebebi verilerin durağanlık dereceleridir. Engle-Grangle serilerin aynı düzeyde durağan olma şartı ararken ARDL modelinde böyle bir kısıt bulunmamaktadır (Pesaran, Shin ve Smith, 2001:299). ARDL sınır testi yaklaşımında değişkenlerin düzeyde veya birinci farklarda bağımsız olma durumundan bağımsız olarak tahmin yapma imkanı vermektedir. Eşbütünleşme ilişkisini tahmin etmeye çalıştığımız değişkenlerden HC birinci farkta durağan hale gelmekte iken GLDF ise düzeyde durağandır. Bağımlı değişkenin gecikmelerinin de bağımsız değişkenin gecikmeleri gibi modele dahil eden kısıtlanmamış hata düzeltme modelinin denklemi aşağıda verildiği şekliyledir.

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \alpha_{2i} \Delta X_{t-i} + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 X_{t-1} + u_t$$

Model denkleminden görüleceği üzere Δ fark operatörü m ise uygun gecikme uzunluğunu vermektedir. Model kurulumu hakkında verilen bilgiler sonrasında model tahminine geçilebilir. Model tahmini yapılırken değişkenler için uygun gecikme uzunluğunun bulunması gerekmektedir. ARDL modeli hem bağımlı değişken hem de bağımsız değişkenler için farklı gecikme uzunlukları seçmememize imkân vermektedir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler için kurulan VAR modelinde tüm değişkenler için 1 gecikmeli modelin kurulması uygun görülmüştür. Akaike Bilgi kriteri kullanılarak oluşturulan ARDL(1,1) modeli tahmin edildiğinde seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını tespit etmek için sınır testi yapılarak F-İstatistiği değerine bakılır.

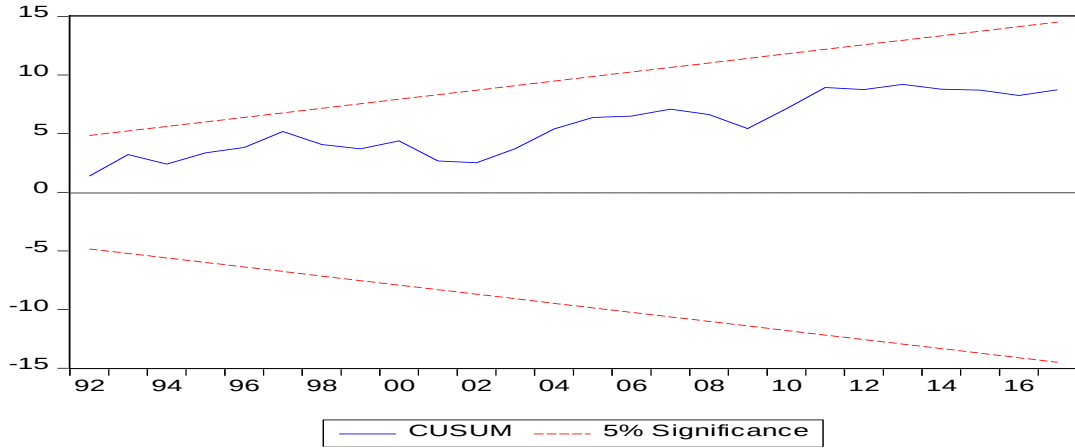
Tablo 3.17: Sınır Testi Eşbütünleşme F testi Sonuçları

Bağımsız Değişken Sayısı	F İstatistik Değeri	Kritik Değerler					
		%1		%5		%10	
		I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
k=1	8.71	4.94	5.58	3.62	4.16	3.02	3.51

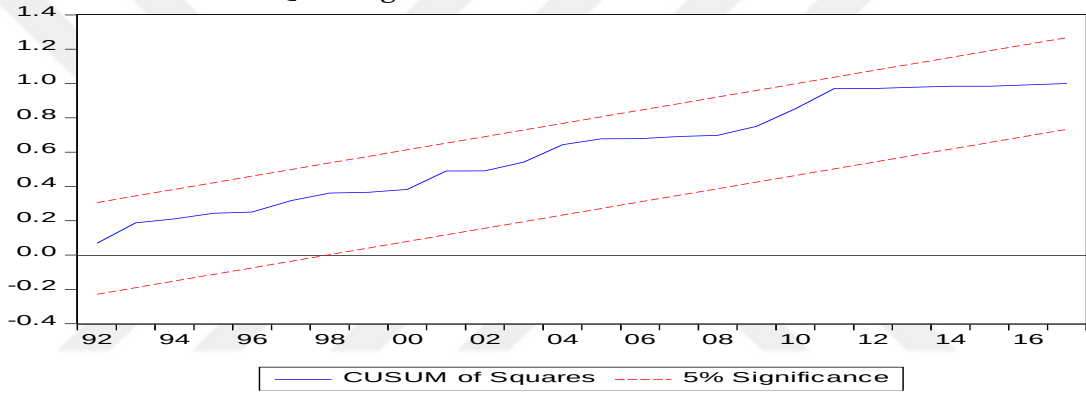
Yapılan testte F-İstatistik değeri 8.71 ile %1 anlamlılık düzeyinde belirlenen değerlerin üzerindedir. Dolayısıyla eşbütünleşmenin olmadığı yönündeki temel hipotezi reddetmek mümkündür. Bu bulgu değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiği diğer bir ifadeyle eşbütünleşik olduğu anlamına gelmektedir. Eşbütünleşik olduğu görülen serilerin uzun ve kısa dönem ilişkilerinin araştırılması için gecikmesi dağıtılmış otoregresif modellerin tahmin edilmesi sürecine geçilmiştir.

Uzun ve kısa dönem analizi için ARDL(1,1) modeli kurulmuş uzun dönem analizi için katsayılar kısa dönem analizi için ise hata düzeltme terimi tahmin edilmiştir. Tahmin edilen modelde regresyon katsayılarının istikrarlı olduğunu göstermek için tanınal testler yapılmış, Cusum ve Cusum Q grafikleri çizilmiştir.

Grafik 3.4: Cusum Grafiği

Grafik 3.5: Cusum Q Grafiği

Grafiklerden de anlaşılabileceği üzere regresyon katsayıları istikrarlıdır. Dolayısıyla model tahmin sonuçlarının sunulmasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Tablo 3.18: Katsayı ve Tanısal Test Sonuçları

Uzun Dönem Katsayıları			
Değişkenler	Katsayılar	t-istatistik Değerleri	Olasılık Değerleri
GIDF	0.042213	0.456722	0.6517
C	22.150663	2.493286	0.0193
Kısa Dönem Katsayıları			
D(GIDF)	-0.008909	-1.924874	0.0653
ECT(-1)	0.019826	5.305018	0.0000
Tanısal Testler			
$R^2 = 0.98$		$X^2_{SC}=0.444$	
$\bar{R}^2 = 0.98$		$X^2_{BPG}=0.162$	
DW= 2.24		$X^2_{Ramsey}=0.6923$	
$F_{ist}= 566$		$X^2_{JBN}=0.646$	

Not: Burada X^2_{SC} , X^2_{BPG} , X^2_{JBN} X^2_{Ramsey} sırasıyla Breusch-Godfrey ardışık bağımlılık, Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans, Jarque-Bera normallik testi, Ramsey istatistikleridir.

Tablodan görüleceği üzere uzun dönem katsayıları olasılık değerleri %0,05'ten yüksek değerler almış olup istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bununla birlikte Kısa dönem katsayıları %10 düzeyinde anlamlı olup $D(GIDF)$ 'değişkeninin katsayısı oldukça küçük çıkmıştır. Bu durum De Facto küreselleşmede meydana gelen artışın hanehalkı tüketim harcamalarını azaltacağı yönündedir. ECT hata düzeltme terimi istatistiki olarak anlamlı olup katsayısı pozitif değerlidir. Bu durum her dönem hanehalkı tüketimi ile De Facto küreselleşmenin denge durumundan uzaklaştığı biçiminde yorumlanabilir.

ECT terimi her dönemde meydana gelen sapmaların ortalamaya nasıl yaklaştığını veya uzaklaştığını göstermektedir. Fakat her bütünleşik seride hata düzelme modeli çalışmayabilir(Tarı, 2010:435).

3.4.3. HC-GLDJ ENGLE-GRANGER Eşbütünleşme Analizi

Engle-Granger Eşbütünleşme analizi yapılırken modelde kullanılacak serilerin aynı dereceden durağan olmaları gerekmektedir (Engle ve Granger, 1987).Hc ve GLDJ değişkenleriyle kurulan modelde her iki değişkenin de $I(1)$ olduğu görüldüğünden analize geçilebilir.

Tablo 3.19: Engle-Grenger Eşbütünleşme Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Tau-istatistiği	Olasılık Değeri	Z-istatistiği	Olasılık Değeri
LHC	-0.963724	0.9090	-3.250573	0.8575
GIDJ	-1.739937	0.6622	-5.516046	0.6639

H_0 hipotezi eşbütünleşmenin olmadığı şeklindedir. Olasılık değeri %5 anlamlılık düzeyinin üzerinde olduğu için seriler arasında Eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı anlaşılmıştır.

3.5. EKONOMETRİK ANALİZ DEĞERLENDİRMELERİ

Hanehalkı tüketimini etkileyen faktörlerden olan küreselleşme sürecinin Türkiye özelinde bu etkiyi ne denli meydana getirdiği araştırılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle tüm küreselleşme süreçlerini barındırdığı düşünülen üç açıklayıcı değişken seçilmiştir. Bu değişkenlerden Genel Küreselleşme ve De Jure küreselleşme yapılan birim kök testlerinde birinci farkları alındığında durağan olduğu görülmüştür. De Facto

Küreselleşme değişkeninin ise Mac Kinnon %1 anlamlılık düzeyinde durağan olmadığı ve fakat istatistik değerine göre %5 düzeyinde anlamlı olduğu görüldüğünden istatistik değeri baz alınarak yapılan analizlerde düzey değeri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan üç açıklayıcı değişken için öncelikle VAR analizi daha sonra nedensellik testi ve son olarak da Eşbütünleşme testi yapılmıştır.

Değişkenler arasında VAR analizi yapılarak değişkenlerin eşanlı olarak incelemesi yapılmıştır. Kurulan Var modelinde Hanehalkı tüketim harcamalarının ayrı ayrı %16,75'inin genel küreselleşme %28,88'inin De Facto küreselleşme ve %7,83'ünün De Jure Küreselleşme endeksi tarafından açıklanabileceği görülmüştür. Tüm değişkenlerin Varyans ayrıştırma sonuçları, etki tepki fonksiyonlarıyla birlikte düşünüldüğünde küreselleşme sürecinde yaşanan bir şokun hanehalkı tüketimini ortalama 5 yıl süreyle etkilediği ve daha sonra dengeye geldiği görülmektedir. Örneğin genel küreselleşme endeksi içinde yer alan mal ve hizmet ticareti ile bu değişkenlere eklenebilecek doğrudan yabancı yatırımların artışının hanehalkı tüketimini ortalama beş yıl süreyle arttıracığı ve daha sonra tüketimin dengeye gelerek durağanlaşacağı öngörülebilir. Veyahut bunun tersi durumların da söz konusu olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Ticari vergi ve regülasyonların veyahut yatırım kısıtlamalarının artması basın hürriyetinin azalması gibi değişkenlerde meydana gelen değişimlerin hanehalkı tüketimini azaltıcı yönünün ortalama beş yıl gibi bir süre sonunda dengelendiği görülmektedir. Bu durum bize oldukça önemli sonuçlara ulaştırmakta ve ilginç değerlendirmelere yapmamıza imkan vermektedir çünkü Türkiye gibi büyük bir ülkenin küreselleşme sürecine tepki süresinin çok kısa olduğu ve bu süreçten çok hızlı bir biçimde etkilendiğini göstermektedir. Öte yandan ülke ekonomisinin dinamik yapısını da ortaya koymaktadır. Çünkü yaşanan şoklardan sonra küreselleşme gibi yüzyıllarca süren sürece çok hızlı adapte olduğunu ve yeni dengesini çok hızlı bir şekilde bulduğu da düşünülebilir. Öte yandan VAR analizinde hanehalkı tüketimini açıklamakta en yüksek paya sahip olan değişken şüphesiz eşbütünleşme ilişkisinin de bulunduğu De Facto küreselleşme endeksi olmuştur. Bu durum De Facto küreselleşme endeksini oluşturan faktörlerin diğer tüm değişkenler ve içerdiği faktörlerden daha çok hanehalkı tüketimini etkilediğini göstermektedir.

De jure değişkenler De Facto değişkenlerin hazırlayıcısı olduğundan Hanehalkı tüketiciminin hâlihazır durumlardan daha çok etkilendiğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle Hanehalkının algılardan çok olgulardan etkilendiğini, ihtimallerden ziyade mevcut durumu analiz ederek harcamalarını yaptığını ortaya koymaktadır. Daha somut bir örnek vermek gerekirse De Jure değişkenlerden olan Uluslararası Havaalanlarının artması veya yolcu sayısında meydana gelen artışın hanehalkı tüketicimini De Facto bir değişken olan uluslararası turizm kadar etkilemediği düşünölebilir. Burada Uluslararası havaalanlarının, uluslararası turizmin hazırlayıcısı ve kolaylaştırıcısı olma rolü de göz ardı edilmemelidir. Her ne kadar yapılan analiz küreselleşme değişkenleri bazında değil endeksleri bazında yapılmış olsa da analizin daha anlaşılır kılınması için endeks içinden değişkenler seçilerek örneklendirilmiştir. Bununla birlikte daha sonra yapılacak çalışmalara kaynaklık ederek çalışmanın ayrıntılandırılması ve genel endeksler yerine bilginin küreselleşmesi gibi alt endekslerin kullanılması değişkenlerin etkileri üzerinde daha net konuşulmasına imkân verecektir.

Hanehalkı tüketimiyle Genel küreselleşme endeksi ve De Facto Küreselleşme endeksi arasında yapılan nedensellik testlerinde her bir değişken için ayrı ayrı çift yönlü bir nedensellik olduğu görölmüştür. Ayrıca hanehalkı tüketiminden De Jure Küreselleşme endeksi yönüne bir nedensellik ilişkisi var iken tersi yönde bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır. Değişkenler arasında sebep sonuç ilişkilerinin arandığı nedensellik testinin sonucunda Türkiye özelinde De Jure hariç tüm küreselleşme endekslerinin hanehalkı tüketim harcamalarını etkilediği ve hanehalkı tüketim harcamalarının tüm küreselleşme endekslerini etkilediği görölmektedir. Yapılan Granger Nedensellik testi ekonometrik olarak kısaca “*X, Y’nin Granger Nedeni ise, bu durumda X, Y için önemli bir kestiricidir.*” olarak ifade edilmektedir (Stock ve Watson, 2011:553).

Nedensellik testinden anlaşılması gereken Hanehalkı tüketiminde meydana gelen bir değişimin küreselleşme düzeyinde kesinlikle bir değişime sebep olacağı veya küreselleşme düzeyinde meydana gelen bir değişimin hanehalkı tüketiminde ileride kesinlikle bir değişime sebep olacağı değildir. Yapılan nedensellik testinden anlaşılması gereken hanehalkı tüketiminin geçmiş değerleri küreselleşme endekslerindeki değişimlerin öngörölmesinde faydalı bilgiler içerdigi şeklindedir. Bununla birlikte

küreselleşme endekslerinin geçmiş değerleri hanehalkı tüketimindeki değişimlerin öngörülmesinde faydalı bilgiler içermektedir. Bu durum VAR analizi sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. De Jure küreselleşme endeksinin Hanehalkı tüketiminin %7,83 gibi diğer değişkenlere oranla daha az bir kısmını açıklaması nedensellik testinde hanehalkı tüketiminin granger nedeni olmama yönünde kendini göstermiştir. Bu durum VAR analizinde yapılan yorumları doğrular nitelikte hanehalkı tüketiminin De Jure değişkenlerce açıklama gücünün oldukça az olduğunu öte yandan De Facto değişkenlerin ise hanehalkı tüketiminin nedeni olması sonucunu beraber getirmektedir. Tekrar belirtmek gerekirse Türkiye’de hanehalkı sanal rakamlardan, yapılan uluslararası antlaşmalardan, gelecek ile ilgili yapılan ve açıklanan plan ve programlardan ziyade kendi gerçekliği ile yaşamakta ve tüketimini buna göre düzenlemektedir. Bununla birlikte hanehalkı tüketim harcamalarının tüm küreselleşme endekslerini etkilediği görülmesi ise hanehalkı tüketiminin Türkiye’nin dışa açılmasını diğer bir ifadeyle küreselleşmesini zorunlu hale getirdiğini düşündürmektedir. Hanehalkı tüketiminin tüm dünya ile birlikte ortaklaşa hareket ettiği benzer mal ve hizmet gruplarına artan talebin küreselleşme sürecinin hazırlayıcısı belki de zorlayıcısı olduğu fikrini ortaya koymaktadır.

Nedensellik ilişkileri incelendikten sonra değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi araştırılmıştır. Eşbütünleşme ilişkisinin araştırılmasında Engle-Granger eşbütünleşme analizi ve ARDL modeli kullanılmıştır. Engle-Granger eşbütünleşme analizi birinci farklar alındığında durağanlaşan Genel Küreselleşme Endeksi ile De Jure Küreselleşme endeksine uygulanırken ARDL modeli ise bağımlı değişken olan hanehalkı tüketiminin birinci farkta, De Facto Küreselleşme endeksinin ise düzeyde durağan olduğu modele uygulanmıştır. Engle-Granger eşbütünleşme analizinde açıklayıcı değişken olarak kullanılan Genel Küreselleşme Endeksi ile De Jure Küreselleşme endeksinin hanehalkı tüketim harcamalarıyla Eşbütünleşme ilişkisi bulanamamıştır. Eşbütünleşme ilişkisi durağan olmayan serilerin durağan bir ilişkiye sahip olma durumu veya aynı stokastik trende sahip olma yani uzun dönem bir denge yakalama hali olarak nitelenebilir. Dolayısıyla hanehalkı tüketim harcamalarıyla Genel Küreselleşme ve De Jure Küreselleşme endeksinin uzun dönemde bir denge durumu yakalamadıkları görülmüştür.

De Facto Küreselleşme endeksi ile hanehalkı tüketimi arasındaki Eşbütünleşme ilişkisi diğer değişkenlerden farklı çıkmıştır. Eşbütünleşme ilişkisi ARDL modeliyle araştırılmış ve kurulan modelin tahmini sonrası seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu görülmüştür. Bu durum serileri uzun dönemde aynı stokastik trende sahip olarak uzun dönem dengesini yakaladıkları anlamına gelmektedir. Bunun üzerine kısa ve uzun dönem katsayıları tahmin edilmiştir. Uzun dönem katsayıları istatistiki olarak anlamlı çıkmadığı gibi kısa dönem hata düzeltme terimi de iktisat teorisine uygun olarak negatif katsayı değeri almamıştır. Burada kısa dönemde yaşanacak bir sapmanın ortalamaya yaklaşmadığı ve hatta uzaklaştığı ifade edilebilir. Hata düzeltme teriminin pozitif değeri almasında karşın eşbütünleşmenin varlığı yaşanan sapmalara rağmen birlikte hareket ettikleri ve fakat bir denge değerinde eşitlenmedikleri anlamına gelmektedir. Uzun dönem katsayılarının istatistiki olarak anlamsız olması analizi tek başına yorumlamakta güçlük yaratmış olsa da yapılan nedensellik ve VAR analizleri ile birlikte De Facto Küreselleşme endeksinin hanehalkı tüketimi üzerine diğer endekslerden daha fazla etkili olduğu görülmektedir.

Son olarak değişkenler olarak verilen birim kök testleri yapılan ve fakat analiz bölümüne konmayan on adet değişkenin VAR analizi yapılmış ve varyans ayrıştırması tezin ekler bölümüne analiz sırası gözetilerek konulmuştur.

SONUÇ

Tüketim harcamaları tüm dünyada milli gelirin önemli bir yüzdesini oluşturmaktadır. Politika yapıcılar için oldukça önem arz eden bu oran ulusal ve OECD gibi uluslararası kurumlar tarafından hesaplanmakta ve tahmin edilmektedir. Hanehalkı tüketim harcamaları ile devlet harcamaları birlikte değerlendirildiğinde ise tüketim harcamalarının toplamının ekonomilerin çok büyük bir miktarını oluşturduğu görülmektedir. 1980 yılında Türkiye’de hanehalkı tüketiminin GSYH’nin %75,59’u gibi oldukça yüksek bir oranına ulaştığı OECD tarafından tahmin edilmiştir(OECD, 2016).

Ekonominin dörtte üçünden daha fazla olan hanehalkı tüketimi oranı zamanla düşme eğilimi göstermiş ve 2018 yılında TÜİK verilerine göre %58,86 oranına düşmüştür. Dolayısıyla tüketim harcamaları analizi politikacılar, üreticiler, tüketiciler, iktisatçılar ve sosyologlar gibi toplumun her kesimini yakından ilgilendiren bir konudur.

Tüketiciler sınırlı gelirleriyle mal ve hizmet almakta ve gelirini ihtiyaçları doğrultusunda bölüşürmektedir. Bu bölüşüme devlet uygulamış olduğu para ve maliye politikaları ile müdahale etmekte kimi mal ve hizmetlere ulaşımı kolaylaştırırken kimilerinin ise maliyetini yükselterek erişimini zorlaştırmaktadır. Ve fakat tüketicilerin taleplerini salt iktisadi nedenlerle açıklamak da mümkün değildir. Tüketici talepleri günden güne değişmekte, teknolojinin gelişmesi ve ulaşılabilir olması, mal ve hizmetlerin serbest dolaşım hızının artması, iletişim ve ulaşımın hiç olmadığı kadar kolaylaşması tüm dünyada tüketicilerin birbirine benzemesine neden olmaktadır. Farklı kültür yapılarına sahip insanlar gibi farklı coğrafyada yaşayan insanlar da benzer tüketim kalıplarına sahip olmakta benzer taleplerde bulunmakta ve benzer olumsuzluklara karşı eylem yapabilmektedir. Bu durum küreselleşme sürecinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Küreselleşme sadece bireylerin tüketim taleplerinin benzeşmesine yol açmamıştır, bunun ötesinde benzer tüketim kalıpları gösteren tüketiciler aynı zamanda benzer gelir kalıpları da göstermek istemişlerdir. Bu durum gelir adaletsizliği, yoksulluk gibi sorunların giderilmesi yönünde taleplerin artmasına yol açmıştır. Küreselleşmenin getirdiği iddia edilen birçok problemin yine küreselleşmenin getirmiş olduğu imkânlar

dolayısıyla tüm dünyaya duyurulması ve protesto edilmesi ise bu sürecin ayrı bir ironisini oluşturmaktadır.

Küresel olarak hanehalkı tüketimi sadece ekonomik büyümenin veyahut ekonomik bütünlüğün değil, ekonomik refahın ve kalkınmışlığın da temel belirleyicisi sayılmaktadır (Stiglitz, Sen ve Fitoussi, 2017), (Gerstberger ve Yaneva, 2013). Bu durum hanehalkı tüketim harcamaları ile küreselleşme ilişkisini incelemeyi ve araştırmayı zorunlu hale getirmektedir. Yapmış olduğumuz çalışmada hanehalkı tüketim harcamaları ile analizine yer verdiğimiz tüm küreselleşme endeksleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Kurulan Var modelinde Hanehalkı tüketim harcamalarının ayrı ayrı %16,75'inin genel küreselleşme %28,88'inin De Facto küreselleşme ve %7,83'ünün De Jure Küreselleşme endeksi tarafından açıklanabileceği görülmüştür.

VAR analizinde elde edilen sonuçlardan yola çıkarak sadece hanehalkı tüketiminin küreselleşme sürecinden etkilenmediği aynı zamanda bu süreci de etkilediği ortaya çıkmıştır. Bunun haricince VAR analizinde hanehalkı tüketiminin %28,88'lik kısmını açıklamakta olduğu görülen De Facto küreselleşme aynı zamanda hanehalkı tüketimiyle eşbütünleşik olması bu endeksin alt başlıklarını incelemeyi gerektirmektedir. Yirmi üç alt başlığa sahip olan De Facto küreselleşme endeksinin başlıca değişkenleri “Mal Ticareti, Hizmet Ticareti, Ticari Partner Çeşitlendirmesi, FDI, Portfolyo Yatırımı, Uluslararası Borç, Uluslararası Rezerv, Uluslararası Gelirler, Uluslararası ses trafiği, Transferler, Uluslararası Turizm, Göçmenlik” gibi değişkenler içermektedir.

Görüldüğü gibi iki yönlü etkileşimin bulunduğu hanehalkı tüketim harcamaları ile küreselleşme süreci arasında yakın ve yoğun bir ilişki mevcuttur. Küreselleşme ise dalgalar halinde hareket eden bir süreçtir. Zaman zaman dalga boyutu azalmakta ise de bu süreç devam eden bir süreçtir. Dolayısıyla küreselleşme sürecinin getirdiği problemlerden kaçmak için küreselleşme sürecine karşı durmak oldukça zor belki de imkansızdır. Ayrıca küreselleşmenin karşısında yer almak dünyanın birçok yerinde meydana gelen ve Sanayi 4.0 olarak adlandırılan insansız araçlar, çalışansız fabrikalar, öğrenen makineler gibi teknolojik gelişmelerden mahrum kalmak gibi büyük

problemlere de yol açabilir. Ülkelerin küreselleşme gerçeğiyle yüzleşmemek adına içe kapanarak dünyadan kopuk bir rejim inşası kısa vadede küçük başarılar elde edilmesine imkân verse de orta ve uzun vadede o ülkenin fakirleşmesine, yoksulluğun daha çok artmasına ve hanehalkı tüketim harcamalarının ise düşmesine sebep olacaktır.

KAYNAKÇA

- Accord, A. (2008). United Nations Conference on Trade and Development. *Agenda*, 1(5).
- Agenor, P.-R. (2004). Does globalization hurt the poor? *International Economics and Economic Policy*, 1(1), 21–51. doi:10.1007/s10368-003-0004-3
- Akbay, C. ve Bilgiç, A. (2011). Türkiye’de 2003-2008 Dönemlerinde Tüketim Harcamaları ile Gıda Harcamalarında Meydana Gelen Değişimler. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 2(17), 73–79.
- Akbay, C., Bilgiç, A. ve Miran, B. (2008). Türkiye’de Önemli Gıda Ürünlerinin Talep Esneklikleri. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 14(2), 55–65.
- Aktaş, A. R. (2008). *Kentsel Alanda Et Talep Analizi: Batı Akdeniz Bölgesi Örneği*. Süleyman Demirel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi
- Aktulay Çakır, T. M. (2014). Postmodern tüketim ve tüketicinin değişen özellikleri “Online satın almaya yönelik tutumların ayrıştırılmış planlı davranış teorisi çerçevesinde incelenmesi”. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Al-rodhan, N. R. F. (2006). Program on the Geopolitical Implications of Globalization and Transnational Security Definitions of Globalization: A Comprehensive Overview and a Proposed Definition. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 1–21.
- Albrow, M. ve King, E. (1990). *Globalization, knowledge and society: readings from international sociology*. Sage Publications. London
- Alesina, A. ve Rodrik, D. (1994). Distributive Politics and Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 109(2), 465–490. doi:10.2307/2118470
- Alp, E. ve Seven, Ü. (2019). The dynamics of household final consumption: The role of wealth channel. *Central Bank Review*, 19(1), 21–32. doi:10.1016/j.cbrev.2019.03.002
- Altunöz, U. (2013). Gelir-Tüketim İlişkisi. <https://www.paraborsa.net/i/gelir-tuketim-iliskisi/>, (03/12/2019).
- Altunöz, U. (2014). Tüketim fonksiyonu ve Türkiye için gelir-tüketim ilişkisinin ampirik analizi. *International Conference on Eurasian Economies* içinde (ss. 1–7).
- Aninat, E. (2001). China, Globalization, and the IMF -- Address by Eduardo Aninat. <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp011401>, (24/05/2019).

- Apostoaie, M. (2011). *Measuring Economic Globalization-Facts And Figures* <http://www.annals.seap.usv.ro/index.php/annals/article/viewFile/416/429>
- Apple. (2019). <https://www.apple.com/tr/supplier-responsibility/>, (01/07/2019).
- Arestis, P. ve Basu, S. (2004). Financial globalisation and regulation. *Research in International Business and Finance*, 18(2), 129–140. doi:10.1016/J.RIBAF.2003.11.001
- Arokiasamy, A. R. A., Al-Rodhan, N., Stoudmann, G., Arokiasamy, A. R. A., Raj, a. A. A., Lam, Y. Y., ... Knight, J. (2010). Definitions of globalization: A comprehensive overview and a proposed definition. *Retrieved July, 1(33)*, 10–16. doi:10.1177/0268580900015002003
- Asteriou, D. ve Agiomirgianakis, G. M. (2001). Human capital and economic growth: time series evidence from Greece. *Journal of Policy Modeling*, 23(5), 481–489.
- Atack, J., Haines, M. R. ve Margo, R. A. (2008). *Railroads and the Rise of the Factory: Evidence for the United States, 1850-70*. National Bureau of Economic Research.
- Atukeren, E. (2011). Granger-Nedensellik Sınamalarına Yeni Yaklaşımlar. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25, 137–153.
- Aydemir, C. ve Güneş, H. H. (2006). Merkantilizmin Ortaya Çıkışı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 1–23.
- Aydemir, C. ve Kaya, M. (2007). Küreselleşme kavramı ve ekonomik yönü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 260–282.
- Aydın, A. K. (2004). Serbest Ticaret Anlaşmalarının Yeri ve Türkiye'nin Dış Ticaretinin Geliştirilmesindeki Önemi / T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı: Şubat http://www.mfa.gov.tr/serbest-ticaret-anlasmalarinin-yeri-ve-turkiye_nin-dis-ticaretiningelistirilmesindeki-onemi.
- Aydın, M. K. (2000). Neoliberal Dalga ya da Küreselleşme. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 13–26.
- Ayhan, F. (2016). Döviz kuru oynaklığı, dış ticaret ve istihdam ilişkisi: Türkiye uygulaması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baldwin, C. Y. (1986). *Competition in global industries*. Harvard Business Press.
- Baldwin, R. Four phases of globalisation. <https://www.futurelearn.com/courses/globalisation/0/steps/25790>, (25/05/2019).

- Balseven, H. ve Erdoğan, M. M. (2004). Mali Krizleri Önlemede Sermaye Kontrolleri: Malezya ve Şili Deneyimlerinden Türkiye İçin Dersler. *2004 Türkiye İktisat Kongresi: Gelişme Stratejileri ve Makroekonomik Politikalar Tebliğ Metinleri-I*, 207–236.
- BAŞ, K. (2009). Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 49–70.
- Bilous, S. (2011). Indices of globalization as instruments for its measurement.
- Bloomberg. (y.y.). Japon ev kadınları Türk tahvillerine geri dönüyor | Piyasalar Haberleri. <https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/1527816-japon-ev-kadinklari-turk-tahvillerine-geri-donuyor>, (16/06/2019) .
- Bonsu, C. O. ve Muzindutsi, P.-F. (2017). Macroeconomic Determinants of Household Consumption Expenditure in Ghana: A Multivariate Cointegration Approach. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(4), 737–745.
- Bozkurt, H. ve Doğan, S. (2003). Eğitim-İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Kointegrasyon Analizi. *II. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*.
- Bozkurt, N. (2002). Ticaretin felsefesi, tarihçesi ve etikle olan sıkı bağına ilişkin bazı saptamalar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*.
- Bozkurt, V. (2000). Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları. *Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan*.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.469.5402&rep=rep1&type=pdf#page=196>
- BOZKURT, V. (2000). Küreselleşme: Kavram - Gelişim ve Yaklaşımlar. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 2(1).
- Çağlayan, E. ve Saçaklı, İ. (2006). Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliğinin Sıfır Frekansta Spektrum Tahmincisine Dayanan Birim Kök Testleri İle İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 121–137.
- ÇALIŞKAN, Ş. (2010). Türkiye’de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (59), 89–132.
- ÇALMAŞUR, G. ve KILIÇ, A. (2018). Türkiye’de Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Analizi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 61–73.
- Can, M. ve Doğan, B. (2016). Küreselleşme ve Enerji Tüketimi İlişkisi: Türkiye Örneğinde Eşbütünleşme Analizi. *Maliye Dergisi*, (170), 59–70.

- Cebeci, İ. (2011). Küreselleşme Yaklaşımları Kapsamında Küreselleşme Sürecinin Tarihsel Değerlendirmesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*.
- Cebeci, K. (2008). Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü. 3 *Türk Hukuk Sisteminde Normlar Hiyerarşisi ve Sayıştay Denetimine Etkileri*, 23.
- Charemza, W. ve Deadman, D. (1997). New directions in econometric practice : general to specific modelling, cointegration, and vector autoregression. JSTOR.
- Childe, G. V. (2009). *Tarihte Neler Oldu?*(A. Şenel & M. Tunçay, Trans). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Chinn, M. D. ve Ito, H. (2008). A New Measure of Financial Openness. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 10(3), 309–322.
- Chuang, Y. (2000). Human capital, exports, and economic growth: a causality analysis for Taiwan, 1952–1995. *Review of international economics*, 8(4), 712–720.
- Çımrın, F. K. (2014). Kapitalizm, Çevre Ve Çok Uluslu Şirketler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 50(50).
- Clemens, M. A. ve Kremer, M. (2016). The New Role for the World Bank. *Journal of Economic Perspectives*, 30(1), 53–76.
- Conard, J. W. (1959). *An introduction to the theory of interest*. Univ of California Press.
- CUMHURBAŞKANLIĞI, S. V. B. B. İşgücü Piyasasındaki Gelişmelerin Makro Analizi. İşgücü Piyasasındaki Gelişmelerin Makro Analizi (2019). <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/04/İşgücü-Piyasası-Görünüm-2019-1ceyrek.pdf>
- Cuterela, S. (2012). Globalization: Definition, Processes and Concepts. *Romanian Statistical Review Supplement*, 60(4), 137–146. .
- Damodar, G. (1999). Basic Econometrics, Çev. Ü. Şenesen ve GG Şenesen, *Literatür Yayınevi, İstanbul*.
- Dansuk, E. (1997). Türkiye’de yoksulluğun ölçülmesi ve sosyo-ekonomik yapılarla ilişkisi. *DPT Uzmanlık Tezi, DPT Yayını, Ankara*.
- DE JURE Cambridge İngilizce Sözlüğü, <https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce/de-jure>, (19/01/2020).
- Deane, P. M. (1979). *The first industrial revolution*. Cambridge University Press.

- Demir, Y. ve Armağan, G. (2013). Aydın'da Hanehalklarının Gıda Tüketim Talebi Ekonometrik Analizi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 50(1), 97–107.
- DEMİRAL, M. (2007). Türkiye Ekonomisi İçin Tüketim Fonksiyonu Tahmini (1980 - 2005). *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(2), 347–366.
- Doğan, A. ve Uzun, A. (2014). Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), 325–344.
- Doğan, B. ve Can, M. (2019). The Relationship Between Globalization and Income Distribution: An Empirical Analysis in the Context of South Korea. *Emerging Economic Models for Global Sustainability and Social Development* içinde (ss. 20–45). IGI Global.
- Dollar, D., Kleineberg, T. ve Kraay, A. (2001). *Growth is good for the poor*. Policy Research working paper; no. WPS 2587. Washington, DC: World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/419351468782165950/Growth-is-good-for-the-poor>.
- Domazet, A., Sendić, R. ve Alić, A. (2012). Convergence analysis of household expenditures using the absolute β -convergence method. *Business Systems Research*, 3(1).
- Dreher, A., Gaston, N. ve Martens, P. (2008). *Measuring Globalisation*. New York, NY: Springer New York. doi:10.1007/978-0-387-74069-0
- Eğilmez, M., KENDİME YAZILAR - Mahfi Eğilmez yazıları: Gelir Dağılımında Son Durum. 2016. <http://www.mahfiegilmez.com/2016/09/gelir-daglimnda-son-durum.html> (20/11/2019).
- Eğilmez, M., KENDİME YAZILAR - Mahfi Eğilmez yazıları: Türkiye Ekonomisi Göstergeleri ve İdeal Ölçüler. <http://www.mahfiegilmez.com/2014/12/turkiye-ekonomisi-gostergeleri-ve-ideal.html> (14/01/2020).
- Eğilmez, M. (2013). KENDİME YAZILAR - Mahfi Eğilmez yazıları: Gelir, Tüketim, Tasarruf ve Faiz. <http://www.mahfiegilmez.com/2013/02/temel-ekonomik-iliskiler-1.html> (03/12/2019).
- Enders, W. (1995). *Applied Econometric Time Series*. Journal of the American Statistical Association (C. 90). John Wiley & Sons. doi:10.2307/2291367
- Ercan, O. ve Şahin, A. (2016). Kahramanmaraş Kent Merkezinde Balık Eti Tüketim Analizi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Doğa Bilimleri Dergisi*, 19(1), 51. doi:10.18016/ksujns.57816

- Erdoğan, S., Erdaş, H. Ve Erdoğan, A. (2017). Türkiye’de Hane Halkı Tüketim Harcamalarının Belirleyicileri. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 309–326.
- Ergin, F. (1983). *Para ve faiz teorileri*. İstanbul Üniversitesi.
- Ernst&Young.,(2019),https://kyodonewsprwire.jp/prwfile/release/M101776/201301259558/_prw_PA1fl_ZWeM9uKM.pdf
- Eroğlu, E. ve Kılıç, Y. (2018). Merkezin Güncesi - Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.,https://tcmbblog.org/wps/wcm/connect/blog/tr/main+menu/analizler/hane_halki-borcluluk-seviyesine-karsilastirmali-bir-bakis, (14/01/2020).
- Ertem, C. ve Esayan, M. (2013). *Dünyayı Durduran 60 Gün*. Nesil Basım Yayın Gıda Ticaret ve Sanayi A. Ş.
- Eser, K. ve Gökmen, Ç. E. (2009). Beşeri sermayenin ekonomik gelişme üzerindeki etkileri: Dünya deneyimi ve Türkiye üzerine gözlemler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(2), 41–56.
- Figge, L. ve Martens, P. (2014). Globalisation Continues: The Maastricht Globalisation Index Revisited and Updated. *Globalizations*, 11(6), 875–893. doi:10.1080/14747731.2014.887389
- Filippini, M. ve Srinivasan, S. (2019). Impact of religious participation, social interactions and globalization on meat consumption: Evidence from India. *Energy Economics*, 104550.
- Fisunoğlu, H. M. ve Şengül, S. (2011). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 251–266.
- Foner, E. ve Liberty, G. M. (2006). An American History. *Seagull Edition*), New York and London: WW Norton and Company.
- Foreign Policy. (2019). <https://foreignpolicy.com/2009/10/29/measuring-globalization-rankings/> (05/07/2019).
- Freire Serén, M. J. (2006). Human capital accumulation and economic growth.
- Fuchs, D. ve Lorek, S. (2001). An inquiry into the impact of globalization on the potential for ‘sustainable consumption’ in households. *Workshop on Sustainable Household Consumption: Impacts, Goals and Indicators for Energy Use, Transport and Food*.
- Galor, O. (2012). The demographic transition: Causes and consequences. *Cliometrica*, 6(1), 1–28. doi:10.1007/s11698-011-0062-7

- Gazeley, I. ve Verdon, N. (2014). The first poverty line? Davies' and Eden's investigation of rural poverty in the late 18th-century England. *Explorations in Economic History*, 51, 94–108.
- GEÇER, E. (2015). Türk Dizileri Üzerine Kültürel ve İdeolojik Bir Değerlendirme: “Made in Turkey”. *Mütefekkir*, 2(3), 39–56. doi:10.30523/mutefekkir.130246
- Gençoğlu, A. Y. (2013). Ticari Kapitalizminden Sanayi Kapitalizmine: Merkantilizm, Liberalizm ve Marksizm. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(13), 79–94.
- Gerger, H. (2012). *Kan Tadı: Belgelerle ABD'nin Kara Tarihi*. İstanbul, Yordam Kitap.
- Gerstberger, C. ve Yaneva, D. (2013). Analysis of EU-27 household final consumption expenditure — Baltic countries and Greece still suffering most from the economic and financial crisis. *Eurostat*, 1–8.
- Giddens, A. (2000). Elimizden kaçıp giden dünya. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Globalization Antonyms - Opposite of Globalization. 23 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.powerthesaurus.org/globalization/antonyms> (23/05/2019).
- Gölpek, F. (2012). Eğitim Getirilerinin Özel Ve Sosyal Açıdan İncelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 43–53.
- Granger, C. W. J. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 424–438.
- Gudmundsson, M. (2008). Financial globalisation key trends and implications for the transmission mechanism of monetary policy. *Press & Communications CH 4002 Basel, Switzerland*, (38), 1–23.
- Gündoğan, N. (2008). Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *Ankara Sanayi Odası*, (s 49).
- Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N. ve Sturm, J.-E. (2018). The KOF Globalisation Index-Revisited (forthcoming). *Review of International Organizations*, 1–32.
- Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N. ve Sturm, J.-E. (2019). The KOF globalisation index-revisited. *The Review of International Organizations*, 1–32.
- Hablemitoğlu, Ş. (2004). Küreselleşme: Düşlerden Gerçeklere, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Hallam, D. ve Zanolli, R. (1993). Error correction models and agricultural supply response. *European Review of Agricultural Economics*, 20(2), 151–166.

- Hangi Tarım Ürünleri Ne Kadar İthal Ediliyor? | Doğruluk Payı. (2018).<https://www.dogrulukpayi.com/bulten/hangi-tarim-urunleri-ne-kadar-ithal-ediliyor> (01/07/2019).
- Harris, C. ve Harvey, D. (1991). The Condition of Postmodernity. *Economic Geography*, 67(2), 154. doi:10.2307/143544
- Harvey, D. (1989). *The condition of postmodernity* (C. 14). Blackwell Oxford.
- Held, D. ve McGrew, A. (2001). *The Oxford companion to politics of the world*. (J. Krieger ve M. E. Crahan, Ed.). Oxford; New York: Oxford University Press.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. ve Perraton, J. (2000). Global Transformations: Politics, Economics and Culture. *Politics at the Edge* içinde (ss. 14–28). London: Palgrave Macmillan UK. doi:10.1057/9780333981689_2
- Hill, R. C., Griffiths, W. E. ve Lim, G. C. (2009). *Principles of econometrics*. John Wiley & Sons.
- Hirst, P., Thompson, G. ve Bromley, S. (2015). *Globalization in question*. John Wiley & Sons.
- How Many Countries. (2019). <https://worldview.stratfor.com/article/how-many-countries-are-there-world-2019> (04/07/2019).
- Hürriyet. (2018). <http://www.hurriyet.com.tr/ak-partili-kurt-saman-ithali-elestirilerini-yan-40870278> (01/07/2019).
- İçli, G. (2001). Küreselleşme ve kültür. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 163–172.
- İğde, E. (2010). Yapısal değişiklik altında birim kök testleri ve bazı makro iktisadi değişkenler üzerine uygulamalar. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Irwin, D. A. (1991). Mercantilism as Strategic Trade Policy: The Anglo-Dutch Rivalry for the East India Trade. *Journal of Political Economy*, 99(6), 1296–1314.
- Irwin, D. A. (2007). GATT turns 60. *Wall Street Journal*, 9.
- Jaumotte, F., Lall, S. ve Papageorgiou, C. (2013). Rising Income Inequality: Technology, or Trade and Financial Globalization? *IMF Economic Review*, 61(2), 271–309.
- Kahyaoğlu, O. (2008). *Yaşam memnuniyeti ve yaşam memnuniyetini etkileyen değişkenler ile ekonometrik uygulama: Türkiye örneği*. DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

- Kalafatcılar, K. ve Özmen, U. Merkezin Güncesi - Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. http://tcmbblog.org/wps/wcm/connect/blog/tr/main+menu/analizler/enflas_yonun+yapisal+unsurlarina+bir+bakis+demografi#dipnot1 (01/12/2019).
- Kaya, M. (2009). Küreselleşme Yaklaşımları. *Dicle University Journal of Ziya Gokalp Education Faculty*, 13.
- Kazgan, G. (1993). *İktisadî düşünce, veya, Politik iktisadın evrimi*. Remzi Kitabevi.
- Kazgan, G. (2012). *Dünden Bugüne Küreselleşmenin Ekonomik Temelleri*. Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Keith, S. (1948). The legend of Henry Ford. Rinchart and Company. NY.
- Keskin, A. (2011). Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü Ve Türkiye. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 125-153.
- Kharroubi, E. ve Kohlscheen, E. (2017). Consumption-led expansions. *BIS Quarterly Review*, March.
- Kılıç, N. Ö. Ve Beşer, M. (2018). *Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk Kavramlarının Ağrı İli Özelinde Değerlendirilmesi*. (K. Karabulut, Ed.) *Ağrı İlinin Sosyo-Ekonomik Profili*.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı Ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230.
- Kızıloğlu, S. ve Kızıloğlu, R. (2013). Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü dergisi. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 61-68.
- Koçtürk, O. M. ve Kocaefe, A. (2014). Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türk Dış Ticareti Üzerine Etkileri. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 20(1 ve 2), 65-77.
- Koray Kalafatcılar, M. (2019). *Demografik Gelişmeler ve Makroekonomik Etkileri*.
- Köse, A., Şenses, F. ve Yeldan, E. (2003). İktisat Üzerine Yazılar I: Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar. *İstanbul: İletişim Yayınları*.
- Krueger, A. O. (1997). *Whither the World Bank and the IMF?* National bureau of economic research.
- Kumar, V., Leone, R. P. ve Gaskins, J. N. (1995). Aggregate and disaggregate sector forecasting using consumer confidence measures. *International Journal of Forecasting*, 11(3), 361-377.

- Kurtulmuş, N. (2001). Sanayi ötesi dönüşüm: küreselleşme ve insan kaynakları boyutuyla. İz Yayıncılık
- Kuştepel, Y. R. ve Halaç, U. (2004). Türkiye’de genel gelir dağılımının analizi ve iyileştirilmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt6, Sayı:4
- Kutlar, A. (2009). Uygulamalı Ekonometri, Nobel Yayın Dağıtım, Nobel Yayın No: 769, 3. Basım.
- Kuyucu, M. M. Ve Korkmaz, M. (2015). Müzik Oligarşisinin Sonu: Küresel Sosyal Medya Platformları Ve Müzik Endüstrisi1) The End Of Music Oligarchy: Global Social Media Platforms And Music Industry. *Uhmad Uluslararası Hakemli Müzik Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 86–104.
- Lockwood, B. ve Redoano, M. (2005). The CSGR globalisation index: An introductory guide. *Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation Working Paper*, 155(04), 185–205.
- Lombardi, M. J., Mohanty, M. S. ve Shim, I. (2017). The real effects of household debt in the short and long run.
- Martens, P. ve Zywiez, D. (2006). Rethinking globalization: a modified globalization index. *Journal of International Development*, 18(3), 331–350. doi:10.1002/jid.1223
- McBride, J. (2015). Building the new silk road. *CFR Backgrounders*, 22.
- McMahon, P. (2004). The five stages of globalisation: where it came from and where it is going. <https://www.onlineopinion.com.au/view.asp?article=2029>
- Memiş, H. (2014). Küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 144–161.
- Michael, B. (2003). Theorising the Politics of Globalisation: A Critique of Held et al.’s" Transformationalism". *Journal of Economic & Social Research*, 5(1).
- Mızırak, Z. (2005). Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(10), 49–73.
- Modigliani, F. (1971). Consumer spending and monetary policy: the linkages. *Federal Reserve Bank of Boston Conference Series içinde* (C. 5, ss. 9–84).
- More, C. (2002). *Understanding the industrial revolution*. Routledge.
- Muhammad, S. D. (2010). Determinant of balance of trade: Case study of Pakistan.

European Journal of Scientific Research, 41(1), 13–20.

Muzindutsi, P.-F. ve Mjeso, T. (2018). Analysis of South African household consumption expenditure and its determinants: Application of the ARDL Model. *EuroEconomica*, 37(3).

Newbold, P. ve Granger, C. W. J. (1974). Spurious regressions in econometrics. *Journal of Econometrics*, 2(2), 111–120.

Nicolas, F. (2010). De Facto And De Jure Regional Economic Integration In East Asia: How Do They Interact. *The Singapore Economic Review*, 55(01), 7–25.

Nişancı, M. (1998). *Türkiye’de tüketici harcamalarının analizi -ideale yakın talep sistemi uygulaması.pdf*. Atatürk Üniversitesi.

Nişancı, M. (2002). Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 127–139.

NTA. (2019). *National Transfer Accounts Manual*. *National Transfer Accounts Manual*. doi:10.18356/42d43461-en

Nye, J. S. (1990). Soft power. *Foreign policy*, (80), 153–171.

O’Brien, P. ve Quinault, R. (1993). *The industrial revolution and British society*. Cambridge University Press.

OECD. (2016). Household Disposable Income Germany/Italy. doi:10.1787/dd50eddd-en

Okuy, U. Ve Yeşilyurt, H. (2016). Türkiye’de Eğitim Harcamaları Ve Büyüme İlişkisi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 179–185.

Önder, H. ve Şenses, F. (2006). Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluk düşüncesi. *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar*, 199–221.

Orhan, E., Akbay, C., Boz, İ. ve Candemir, S. (2004). Kesikli-Sürekli Modellerde Marjinal Etkilerin ve Talep Esnekliklerinin Tahmin Edilmesi: Hanehalkı Gıda Harcamaları Üzerine Bir Uygulama. *Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi* içinde (ss. 16–18).

Ortiz-Ospina, E. ve Roser, M. (2017). Happiness and Life Satisfaction - Our World In Data. *Our World in Data*. <https://ourworldindata.org/happiness-and-life-satisfaction> (30/11/2019).

- Özçelik, A. ve Şahinli, M. A. (2009). Estimating Elasticities With the Almost Ideal Demand System: Turkey Results. *The International Journal of Economic and Social Research*, 5(2), 12–23.
- Özdemir, G. Z. (2013). Tüketici güveninin tüketim harcamaları ile ilişkisi ve öngörü gücü: Türkiye örneği. *Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Ankara*.
- Özel, M. (1998). Kapitalizm ve Küresel Rekabet. *Küresel Rekabet, Çev. Mustafa Özel*, 2.
- Özgüler, V. C. (2014). *Gelir, servet ve yoksulluk*. Cinius yayınları.
- Özlale, Ü. ve Karakurt, A. (2012). Türkiye’de tasarruf açığının nedenleri ve kapatılması için politika önerileri. *Bankacılar Dergisi*, 83, 1–33.
- Özsoylu, A. F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 41–64.
- Ozturk, I. (2006). Dünya Bankası Politikaları. <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/335/> adresinden erişildi.
- Öztürk, N. (2010). İMF’nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkiler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(04).
- Öztürk, Y. K. (2018). Dünya İktisat Tarihinde, Dünya Ticaret Örgütü’nün Yeri Ve Önemi. *Electronic Turkish Studies*, 13(22).
- Palan, R. (2000). Recasting political authority: Globalization and the state. *Globalization and its critics* içinde (ss. 139–163). Springer.
- Pehlivan, G. G. (2006). Türkiye’nin tüketim fonksiyonu: Ekonometrik bir uygulama. DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Pehlivan, G. G. ve Utkulu, U. (2007). Türkiye’nin Tüketim Fonksiyonu: Parçalı Hata Düzeltme Modeli Bulguları. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(14), 39–65.
- Persson, T. ve Tabellini, G. (1994). Is inequality harmful for growth? *The American economic review*, 600–621.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of applied econometrics*, 16(3), 289–326.

- Preyer, G., Bos, M. ve Bös, M. (2002). *Borderlines in a Globalized World: New Perspectives in a Sociology of the World-system* (C. 9). Springer Science & Business Media.
- Quinn, D., Schindler, M. ve Toyoda, A. M. (2011). Assessing Measures of Financial Openness and Integration. *IMF Economic Review*, 59(3), 488–522.
- Rajan, R. S. (2001). *Economic Globalization and Asia: Trade, Finance, and Taxation. Asean Economic Bulletin* (C. 18). World Scientific. doi:10.1355/ae18-1a
- Randolph, J. (2001). G-index: Globalisation measured. *World Markets Research Centre*, 33.
- Rauch, J. E. ve Trindade, V. (2009). Neckties in the tropics: a model of international trade and cultural diversity. *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économique*, 42(3), 809–843.
- Razzaq, A. ve Razzaq, A. (2015). Dynamic Relationship between Income and Consumption: A Time Series Analysis of Spain. *Developing Country Studies*, 5(1), 34. www.iiste.org adresinden erişildi.
- Rennen, W. ve Martens, P. (2003). The Globalisation Timeline. *Integrated Assessment*, 4(3), 137–144.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture* (C. 16). Sage.
- Rodrigue, J. (2007). Transportation and Globalization. *Encyclopedia of Globalization*. [https://people.hofstra.edu/jean-paul_rodrigue/downloads/Transportation and Globalization.pdf](https://people.hofstra.edu/jean-paul_rodrigue/downloads/Transportation%20and%20Globalization.pdf)
- Rodrik, D., Ünsal, F. ve Akyol, İ. (1997). *Küreselleşme sınırı aştı mı? Kızılelma* Yayıncılık.
- Rostow, W. W. (1971). Sanayi Devrimi Nasıl Başladı. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 30(1–4).
- Rowland, M. ve Gatward, R. (2003). Family Resources Survey Prepared for the Department for Work and Pensions. www.clickanduse.hmso.gov.ukwww.statistics.gov.uk
- Sağlam, Y. (2006). Keynesyen Tüketim Fonksiyonunun Türkiye Uygulaması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(6).
- Şahinli, M. A. (2004). *Doğrusal harcama sistemi ve yaklaşık talep analizi Türkiye gıda talebine bir uygulama.pdf*. Gazi Üniversitesi.

- Şahinli, M. A. (2010). Yaklaşık İdeal Talep Analizi Yöntemi ile Harcama ve Fiyat Esnekliklerinin Tahmini. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 147–158.
- Şahinli, M. A. (2013). Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(26), 44–53.
- SAKLI, A. R. (2010). Kapitalist Gelişim Sürecinde Fordizm ve Post-Fordizm. *Ankara.(çevrimiçi) http://www.sakli.info/fordizm.pdf*, 5–12.
- Samimi, P., Lim, G. C. ve Buang, A. A. (2011). Globalization measurement: notes on common globalization indexes. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, 1(7), 197–216.
- SAPANCALI, F. (2001). Yeni dünya düzeni ve küresel yoksulluk. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2).
- Say Özer, Y. (1996). Ticaret mekanlarının oluşum ve gelişim ilkelerinin incelenerek tipolojik açıdan sınıflandırılması. <http://dspace.yildiz.edu.tr/xmlui/handle/1/2069> adresinden erişildi.
- SAYGILI, A. (2011). Gençlerin Tüketim Davranışlarını Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörler: Sakarya Üniversitesi ve Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Örneği. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Schmukler, S. L. (2004). Financial globalisation: Gain and pain for developing countries. *Economic Review*, 89(Q 2), 39–66.
- Schwab, K. (2018). Globalization 4.0 - what does it mean? | World Economic Forum. *World Economic Forum Annual Meeting*. <https://www.weforum.org/agenda/2018/11/globalization-4-what-does-it-mean-how-it-will-benefit-everyone> (15/06/2019).
- Şengül, S. (2006). Türkiye’de Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi (The food demand by income groups in Turkey). *METU Studies in Development*, 31(1), 115–148.
- Şengür, M. ve Taban, S. (2015). Gelir Dağılımı-Tasarruf İlişkisi: Türkiye’de Hanehalkı Gelir Türünün Tasarruflar Üzerindeki Etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1).
- Şengür, M. ve Taban, S. (2016). Türkiye’de Hanehalkı Tasarruflarının Gelir Dışındaki Belirleyicileri *. *Optimum Journal of Economics and Management Sciences* (C. 3). <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/usakoeyb/>.

- Şengür, M. Ve Taban, S. (2015). Türkiye’de Hanehalkı Tasarruflarının Gelir Dışındaki Belirleyicileri. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1). doi:10.17541/oeybd.84848
- Şenses, F. (2006). *Küreselleşmenin öteki yüzü: yoksulluk*. İletişim Yayınları.
- Sevüktekin, M. ve Çınar, M. (2014). Ekonometrik Zaman Serileri Analizi, Dora Yayıncılık, 4. Baskı, Bursa.
- Seyidoğlu, H. (1992). Ekonomik terimler sözlüğü. *Güzem Yayınları, Ankara*.
- Shangquan, G. (2000). Economic & Social Affairs Economic Globalization : Trends , Risks and Risk Prevention. *European Journal of Innovation Management*, 1(1).
- Sigeze, Ç. (2012). *Türkiye’de HanelerinTüketim Harcamaları: Panel Verilerle Talep Sisteminin Tahmini*. Çukurova Üniversitesi.
- Sims, C. A. (1980). Macroeconomics and reality. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 1–48.
- Sivri, U. ve ERYÜZLÜ, H. (2010). Rasyonel Beklentiler-Yaşam Boyu Sürekli Gelir Hipotezinin Testi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, (11), 90–99.
- Steger, M. B. (2017). *Globalization: A very short introduction* (C. 86). Oxford University Press.
- Stigler, G. J. (1954). The early history of empirical studies of consumer behavior. *Journal of Political Economy*, 62(2), 95–113.
- Stiglitz, J. E. (2002). Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı,(Çeviren: Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural), Plan B, 2. Baskı, İstanbul.
- Stiglitz, J. E., Sen, A. ve Fitoussi, J.-P. (2017). Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress.
- Stock, J. H. ve Watson, M. W. (2011). *Ekonometriye giriş*. Efil.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2018). <https://www.ticaret.gov.tr/serbest-bolgeler/serbest-bolgeler-mevzuati%0Ahttps://ticaret.gov.tr/destekler/ihracat-destekleri/teblig-bazinda-destek-mevzuati/2011-1-sayili-pazar-arastirmasi-ve-pazara-giris-destegi-hakkinda-teblig/destek-2-e-ticaret-sitelerin> (14/01/2020).
- Tağraf, H. (2002). Küreselleşme süreci ve çokuluslu işletmelerin küreselleşme sürecine etkisi. *CÜ iktisadi ve idari Bilimler Dergisi*, 3(2), 33–47.
- Tarı, R. (2010). *Ekonometri*. Umuttepe Yayınları, Kocaeli (10. bs.). Umuttepe Yayınları.

- Taş, H. Y. ve Özcan, S. (2012). Türkiye’de ve Dünya’da yoksulluk üzerine bir araştırma. *International Conference on Eurasian Economies* içinde (ss. 423–430).
- Tatum, M. (y.y.). What is a Multinational Corporation? (with pictures). <https://www.wisegeek.com/what-is-a-multinational-corporation.htm> (01/07/2019).
- Tekinalp, Ş. (2005). Küreselleşen dünyanın bunalımı: Çokkültürlülük. *Journal of Istanbul Kültür University*, 75–87.
- Tekvar, S. O. (2016). Tüketici davranışlarının demografik özelliklere göre tanımlanması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(6), 1601–1616.
- Terin, M., Bilgiç, A., Güler, İ. O. ve Yavuz, F. (2015). Türkiye’de Süt Ürünleri Tüketim Harcamalarına Etki Eden. *Tarım Bilimleri Dergisi*, 21(4), 500–515.
- The IMF at a Glance. (2019). <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-at-a-Glance>, (02/07/2019).
- The World Bank. (2019). Mortality rate, infant (per 1,000 live births) - Turkey | Data. *The UN Inter-agency Group for Child Mortality Estimation* <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.IMRT.IN?locations=TR> (13/01/2020).
- Torun, İ. (2003). Endüstri Toplumu’nun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi Ve Sina-İ Faktörler.
- TÜİK. (2019) *Hanehalkı İşgücü Araştırması Hakkında Genel Açıklama*. http://tuik.gov.tr/HbGetir.do?id=30684&tb_id=9
- TÜİK. (2018). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567>. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567>
- TÜİK. (2019). 2008. *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018 Haber Bülteni*.
- Türev Piyasasının Büyüklüğü. <https://www.patronturk.com/turev-piyasasinin-buyuklugu-1-5-katrilyon-dolar/> (29/06/2019).
- Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistiklerle Aile, (2018). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30726>, (29/07/2019).
- Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk olgusu ve Dünya Bankası. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 155–174.
- Vanham, P. (2019). A brief history of globalization | World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2019/01/how-globalization-4-0-fits-into-the-history-of-globalization/> (26/05/2019).

- Varlamova, J. ve Larionova, N. (2015). Macroeconomic and demographic determinants of household expenditures in OECD countries. *Procedia Economics and Finance*, 24, 727–733.
- Verde, A. (2017). *Is Globalisation Doomed?* Cham: Springer International Publishing. doi:10.1007/978-3-319-58583-3
- Verter, N. ve Osakwe, C. N. (2014). A Time Series Analysis of Macroeconomic Determinants of Household Spending in the Era of Cross-cultural Dynamics: Czech Republic as a Case Study. *Procedia Economics and Finance*, 12, 733–742.
- Veza, I., Mladineo, M. ve Peko, I. (2015). Analysis of the current state of Croatian manufacturing industry with regard to industry 4.0. *15th International Scientific Conference on Production Engineering-CIM'2015: Computer Integrated Manufacturing and High Speed Machining*.
- Voigtländer, N. ve Voth, H.-J. (2006). Why England? Demographic factors, structural change and physical capital accumulation during the Industrial Revolution. *Journal of Economic Growth*, 11(4), 319–361.
- Vujakovic, P. (2009). *How to measure globalisation? A new globalisation index (NGI)*. WIFO Working Papers.
- Wallerstein, I. (1979). *The capitalist world-economy* (C. 2). Cambridge University Press.
- Wallerstein, I. (2011). *The modern world-system I: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century* (C. 1). Univ of California Press.
- Weede, E. (1997). Income inequality, democracy and growth reconsidered. *European Journal of Political Economy*, 13(4), 751–764.
- Weinstein, M. . (Ed.). (2005). *Globalization: what's new* (Vol. 2.). New York: Columbia University Press.
- What are financial assets?. (2019) .<https://www.wallstreetmojo.com/financial-assets/> (28/06/2019).
- William Thomson. https://en.wikiquote.org/wiki/William_Thomson (04/07/2019).

- Wolter, M. I., Mönnig, A., Hummel, M., Schneemann, C., Weber, E., Zika, G., Neuber-Pohl, C. (2015). Industry 4.0 and the consequences for labour market and economy: scenario calculations in line with the BIBB-IAB qualifications and occupational field projections (Industrie 4.0 und die Folgen für Arbeitsmarkt und Wirtschaft: Szenario-Rechnungen im Rahm. IAB-Forschungsbericht. https://ideas.repec.org/p/iab/iabfob/201508_en.html.
- World Bank. (2017). Poverty Home. World Bank Poverty Site. <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty>.
- Wyatt III, L. T. (2008). *The industrial revolution*. ABC-CLIO.
- Yamak, R., Abdioğlu, Z. ve Mert, N. (2012). Türkiye’de işgücüne katılımı belirleyen faktörler: Mikro ekonomik analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Yavuz, F. ve Baydemir, M. (2001). Doğrusal Formda Yaklaşık İdeal Talep Sisteminin (LA/AIDS) Bir Uygulaması: Erzurum Merkez İlçe Verileri. *Turk J Agric For*, 25, 119–128.
- Yavuzkanat, P. (2013). Türkiye’de illerin yoksulluk riskinin ölçülmesi üzerine bir yöntem önerisi. *Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara*.
- Yenilmez, F. ve Kılıç, E. (2018). Türkiye’de İşgücüne Katılma Oranı-İşsizlik Oranı İlişkisi: Cinsiyet ve Eğitim. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* (C. 13).
- Yereli, A. B. Ve Sahn, I. F. O. (2014). Türkiye’deki Hanehalklarının Haberleşme Talebinin Ampirik Analizi. *Sosyoekonomi*, 21(21).
- Yıldırım, Z. (2015). Krediye Erisim ve Toplam Tüketim Fonksiyonu/Access to Credit and Aggregate Consumption Function. *Ege Akademik Bakis*, 15(2), 239.
- Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2010). Makroekonomi (K. Yıldırım Ed.). *Seçkin Yayıncılık, Ankara*.
- Yılmaz, M. ve Divani, E. (2018). Ticaret Savaşları, Ekonomik Milliyetçilik, Yeni Merkantilizm Ve Dünya Ticaret Örgütünün İşlevsizliği. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 10–24.
- Yükçü, S. ve Atağan, G. (2011). Ortadoğu’da Zaman Tünelinde Ticaret. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (1), 86–109.
- Yükseler, Z. ve Türkan, E. (2007). Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, gelir, harcama ve yoksulluk açısından analizi. Discussion Paper.

EKLER

1.1 Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişken Adı	Değişkenin Kısaltması	Veri Kaynağı
Hanehalkı Tüketim Harcamaları (Yerel Para Cinsinden Reelleştirilmiş)	Hc	https://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.PRVT.KN
Toplam Ekonomik Küreselleşme Endeksi	Ecgl	https://kof.ethz.ch/en
De Fakto Ekonomik Küreselleşme Endeksi	Ecdf	https://kof.ethz.ch/en
De Jure Ekonomik Küreselleşme Endeksi	Ecdj	https://kof.ethz.ch/en
Toplam Sosyal Küreselleşme Endeksi	Sogl	https://kof.ethz.ch/en
De Fakto Sosyal Küreselleşme Endeksi	Sodf	https://kof.ethz.ch/en
De Jure Sosyal Küreselleşme Endeksi	Sodj	https://kof.ethz.ch/en
Toplam Politik Küreselleşme Endeksi	Pogl	https://kof.ethz.ch/en
De Fakto Politik Küreselleşme Endeksi	Podf	https://kof.ethz.ch/en
De Jure Politik Küreselleşme Endeksi	Podj	https://kof.ethz.ch/en

1.2 Değişkenlere ait birim kök testleri ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzeş Değerleri			Sonuç
	ADF İstatistiği	Mac Kinnon %1 Anlamlılıkta Kritik Değeri	Prob Değeri	
lhc	-2.437992	-4.296729	0.3541	I(1)
Ecgl	-3.566376	-4.296729	0.0502	I(1)
Ecdf	-3.592684	-4.296729	0.0475	I(0)
Ecdj	-3.439178	-4.296729	0.0650	I(1)
Sogl	-1.755435	-4.296729	0.7008	I(1)
Sodf	-1.904587	-4.296729	0.6272	I(1)
Sodj	-1.313341	-4.296729	0.8650	I(1)
Pogl	-2.753177	-4.296729	0.2242	I(1)
Podf	-7.780866	-4.296729	0.0000	I(0)
Podj	-1.065370	-4.296729	0.9185	I(1)
Değişkenler	1. FARKLARI			Sonuç
	ADF İstatistiği	Mac Kinnon %1 Anlamlılıkta Kritik Değeri	Prob Değeri	
Δ Hc	-5.609753	-3.679322	0.0001	I(1)
Δ Ecgl	-5.296701	-3.679322	0.0002	I(1)
Δ Ecdf	-7.020046	-3.679322	0.0000	I(0)
Δ Ecdj	-5.132084	-3.679322	0.0003	I(1)
Δ Sogl	-4.223626	-3.679322	0.0026	I(1)
Δ Sodf	-4.616986	-3.679322	0.0010	I(1)
Δ Sodj	-4.935045	-3.679322	0.0004	I(1)
Δ Pogl	-6.601442	-3.679322	0.0000	I(1)
Δ Podf	-9.346884	-3.679322	0.0000	I(0)
Δ Podj	-4.161665	-3.679322	0.0031	I(1)

Not: Δ sembolü, değişkenlerin birinci farkının alındığını belirtmekte olup, düzeş değerlerinde sabit terim ve trendli, birinci ve farklarda ise, sabit terimli modeller kullanılmıştır. Optimum gecikme uzunlukları Schwarz Bilgi Kriterine (SIC) göre belirlenmiştir. Mac Kinnon Kritik Değeri %1 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade etmekte, prob değeri %5 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade etmektedir.

1.3 PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzey Değerleri			Sonuç
	PP İstatistiği	Mac Kinnon %1 Anlamlılıkta Kritik Değeri	Prob Değeri	
lhc	-2.437992	-4.296729	0.3541	I(1)
Ecgl	-3.544139	-4.296729	0.0526	I(1)
Ecdf	-3.592684	-4.296729	0.0475	I(0)
Ecdj	-3.583390	-4.296729	0.0485	I(0)
Sogl	-2.018304	-4.296729	0.5681	I(1)
Sodf	-2.023171	-4.296729	0.5656	I(1)
Sodj	-1.442801	-4.296729	0.8267	I(1)
Pogl	-2.834183	-4.296729	0.1969	I(1)
Podf	-21.46518	-4.296729	0.0001	I(0)
Podj	-0.814070	-4.296729	0.9530	I(1)
Değişkenler	1. FARKLARI			Sonuç
	PP İstatistiği	Mac Kinnon %1 Anlamlılıkta Kritik Değeri	Prob Değeri	
ΔHc	-6.772268	-3.679322	0.0000	I(1)
$\Delta Ecgl$	-7.299584	-3.679322	0.0000	I(1)
$\Delta Ecdf$	-9.743802	-3.679322	0.0000	I(0)
$\Delta Ecdj$	-5.189056	-3.679322	0.0002	I(0)
$\Delta Sogl$	-4.224426	-3.679322	0.0026	I(1)
$\Delta Sodf$	-4.616986	-3.679322	0.0010	I(1)
$\Delta Sodj$	-4.914229	-3.679322	0.0004	I(1)
$\Delta Pogl$	-6.336580	-3.679322	0.0000	I(1)
$\Delta Podf$	-9.483216	-3.679322	0.0000	I(0)
$\Delta Podj$	-4.152764	-3.679322	0.0031	I(1)

Not: Δ sembolü, değişkenlerin birinci farkının alındığını belirtmekte olup, düzey değerlerinde sabit terim ve trendli, birinci ve farklarda ise, sabit terimli modeller kullanılmıştır. Bant Genişliği seçiminde Newey-West kullanılmıştır. Mac Kinnon Kritik Değeri %1 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade etmekte, prob değeri %5 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade etmektedir.

1.4 Ekonomik Küreselleşme Endekslerine Ait Analiz Tabloları

1.4.1 Genel Ekonomik Küreselleşme Endekslerine Analiz Tabloları

VAR Lag Order Selection Criteria
Endogenous variables: DLHC D(ECGI)
Exogenous variables: C
Date: 12/13/19 Time: 23:36
Sample: 1987 2017
Included observations: 25

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-16.60561	NA	0.015188	1.488449	1.585959*	1.515494*
1	-12.13825	7.862564	0.014664*	1.451060*	1.743590	1.532195
2	-10.64914	2.382564	0.018081	1.651932	2.139482	1.787157
3	-8.962910	2.428176	0.022193	1.837033	2.519603	2.026349
4	-1.277124	9.837806*	0.017145	1.542170	2.419761	1.785576
5	-0.796050	0.538803	0.024158	1.823684	2.896295	2.121181

* indicates lag order selected by the criterion
LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)
FPE: Final prediction error
AIC: Akaike information criterion
SC: Schwarz information criterion
HQ: Hannan-Quinn information criterion

VAR Residual Serial Correlation LM Tests
Null Hypothesis: no serial correlation at lag order h
Date: 12/13/19 Time: 23:39
Sample: 1987 2017
Included observations: 29

Lags	LM-Stat	Prob
1	3.567214	0.4677
2	2.304921	0.6799
3	4.523758	0.3397

Probs from chi-square with 4 df.

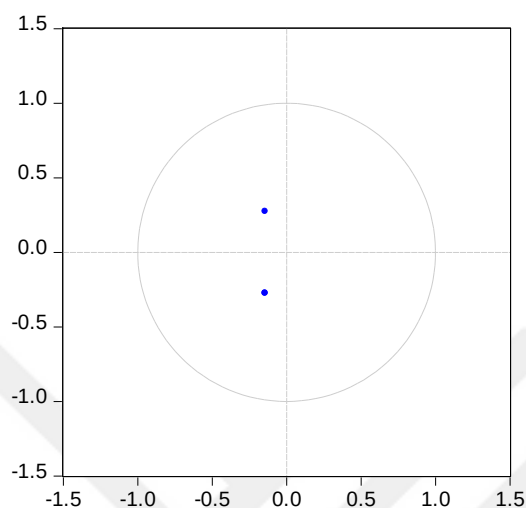
VAR Residual Heteroskedasticity Tests: No Cross Terms (only levels and squares)
Date: 12/13/19 Time: 23:40
Sample: 1987 2017
Included observations: 29

Joint test:		
Chi-sq	df	Prob.
13.20402	12	0.3544

Individual components:

Dependent	R-squared	F(4,24)	Prob.	Chi-sq(4)	Prob.
res1*res1	0.050351	0.318126	0.8630	1.460191	0.8337
res2*res2	0.115754	0.785444	0.5459	3.356874	0.5000
res2*res1	0.120150	0.819347	0.5255	3.484361	0.4803

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

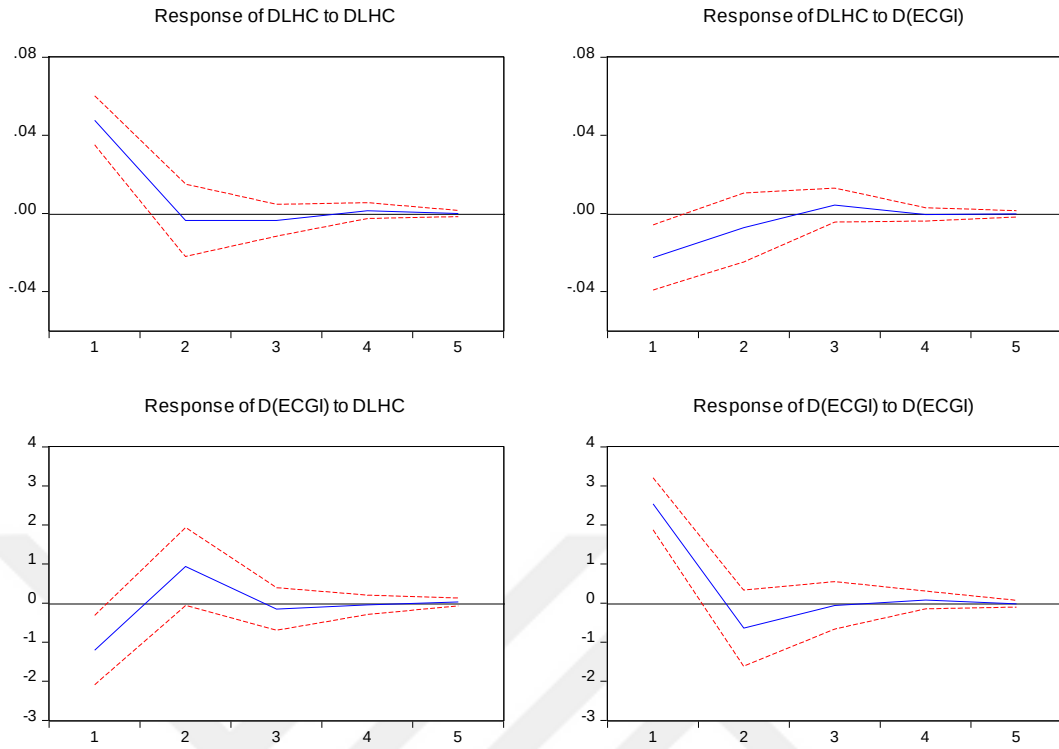

Variance Decomposition of DLHC:			
Period	S.E.	DLHC	D(ECGI)
1	0.047665	100.0000	0.000000
2	0.048862	95.69116	4.308839
3	0.049079	95.37250	4.627502
4	0.049099	95.37545	4.624551
5	0.049100	95.37140	4.628600

Variance Decomposition of D(ECGI):			
Period	S.E.	DLHC	D(ECGI)
1	2.541961	22.41616	77.58384
2	2.717900	31.45510	68.54490
3	2.726466	31.57852	68.42148
4	2.727626	31.57951	68.42049
5	2.727774	31.58666	68.41334

Cholesky Ordering: DLHC D(ECGI)

Response to Generalized One S.D. Innovations ± 2 S.E.

1.4.2 De Facto Ekonomik Küreselleşme Endekslerine Analiz Tabloları

VAR Lag Order Selection Criteria

Endogenous variables: DLHC ECGIDF

Exogenous variables: C

Date: 12/13/19 Time: 23:46

Sample: 1987 2017

Included observations: 25

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-25.66904	NA	0.031362	2.213523	2.311033*	2.240568
1	-19.48753	10.87946	0.026399	2.039002	2.331533	2.120138
2	-18.23517	2.003770	0.033173	2.258814	2.746364	2.394040
3	-15.30177	4.224101	0.036851	2.344142	3.026712	2.533458
4	-3.826710	14.68808*	0.021024*	1.746137*	2.623727	1.989543*
5	-2.702168	1.259487	0.028137	1.976173	3.048784	2.273670

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

VAR Residual Serial Correlation LM Tests

Null Hypothesis: no serial correlation at lag order h

Date: 12/13/19 Time: 23:48

Sample: 1987 2017

Included observations: 26

Lags	LM-Stat	Prob
1	2.521623	0.6408
2	5.478033	0.2417
3	6.302670	0.1777
4	2.312112	0.6786

Probs from chi-square with 4 df.

VAR Residual Heteroskedasticity Tests: No Cross Terms (only levels and squares)

Date: 12/13/19 Time: 23:48

Sample: 1987 2017

Included observations: 26

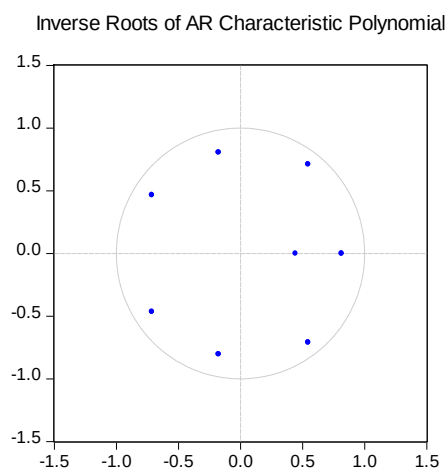
--

Joint test:

Chi-sq	df	Prob.
45.68333	48	0.5683

Individual components:

Dependent	R-squared	F(16,9)	Prob.	Chi-sq(16)	Prob.
res1*res1	0.314128	0.257624	0.9911	8.167332	0.9437
res2*res2	0.670252	1.143348	0.4342	17.42655	0.3585
res2*res1	0.690865	1.257093	0.3743	17.96249	0.3261

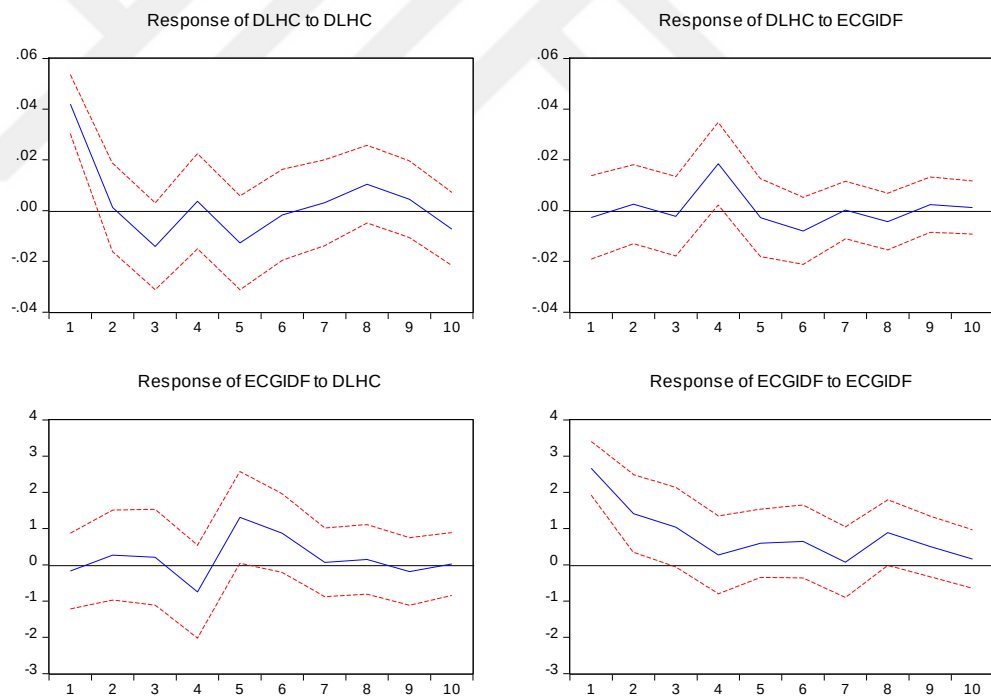
Variance Decomposition of DLHC:			
Period	S.E.	DLHC	ECGIDF
1	0.041985	100.0000	0.000000
2	0.042084	99.61411	0.385895
3	0.044509	99.13667	0.863333

4	0.048442	84.27088	15.72912
5	0.050225	84.84572	15.15428
6	0.050908	82.69509	17.30491
7	0.051004	82.75327	17.24673
8	0.052184	83.02877	16.97123
9	0.052438	82.94251	17.05749
10	0.052945	83.24875	16.75125

Period	Variance Decomposition of ECGIDF:		
	S.E.	DLHC	ECGIDF
1	2.664192	0.416466	99.58353
2	3.037712	1.098267	98.90173
3	3.222014	1.385294	98.61471
4	3.314625	6.354982	93.64502
5	3.627650	18.29176	81.70824
6	3.796388	21.98174	78.01826
7	3.797724	21.99609	78.00391
8	3.905817	20.93983	79.06017
9	3.941310	20.78851	79.21149
10	3.944630	20.75678	79.24322

Cholesky Ordering: DLHC ECGIDF

Response to Generalized One S.D. Innovations ± 2 S.E.

1.4.3 De Jure Ekonomik Küreselleşme Endekslerine Analiz Tabloları

VAR Lag Order Selection Criteria

Endogenous variables: DLHC D(ECGIDJ)

Exogenous variables: C

Date: 12/13/19 Time: 23:52

Sample: 1987 2017

Included observations: 25

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-22.66135	NA*	0.024655	1.972908	2.070418*	1.999953
1	-17.98301	8.233883	0.023405*	1.918641*	2.211171	1.999776*
2	-16.95490	1.644971	0.029944	2.156392	2.643942	2.291618
3	-14.47512	3.570889	0.034492	2.278009	2.960580	2.467325
4	-11.27641	4.094345	0.038155	2.342113	3.219703	2.585519
5	-9.100858	2.436617	0.046946	2.488069	3.560679	2.785565

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

VAR Residual Serial Correlation LM Tests

Null Hypothesis: no serial correlation at lag order h

Date: 12/13/19 Time: 23:53

Sample: 1987 2017

Included observations: 29

Lags	LM-Stat	Prob
1	2.900889	0.5745
2	2.535608	0.6383
3	1.220666	0.8747
4	2.673873	0.6138
5	1.532153	0.8209

Probs from chi-square with 4 df.

VAR Residual Heteroskedasticity Tests: No Cross Terms (only levels and squares)

Date: 12/13/19 Time: 23:53

Sample: 1987 2017

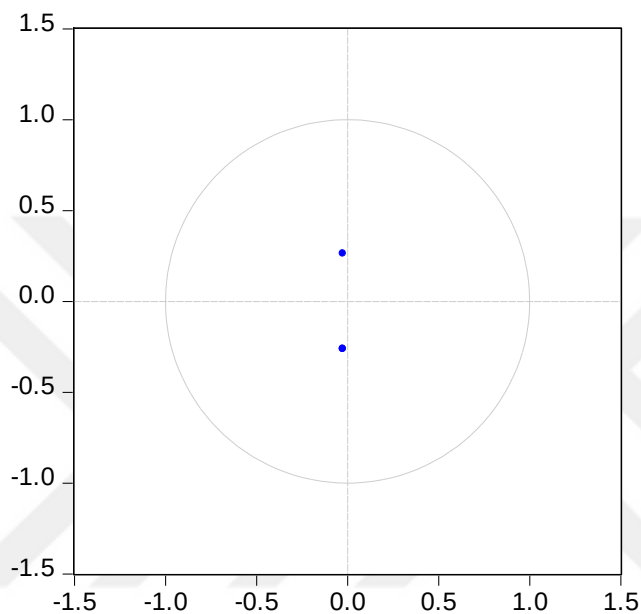
Included observations: 29

Joint test:		
Chi-sq	df	Prob.
18.10319	12	0.1126

Individual components:

Dependent	R-squared	F(4,24)	Prob.	Chi-sq(4)	Prob.
res1*res1	0.153786	1.090407	0.3836	4.459800	0.3473
res2*res2	0.067865	0.436835	0.7807	1.968083	0.7416
res2*res1	0.188650	1.395080	0.2656	5.470842	0.2423

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

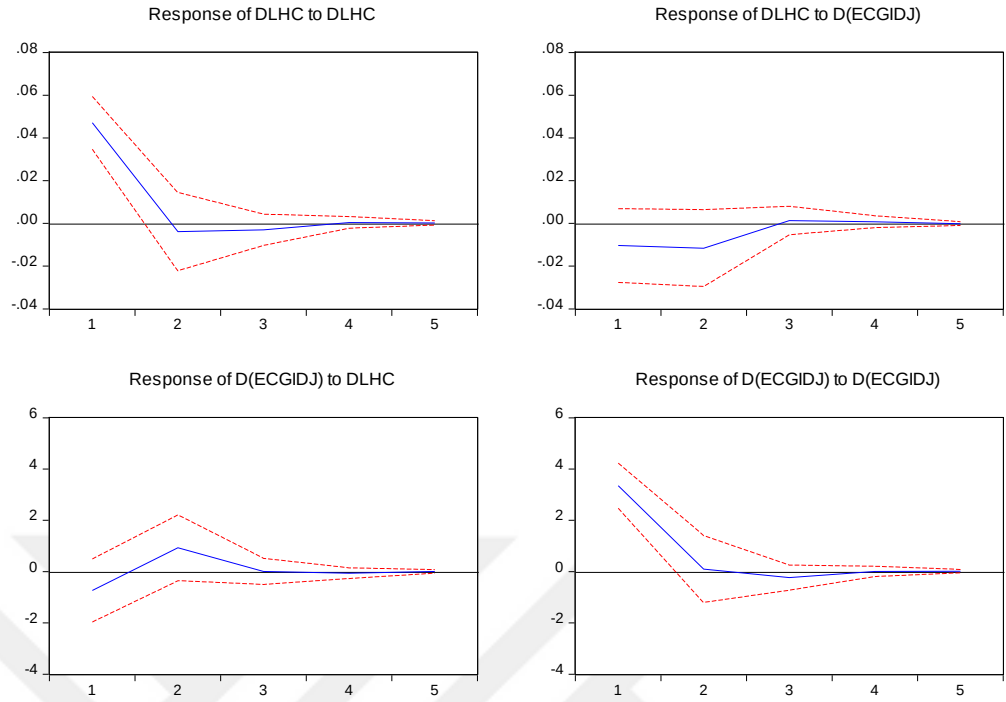

Variance Decomposition of DLHC:			
Period	S.E.	DLHC	D(ECGIDJ)
1	0.047078	100.0000	0.000000
2	0.048940	93.16919	6.830813
3	0.049040	93.18051	6.819488
4	0.049049	93.15272	6.847281
5	0.049050	93.15254	6.847462

Variance Decomposition of D(ECGIDJ):			
Period	S.E.	DLHC	D(ECGIDJ)
1	3.350363	4.858982	95.14102
2	3.490118	11.53778	88.46222
3	3.498475	11.48297	88.51703
4	3.499083	11.51295	88.48705
5	3.499126	11.51273	88.48727

Cholesky Ordering: DLHC D(ECGIDJ)

Response to Generalized One S.D. Innovations ± 2 S.E.

1.5 Politik Küreselleşme Endekslerine Analiz Tabloları

1.5.1 Genel Politik Küreselleşme Endekslerine Analiz Tabloları

VAR Lag Order Selection Criteria
 Endogenous variables: DLHC D(POGI)
 Exogenous variables: C
 Date: 12/14/19 Time: 00:25
 Sample: 1987 2017
 Included observations: 25

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	2.015537	NA*	0.003424	-0.001243	0.096267*	0.025802*
1	4.794635	4.891212	0.003784	0.096429	0.388959	0.177565
2	10.27762	8.772779	0.003390	-0.022210	0.465341	0.113016
3	14.38885	5.920166	0.003427	-0.031108	0.651463	0.158208
4	19.20131	6.159952	0.003332*	-0.096105*	0.781486	0.147301
5	20.90455	1.907628	0.004257	0.087636	1.160247	0.385133

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

VAR Residual Serial Correlation LM Tests
 Null Hypothesis: no serial correlation at lag order h

Date: 12/14/19 Time: 00:26
Sample: 1987 2017
Included observations: 26

Lags	LM-Stat	Prob
1	2.863082	0.5810
2	2.910310	0.5729
3	4.017991	0.4036
4	6.722149	0.1513
5	4.133029	0.3883

Probs from chi-square with 4 df.

VAR Residual Heteroskedasticity Tests: No Cross Terms (only levels and squares)

Date: 12/14/19 Time: 00:26
Sample: 1987 2017
Included observations: 26

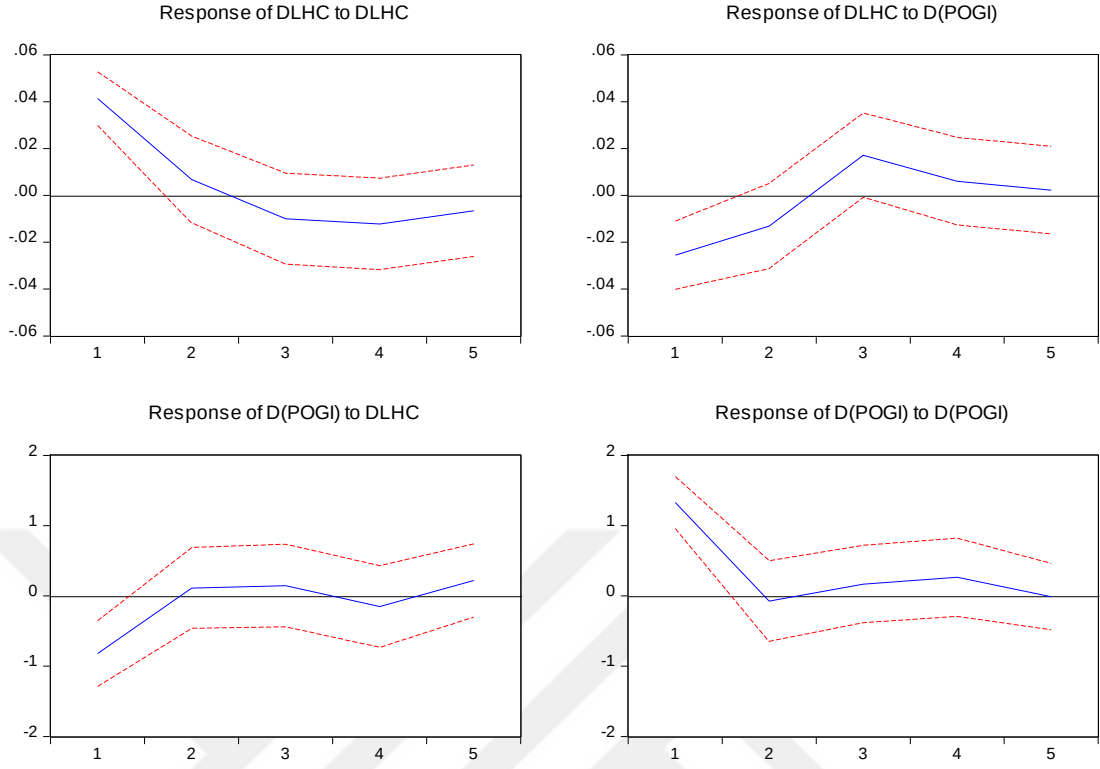
Joint test:		
Chi-sq	df	Prob.
39.96402	48	0.7887

Individual components:					
Dependent	R-squared	F(16,9)	Prob.	Chi-sq(16)	Prob.
res1*res1	0.425550	0.416697	0.9393	11.06430	0.8055
res2*res2	0.501495	0.565875	0.8465	13.03888	0.6699
res2*res1	0.456412	0.472292	0.9087	11.86672	0.7531

Variance Decomposition of DLHC:			
Period	S.E.	DLHC	D(POGI)
1	0.041320	100.0000	0.000000
2	0.043388	93.11978	6.880222
3	0.046658	85.11826	14.88174
4	0.048269	85.93421	14.06579
5	0.048778	85.98639	14.01361

Variance Decomposition of D(POGI):			
Period	S.E.	DLHC	D(POGI)
1	1.328055	38.29272	61.70728
2	1.332806	38.73071	61.26929
3	1.380495	37.22366	62.77634
4	1.405655	37.07325	62.92675
5	1.431219	38.10407	61.89593

Response to Generalized One S.D. Innovations ± 2 S.E.

1.5.2 De Facto Politik Küreselleşme Endekslerine Analiz Tabloları

VAR Lag Order Selection Criteria
 Endogenous variables: DLHC POGIDF
 Exogenous variables: C
 Date: 12/14/19 Time: 00:31
 Sample: 1987 2017
 Included observations: 25

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-17.23355	NA	0.015971	1.538684	1.636194	1.565729
1	-6.915015	18.16062*	0.009655*	1.033201*	1.325731*	1.114337*
2	-3.493482	5.474453	0.010200	1.079479	1.567029	1.214704
3	-2.554669	1.351891	0.013291	1.324374	2.006944	1.513690
4	3.970804	8.352606	0.011267	1.122336	1.999926	1.365742
5	9.058605	5.698336	0.010982	1.035312	2.107922	1.332808

* indicates lag order selected by the criterion
 LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)
 FPE: Final prediction error
 AIC: Akaike information criterion
 SC: Schwarz information criterion
 HQ: Hannan-Quinn information criterion

VAR Residual Serial Correlation LM Tests
 Null Hypothesis: no serial correlation at lag order h
 Date: 12/14/19 Time: 00:32

Sample: 1987 2017
Included observations: 28

Lags	LM-Stat	Prob
1	3.966037	0.4106
2	4.112477	0.3910
3	5.254913	0.2621
4	4.824729	0.3058
5	1.064394	0.8999

Probs from chi-square with 4 df.

VAR Residual Heteroskedasticity Tests: No Cross Terms (only levels and squares)

Date: 12/14/19 Time: 00:32

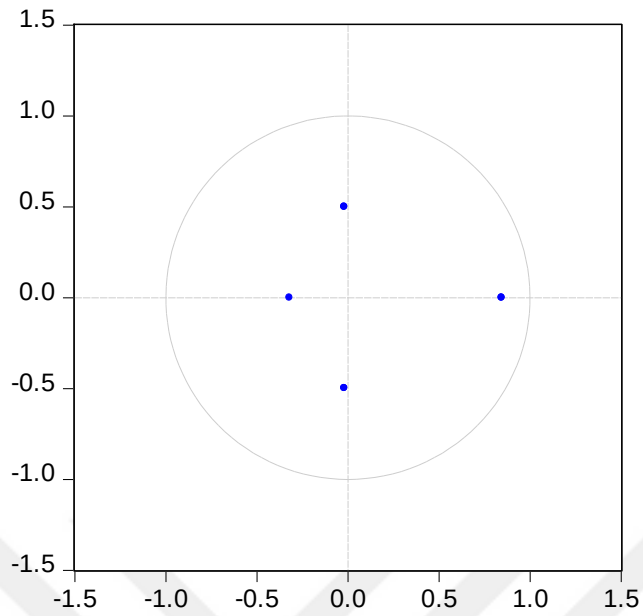
Sample: 1987 2017

Included observations: 28

Joint test:		
Chi-sq	df	Prob.
14.35983	24	0.9381

Individual components:					
Dependent	R-squared	F(8,19)	Prob.	Chi-sq(8)	Prob.
res1*res1	0.225681	0.692212	0.6940	6.319073	0.6115
res2*res2	0.161200	0.456425	0.8713	4.513596	0.8081
res2*res1	0.221770	0.676798	0.7062	6.209565	0.6238

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

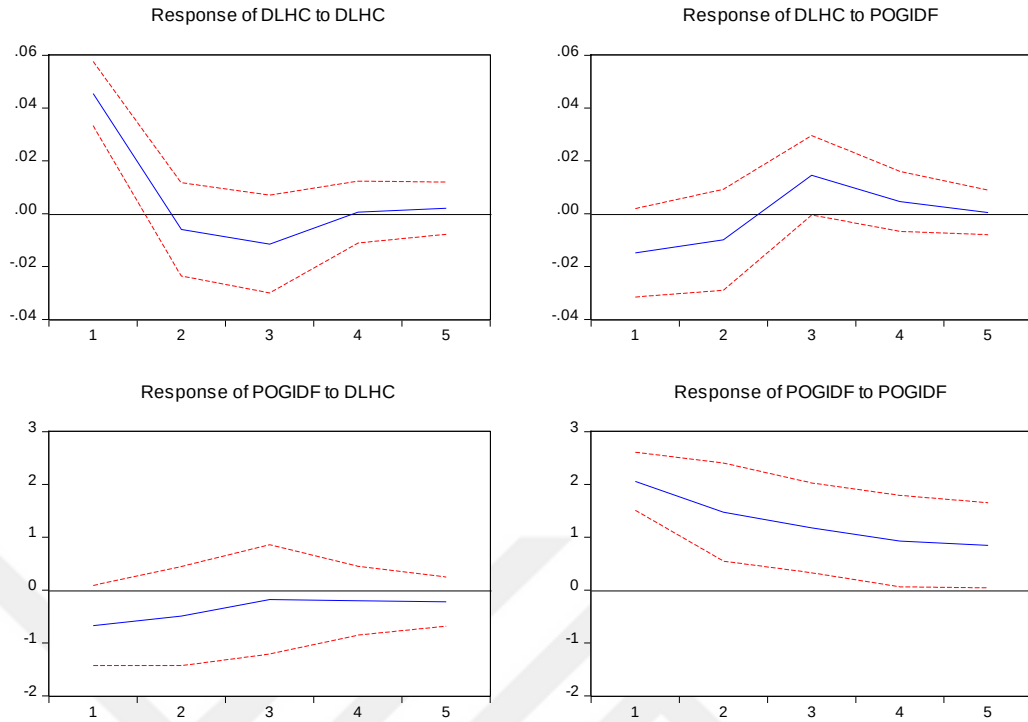

Variance Decomposition of DLHC:			
Period	S.E.	DLHC	POGIDF
1	0.045482	100.0000	0.000000
2	0.047540	93.10142	6.898584
3	0.050231	88.62423	11.37577
4	0.050494	87.71911	12.28089
5	0.050550	87.69181	12.30819

Variance Decomposition of POGIDF:			
Period	S.E.	DLHC	POGIDF
1	2.059095	10.59703	89.40297
2	2.533407	10.77494	89.22506
3	2.801795	9.212055	90.78794
4	2.952763	8.759815	91.24019
5	3.072708	8.605323	91.39468

Cholesky Ordering: DLHC POGIDF			
--------------------------------	--	--	--

Response to Generalized One S.D. Innovations ± 2 S.E.

1.5.3 De Jure Politik Küreselleşme Endekslerine Analiz Tabloları

VAR Lag Order Selection Criteria

Endogenous variables: DLHC D(POGIDJ)

Exogenous variables: C

Date: 12/14/19 Time: 00:36

Sample: 1987 2017

Included observations: 25

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	6.306358	NA*	0.002429*	-0.344509	-0.246999*	-0.317464*
1	9.695237	5.964426	0.002557	-0.295619	-0.003089	-0.214484
2	13.36855	5.877298	0.002647	-0.269484	0.218066	-0.134258
3	18.65269	7.609165	0.002436	-0.372215*	0.310355	-0.182899
4	20.77004	2.710204	0.002939	-0.221603	0.655988	0.021803
5	22.07017	1.456154	0.003878	-0.005614	1.066997	0.291883

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

VAR Residual Serial Correlation LM Tests

Null Hypothesis: no serial correlation at lag order h

Date: 12/14/19 Time: 00:37

Sample: 1987 2017
Included observations: 29

Lags	LM-Stat	Prob
1	6.284297	0.1789
2	4.174790	0.3829
3	3.337942	0.5029
4	2.636557	0.6204
5	0.932326	0.9199

Probs from chi-square with 4 df.

VAR Residual Heteroskedasticity Tests: No Cross Terms (only levels and squares)

Date: 12/14/19 Time: 00:37

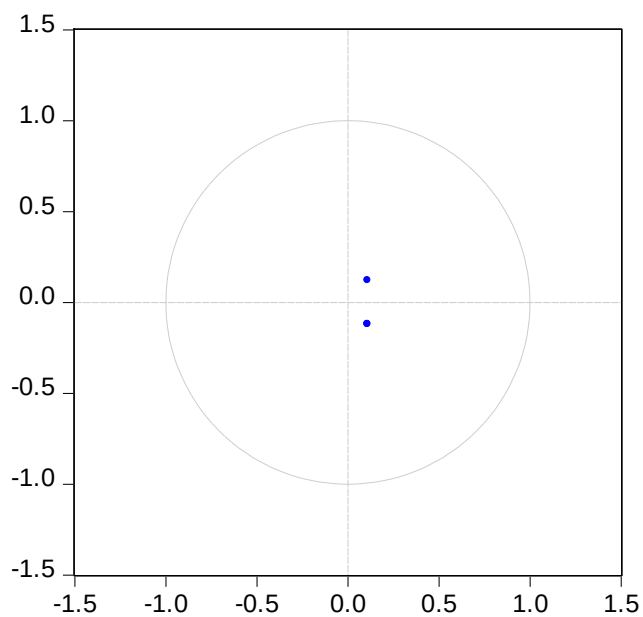
Sample: 1987 2017

Included observations: 29

Joint test:		
Chi-sq	df	Prob.
24.43374	12	0.0177

Individual components:					
Dependent	R-squared	F(4,24)	Prob.	Chi-sq(4)	Prob.
res1*res1	0.041494	0.259739	0.9008	1.203316	0.8776
res2*res2	0.278516	2.316195	0.0864	8.076971	0.0888
res2*res1	0.485902	5.670934	0.0023	14.09117	0.0070

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

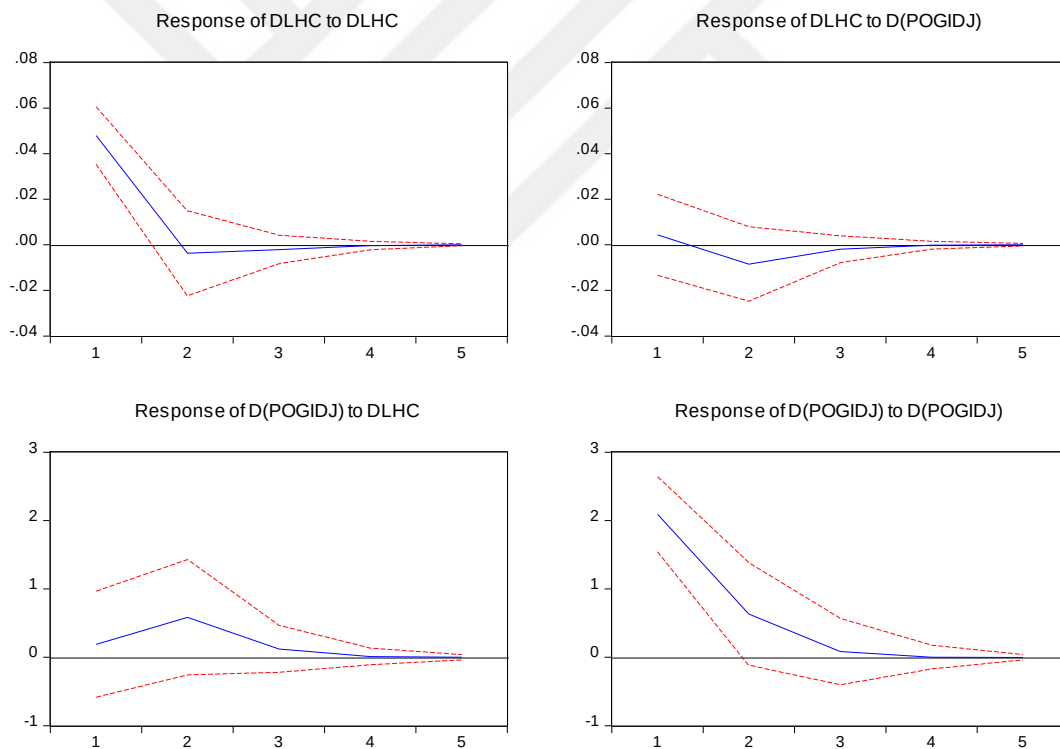

Variance Decomposition of DLHC:			
Period	S.E.	DLHC	D(POGIDJ)
1	0.047980	100.0000	0.000000
2	0.048815	97.19090	2.809097
3	0.048891	97.06727	2.932728
4	0.048893	97.06622	2.933781
5	0.048893	97.06622	2.933784

Variance Decomposition of D(POGIDJ):			
Period	S.E.	DLHC	D(POGIDJ)
1	2.091288	0.822468	99.17753
2	2.248219	7.482497	92.51750
3	2.252687	7.747188	92.25281
4	2.252715	7.749482	92.25052
5	2.252716	7.749488	92.25051

Cholesky Ordering: DLHC D(POGIDJ)

Response to Generalized One S.D. Innovations ± 2 S.E.

1.6 Sosyal Küreselleşme Endekslerine Analiz Tabloları

1.6.1 Genel Sosyal Küreselleşme Endekslerine Analiz Tabloları

VAR Lag Order Selection Criteria
Endogenous variables: DLHC D(SOGI)
Exogenous variables: C
Date: 12/14/19 Time: 00:00
Sample: 1987 2017
Included observations: 25

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2.416193	NA*	0.004881*	0.353295*	0.450806*	0.380341*
1	0.133966	4.488280	0.005494	0.469283	0.761813	0.550418
2	5.576496	8.708048	0.004937	0.353880	0.841431	0.489106
3	6.010947	0.625610	0.006698	0.639124	1.321695	0.828440
4	7.877977	2.389798	0.008243	0.809762	1.687352	1.053168
5	10.73252	3.197092	0.009605	0.901398	1.974009	1.198895

* indicates lag order selected by the criterion
LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)
FPE: Final prediction error
AIC: Akaike information criterion
SC: Schwarz information criterion
HQ: Hannan-Quinn information criterion

VAR Residual Serial Correlation LM Tests
Null Hypothesis: no serial correlation at lag order h
Date: 12/14/19 Time: 00:01
Sample: 1987 2017
Included observations: 29

Lags	LM-Stat	Prob
1	10.09833	0.0388
2	7.551274	0.1095
3	0.608543	0.9621

Probs from chi-square with 4 df.

1.6.2 De Facto Sosyal Küreselleşme Endekslerine Analiz Tabloları

VAR Lag Order Selection Criteria
Endogenous variables: DLHC D(SOGIDF)
Exogenous variables: C
Date: 12/14/19 Time: 00:03
Sample: 1987 2017
Included observations: 25

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-14.84353	NA*	0.013191	1.347483	1.444993*	1.374528*

1	-11.67921	5.569212	0.014135	1.414337	1.706867	1.495472
2	-6.432259	8.395118	0.012904*	1.314581*	1.802131	1.449806
3	-5.655942	1.117896	0.017034	1.572475	2.255046	1.761791
4	-3.089193	3.285439	0.019820	1.687135	2.564726	1.930542
5	-1.156380	2.164750	0.024864	1.852510	2.925121	2.150007

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

VAR Residual Serial Correlation LM Tests

Null Hypothesis: no serial correlation at lag order h

Date: 12/14/19 Time: 00:05

Sample: 1987 2017

Included observations: 28

Lags	LM-Stat	Prob
1	2.375445	0.6671
2	2.624540	0.6225

Probs from chi-square with 4 df.

VAR Residual Heteroskedasticity Tests: No Cross Terms (only levels and squares)

Date: 12/14/19 Time: 00:05

Sample: 1987 2017

Included observations: 28

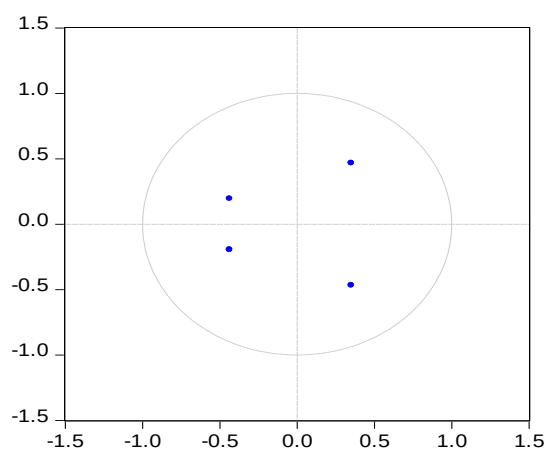
Joint test:

Chi-sq	df	Prob.
24.00318	24	0.4614

Individual components:

Dependent	R-squared	F(8,19)	Prob.	Chi-sq(8)	Prob.
res1*res1	0.198329	0.587562	0.7760	5.553210	0.6971
res2*res2	0.178583	0.516345	0.8295	5.000327	0.7575
res2*res1	0.257710	0.824557	0.5914	7.215873	0.5135

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

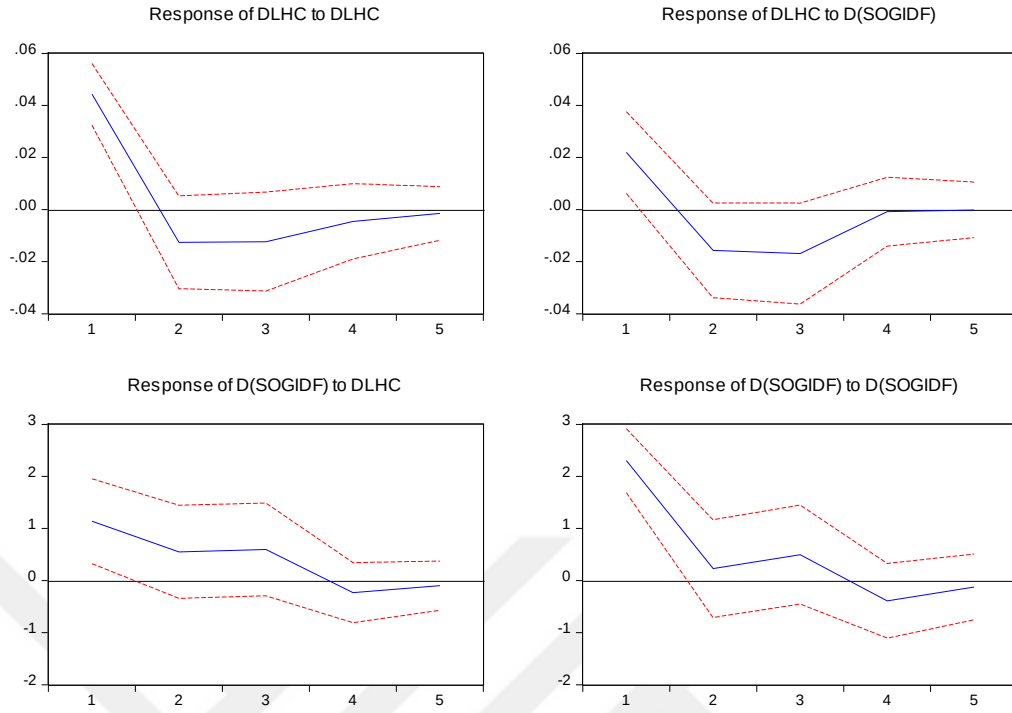

Variance Decomposition of DLHC:			
Period	S.E.	DLHC	D(SOGIDF)
1	0.044294	100.0000	0.000000
2	0.047314	94.72527	5.274732
3	0.050454	89.27315	10.72685
4	0.050685	89.26597	10.73403
5	0.050711	89.25988	10.74012

Variance Decomposition of D(SOGIDF):			
Period	S.E.	DLHC	D(SOGIDF)
1	2.302496	24.50435	75.49565
2	2.368055	28.58042	71.41958
3	2.453187	32.55369	67.44631
4	2.484561	32.62276	67.37724
5	2.487992	32.69070	67.30930

Cholesky Ordering: DLHC D(SOGIDF)			
-----------------------------------	--	--	--

Response to Generalized One S.D. Innovations ± 2 S.E.

1.6.3 De Jure Sosyal Küreselleşme Endekslerine Analiz Tabloları

VAR Lag Order Selection Criteria
 Endogenous variables: DLHC D(SOGIDJ)
 Exogenous variables: C
 Date: 12/14/19 Time: 00:09
 Sample: 1987 2017
 Included observations: 25

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	0.112568	NA*	0.003987*	0.150995*	0.248505*	0.178040*
1	0.924658	1.429277	0.005157	0.406027	0.698558	0.487163
2	4.678652	6.006390	0.005305	0.425708	0.913258	0.560934
3	8.301981	5.217595	0.005577	0.455841	1.138412	0.645158
4	12.49081	5.361696	0.005699	0.440736	1.318326	0.684142
5	15.92923	3.851033	0.006338	0.485662	1.558272	0.783158

* indicates lag order selected by the criterion
 LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)
 FPE: Final prediction error
 AIC: Akaike information criterion
 SC: Schwarz information criterion
 HQ: Hannan-Quinn information criterion

VAR Residual Serial Correlation LM Tests
Null Hypothesis: no serial correlation at lag
order h

Date: 12/14/19 Time: 00:10

Sample: 1987 2017

Included observations: 29

Lags	LM-Stat	Prob
1	3.179474	0.5283
2	7.901013	0.0953
3	3.022268	0.5541
4	7.794140	0.0994
5	2.612674	0.6246

Probs from chi-square with 4 df.

VAR Residual Heteroskedasticity Tests: No Cross Terms (only levels and squares)

Date: 12/14/19 Time: 00:11

Sample: 1987 2017

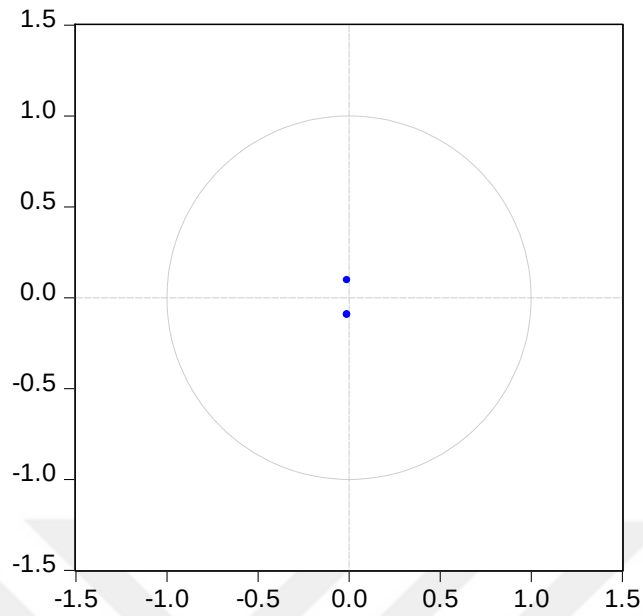
Included observations: 29

Joint test:		
Chi-sq	df	Prob.
12.10350	12	0.4374

Individual components:

Dependent	R-squared	F(4,24)	Prob.	Chi-sq(4)	Prob.
res1*res1	0.079218	0.516199	0.7245	2.297315	0.6813
res2*res2	0.032555	0.201905	0.9348	0.944102	0.9182
res2*res1	0.200076	1.500715	0.2334	5.802210	0.2144

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

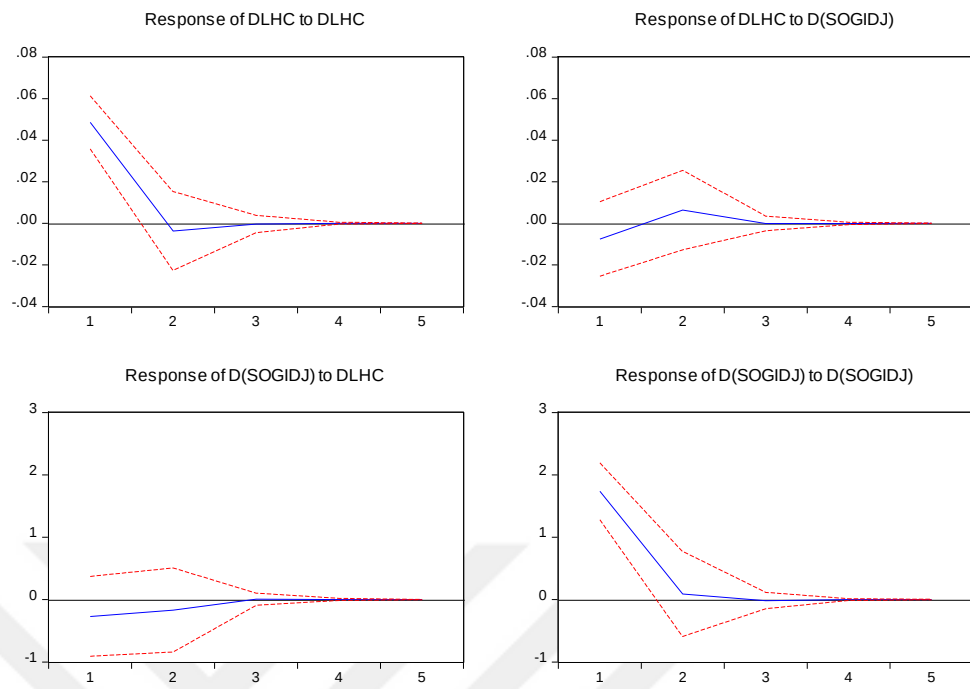

Variance Decomposition of DLHC:			
Period	S.E.	DLHC	D(SOGIDJ)
1	0.048571	100.0000	0.000000
2	0.049060	98.57427	1.425728
3	0.049061	98.57384	1.426164
4	0.049061	98.57373	1.426269
5	0.049061	98.57373	1.426269

Variance Decomposition of D(SOGIDJ):			
Period	S.E.	DLHC	D(SOGIDJ)
1	1.736328	2.410159	97.58984
2	1.745639	3.313953	96.68605
3	1.745728	3.314666	96.68533
4	1.745728	3.314728	96.68527
5	1.745728	3.314729	96.68527

Cholesky Ordering: DLHC D(SOGIDJ)

Response to Generalized One S.D. Innovations ± 2 S.E.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : İhsan OLUÇ

Doğum Yeri ve Yılı : Batman 1985

Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi: Selçuk Üniversitesi Matematik Öğretmenliği

:Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İktisat Ana Bilim Dalı (2012- ---)

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1. İngilizce (İyi Düzeyde)

İş Deneyimi :

1. Burdur Valiliği, V.H.K.İ, 2007-2011

2. MEB, Matematik Öğretmeni, 2011-2014

3.Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Araştırma Görevlisi, 2014-2015

4. Süleyman Demirel Üniversitesi, Araştırma Görevlisi, 2015-2016